

Πάντειο Πανεπιστήμιο
Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Ιστορίας

Πρόγραμμα μεταπτυχιακών σπουδών

Κατεύθυνση: Νεότερη και σύγχρονη ιστορία

Διπλωματική εργασία:

Η εκπαιδευτική διαδικασία

και η επαγγελματική αποκατάσταση των τυφλών στην Ελλάδα

κατά τον 20ό αιώνα

Σύμβουλος σπουδών: Θανάσης Καλαφάτης

Μεταπτυχιακή φοιτήτρια: Άννα Θεοδωρή

ΑΘΗΝΑ 2013

Περιεχόμενα

Πρόλογος	Σελ. 5-9
Εισαγωγή	Σελ. 10-11

ΠΡΩΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Παθήσεις της όρασης- κοινωνικές αντιλήψεις και προκαταλήψεις

1.1 Οι κοινές παθήσεις της όρασης	Σελ. 12-15
1.2 Οι κοινωνικές αντιλήψεις για τους τυφλούς, μια σύντομη ιστορική αναδρομή.....	Σελ. 15-27
1.3 Οι κοινωνικές προκαταλήψεις και η επίδραση στην ψυχολογία των Τυφλών	Σελ. 28-34
1.4 Οι απαρχές της εκπαίδευσης στην Ευρώπη και οι πρώτες προσπάθειες που σημειώθηκαν στην Ελλάδα	Σελ. 35-40

ΔΕΥΤΕΡΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Φορείς της εκπαίδευσης και της επαγγελματικής αποκατάστασης των τυφλών στην Ελλάδα. Ιδιωτικές και δημόσιες παρεμβάσεις

2.1 «Οίκος Τυφλών»	Σελ. 41-48
2.2 «Πανελλήνιος Σύνδεσμος Τυφλών»	Σελ. 48-50
2.3 «Φάρος Τυφλών της Ελλάδος»	Σελ. 50-53
2.4 Ίδρυμα Προστασίας Τυφλών Βορείου Ελλάδος «Ο Ήλιος»	Σελ. 54-55
2.5 «Σύνδεσμος Ελλήνων Τυφλών Μουσικών Επαγγελματιών»	Σελ. 53

ΤΡΙΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Το αναπηρικό κίνημα στην Ελλάδα

- 3.1 Οι πρώτες προσπάθειες του αναπηρικού κινήματος Σελ. 56-58
- 3.2 Οι κινητοποιήσεις των τυφλών και οι συνδικαλιστικές
τουσ οργανώσειςΣελ. 58-63

ΤΕΤΑΡΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Νομοθεσία

- 4.1 Νόμοι οικονομικού περιεχομένου Σελ. 64-66
- 4.2 Νόμοι εκπαιδευτικού περιεχομένου Σελ. 66-69
- 4.3 Νόμοι προνοιακού περιεχομένου Σελ. 69-75

ΠΕΜΠΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Εκπαίδευση και εργασία

- 5.1 Ο χώρος του Ιδρύματος και το Προσωπικό Σελ. 76-83
- 5.2 Εκπαιδευτική διαδικασία και συνθήκες ζωής Σελ. 83-85
- 5.2.1 Οι τρόφιμοι του Ιδρύματος Σελ. 86-95
- 5.2.2 Ωρολόγιο Πρόγραμμα Μαθημάτων Σελ. 96-106
- 5.2.3 Γραφή Braille Σελ. 106-111
- 5.2.4 Επιδόσεις και τιμητικές διακρίσεις Σελ. 112-114
- 5.2.5 Παραγωγή χειροτεχνημάτων Σελ. 115-119
- 5.2.6 Μουσική και επαγγελματική κατάρτιση Σελ. 119-121
- 5.3 Διατροφή, δωρεές και ιατρική περίθαλψη Σελ. 121-126
- 5.4 Κυριακές, αργίες, εκδρομές και ψυχαγωγία Σελ. 126- 129
- 5.5 Αλληλογραφία και Αντίλογος Σελ. 130-138
- 5.6 Σχολή Τυφλών Θεσσαλονίκης ή αλλιώς Ίδρυμα Προστασίας Τυφλών

Βορείου Ελλάδος «Ο Ήλιος»	Σελ. 138-142
5.7 «Σύλλογος των φίλων των τυφλών »	Σελ. 142-145
5.8 Η είσοδος μαθητών των Σχολών τυφλών σε Γυμνάσιο, Λύκειο και Πανεπιστήμιο.....	Σελ. 145-148
5.9 Εγκλεισμός και Ιδρυματοποίηση	Σελ. 148-155
5.10 Επαγγελματική εκπαίδευση και εργασία.....	Σελ. 156-167
Επίλογος.....	Σελ. 168-171

Παράρτημα

Συνηντεύξεις	Σελ 180-246
Πηγές- Βιβλιογραφία	Σελ. 247-252

Πρόλογος

Στην παρούσα διπλωματική εργασία με θέμα «**Η εκπαιδευτική διαδικασία και η επαγγελματική αποκατάσταση των τυφλών στην Ελλάδα κατά τον 20ό αιώνα**» σκοπεύουμε να μελετήσουμε τις όψεις της κοινωνικής και εκπαιδευτικής ιστορίας των τυφλών ανηλίκων και ενηλίκων, ώστε να γίνει κατανοητός ο τρόπος, οι μορφές και τα στάδια εκπαίδευσής τους και έπειτα, το πώς έβγαιναν στην αγορά εργασίας και ποιά ήταν τα απαραίτητα προσόντα που χρειάζονταν για αυτήν, από τις αρχές του 20ού αιώνα. Επιπλέον δευτερεύοντες στόχοι είναι η πορεία της εξοικείωσης με τα Ιδρύματα που τους φιλοξενούσαν, η διερεύνηση των σχέσεων μεταξύ όλων των προσώπων που εργάζονταν ή έμεναν μόνιμα εκεί, καθώς και η αντίληψη των αποφοίτων για τη θέση τους στην κοινωνία. Η επιλογή του θέματος έγινε λόγω του ενδιαφέροντός μου για την ιστορία και την ειδική αγωγή παράλληλα. Ήδη από την αποφοίτησή μου μέχρι σήμερα ασχολούμαι όσο περισσότερο μπορώ με την ειδική εκπαίδευση και συνεργάζομαι με τυφλά και κωφά άτομα. Προσφέρω εθελοντική εργασία ως ξεναγός στο μουσείο αφής και έχω ενταχθεί στα μέλη της συνοδευτικής υπηρεσίας που εντάσσεται στα προγράμματα των υποστηρικτικών υπηρεσιών του τμήματος κοινωνικής υπηρεσίας του Φάρου Τυφλών Ελλάδος. Μέσα από αυτό έχω καταφέρει να έρθω ακόμα πιο κοντά με τους μη βλέποντες, να γνωρίσω τον τρόπο ζωής τους και τις συνήθειές τους.

Η παρούσα μελέτη μου εστιάζεται ιδιαίτερα στην εκπαιδευτική διαδικασία και στην επαγγελματική αποκατάσταση των τυφλών που έχουν ιδιαίτερα φοιτήσει στον Οίκο Τυφλών Καλλιθέας και συμπληρώνεται με τη συνεξέταση και άλλων σχετικών φορέων παροχής εκπαίδευσης σε μη βλέποντες. Ο όρος «ίδρυμα» θα χρησιμοποιηθεί με την έννοια του χώρου που φιλοξενεί και φροντίζει εσωτερικούς τροφίμους που χαρακτηρίζονται ως «ανίκανοι» και ταυτόχρονα «ακίνδυνοι» για την κοινωνία και ο όρος «ιδρυματοποίηση» για να αναφερθούμε στη διαδικασία τοποθέτησης ενός ατόμου για εκπαιδευτικούς ή θεραπευτικούς σκοπούς, καθώς και στη διαδικασία προσαρμογής του στους τύπους συμπεριφοράς που χαρακτηρίζουν το ίδρυμα στο οποίο αυτό ζούσε.

Προκειμένου να επιτευχθούν όλοι οι παραπάνω στόχοι η εργασία διαρθρώνεται σε πέντε κεφάλαια:

Στο πρώτο κεφάλαιο περιλαμβάνεται:

- Σύντομη περιγραφή της τύφλωσης, που αφορά όλες τις κοινές παθήσεις της όρασης από ιατρικής σκοπιάς.
- Καταγραφή της ιστορικής πορείας των τυφλών μέσα στα χρόνια και μέσω μιας ιστορικής διαπραγμάτευσης να μάθουμε πώς τους αντιμετώπιζε η κοινωνία από την αρχαιότητα μέχρι τον 20ό αιώνα και τι πρόνοια τους παρεχόταν από την Πολιτεία.
- Προβολή και ανάλυση των κοινωνικών προκαταλήψεων και της περιθωριοποίησης, πώς αυτές επηρεάζουν την ψυχολογία του τυφλού ατόμου από τη στιγμή της γέννησής του και τι κάνει η Πολιτεία για την αντιμετώπιση του φαινομένου.
- Παράθεση των πρώτων προσπαθειών που σημειώθηκαν στην Ευρώπη για την εκπαίδευση και την εργασία των τυφλών και πώς αυτές επηρέασαν την ελληνική κοινωνία να αντιδράσει ανάλογα.

Στο δεύτερο κεφάλαιο θα παρουσιάσουμε τα πρόσωπα και τους φορείς που μερίμνησαν για την εκπαιδευτική διαδικασία και την επαγγελματική αποκατάσταση των ατόμων με προβλήματα όρασης και θα γίνουν γνωστές οι ιδιωτικές εξ αρχής παρεμβάσεις και αργότερα οι κρατικές. Θα γίνει λόγος για τον Οίκο Τυφλών, για τον Πανελλήνιο Σύνδεσμο Τυφλών, για τον Φάρο Τυφλών Ελλάδος, για το Ίδρυμα Προστασίας Τυφλών Βορείου Ελλάδος με το όνομα «Ήλιος», για την Αγροτική και Τεχνική Λέσχη Τυφλών στα Σεπόλια, για το Σύνδεσμο Τυφλών Μουσικών και Επαγγελματιών, για το «Σύλλογο των φίλων των τυφλών» για τη Σχολή του Αγίου Βαρνάβα στην Κύπρο και γενικά για τις ιδιωτικές και δημόσιες παρεμβάσεις που βοήθησαν τους τυφλούς να ανελιχτούν επαγγελματικά στην πορεία της ζωής τους.

Στο τρίτο κεφάλαιο θα αναφερθούμε με λίγα λόγια στις πρώτες προσπάθειες του αναπηρικού κινήματος στην Ελλάδα, για ισότητα και κοινωνική αποδοχή και

συνάμα στις συνδικαλιστικές ομαδοποιήσεις των τυφλών με στόχο την απόλυτη ενσωμάτωσή τους στην κοινωνία και την εξάλειψη του ρατσισμού και των διακρίσεων, στο βαθμό βέβαια που αυτό ήταν εφικτό.

Στο τέταρτο κεφάλαιο θα μελετήσουμε το νομοθετικό πλαίσιο, ώστε να γίνει σε εμάς φανερός ο τρόπος πρόσληψης των τυφλών σε διάφορες δημόσιες και ιδιωτικές υπηρεσίες. Ποιες ήταν οι προϋποθέσεις πρόσληψης και ποια ήταν τα νομοθετικά και διοικητικά μέτρα που ψηφίστηκαν από τις αρχές του αιώνα (οικονομικά, εκπαιδευτικά, επαγγελματικά και προνοιακά).

Στο πέμπτο, και τελευταίο κεφάλαιο, θα επικεντρωθούμε στα μαθήματα που παρακολουθούσαν στις σχολές και στα εργαστήρια τυφλών και πώς αυτά τους βοηθούσαν αργότερα στην εύρεση εργασίας. Κατά τη διάρκεια της μελέτης, μας δημιουργούνται διάφορα ερωτήματα όπως, τι διατροφή ακολουθούσαν, πώς ψυχαγωγούνταν, η συναναστροφή με το Προσωπικό αλλά και με τους υπόλοιπους τροφίμους, ο αυστηρός προγραμματισμός, η ακολουθία των καθημερινών δραστηριοτήτων και όλη η σωρεία απαγορεύσεων και ελέγχου τι αποτελέσματα επέφερε; Κατά τη μακροχρόνια διαμονή τους στα Ιδρύματα πώς κυλούσε η καθημερινότητά τους και πώς αυτή τους επηρέαζε ψυχολογικά; Τι επίδραση ασκούσε ο έξω κόσμος σε αυτούς και τι φραγμοί τους είχαν τεθεί από τον εν μέρει εκούσιο εγκλεισμό τους; Η ενσωμάτωσή τους στην κοινωνία μετά την αποχώρησή τους από κάποια Σχολή ήταν εύκολη υπόθεση ή απαιτούσε κάποιες προϋποθέσεις; Πώς γινόταν η μετάβαση τους από το δημοτικό στο Γυμνάσιο, στο Λύκειο κι έπειτα στο Πανεπιστήμιο; Επιπλέον, συνεχίζοντας, θα δούμε διεξοδικά τα επαγγέλματα που ακολουθούσαν, όπως αυτό του τηλεφωνητή, του ιεροψάλτη και αρκετών ακόμα, με ποιο τρόπο η κάθε σχολή τους προετοίμαζε, παρέχοντάς τους τις απαραίτητες γνώσεις και πώς εντάσσονταν κοινωνικά και οικονομικά, μέσω της κατάλληλης στήριξης και κατάρτισης.

Στην παρούσα μελέτη επιχειρείται η παρουσίαση και η διερεύνηση του εκπαιδευτικού συστήματος των τυφλών στην Ελλάδα κατά τον 20ό αιώνα καθώς και η επαγγελματική τους αποκατάσταση. Όλες αυτές οι πληροφορίες πηγάζουν από τη χρήση αρχειακών πηγών, συγκεκριμένα του αρχειακού υλικού της Ειρήνης

Λασκαρίδου σε συνδυασμό με συνεντεύξεις από μη βλέποντες, οι οποίες έρχονται να συμπληρώσουν και να ολοκληρώσουν την έρευνά μας.

Για την έρευνά αυτή και για τη συγκέντρωση των σχετικών στοιχείων χρειάστηκε να απευθυνθώ στις βιβλιοθήκες του Φάρου Τυφλών Ελλάδος, του Παντείου Πανεπιστημίου, του τμήματος Φιλοσοφίας, Παιδαγωγικής Ψυχολογίας του Εθνικού Καποδιστριακού Πανεπιστημίου, της Νομικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών και της Εταιρείας Μελέτης της Ιστορίας της Αριστερής Νεολαίας. Ευχαριστώ το προσωπικό των παραπάνω βιβλιοθηκών για τη βοήθειά του και την κυρία Αθηνά Ζώνιου- Σιδέρη, καθηγήτρια του τμήματος Εκπαίδευσης και Αγωγής στην Προσχολική Ηλικία του Πανεπιστημίου Αθηνών, για τη δωρεάν διάθεση των βιβλίων της.

Η εργασία μου θα παρέμενε ημιτελής αν δεν χρησιμοποιούσα το αρχειακό υλικό που εναπόκειται στο Ελληνικό Λογοτεχνικό και Ιστορικό Αρχείο. Το Αρχείο της Ειρήνης Λασκαρίδου, ειδικότερα, αποδείχτηκε πολύτιμο στην έρευνά μου. Οι υπεύθυνοι του Ε.Λ.Ι.Α ας δεχθούν, και από τη θέση αυτή, τις ευχαριστίες μου.

Ευχαριστώ, επίσης θερμά το προσωπικό του Οίκου Τυφλών, του Φάρου Τυφλών Ελλάδος και του Πανελληνίου Συνδέσμου για τη συνεργασία τους ως προς τις επαφές που έκαναν με τα μέλη του δείγματος για την ολοκλήρωση της εργασίας. Περιττεύει η αναφορά σε συγκεκριμένα πρόσωπα, που μου προσέφεραν αφιλοκερδώς τον προσωπικό τους χρόνο και μοιράστηκαν μαζί μου στοιχεία και εμπειρίες της προσωπικής τους ζωής, καθώς ήταν συγκινητική η προσπάθεια και το ειλικρινές ενδιαφέρον τους, προκειμένου να γίνει γνωστό το ιστορικό παρελθόν της πορείας των τυφλών στην Ελλάδα. Παράλληλα εκφράζω τις ευχαριστίες μου στον κύριο Ηλία Μαριόλα, στον κύριο Ράλλη Τσιουλάκη και την κυρία Βιβή Τσαβαλιά για το χρόνο που δαπάνησαν για να με κατευθύνουν και να μου αποσαφηνίσουν λεπτομέρειες, όσον αφορά τη δράση και την εξέλιξη της Κοινότητας των Τυφλών μέσα στο χρόνο.

Εξχωριστές ευχαριστίες οφείλω στον καθηγητή μου κύριο Θανάση Καλαφάτη για την καθοδήγησή του, τις επιστημονικές του συμβουλές και τις καίριες επισημάνσεις του σε όλα τα στάδια της έρευνάς μου. Η συμβολή του στην ολοκλήρωση της

εργασίας υπήρξε ουσιαστική, καθώς καθ' όλη τη διάρκεια σύνταξής της, το ενδιαφέρον του ήταν αμείωτο και η υποστήριξη συνεχής.

Η ολοκλήρωση της έγινε δυνατή χάρη στη βοήθεια των γονέων μου. Τους ευχαριστώ για τη διαρκή ενίσχυσή τους, τη συμπαράσταση και την αγάπη τους.

Τέλος, ευχαριστώ το Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Ιστορίας του Πάντειου Πανεπιστημίου για τις γνώσεις και εμπειρίες, και την υλικοτεχνική υποδομή που μου προσέφερε κατά τη διάρκεια των μεταπτυχιακών μου σπουδών.

Εισαγωγή

Η θέση του κάθε ανθρώπου μέσα στην κοινωνία που ζει, προσδιορίζεται και επηρεάζεται από ορισμένα χαρακτηριστικά που έχουν να κάνουν με το φύλο, το χρώμα, την κοινωνική θέση, την οικονομική κατάσταση, την καταγωγή αλλά και την αρτιμέλεια. Οι κοινωνίες, μέσα από την ιστορική τους εξέλιξη συνειδητά ή υποσυνείδητα, καλλιέργησαν και συντήρησαν ορισμένους άγραφους κανόνες που καθόριζαν τις σχέσεις και τις στάσεις ανθρώπου προς άνθρωπο και κοινωνίας προς κοινωνία. Οι αισθητικές νόρμες του τέλειου και αρτιμελούς σώματος, σε συνδυασμό και με τις θρησκευτικές δοξασίες και προκαταλήψεις, επηρέασαν, στο πέρασμα των αιώνων, καταλυτικά τη ζωή των ανθρώπων και διαμόρφωσαν σχέσεις και συμπεριφορές. Έτσι, κάποια άτομα, που, είτε εκ γενετής, είτε επίκτητα, παρουσιάζουν κάποια διαφορά προς το κοινώς αποδεκτό ως «φυσιολογικό», συγκέντρωναν το υπερπροστατευτικό ενδιαφέρον του περιβάλλοντος ή την απόρριψη. Συμπεριφορές δηλαδή, που αφαιρούσαν από το άτομο αυτό, κάθε δυνατότητα δημιουργικής συμμετοχής στο κοινωνικό γίγνεσθαι της εποχής του. Το άτομο που παρουσίαζε μια διαφορά ήταν έξω από τις επικρατούσες παραγωγικές σχέσεις και ταυτίστηκε με την αντιπαραγωγικότητα και την ανικανότητα.¹

Είναι γεγονός ότι η μεγαλύτερη ανάγκη του τυφλού ατόμου ήταν και είναι να ζει με την ειδική ατομική του ιδιαιτερότητα, ισότιμα ως μέλος της οικογένειας και της κοινωνίας, ξεπερνώντας τις δυσκολίες και τα προβλήματα, που οφείλονται κατά μεγάλο μέρος σε κοινωνικούς λόγους. Ο οίκτος των άλλων υποδαύλιζε και υποδαύλιζε την υπόνοιά του ότι δεν ανήκει στον κύκλο τους, μιας και είναι διαφορετικό από τα άλλα άτομα. Επιπλέον, σπάνια του δινόταν η ευκαιρία να μεταδώσει στους άλλους τα βιώματα και την εσωτερική του κατάσταση. Τα αισθήματα, οι αντιλήψεις και γενικά η στάση της οικογένειας, τα οποία αποτελούν και το βασικότερο κομμάτι για τη σύσταση της προσωπικότητας του τυφλού

¹ Παναγιώτης Ε. Κουρουμπλής, *Το Δικαίωμα στη Διαφορά. Οι επιδράσεις των κοινωνικών προκαταλήψεων και των θεσμικών παρεμβάσεων στη ζωή των ατόμων με ειδικές ανάγκες- Διεπιστημονική ανάλυση με έμφαση στην ιστορική προσέγγιση* (Κέντρο Ευρωπαϊκού Συνταγματικού Δικαίου Ίδρυμα Θεμιστοκλή και Δημήτρη Τσάτσου), Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα - Κομοτηνή 2000, σ. 19.

ατόμου, από τη στιγμή της γέννησής του, είναι δυνατόν να αποτελέσουν εμπόδια στην αντιμετώπιση των συνεπειών της αναπηρίας ή αντίθετα να προσφέρουν γόνιμο έδαφος για την κοινωνική του προσαρμογή. Αν η οικογένεια αποδεχτεί τη διαφορετικότητά του και το βοηθά να συμμετέχει ενεργά στις εκδηλώσεις της κοινωνικής ζωής, του ανοίγει το δρόμο για την ομαλή ένταξή του στο ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η υπό μελέτη χρονική περίοδος γιατί από τις αρχές του 20ού αιώνα οι τυφλοί προσπαθούσαν να συμμετέχουν ενεργά όσο αυτό μπορούσε να γίνει δυνατό, σε όλες τις μορφές ζωής της χώρας. Ουσιαστικότερα πράγματα κατάφεραν μετά τη δεκαετία του 1930, όπου καταγράφονται οι πρώτες τους προσπάθειες, και ιδιαίτερα μετά το 1975, αφού κατόρθωσαν με αγώνες να διεκδικήσουν αναφαίρετα δικαιώματα στη μόρφωση, στη ζωή, στην εργασία, παίρνοντας στα χέρια τους τις τύχες τους και έχοντας σαν πρώτο στόχο τη διεκδίκηση εκείνων των αιτημάτων που συνέβαλλαν καθοριστικά στη συγκρότηση μιας σωστής υποδομής του καθένα από αυτούς, που αποτέλεσαν το απαραίτητο υπόβαθρο για τη δυναμική τους επιβολή στην κοινωνία.

Η ένταξή τους στην παραγωγική διαδικασία αποτελούσε και αποτελεί τη βασική προϋπόθεση για την αυτοδύναμη ανάπτυξή τους. Μέσω της φιλανθρωπίας, του εθελοντισμού και της ιδιωτικής πρωτοβουλίας κατάφεραν να κάνουν τα πρώτα τους βήματα στην εκπαίδευση, αφού μέχρι το 1907 τα τυφλά παιδιά έμεναν κλεισμένα σπίτι και δεν καλλιεργούσαν κανένα από τα ταλέντα τους. Από την πρώτη δεκαετία του αιώνα που θα εξετάσουμε, τέθηκαν οι βάσεις για να λάβουν τη στοιχειώδη αρχικά εκπαίδευση και σιγά-σιγά να παρακολουθούν το ίδιο εκπαιδευτικό πρόγραμμα με τα κανονικά σχολεία και να συμμετέχουν έπειτα στην παραγωγική διαδικασία. Όλα τα σχολικά τους μαθήματα ήταν, όπως είναι προφανές, στη γραφή Braille και μέσω της αφής τους και των υπόλοιπων αισθήσεων τους ζούσαν, εκπαιδεύονταν και εργάζονταν προσφέροντας την τέχνη τους και όλη τους την ψυχή σε ό,τι κι αν έκαναν.

ΠΡΩΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Παθήσεις της όρασης- κοινωνικές αντιλήψεις και προκαταλήψεις

1.1 Οι κοινές παθήσεις της όρασης

Τα προβλήματα όρασης είναι από τα πιο συνηθισμένα και σοβαρά προβλήματα των αισθητηρίων οργάνων. Τα περισσότερα από τα προβλήματα αυτά διορθώνονται με ιατρικά μέσα. Υπάρχουν όμως και περιπτώσεις, όπου τα προβλήματα όρασης είναι πολύ σοβαρά και εμποδίζουν την απρόσκοπτη πορεία του ατόμου.

Ως άτομα με μειωμένη όραση ή χωρίς όραση, χαρακτηρίζονται τα άτομα με διαταραχές ή μειονεξίες στην οπτική λειτουργία, οι οποίες αφορούν την αντίληψη του φωτός και την αίσθηση του σχήματος, χρώματος και μεγέθους του οπτικού ερεθίσματος. Η βαρύτητα των διαταραχών της όρασης κυμαίνεται ανάλογα με τη μείωση της οξύτητας από ελαφριάς μορφής ως την πλήρη απώλεια της όρασης. Οι διαταραχές επίσης, μπορεί να είναι συγγενείς ή επίκτητες και να οφείλονται τόσο σε οργανικούς όσο και σε περιβαλλοντικούς παράγοντες.²

Λαμβάνοντας υπόψη την Ελληνική Νομοθεσία Νόμος 1904/1-8-1951 (ΦΕΚ Α' 212): «Περί προστασίας και αποκατάστασης των τυφλών» (Άρθρο 1): «Τυφλός κατά την έννοιαν του παρόντος νόμου νοείται παν πρόσωπον, το οποίον στερείται παντελώς της αντιλήψεως του φωτός ή του οποίου η οπτική οξύτητα είναι μικρότερη του 1/20 της φυσιολογικής τοιαύτης».

Οι ανάγκες, τα προβλήματα και τα ζητούμενα των ατόμων με όραση κάτω του 1/20 είναι σχεδόν ίδια με τα άτομα που έχουν 100% τύφλωση, αφού βλέπουν τόσο ώστε να μην είναι τελείως τυφλοί, αλλά δε βλέπουν τόσο, για να είναι λειτουργικοί βλέποντες. Δηλαδή δεν μπορούν να κάνουν καμία εργασία, εκτός από αυτές που κάνουν οι 100% τυφλοί, χρειάζονται την ίδια εκπαιδευτική διαδικασία, η

² Δημήτριος Ι. Κουτάντος, *Η εκπαίδευση των παιδιών και των νέων με μειωμένη όραση*, Παγκρήτιος Σύλλογος γονέων και φίλων παιδιών τυφλών ή με μειωμένη όραση, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 2005, σσ. 78-80.

μετακίνησή τους με δικό τους μέσω είναι απαγορευτική και, αρκετές φορές, χρειάζονται συνοδό, σκύλο οδηγό, μπαστούνι κινητικότητας ή έστω μπαστούνι σύμβολο για να είναι ασφαλείς.³

Η 15η Οκτωβρίου έχει καθιερωθεί παγκοσμίως ως η ημέρα εορτασμού του «Λευκού Μπαστουνιού», με στόχο τη διάδοση της μεγάλης σημασίας της χρήσης του και την ευαισθητοποίηση του κοινού στην προσπάθεια των ατόμων με προβλήματα όρασης για μια πιο ανεξάρτητη διαβίωση, αλλά και για την αντιμετώπιση των προβλημάτων που συναντούν στην καθημερινή μετακίνησή τους. Η ιστορία του ξεκινά μετά τη λήξη του Α' Παγκόσμιου Πολέμου στην Αμερική, όπου αναπτύχθηκε ένα κίνημα αποκατάστασης και επανένταξης των ατόμων που τυφλώθηκαν από ατυχήματα κατά τη διάρκεια του πολέμου. Το κίνημα ξεκίνησε από τον οφθαλμίατρο Richard Hoover, ο οποίος πρωτοχρησιμοποίησε ένα μακρύ καλάμι για τη βοήθεια της κίνησης των τυφλών βετεράνων του πολέμου.

Είναι ενδιαφέρον να παρατηρήσει κανείς τις στατιστικές που αφορούν τους αριθμούς των αναπήρων σε παγκόσμια κλίμακα.⁴ Διαπιστώνεται ότι το 10% του πληθυσμού της γης είναι ανάπηρα άτομα, 35 εκατομμύρια είναι παγκοσμίως τυφλοί και το 90% των τυφλών παιδιών στις αναπτυσσόμενες χώρες δεν πηγαίνουν σχολείο. Αντίθετα, στην Ελλάδα, η οποία συγκαταλέγεται στις ανεπτυγμένες χώρες, σύμφωνα με το Υπουργείο Υγείας, το 1999 τα τυφλά άτομα ανέρχονται περίπου στα 20.000.⁵

Τα αίτια της τύφλωσης ποικίλλουν και αρκετές φορές δεν είναι εύκολο να προσδιοριστούν, παρά την εξέλιξη της ιατρικής. Πολλά από αυτά, μάλιστα, παραμένουν αδιευκρίνιστα. Έχει παρατηρηθεί όμως, πως αυτά σχετίζονται με το βιοτικό και υγειονομικό επίπεδο της κάθε χώρας και είναι διαφορετικά στις υπό

³ Για την Περιφερειακή Ένωση Τυφλών Κρήτης βλ. <http://petk.pblogs.gr/2012/04/tyfloi-100-kai-tyfloi-me-oxythta-orashs-katw-toy-1-20oy-nomos-95.html> (ημερομηνία τελευταίας επίσκεψης 27/11/2012).

⁴ Ιωάννης Ποντίκης, Α. Ψυχοκοινωνική ανάπτυξη παιδιών και εφήβων τυφλών & Β. Νομοθετικό πλαίσιο στην Ελλάδα για την προστασία των τυφλών, Φάρος Τυφλών της Ελλάδας, Αθήνα 2000, σ. 24.

⁵ Ευστράτιος Παπάνης – Παναγιώτης Ε. Γιαβρίμης – Αγνή Βίκη, *Ειδική Αγωγή, Επαγγελματικός Προσανατολισμός Ατόμων με Αναπηρία και Αποασυλοποίηση*, Ίδρυμα Κοινωνικής Πρόνοιας Αγιασού Λέσβου «Η Θεομήτωρ», Μυτιλήνη 2007, σ. 44.

ανάπτυξη χώρες και από αυτά στις ανεπτυγμένες. Επίσης, πρέπει να επισημανθεί πως άλλοτε είναι κληρονομικά ή προγεννητικά και άλλοτε επίκτητα και μεταγεννητικά. Στην κατηγορία των κληρονομικών αιτιών ανήκουν διάφορα οικογενειακά εκφυλιστικά φαινόμενα, όπως η έλλειψη χρωστικής ουσίας στον χοριοειδή, στην ίριδα και στον αμφιβληστροειδή, που οφείλονται σε διαθλαστικές ανωμαλίες και βλάβη του οπτικού νεύρου. Με τη σειρά τους τα προγεννητικά αίτια αφορούν προβλήματα που δημιουργούνται κατά τη διάρκεια της εγκυμοσύνης, προερχόμενα από μολυσματικές ασθένειες που προσέβαλαν τη μητέρα (ερυθρά, αφροδίσια νοσήματα, δηλητηριάσεις). Συνεχίζοντας οφείλουμε να τονίσουμε πως τα επίκτητα αίτια, από τη στιγμή που θα γεννηθεί ένα παιδί και καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής του, αποτελούν τις πιο σοβαρές αιτίες τύφλωσης. Άλλες αιτίες αποτελούν ο τραυματισμός του κρανίου, ευλογιά, οστρακιά ή τραυματισμός των οφθαλμών.

Συνηθέστερα αίτια τύφλωσης στις υπό ανάπτυξη χώρες είναι το τράχωμα, το οποίο οφείλεται σε μολυσματικό ιό, η ξηροφθαλμία, οπότε θολώνει ο κερατοειδής εξαιτίας του υποσιτισμού και η ογκοκέρκωσις ή αλλιώς τύφλωση των ποταμών, που προκαλείται από παρασιτικό οργανισμό. Στις ανεπτυγμένες χώρες τα αίτια είναι ο καταρράκτης, το γλαύκωμα, η ηλικιακή εκφύλιση της ωχράς κηλίδας, η αποκόλληση του αμφιβληστροειδούς, η διαβητική αμφιβληστροειδοπάθεια, οι κερατίτιδες, οι διαθλαστικές ανωμαλίες και τα τραύματα.⁶ Οι κληρονομικές παθήσεις του αμφιβληστροειδή αποτελούν ένα εξαιρετικό ετερογενές σύνολο τόσο όσον αφορά στην κλινική τους εικόνα όσο και στο γενετικό τους υπόβαθρο. Οι παθήσεις αυτές είναι δυνατόν να προσβάλλουν τα κύτταρα των φωτουποδοχέων, το μελαχρόν επιθήλιο, τη μεμβράνη του Brunch, τον χοριοειδή χιτώνα ή ακόμα και το υαλώδες σώμα.⁷ Σύμφωνα με την απογραφή της UNESCO το 1971 βρέθηκαν 16.000.000 τυφλοί σε όλο τον κόσμο. Στην Ελλάδα υπάρχουν περίπου 18.000-20.000 και είναι κυρίως μεγάλων ηλικιών και από αυτούς, πάνω από τους μισούς, είναι

⁶ Για το Φάρο Τυφλών βλ. <http://www.fte.org.gr/html/faq.htm> (ημερομηνία τελευταίας επίσκεψης 5/10/2012).

⁷ Από το έντυπο που διανέμει η Πανελλήνια ένωση Αμφιβληστροειδοπαθών(Π.Ε.Α.), «Αγώνας για την πρόληψη της τυφλότητας, ατενίζοντας το μέλλον με αισιοδοξία», 1989-2014, σ.2, Αθήνα 2013.

μερικώς βλέποντες αλλά «κατά νόμον» τυφλοί.⁸ Αρκετοί από αυτούς διαπρέπουν ως δικηγόροι, μαθηματικοί, θεολόγοι και φιλόλογοι και η πλειοψηφία τους ως τηλεφωνητές, βιοτέχνες, ιεροψάλτες, λαχειοπώλες, υπαίθριοι μικροπωλητές, καθηγητές όλων των ειδικοτήτων σε σχολεία τυφλών, μηχανουργοί και ελεύθεροι επαγγελματίες.⁹

1.2 Οι κοινωνικές αντιλήψεις για τους τυφλούς, μια σύντομη ιστορική αναδρομή

Άτομα με ειδικές ανάγκες, συμπεριλαμβανομένων και των τυφλών, υπήρχαν από τη στιγμή της εμφάνισης του ανθρώπου ως ατόμου και αργότερα ως κοινωνία, υπάρχουν και θα υπάρχουν και στο μέλλον. Η αντιμετώπισή τους, όπως θα δούμε, ήταν διαφορετική από εποχή σε εποχή. Είχε ανέκαθεν και συνεχίζει να έχει άμεση σχέση με τις κυρίαρχες κάθε φορά φιλοσοφικές θεωρίες, επιστημονικές εξελίξεις, τις οικονομικοκοινωνικές δομές και τις συνακόλουθες αντιλήψεις και καταστάσεις της κοινωνίας. Η στάση της απέναντι στα άτομα με ειδικές ανάγκες κυμάνθηκε μεταξύ ανοιχτής απόρριψης (Προχριστιανική Περίοδος - Μεσαίωνας) και οίκτου, φιλανθρωπίας και πρόνοιας (Πρώτη Μεταχριστιανική περίοδος μέχρι το 18ο μ.Χ. αιώνα).¹⁰

Ανάμεσα στους πρωτόγονους λαούς το ένστικτο αυτοσυντήρησης ήταν τόσο δυνατό, ώστε ο υγιής άνθρωπος δεν αισθανόταν καμιά κοινωνική υπευθυνότητα για τους ασθενείς. Η απειλή του κινδύνου δεν προερχόταν μόνο απ' το θάνατο αλλά κι από την ασθένεια. Συνεπώς, την ασθένεια την απέφευγε ο πρωτόγονος άνθρωπος και εκείνον που ασθενούσε τον απομάκρυνε εντελώς από κοντά του. Έτσι, για την κοινωνία, ο ασθενής ήταν νεκρός πριν ακόμη το φυσικό του θάνατο.

⁸ Ανδρέας Αθ. Δημολιτσάς, *Από τη ζωή και την κίνηση των τυφλών, ένας ολόκληρος θαυμαστός κόσμος*, Πνευματικός Λειμών, Αθήνα 1983, σ. 4 και από Έντυπο του Φάρου Τυφλών Ελλάδος του Μανώλη Κεράκη.

⁹ Ανδρέας Αθ. Δημολιτσάς, *Νομοθετικά και Διοικητικά Μέτρα των Τυφλών, Στατιστικά Πληροφορίες, Γενική Εκπαίδευση, Επαγγελματική Εκπαίδευση, Ειδικά Μελέται*, Αθήνα 1980.

¹⁰ Δημήτριος Β. Λιοδάκης, *Εκπαιδευτικά προγράμματα για τυφλούς*, «Συνεκπαίδευση τυφλών και βλεπόντων μαθητών στα κοινά δημοτικά σχολεία -Διεύρυνση των απόψεων των σχολικών συμβούλων Π.Ε. 1. Η διαχρονική πορεία των τυφλών από την απόρριψη ως τη συνεκπαίδευση», Ατραπός - Περιβολάκι, Αθήνα 2000, σ. 154.

Οι άνθρωποι δεν ενδιαφέρονταν για τους λόγους της ασθένειας κι επομένως δεν έβλεπαν καμιά αιτία γι αυτήν. Έτσι, στους αρχαίους πρωτόγονους λαούς, το παιδί που παρουσίαζε κάποια παραμόρφωση αφηνόταν να πεθάνει και οι χωλοί/ανάπηροι ενήλικες αποκλείονταν απ' την υπόλοιπη κοινωνική τους ομάδα, γιατί θεωρούνταν άχρηστοι, ανίκανοι για την παραγωγική διαδικασία. Αν και υπάρχουν ενδείξεις ότι ορισμένες φορές οι πρωτόγονοι λαοί μεταχειρίζονταν καλά τα παιδιά με συγγενείς παραμορφωτικές ανωμαλίες, συνήθως, σε πολλές άγριες φυλές απαλλάσσονταν γρήγορα απ' αυτά. Στην αρχαία Ινδία π.χ. τα παραμορφωμένα και ανάπηρα παιδιά τα πετούσαν στον ποταμό Γάγγη. Περνώντας σε πιο αναπτυγμένους πρωτόγονους πολιτισμούς, παρατηρούνται τάσεις για αναζήτηση της αιτίας της ασθένειας. Θεωρούσαν τον άρρωστο άνθρωπο ένα ιδιαίτερο ανθρώπινο ον, που η κατάστασή του οφειλόταν σε κάποια ειδική αιτία. Ίσως να αποτελούσε θύμα κάποιας οργισμένης θεότητας, που του έκανε μάγια, ή κάποιου εχθρού, που τον καταράστηκε. Θεωρούσαν δηλαδή, το αίτιο της αρρώστιας μαγικοθρησκευτικό. Για την αποκατάσταση της υγείας του αρρώστου έπρεπε να γίνουν ορισμένες τελετουργίες και προδιαγραμμένες πράξεις για να παρακινήσουν την ευμένεια του ανθρώπου ή μη ανθρώπου μάγου. Ο μάγος-γιατρός ήταν ο γιατρός-θεραπευτής και ιερέας, που καθόριζε και εκτελούσε τις τελετουργίες. Σημιτικοί λαοί, όπως Βαβυλώνιοι, Ασσύριοι, Χαλδαίοι (που αναπτύχθηκαν στην περιοχή των ποταμών Τίγρη και Ευφράτη κατά τη περίοδο από τον 20ό ως τον 6ο π.Χ. αιώνα) θεωρούν τον άρρωστο αμαρτωλό κι όχι αθώο θύμα, ο οποίος αξίζει αυτά που υποφέρει εξ αιτίας της κακίας του.

Σύμφωνα με τη θρησκεία του Σιντοϊσμού, όλοι οι Ιάπωνες είναι απόγονοι της αυτοκρατορικής οικογένειας. Γι' αυτό είχαν την τάση να αρνούνται να έρχονται σε γάμο με «ατελή» και ξένα πρόσωπα και ένιωθαν ντροπή να έχουν ανάπηρο άτομο στην οικογένειά τους. Όμως στην Ιαπωνική Λαϊκή θρησκεία, άτομα με εγκεφαλική παράλυση, σπαστικά και άλλα ανάπηρα άτομα, έχουν θεωρηθεί σαν θεοί-γούρι, φορείς καλής τύχης ή σαν ψυχικά μέντιουμ. Ο Βουδισμός, θρησκεία που στην Ιαπωνία ήλθε κατά τον 6ο π.Χ. αιώνα, δίδασκει ότι όλα τα είδη αναπηριών συνδέονται με τις αμαρτίες του ίδιου του ανάπηρου ατόμου ή των προγόνων του. Γι' αυτό τα ανάπηρα άτομα θεωρούνταν σαν αμαρτωλά και επαίσχυντα πρόσωπα.

Σύμφωνα και με τη θεωρία της μετεμφύχωσης, που συνδέεται με τη Βουδιστική διδασκαλία, αν έκανες καλές πράξεις μπορούσες να είσαι υγιής στην επόμενη γέννησή σου και ζωή σου. Οι οπαδοί του Βουδισμού έκαναν ελεημοσύνη στα ανάπηρα άτομα για να γίνουν μια καινούργια, καλύτερη ύπαρξη στην επόμενη ζωή. Η συγκεκριμένη άποψη είχε ως αποτέλεσμα την αναγκαστική θεώρηση των ανάπηρων ατόμων σαν αντικειμένων ελεημοσύνης, πράγμα που δημιούργησε μια εικόνα αθλιότητας, δυστυχίας, οίκτου, αμαρτίας για τα πρόσωπά τους.

«Ο πολιτισμός μιας κοινωνίας φαίνεται από το ενδιαφέρον του προς τη νεολαία και τον ανάπηρο», σύμφωνα με ένα γνωμικό του Ευρωπαϊκού πολιτισμού.¹¹ Αν ρίξουμε μια ματιά στην αρχαία Ελλάδα θα δούμε πως τα πράγματα είναι διαφορούμενα με ορισμένους να εξυμνούν την τυφλότητα και κάθε άλλη μορφή αναπηρίας και άλλους να τη χλευάζουν και να την απορρίπτουν. Χαρακτηριστικό παράδειγμα ειρωνείας και κοροϊδίας προέρχεται από τη δική μας αρχαία ιστορία. Τον 7ο αιώνα περίπου π. Χ., κατά τους Μεσσηνιακούς πολέμους, όταν η Σπάρτη πολεμούσε για να υποτάξει τους γείτονές της Μεσσηνίους, σε κάποιες δύσκολες ημέρες γι' αυτήν, άνθρωποι της προσέφυγαν στο Μαντείο των Δελφών προκειμένου να μάθουν τι μέλλει γενέσθαι ώστε να νικήσουν τους αντιπάλους τους. Ο χρησμός έλεγε, λοιπόν, ότι μόνο με Αθηναίο στρατηγό θα κερδίσουν. Οι Αθηναίοι για να τους εμπαιξουν, έστειλαν έναν χωλό, τον Τυρταίο, τον κουτσό στρατηγό και ποιητή. Έχοντας παρόμοιες αντιλήψεις και ο Λυκούργος, θέσπισε στη Σπάρτη νόμο, σύμφωνα με τον οποίο καθιέρωνε την κάθαρση από τα ανάπηρα παιδιά, εξαφανίζοντάς τα στο βάραθρο του Καιάδα.¹² Από την άλλη, ο Όμηρος, αν και ήταν τυφλός, έγραψε τα δύο έπη του, την Ιλιάδα και την Οδύσσεια, γιατί, όπως πίστευαν, οι Θεοί, σε αντάλλαγμα για την τυφλότητά του, τον προίκισαν με το χάρισμα του λόγου. Στους Ομηρικούς ξανά χρόνους, ο τυφλός Δημόδοκος είχε την εκτίμηση του λαού, των ευγενών και των βασιλιάδων, καθώς θεωρούνταν θεϊκός και αγαπητός της Μούσας και του Απόλλωνα, κάτι όμως που δε συνέβαινε με τους τυφλούς, που δεν είχαν τα ανάλογα προσόντα. Ο Οιδίποδας περιγελά τον τυφλό

¹¹ Δημολιτσάς, *Νομοθετικά και Διοικητικά Μέτρα των Τυφλών*, σ. 76.

¹² Ποντίκης, Α. *Ψυχοκοινωνική ανάπτυξη παιδιών και εφήβων τυφλών & Β. Νομοθετικό πλαίσιο στην Ελλάδα για την προστασία των τυφλών*, σ. 26.

μάντη Τειρεσία για τις σωματικές του ατέλειες, λέγοντάς του ότι είναι τυφλός και στα αυτιά και στο νου και στα μάτια. Ο μάντης, με τη σειρά του, προβλέπει την τύφλωση του βασιλιά, λέγοντάς του πως θα καταλήξει τυφλός ζητιάνος, οδηγώντας τα βήματά του με ένα μπαστούνι. Ο Τειρεσίας είχε χάσει την όρασή του όταν εκλήθη από τους Θεούς να αποφανθεί ποιο από τα δύο φύλα αισθάνεται μεγαλύτερη ηδονή στον έρωτα. Αυτός, απάντησε ότι η γυναίκα βρίσκεται σε πλεονεκτικότερη θέση. Τότε η Ήρα οργίσθηκε και τύφλωσε τον Τειρεσία γι' αυτήν του την κρίση. Το στοιχείο αυτό καταδεικνύει και το μέγεθος των ανδροκρατικών αντιλήψεων της εποχής. Ο Δίας με τη σειρά του που δε μπορούσε και δεν είχε το δικαίωμα βέβαια να αλλάξει τις αποφάσεις και τις πράξεις των άλλων Θεών για να τον ανταμείψει του έδωσε μακροζωία επτά γενεών και το χάρισμα της προφητείας.

Ο Αριστοτέλης συμβούλευε τους πολίτες να μην περιπαίζουν κάποιον που γεννήθηκε ή έγινε αργότερα τυφλός, αλλά να τον ελεούν. Ο Πλούταρχος αναφέρει ότι ο σοφιστής Θεόκτιτος κοροΐδευε καθημερινά το διάδοχο του Μεγάλου Αλεξάνδρου Αντίγονο, επειδή του έλειπε το ένα μάτι. Ο Μωσαϊκός νόμος απαγόρευε σε τυφλούς και αλλήθωρους να λαμβάνουν μέρος στις ιεροτελεστίες του Θυσιαστηρίου.¹³

Στην Ελληνική μυθολογία ο Κρόνος, ο Ήλιος, ο Απόλλωνας και ο Ποσειδώνας τιμωρούσαν με τύφλωση τους θνητούς που προσέβαλλαν τη θεότητά τους, αλλά η Άρτεμη και ο Ασκληπιός είχαν τη δύναμη να τη θεραπεύουν. Σε πολλά συγγράμματα ο τυφλός επαίτης είναι ένδειξη της απάνθρωπης και άσπλαχνης κοινωνίας, η οποία τον περιβάλλει και τον καταδικάζει σε βίωση χωρίς ανθρώπινη αξιοπρέπεια.¹⁴ Καθώς προχωράμε μέσα στο χρόνο συναντάμε σε κάθε εποχή τυφλούς των οποίων η αξία αναγνωρίζεται μόνο όταν κατέχουν κάποιο χάρισμα, διαφορετικά επικρίνονται και δεν γίνονται κοινωνικά αποδεκτοί. Στο Πάνθεον του Ολύμπου συμμετέχει και ο κινητικά ανάπηρος Ήφαιστος, ο οποίος λόγω της αναπηρίας του, είναι απομονωμένος από τους άλλους Θεούς. Η μητέρα του, η Ήρα, τον πέταξε από τον Όλυμπο, βρέφος ακόμα, για να απαλλαγεί από το «σημαδιακό»,

¹³ Λιοδάκης, *Εκπαιδευτικά προγράμματα για τυφλούς*, σ. 157.

¹⁴ Νίκος Μ. Ιερείδης, «Η κίνηση δια την μόρφωσιν των τυφλών – Ιστορική διαπραγμάτευσις», *Ανάτυπον εκ του Δελτίου του Ε.Φ.Σ.Α.* 1972, Τύποις Ζαβάλλη, Αμμόχωστος 1973, σ. 95.

όμως σώθηκε από την Θέτιδα και την Ευρυνόμη και γι' αυτό όταν τον επισκέφθηκαν, τις υποδέχθηκε μ' αυτά τα λόγια:

«Ναι, σεβαστές μεγάλες, πατούν στο σπίτι μου Θεές, που εκείνες μ' έχουν σώσει από τη συμφορά μου, ότι έπεσα, πολύ μακριά στα βάθη, ως θέλησε η αδιάντροπη μητέρα να με κρύψει, ότι εγεννήθηκα χωλός κι ότι ήθελε εκεί να πάθω, στον κόρφο αν δεν με έπαιρναν η Θέτις κι η Ευρυνόμη».

Στα Ομηρικά έπη και στην Αθηναϊκή Δημοκρατία δεν είναι μόνο τα ανάπηρα άτομα περιθωριοποιημένα, είναι και τα εξώγαμα παιδιά. Τα παιδιά αυτά τα συντρόφευε το στίγμα της παρανομίας σ' όλη τους τη ζωή, γιατί δεν ήταν από νόμιμους γάμους. Επίσης, στον Δημοσθένη, οι Αθηναίοι κόλλησαν το παρατσούκλι «βάταλος», εξαιτίας του καχεκτικού σώματος. Όταν μεγάλωσε, αντιμετώπισε τρομερό πρόβλημα λόγω της τραυλότητας για την οποία οι Αθηναίοι τον περιέπαιζαν. Τότε εκείνος κλείστηκε στο σπίτι του και, καταβάλλοντας τεράστιες προσπάθειες, βάζοντας χαλίκια στο στόμα του, όπως αναφέρει ο Πλούταρχος, μπροστά σ' έναν καθρέπτη, κατόρθωσε να προφέρει το ρο. Τότε λέγεται ότι αναφώνησε: «Ρητόρευκα το ρητορευμένο ρο».

Κατά τη διάρκεια του «χρυσού» αιώνα της Αθηναϊκής Δημοκρατίας, όπως στα γράμματα και στις τέχνες, έτσι και στον τομέα της κοινωνικής πρόνοιας, θεσμοθετούνται προοδευτικά μέτρα κοινωνικής προστασίας. Με διάφορα νομοθετήματα του Περικλή ολοκληρώθηκε η κοινωνική νομοθεσία του Σόλωνα, η οποία περιελάμβανε μέτρα και για τους ανάπηρους, όπως τη δωρεάν σίτιση στο πρυτανείο και τη συνταξιοδότησή τους.

Στην ελληνική φιλοσοφία και ιδιαιτέρως στη Στωική παρατηρούμε ότι είχε γίνει δόγμα η αντίληψη, ότι όλοι οι άνθρωποι είναι ίσοι και πως η δικαιοσύνη και η φιλανθρωπία αποτελούν βασικές αξιώσεις της κοινωνίας.

Στην αρχαία Ελλάδα, λοιπόν, δημιουργείται η έννοια και η λέξη της φιλανθρωπίας, το σύστημα δηλαδή της κοινωνικής περιθάλψεως, το οποίο πηγάζει από την αναγνώριση του κοινού καθήκοντος του πολίτη για βοήθεια. Ένα από τα ληφθέντα μέτρα στην κλασική Αθήνα ήταν και η βοήθεια των αναπήρων λόγω σωματικών ελαττωμάτων, βάσει ελέγχου της οικονομικής τους κατάστασης. Η μεν

Σύγκλητος εξέταζε την περίπτωση, η δε Εκκλησία του Δήμου παρείχε το βοήθημα, το οποίο ανερχόταν στους δύο με τρεις οβολούς ημερησίως.¹⁵

Το 330 μ.Χ. δημιουργήθηκε το πρώτο ίδρυμα, «άσυλο» για αναπήρους στην Κωνσταντινούπολη για να τους περιμαζέψουν, ώστε να μην εμφανίζονται μαζί με τους υγιείς. Οι τυφλοί κατά την Πρώτη Χριστιανική Περίοδο προκαλούσαν τον οίκτο και τη μέριμνα της κοινωνίας, με χαρακτηριστικότερο παράδειγμα τη θεραπεία του τυφλού ζητιάνου από το Χριστό. Όμως ο Χριστός δεν ελέησε τον τυφλό ή τον παράλυτο αλλά τους έδωσε τη δυνατότητα, ο μὲν πρώτος να αναβλέψει, ο δε δεύτερος να περπατήσει. Αυτά τα «θαύματα» σηματοδοτούν μια νέα αντίληψη που θέλει την αξιοποίηση του ανθρώπινου όντος και όχι την περιθωριοποίησή του. Ο Ιωάννης ο Χρυσόστομος κατακρίνει όσους θεωρούν κακοσημαδιά το συναπάντημα με ανάπηρο ή τυφλό.¹⁶

Ως και το 19ο αιώνα επικρατούσε η άποψη ότι όλοι όσοι ήταν διαφορετικοί (ζητιάνοι, άνεργοι, αιρετικοί, ψυχικά άρρωστοι και ανάπηροι), έπρεπε να απομονωθούν. Αν και στην περίοδο αυτή υπάρχει κάποια στοιχειώδης συμμετοχή των αναπήρων στην εργασία (ιεροψάλτες, κωδωνοκρούστες κ.λπ.), η έννοια της κοινωνικής αλληλεγγύης εξαντλείται στο νέο θεσμό της φιλανθρωπίας που επικρατούσε την εποχή εκείνη.

Στα Βυζαντινά χρόνια, θεωρούσαν την τύφλωση ως τη μεγαλύτερη τιμωρία για τον άνθρωπο και την επέβαλλαν όχι μόνο στους εχθρούς αλλά και στους έκπτωτους άρχοντες και αυτοκράτορες. Κατά την περίοδο της Εικονομαχίας ο αυτοκράτορας Βασίλειος Β' Βουλγαροκτόνος τύφλωσε χιλιάδες Βούλγαρους αιχμαλώτους, καθώς και τους στρατηγούς Λέοντα Φωκά και Νικηφόρο. Με τη στέρηση της οράσεως τους αφαιρούσαν κάθε δυνατότητα αντίδρασης.¹⁷ Παρόλα αυτά, χαρακτηριστικά στην ανάπτυξη του θεσμού της πρόνοιας είναι τα μέτρα για την περίθαλψη των ασθενών, τη φροντίδα των φυλακισμένων και την καταπολέμηση της φτώχειας. Την εποχή αυτή ιδρύονται νοσοκομεία, ορφανοτροφεία, βρεφοκομεία, γηροκομεία,

¹⁵ Ευθύμιος Γ. Θωμόπουλος, *Η ιστορία της κοινωνικής προστασίας από των αρχαιοτάτων χρόνων μέχρι σήμερα*, Σουπερφώτ, Αθήνα 1977, σσ. 38, 39, 41

¹⁶ Λιοδάκης, *Εκπαιδευτικά προγράμματα για τυφλούς*, σ. 158.

¹⁷ Ποντίκης, Α. *Ψυχοκοινωνική ανάπτυξη παιδιών και εφήβων τυφλών & Β. Νομοθετικό πλαίσιο στην Ελλάδα για την προστασία των τυφλών*, σ. 27.

πτωχοκομεία και, ενώ στη Δυτική Ευρώπη ο συσκοτισμός και η καταπάτηση κάθε έννοιας που αφορά την αξιοπρέπεια του αναπήρου ατόμου βρίσκεται στο αποκορύφωμά της, στο Βυζαντινό Κράτος αναπτύσσεται μια νέα μορφή προστασίας των παραπάνω ατόμων, μέσα από τη δημιουργία Ιδρυμάτων. Παρατηρούμε δηλαδή ότι αρχίζει να αναπτύσσεται μια οργανωμένη κοινωνική πρόνοια γιατί η ατομική πρωτοβουλία δεν αρκεί. Η Ειρήνη η Αθηναία ίδρυσε αρτοποιείο, όπου διανεμόταν δωρεάν άρτος στους φτωχούς, στους ζητιάνους και στους ανάπηρους, ενώ ο Ρωμανός Α΄ ο Λεκαπηνός συνήθιζε να γευματίζει καθημερινά με τρεις πένητες.¹⁸ Η Άννα Κομνηνή στο ιστορικό της έργο *Αλεξιάς*, περιγράφει τη φροντίδα του ίδιου του πατέρα της Αλεξίου Α΄, ο οποίος έχτισε μια ολόκληρη πολιτεία με ιδρύματα για τη στέγαση, τη σίτιση και τη φροντίδα των αναπήρων, τυφλών και ακρωτηριασμένων. Ένα μεγάλο *Ορφανοτροφείο*, που αποσκοπούσε στη σωτηρία της ψυχής του ευεργέτη, όπου εκεί λεπροί, ανίατοι και ανάπηροι έβρισκαν βοήθεια, θαλπωρή και θεραπεία.¹⁹

Τον 11ο αιώνα υπήρξε δάσκαλος στο Βυζάντιο που εφάρμοσε για πρώτη φορά μέθοδο για την εκπαίδευση των τυφλών. «*Τυφλός φιλοσόφων τινί εντυχών διά στερεών τούτο τα σχήματα γεωμετρικά παρέχει επέτατεν ο δε τι των χειρών ψηλαφήσει απάντων των της γεωμετρίας θεωρημάτων τε και σχημάτων έσχει την κατάληψη*». Η μέθοδος αυτή βέβαια δεν είχε ευρεία διάδοση, όμως αποτελεί μια σημαντική προσπάθεια στον τομέα της εκπαίδευσης των τυφλών.²⁰

Την περίοδο του Μεσαίωνα εμφανίζεται η αναπηρία ως «ανάθεμα του Θεού». Αυτό οδήγησε ώστε το ένα κακό να θέλουν να το διώξουν με το άλλο. Δηλαδή, έδιναν π.χ. σε επιληπτικούς να πίνουν αίμα απαγχονισμένων ανθρώπων (αμαρτωλών) για να γιατρευτούν, με το εξής σκεπτικό: «Το ζεστό αίμα του απαγχονισμένου που περιείχε την αγωνία του θανάτου, θα πάλευε με το άρρωστο αίμα του επιληπτικού και θα το νικούσε». Επίσης ο ξυλοδαρμός ήταν, κατά το Μεσαίωνα και ως το 19ο αιώνα, μια προσφιλής μέθοδος «θεραπείας» της νοητικής καθυστέρησης, της στειρώσης και κάθε είδους αναπηρίας, γεγονός που βασιζόταν

¹⁸ Φαίδων Κουκουλές, *Βυζαντινών βίος και πολιτισμός*, τ. 3, Αθήνα, 1948-1955, σσ 81, 82, 83.

¹⁹ Πέτρος Α. Σταθόπουλος, *Κοινωνική Πρόνοια, μια γενική θεώρηση*, Έλλην, Αθήνα 1996, σσ. 116, 117.

²⁰ Κουρουμπλής, *Το Δικαίωμα στη Διαφορά*, σσ. 286, 287.

στην ίδια σκέψη, ότι κάποιος έφταιγε, δηλαδή ο ανάπηρος. Επιπλέον την εποχή αυτή, το ανάπηρο άτομο ήταν αντικείμενο, όχι μόνο καθημερινής εκμετάλλευσης, αλλά και ψυχικής εκτόνωσης εκείνων που επιζητούν τη μεταφυσική τους δικαίωση. Είναι επίσης γνωστή η χρησιμοποίηση των αναπήρων ατόμων ως γελωτοποιών.²¹

Στην Αγγλία το 1349, ο βασιλιάς Εδουάρδος Γ', υποχρέωνε με διάταγμα όλους τους επαίτες, κατά συνέπεια και τους τυφλούς, να δέχονται απασχόληση από οποιονδήποτε τους πρόσφερε εργασία, απαγορεύοντας έτσι την ελεημοσύνη, ενώ το 1531 ο Ερρίκος Η' έδινε γραπτές άδειες επαιτείας σε όσους κρίνονταν ανίκανοι για εργασία, οι υπόλοιποι τιμωρούνταν. Το πιο γνωστό και ολοκληρωμένο νομοθέτημα είναι ο «Νόμος περί Πτωχών», το οποίο εξέδωσε η βασίλισσα Ελισάβετ το 1601. Με τη σημερινή ορολογία θα μπορούσε να θεωρηθεί ως «Νόμος Πλαίσιο» για την κοινωνική πρόνοια. Σωματικά και διανοητικά ανάπηροι, τυφλοί και κωφοί είχαν τη δυνατότητα εισαγωγής σε πτωχοκομείο όπου, παράλληλα με τη συντήρησή τους, θα μπορούσαν να προσφέρουν εργασία, στο μέτρο των δυνατοτήτων τους. Έτσι, τέθηκε η βάση των σύγχρονων προγραμμάτων κλειστής περίθαλψης και των προστατευμένων εργαστηρίων, στο πλαίσιο προστατευμένων προγραμμάτων κοινωνικής αποκατάστασης των αναπήρων και ψυχικά ασθενών.²²

Στα τέλη της Αναγεννησιακής περιόδου αρχίζουν να γίνονται αποδεκτά τα άτομα με ειδικές ανάγκες, ενώ ο κόσμος των δαιμόνων, των προκαταλήψεων, της σκληρότητας και της απόρριψης υποχωρεί σταδιακά και επισκιάζεται από το ενδιαφέρον για τα ανθρώπινα δικαιώματα. Οι κύριες αρχές προνοιακής πολιτικής την εποχή αυτή –που πρέπει να σημειωθεί ότι χαρακτηρίζεται από τη θέσπιση σημαντικών νομοθετημάτων, όπως ο «Poor Law» του 1601, που αναφέραμε παραπάνω, και ο «Settlement Act» διακανονισμός προς ανακούφιση των φτωχών και των επαίων του 1662 στην Αγγλία– ήταν:

- Επικουρικότητα του προνοιακού έργου. Την κύρια ευθύνη για την συντήρηση των «αδυνάτων» φέρει η οικογένειά τους και, μόνο επικουρικά, επεμβαίνουν οι φορείς της κοινωνικής πρόνοιας.

²¹ Κουρουμπλής, *Το Δικαίωμα στη Διαφορά*, σ. 289.

²² Σταθόπουλος, *Κοινωνική Πρόνοια, μια γενική θεώρηση*, σσ. 135-136.

- Ενίσχυση της ιδρυματικής περιθαλψης με τη δημιουργία νοσοκομειακών ιδρυμάτων, ασύλων, «αγροτικών αποικιών» και, για πρώτη φορά, παιδικών σταθμών.
- Παροχή βοήθειας μόνο σε εκείνους που την έχουν πραγματικά ανάγκη – αρχή επικουρικότητας– και διάκριση των φτωχών σε ικανούς και ανίκανους προς εργασία με την αντίστοιχη αντιμετώπιση.²³

Ο Διαφωτισμός και οι κοινωνικές επιπτώσεις της Βιομηχανικής Επανάστασης σηματοδότησαν την αντιμετώπιση της ένδειας ως κοινωνικό πρόβλημα που έχρηζε ορθολογικής παρέμβασης. Οι Διαφωτιστές καταδίκασαν τις πρακτικές της ελεημοσύνης και του εγκλεισμού στα άσυλα. Ο Φουκώ έχει συνδέσει αριστοτεχνικά την επικράτηση του ορθολογισμού και της απόλυτης μοναρχίας, καθώς και την άνοδο της αστικής τάξης με την εγκαθιερξη στα νοσοκομεία ολόκληρων κατηγοριών ανθρώπων, όπως οι παράφρονες, οι ανέστιοι, οι επαίτες και οι άεργοι, των οποίων η συμπεριφορά γίνεται αντιληπτή ως ταυτόσημη με τον παραλογισμό.²⁴

Στη Θεσσαλονίκη τους δύο πρώτους αιώνες μετά την Άλωση πλήθος ζητιάνων και τυφλών κουρελιάρηδων άπλωναν το χέρι για ελεημοσύνη έξω από τις εκκλησίες.²⁵ Στην Κωνσταντινούπολη οι επαίτες αποτελούσαν αναπόσπαστο κομμάτι της κοινωνίας. Επρόκειτο για μια συντεχνία, όπως όλες οι υπόλοιπες, αναγνωρισμένη κοινωνικά, με επίσης συγκροτημένες δομές *«έχουσα επιστάτην ομότεχνον, κατ'έτος εκλεγόμενον, αναγνωρίζουσα δε κύριον Οθωμανόν, διοικούντα όλους τους επαίτας Χριστιανούς και Οθωμανούς»*.²⁶ Κατά το 16ο και το 17ο αιώνα και οι τυφλοί ζητιάνοι ήταν οργανωμένοι σε συντεχνίες, ένα είδος δηλαδή επαγγελματικής οργάνωσης. *«Τοιούτο δε το έλεος όλων των πολιτών, προς τους δυστυχείς τούτους άνδρας, ώστε οι πλειότεροι, όσον χαιρόνται υγείαν, ζώσιν βίον άνετον από την επαίτησιν της εβδομάδας»*. Ημέρα αναπαύσεως είναι η Δευτέρα. Από την Τρίτη αρχίζουν οι μακρινές οδοιπορίες στις κωμοπόλεις του Βοσπόρου, της Ρουμελίκας και της

²³ Κουρουμπλής, *Το Δικαίωμα στη Διαφορά*, σ. 291.

²⁴ Michel Foucault, *Ιστορία της τρέλας*, Ηριδανός, Αθήνα, 1975, σσ. 41-64.

²⁵ Απόστολος Βακαλόπουλος, *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού*, τομ. Β', Θεσσαλονίκη, 1976, σ.

²⁶ Έφη Κάννερ, *Φτώχεια και Φιλανθρωπία στην Ορθόδοξη κοινότητα της Κωνσταντινούπολης 1753-1912*, Κατάρτι, Αθήνα, 2004, σσ. 30, 31.

Ασιατικά, χειραγωγούμενοι από τα παιδιά τους, τους συγγενείς τους η από ομότεχνους τους, προς τους οποίους χορηγούν δύο γρόσια κάθε μέρα ή περισσότερα. Μακριά από τις οικογένειές τους, διανυχτερεύουν σε καφεπωλεία στάβλους και το καλοκαίρι στην ύπαιθρο. Το Σάββατο περιφέρονται και επαιτούν στη αγορά και στα γραφεία των εμπόρων και την Κυριακή κάθονται έξω από τις εκκλησίες. Οι περισσότεροι από αυτούς είναι παντρεμένοι και στο σπίτι τους υπάρχει τάξη, οικονομία και καθαριότητα, που ούτε σε εύπορες οικογένειες δε συναντάμε. Η επαιτεία την περίοδο εκείνη δεν είχε γνωρίσει ακόμα την κοινωνική απαξίωση που θα δούμε αργότερα.²⁷ Στο σημείο αυτό να πούμε λίγα λόγια και για τις γυναικείες αδελφότητες της Κωνσταντινούπολης. Σνηθέστερα, κυρίες επώνυμων συζύγων δημιουργούσαν συλλογικές εστίες, προορισμένες να ανακουφίσουν την ανέχεια, την ασθένεια και τη δυστυχία. Προσέφεραν φαγητό, ενδύματα και διάφορα είδη πρώτης ανάγκης, σε τακτά χρονικά διαστήματα και κυρίως κατά τις εορτάσιμες ημέρες.²⁸ Ένα παράδειγμα αποτελεί η *Φιλόπτωχος Αδελφότης των Κυριών* του Πέραν το 1861 στην Κωνσταντινούπολη με στόχο να συνδράμει τους ανίκανους προς εργασία, αρχικά με την παροχή βοήθειας σε είδος ή χρήμα, και αργότερα με την προσφορά εργασίας σε γυναίκες που μπορούσαν να εργαστούν. Αυτό καθιερώθηκε με τη σύσταση και λειτουργία εργαστηρίων χειροτεχνίας, καλλιτεχνίας και ραπτικής. Η Εν Σταυροδρομίω Αδελφότης «*Τα Ορφανά της Παναγίας*» που ιδρύθηκε το 1904 είχε αναλάβει τα έξοδα ενός τυφλού ορφανού που είχε μεταφερθεί στον Οίκο Τυφλών στην Αθήνα. Η φιλανθρωπία ως χριστιανικό καθήκον είχε ασκηθεί και σε παλαιότερους χρόνους από τα αδελφάτα.²⁹

Το 18ο αιώνα αναπτύχθηκε ο Ανθρωπισμός στην Ευρώπη και δόθηκε έμφαση στην εμπειρία και λογική. Ο ανάπηρος έγινε τμήμα της συνείδησης της κοινότητας και εμφανίστηκε για πρώτη φορά οργανωμένο ενδιαφέρον στην πρόνοια των ανάπηρων ατόμων με τη μορφή κηδεμονικής φροντίδας.

²⁷ Α.Γ. Πασιπάτης, Υπόμνημα περί του Γραικικού Νοσοκομείου των Επτά Πύργων, Αθήνα, 1862, σσ. 255-256.

²⁸ Κυριακή Μαμώνη, Λήδα Ιστικοπούλου, *Γυναικείοι σύλλογοι στην Κωνσταντινούπολη (1861-1922)*, Εστία, Αθήνα, 2002, σσ. 10, 11.

²⁹ Έφη Κάννερ, *Φιλανθρωπικοί «Σύλλογοι και αποκρυστάλλωση κοινωνικών ταυτοτήτων στην ελληνική κοινότητα της Κωνσταντινούπολης (1861-1922)»*, *Η καθ' ημάς Ανατολή*, τ. 3, Αθήνα, 1996, σ. 188 και Έφη Κάννερ, *Φτώχεια και Φιλανθρωπία στην Ορθόδοξη κοινότητα της Κωνσταντινούπολης 1753-1912*, σ. 180.

Το Ισλάμ συγκαταλέγει την ελεημοσύνη στα πρωταρχικά καθήκοντα του πιστού, στην ίδια σειρά με την προσευχή, τη νηστεία, τον ιερό πόλεμο και το προσκύνημα στη Μέκκα, και τη συνδέει, όπως και ο Χριστιανισμός, με την προσδοκία της επουράνιας ανταμοιβής. Ήταν ένα είδος προσφοράς και αποτελούσε υποχρέωση απέναντι στο Θεό, ως εξαγνισμός του πλούτου μέσω της εθελούσιας παραχώρησης.³⁰ Το τουρκικό Κισμέτ (πεπρωμένο) προσδιορίζει τον τρόπο ζωής τους. Για την κατάστασή των επαιτών βέβαια, υπεύθυνα θεωρείται η μοίρα τους, γι' αυτό και η γνωστή αποστροφή «ανάθεμα στη μοίρα μου».³¹ Από τη μια μεριά τους περιπαιζουν, ενώ από την άλλη, φοβούμενοι μήπως τους βρει παρόμοιο κακό, τους προσφέρουν ελεημοσύνη. Στην κλασική οθωμανική περίοδο τα ευαγή ιδρύματα έπαιζαν πολύ σημαντικό ρόλο, αφού πρόσφεραν στέγη και τροφή σε ταξιδιώτες, προσκυνητές και άπορους. Στην Κωνσταντινούπολη ιδρύουν τα Βακούφια. Κατά το μουσουλμανικό δίκαιο, το βακούφι είναι μια δικαιοπραξία μέσω της οποίας ένα φυσικό πρόσωπο παραιτείται από ένα ή περισσότερα αγαθά του και τα θέτει εκτός εμπορικής συναλλαγής, αφιερώνοντάς τα ισοβίως σε έναν ιερό, φιλανθρωπικό ή κοινωνικό σκοπό. Το βακούφι αποτελεί τον κατεξοχήν μηχανισμό για την επίτευξη της ελεημοσύνης, έναν από τους κύριους άξονες του Ισλάμ.³² Ο Άρχοντας της Καβάλας Μεχμέτ Αλή (1769-1849), έχτισε ένα μεγάλο συγκρότημα, όπου έβρισκαν φαγητό οι φτωχοί ζητιάνοι, είχαν ένα δωμάτιο για τη στέγαση της οικογένειάς τους, τζάκι για τη θέρμανση, λουτρό, συσσίτια και χώρους εργασίας. Το συγκρότημα, γνωστό ως Ιμαρέτ, λειτούργησε ως Ιερατική Σχολή, πτωχοκομείο και φιλανθρωπικό ίδρυμα. Μοίραζε φαγητό σε όσους είχαν ανάγκη, ανεξάρτητα από τη θρησκεία τους, και κατά τη διάρκεια των γευμάτων ο Χότζας διάβαζε αποσπάσματα από το Κοράνι. Δεν έλειπαν βέβαια κι εκείνοι που αμφισβητούσαν τη χρησιμότητα του Ιδρύματος γιατί πίστευαν ότι θρέφει τους τεμπελχανάδες.³³

Για την κατάσταση των τυφλών ο Φωριέλ, ξένος περιηγητής και συλλογέας δημοτικών τραγουδιών στα χρόνια της Οθωμανικής κυριαρχίας στην Ελλάδα, τονίζει πως οι τυφλοί εξασκούν ένα επάγγελμα, το οποίο τους καθιστά όχι μόνο

³⁰ Έφη Καννερ, *Φτώχεια και Φιλανθρωπία στην Ορθόδοξη κοινότητα της Κωνσταντινούπολης 1753-1912* σ. 37.

³¹ Κουρουμπλής, *Το Δικαίωμα στη Διαφορά*, σ. 292.

³² Έφη Καννερ, *Φτώχεια και Φιλανθρωπία στην Ορθόδοξη κοινότητα της Κωνσταντινούπολης 1753-1912* σ. 38.

³³ Σταθόπουλος, *Κοινωνική Πρόνοια, μια γενική θεώρηση*, σσ. 122-123.

ευχάριστους αλλά και απαραίτητους, διότι ο χαρακτήρας, η φαντασία και η κατάσταση του λαού είναι αυτοί. Οι τυφλοί συνήθιζαν, τόσο στην ηπειρωτική και νησιωτική Ελλάδα, να αποστηθίζουν όσα περισσότερα δημοτικά τραγούδια μπορούσαν και τα απήγγειλαν σε εορτές, γιατί η φύση τους προίκισε με ιδιοφυΐα και μουσική μόρφωση. Το πρόσωπο με ειδικές ανάγκες ήταν, πολλές φορές, μέσο ψυχαγωγίας, μικρών και μεγάλων.

Ο 19ος αιώνας συνιστά περίοδο ριζικών αλλαγών σε όλους τους τομείς: κοινωνικούς, ηθικούς, πολιτικούς και ιατρικούς. Γίνονται οι πρώτες ουσιαστικές προσπάθειες ανίχνευσης, καταγραφής των ατόμων με αποκλίσεις από το φυσιολογικό καθώς και βοηθητικής ενίσχυσής τους και εκπαίδευσής τους. Η φιλελεύθερη ιδεολογία καταδικάζει τη χριστιανική ελεημοσύνη, με το σκεπτικό ότι αδυνατώντας να προσφέρει μια μόνιμη λύση στο πρόβλημα του ενδεούς, τον εγκλωβίζει σε μια διηνεκής σχέση εξάρτησης από το δωρεοδότη.³⁴

Στη σύγχρονη εποχή εκατοντάδες είναι οι τυφλοί που έχουν διαπρέψει, μερικοί από τους οποίους είναι οι εξής:

α) Ο εκ γενετής τυφλός Άγγλος καθηγητής Σαν Τέρσον, που δίδασκε στο Πανεπιστήμιο του Λονδίνου το 1700 την «Οπτική περί χρωμάτων και φωτός».

β) Η Έλεν Κέλλερ, τυφλοκωφή από την ηλικία των 18 μηνών, η οποία συνεννοούνταν σε πέντε γλώσσες και εξέδωσε πολλά σπουδαία συγγράμματα. Οι Αμερικάνοι υποστηρίζουν πως στη χώρα τους δύο είναι τα θαύματα: οι καταρράκτες του Νιαγάρα και η Έλεν Κέλλερ.

γ) Ο Τάχα Χουσεΐν, καθηγητής και πρότανης στο Πανεπιστήμιο του Καΐρου.

δ) Ο Ιωάννης Μίλτων, επικός ποιητής, γνωστός από το περιοπούδαστο έργο του «Ο Απολεσθείς Παράδεισος».

ε) Ο Κωνσταντίνος Κόντος, φιλόλογος στο Πανεπιστήμιο Αθηνών.

στ) Ο Λουδοβίκος Μπράιλ, τυφλός από ηλικία των τριών ετών, δάσκαλος στη Βασιλική Σχολή Τυφλών στο Παρίσι και εφευρέτης του φερώνυμου συστήματος ανάγλυφης γραφής «Braille».

³⁴ Έφη Κάννερ, *Φτώχεια και Φιλανθρωπία στην Ορθόδοξη κοινότητα της Κωνσταντινούπολης 1753-1912*, σ. 21.

Αυτοί, και πολλοί άλλοι, υπήρξαν αξιόλογα παραδείγματα μόρφωσης, καταξίωσης και υπερηφάνειας στο χώρο των τυφλών.³⁵

Το 19ο αιώνα αναπτύχθηκαν τάσεις επεκτάσεως της κοινωνικής προστασίας λόγω της αλλαγής που παρατηρήθηκε όσον αφορά το δίκαιο, το οποίο καθόριζε τους κοινωνικούς σκοπούς και τα δεόμενα κοινωνικής προστασίας πρόσωπα. Ιδρύθηκαν πολλά άσυλα για την κοινωνική προστασία πάσης φύσεως αναπήρων και γενικώς μειονεκτούντων ατόμων, ορφανοτροφεία, γηροκομεία και ψυχιατρεία.³⁶

Σε αυτό το σημείο πρέπει να αναφερθούν και οι αντιλήψεις για τα άτομα με ειδικές ανάγκες στην περίοδο του Γ' Ράιχ. Την εντονότερη απορριπτική στάση της κοινωνίας μας έδειξε η περίοδος αυτή. Ήδη από το 1938 ο Χίτλερ, οργάνωσε τις υπηρεσίες που ανέλαβαν να εξολοθρεύσουν όλους εκείνους που η ζωή τους δεν είχε αξία ως στρατιώτες ή ως εργάτες, δεν ανταποκρίνονταν δηλαδή, στο ιδεώδες της Άριας φυλής. Το 1939 ιδρύθηκε η Ειδική Υπηρεσία του Ράιχ για την επιστημονική διερεύνηση των κληρονομικών ή περιβαλλοντικών βαρέων παθήσεων. Κάθε γυναικολόγος ή μαία έπρεπε να δηλώνει το παιδί που γεννιόταν με αναπηρία. Τρεις εμπειρογνώμονες αποφάσιζαν για τη ζωή του. Εικοσιένα «ειδικά παιδιατρικά τμήματα» είχαν αναλάβει τη θανάτωση και πτώματα των παιδιών αυτών πήγαιναν σε ειδικά εργαστήρια για έρευνα. Σε χιτλερικό νόμο προβλεπόταν ότι το σημαντικότερο κριτήριο για την επιλογή των ανθρώπων που έπρεπε να εξοντωθούν, ήταν η ανικανότητα για παραγωγική εργασία. Αυτό το σημείο πρέπει να τονιστεί ιδιαίτερα, γιατί δεν είναι χαρακτηριστικό μόνο του φασιστικού τρόπου σκέψης. Και στη σύγχρονη καπιταλιστική κοινωνία, με την εμπορευματοποίηση των πάντων, η αξία του ανθρώπου μετριέται σύμφωνα με τη δυνατότητα παραγωγής υπεραξίας. Έτσι λοιπόν οι ανάπηροι, όντας ελάχιστα ενσωματωμένοι, όχι με δική τους ευθύνη βέβαια, θεωρούνται ακόμη από πολλούς, άνθρωποι μειωμένης αξίας.³⁷

³⁵ Δημολιτσάς, *Από τη ζωή και την κίνηση των τυφλών*, σσ. 6-7 και Κουρουμπλής, *Το Δικαίωμα στη Διαφορά*, σ. 292.

³⁶ Θωμόπουλος, *Η ιστορία της κοινωνικής προστασίας από των αρχαιότατων χρόνων μέχρι σήμερα*, σσ. 100-101.

³⁷ Κουρουμπλής, *Το Δικαίωμα στη Διαφορά*, σ. 300.

1.3 Οι κοινωνικές προκαταλήψεις και η επίδραση στην ψυχολογία των τυφλών

Ο ορισμός που δίνεται στην έννοια της αναπηρίας, σύμφωνα με τις καταχωρήσεις διαφόρων συγγραφέων στα λεξικά όλων των γλωσσών του κόσμου, είναι, θα υποστηρίζαμε, επιπόλαιος και επιδερμικός. Κι αυτό γιατί απλώς επισημαίνει την έλλειψη κάποιου οργάνου ή μιας αισθήσεως. Παλαιότερα μάλιστα, θεωρούσαν αναπηρία την έλλειψη εκείνη που ήταν αμέσως αντιληπτή και εμφανής. Επομένως, και ο βαθμός της αναπηρίας εξαρτιόνταν από αυτήν την αμεσότητα, κατά πόσο δηλαδή γινόταν εύκολα ή δύσκολα ορατή στο περιβάλλον. Εκείνος, λοιπόν, από τον οποίο έλειπε ένα χέρι ή ένα πόδι ή ένα μάτι ήταν περισσότερο ανάπηρος από όλους τους άλλους. Η αναπηρία του ήταν δηλαδή βαρύτερη από αυτή του κωφού. Εάν μάλιστα η έλλειψη ή η βλάβη ήταν τέτοια, ώστε να μην είναι αμέσως εμφανής, όπως για παράδειγμα ένας καρδιοπαθής, ένας νεφροπαθής ή ένας αιμορροφιλικός, τότε δεν αντιμετώπιζε κοινωνικά κανένα πρόβλημα και γινόταν πλήρως αποδεκτός στο περιβάλλον του.³⁸ Η προσπάθεια να προσδιοριστεί σε κάθε εποχή τι είναι και τι δεν είναι αναπηρία, με την υιοθέτηση διαφόρων όρων, δημιούργησε μια πληθώρα ορολογιών: ανάπηροι, άτομα για ειδικά και κανονικά σχολεία, φυσιολογικοί και μη φυσιολογικοί, ευπαθείς και μη ευπαθείς ομάδες, περιθωριακά και μη περιθωριακά άτομα κ.λπ.

Για το φαινόμενο της αναπηρίας υπάρχουν πολλοί και διαφορετικοί ορισμοί που πηγάζουν από διαφορετικές ιδεολογικο-πολιτικές αντιλήψεις αλλά και από διαφορετικές προοπτικές θεώρησης του προβλήματος. Ωστόσο, οι πιο πολλοί ειδικοί συμφωνούν ότι:

- Η αναπηρία υπάρχει εκ γενετής ή εμφανίζεται αργότερα.
- Η αναπηρία είναι μια λειτουργική βλάβη και ότι η ζωή του αναπήρου δυσχεραίνεται ουσιαστικά λόγω της αναπηρίας του.
- Η αναπηρία αυτή είναι συνέπεια παραμορφώσεων, βλάβης ή διαφόρων τραυματικών επιδράσεων στην ανάπτυξη ή τις λειτουργίες των συστημάτων στάσης ή κίνησης.

³⁸ Ποντίκης, Α. *Ψυχοκοινωνική ανάπτυξη παιδιών και εφήβων τυφλών & Β. Νομοθετικό πλαίσιο στην Ελλάδα για την προστασία των τυφλών*, σ. 22.

- Ο κοινωνικός περίγυρος αντιδρά αρνητικά στην εμφάνιση του αναπήρου.

Ως προκατάληψη μπορούμε να ορίσουμε μια απεχθή ή εχθρική συμπεριφορά εναντίον ενός ατόμου ή μιας ομάδας που δεν ανήκει στο σύνολο και, κατά συνέπεια, είναι δεδομένο ότι έχει τα «απαράδεκτα χαρακτηριστικά» που έχουν αποδοθεί στο σύνολο. Οι κοινωνικοί ψυχολόγοι και οι κοινωνιολόγοι χρησιμοποιούν αυτό τον όρο, όταν συνήθως αναφέρονται στην αρνητική και εχθρική συμπεριφορά μιας ομάδας εναντίον μιας άλλης (θρησκευτική προκατάληψη, ιδεολογία, ρατσισμός κ.ά.). Το άτομο αποδέχεται την προκατάληψη, τη διατηρεί, τη διαδίδει και την υποστηρίζει με λογική αιτία, δηλαδή επικαλούμενο την προσωπική του εμπειρία, τις υποτιθέμενες ιστορικές πραγματικότητες και στάσεις. Κατ' αυτόν τον τρόπο το άτομο ή η ομάδα που κατηγορείται υποτάσσεται στην επιθετικότητα του συνόλου, της κοινωνίας, με αποτέλεσμα κάθε ηθική διδασκαλία, ίσως και κάθε ατομική προσπάθεια υπέρ αυτής, να μην τελεσφορεί εξαιτίας της λειτουργικής προσαρμογής της κοινωνίας που επικρατεί σ' αυτήν την προκατάληψη.

Αρκετοί μελετητές υποστηρίζουν ότι μια σωματική αναπηρία είναι συνήθως ιδιαίτερα ντροπιαστική γι' αυτόν που την έχει και, όπως και στις άλλες μορφές στίγματος, όχι μόνο το στιγματισμένο άτομο θα ντροπιαστεί στα μάτια των άλλων, αλλά και τα άλλα άτομα που θα συναναστραφούν στενά μαζί του. Έτσι, το σωματικά αρτιμελές άτομο μπορεί ν' αποφεύγει οποιαδήποτε μακροχρόνια σχέση με τους σωματικά αναπήρους. Αυτοί οι παράγοντες, στο σύνολό τους, προτείνουν ότι το σωματικά στιγματισμένο άτομο θα διαμορφώσει τη συμπεριφορά του από τις κοινωνικές περιβαλλοντικές συμπεριφορές, οι οποίες είναι συνεχώς στερεότυπες, με ψυχολογικές αναστολές και υπερβολικά ελεγχόμενες. Μια προκατάληψη απέναντι σε τέτοιες συμπεριφορές, εάν επικρατήσει παντού, θα γίνει ασυμβίβαστη με την ανάπτυξη, από πλευράς του στιγματισμένου ατόμου, της ευαισθησίας απέναντι στους άλλους και της ικανότητας στις ανθρώπινες σχέσεις.³⁹ Όλοι οι ανάπηροι πρέπει να γνωρίζουμε ότι βιώνουν την αναπηρία ως κοινωνικό περιορισμό, είτε αυτός ο περιορισμός εμφανίζεται ως συνέπεια μη προσβάσιμου περιβάλλοντος, είτε

³⁹ Κουρουμπλής, *Το Δικαίωμα στη Διαφορά*, σ. 43.

εξαιτίας αμφισβητήσιμων εννοιών για τη νοημοσύνη και τις κοινωνικές δεξιότητες ή της έλλειψης αναγνωσμάτων σε γραφή Braille. Σύμφωνα με το Goffman το στίγμα αρχικά αποδιδόταν μέσα από την παρέκκλιση και την ετικετοποίηση συγκεκριμένων ατόμων που παραβίαζαν τους κανόνες, τις αξίες και τα πρότυπα μιας κοινωνίας, αποτελεί δηλαδή κοινωνική κατασκευή.⁴⁰ Στο σύγχρονο κόσμο το στίγμα προέκυψε μέσα από τη διαδικασία της κοινωνικής αλληλεπίδρασης, όπου τα άτομα με κάποια ιδιότητα ή κάποια γνωρίσματα απαξιωτικά απομονώθηκαν ή τέθηκαν στο περιθώριο. Οι στιγματοποιημένες ταυτότητες σχηματίζονταν μέσα από διαπροσωπικές αλληλεπιδράσεις παρά από ψυχολογικές αντιδράσεις στα γεγονότα.⁴¹

Σύμφωνα με τον Παγκόσμιο Οργανισμό Υγείας (WHO 1980), ο όρος αναπηρία είναι μία από τις πιθανές συνέπειες μιας βλάβης και ορίζεται ως έλλειψη της ικανότητας ενός ατόμου να λειτουργεί εντός του πλαισίου που θεωρείται φυσιολογικό για τα περισσότερα ανθρώπινα όντα. Ως έννοια περιγράφεται με βάση το βαθμό στον οποίο κάποιος μπορεί να λειτουργεί με ή χωρίς υποστήριξη ή βοήθεια και με βάση τις εξελκτικές του δεξιότητες ανάλογα με την ηλικία του. Στο Νόμο «περί Διακρίσεως της Αναπηρίας» περιγράφεται ως «μια σωματική ή νοητική βλάβη, η οποία έχει ουσιαστική και αρνητική μακροχρόνια επίδραση στην ικανότητα κάποιου ατόμου να φέρει εις πέρας τις φυσιολογικές καθημερινές δραστηριότητες».⁴²

Στην περίπτωση της τύφλωσης το πρόβλημα δεν είναι μόνο η απώλεια όρασης και οι περιορισμοί ή τα εμπόδια που επιβάλλονται στο άτομο. Το πρόβλημα είναι ακόμη πιο σύνθετο και σχετίζεται με δύο αλληλένδετες διαστάσεις της αναπηρίας, την ατομική και την κοινωνική. Σύμφωνα με τη διακήρυξη για τις Θεμελιώδεις Αρχές της Αναπηρίας, η οποία αποτέλεσε την επίσημη θέση της Διεθνούς Οργάνωσης Αναπήρων Ατόμων, η ατομική διάσταση σχετίζεται με τους περιορισμούς και τα προβλήματα που επιβάλλει η μερική ή η ολική έλλειψη

⁴⁰ Evring Goffman, *Στίγμα, Σημειώσεις για τη διαχείριση της χαμένης ταυτότητας*, Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, Αθήνα, 2001, σ.63.

⁴¹ Oliver Michael, *Αναπηρία και Πολιτική*, Θεσσαλονίκη, 2009, σ.σ. 34, 155.

⁴² Mike McLinden, «Παιδιά με πολλαπλές αναπηρίες και προβλήματα όρασης», στο Heather Mason - Stephen McCall, *Παιδιά και νέοι με προβλήματα όρασης: η πρόσβαση στην εκπαίδευση*, επιμέλεια Α. Ζώνιου Σιδέρη, μτφρ. Ακριβή Λαζαράτου - Ε. Ντεροπούλου- Ντέρου, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 2004, σ. 495.

κάποιου μέλους, οργάνου ή μηχανισμού του σώματος. Η κοινωνική διάσταση με τη σειρά της με τους περιορισμούς και τα εμπόδια που επιβάλλονται στα ανάπηρα άτομα από τη σύγχρονη κοινωνική οργάνωση, η οποία τις περισσότερες φορές υπολογίζει ελάχιστα ή και καθόλου τους εν λόγω ανθρώπους, τους αποκλείει έτσι από τη συμμετοχή στις καθημερινές κοινωνικές, εκπαιδευτικές, ψυχαγωγικές, επαγγελματικές και πολιτιστικές δραστηριότητες. Η ανικανότητα είναι κάτι που επιβάλλεται στην αναπηρία, εξαιτίας του τρόπου με τον οποίο οι ανάπηροι πολίτες περιθωριοποιούνται, απομονώνονται και, σε αρκετές περιπτώσεις, αποκλείονται αδικαιολόγητα από την πλήρη συμμετοχή στα κοινωνικά δρώμενα.

Η απώλεια της όρασης αποτελεί πηγή προβλημάτων για το παιδί, στην προσπάθειά του να αντιληφθεί, να μάθει και να οργανώσει το περιβάλλον. Σε ένα κόσμο βλεπόντων η όραση είναι τόσο σημαντική για την ολόπλευρη ανάπτυξη του, που ακόμα και ο πιο ήπιος βαθμός οπτικής απώλειας μπορεί να έχει αρνητικές επιπτώσεις στην ανάπτυξη οπτικο-δεκτικών και κινητικο-εκφραστικών δεξιοτήτων. Αυτό που απαιτείται απ την κοινωνία είναι η «ομαλοποίηση του περιβάλλοντος», δηλαδή η δημιουργία και η χρήση πολιτιστικά «ομαλών» μέσων, με κύριο στόχο να προσφέρουν στα κοινωνικά απαξιωμένα άτομα καλές συνθήκες ζωής. Η διαδικασία αυτή ορίζει την αναπηρία ως μια σαφώς δημόσια πολιτική και κοινωνική υπόθεση, στην οποία η Πολιτεία αναλαμβάνει την ευθύνη να προσφέρει τις υπηρεσίες που απαιτούνται για τις ανάγκες των πολιτών της, οι οποίοι είναι διαφορετικοί.⁴³

Οι κοινωνικά ευαίσθητοι άνθρωποι από τα αρχαία χρόνια φρόντιζαν για την κοινωνική δικαιοσύνη, την ισοπολιτεία και ισοτιμία στη ζωή των ανθρώπων και προσπαθούσαν να αποβάλλουν τις λεγόμενες προκαταλήψεις έναντι των αναπήρων. Οι συγκεκριμένοι όμως άνθρωποι ήταν πάντοτε λιγότεροι. Η πλειοψηφία δεν μπορούσε και ούτε ακόμα μπορεί να αποδεχτεί εύκολα τα άτομα με ειδικές ανάγκες, με αποτέλεσμα να δείχνει οίκτο ή και πολλές φορές αποκάλυπτα να αδιαφορεί.⁴⁴

⁴³ Αναστασία Βλάχου, «Διαμόρφωση πολιτικής για την πρόωμη εκπαιδευτική στήριξη των μαθητών με ειδικές ανάγκες και ειδικότερα των μαθητών με προβλήματα όρασης», στο *Εκπαίδευση και τύφλωση, σύγχρονες τάσεις και προοπτικές*, επιμέλεια Αθηνά Ζώνιου - Σιδέρη - Ηλέκτρα Σπανδάγου, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 2004, σσ. 93-95.

⁴⁴ Ποντίκης, Α. *Ψυχοκοινωνική ανάπτυξη παιδιών και εφήβων τυφλών & Β. Νομοθετικό πλαίσιο στην Ελλάδα για την προστασία των τυφλών*, σ. 22

Τις τελευταίες δεκαετίες, ιδιαίτερα απ το 1960 και έπειτα, η στάση της κοινωνίας έχει αρχίσει να αλλάζει και να παίρνει μια θετική κατεύθυνση, παρότι εξακολουθούν ακόμη να υπάρχουν, όπως προαναφέραμε, αρνητικές κοινωνικές αντιδράσεις προς τα άτομα με ειδικές ανάγκες. Οι συναισθηματικά φορτισμένοι και κοινωνικά απορριπτικοί όροι «ανώμαλος», «απροσάρμοστος», «αποκλίνων» ακόμα και «ηλίθιος», έχουν αντικατασταθεί από άλλους ηπιότερους και περισσότερο κοινωνικά αποδεκτούς όπως «ανάπηρος» ή «άτομο με μαθησιακές δυσκολίες», «ειδικές ανάγκες, δυνατότητες και ιδιαιτερότητες». Η νέα αυτή ορολογία αντανακλά τις σύγχρονες τάσεις της ευρύτερης κοινωνίας για αναγνώριση των πολύπλευρων ικανοτήτων και δυνατοτήτων, καθώς και του δικαιώματος για παροχή ίσων ευκαιριών στα ανάπηρα μέλη της. Έτσι, τα άτομα με ειδικές ανάγκες άρχισαν σιγά-σιγά να διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στον επαναπροσδιορισμό της αναπηρίας, στη χάραξη κοινωνικών και πολιτικών παροχών προς τους αναπήρους, στην εξάλειψη των διακρίσεων στην εκπαίδευση, στο επάγγελμα και στη ζωή, στην ταύτιση της ελίτ των ατόμων με ειδικές ανάγκες (α.μ.ε.α.) με τη μάζα των αναπήρων, στην αλλαγή της στάσης της κοινωνίας, αλλά και των ίδιων των αναπήρων απέναντι στην αναπηρία. Επιπλέον, άρχισαν να απαιτούν την παροχή ίσων ευκαιριών σε όλους τους τομείς της κοινωνικής ζωής, κατάφεραν την ψήφιση ευνοϊκής νομοθεσίας και εν μέρει την αναπροσαρμογή στους χώρους της εκπαίδευσης και της εργασίας. Τα τελευταία χρόνια, η αλλαγή των κοινωνικών αντιλήψεων για τον άνθρωπο, η έκρηξη της αντίστασης κατά των φυλετικών διακρίσεων, της αποικιοκρατίας και της αντίδρασης σε κάθε είδους κοινωνική εκμετάλλευση, η θέσπιση ειδικής νομοθεσίας και οι αποφάσεις δικαστηρίων υπέρ της ένταξης και κατά του διαχωρισμού, η τάση για συνεχή αναθεώρηση της παιδαγωγικής θεωρίας και πράξης και οι επίμονοι αγώνες των ίδιων των α.μ.ε.α συνετέλεσαν στη διαμόρφωση θετικότερων κοινωνικών στάσεων προς αυτούς. Στην Ευρώπη αρχικά το πρόβλημά τους είχε γίνει αποδεκτό και σεβαστό και έπειτα τέθηκαν οι βάσεις για παρόμοια αντιμετώπιση και από τις υπόλοιπες χώρες.⁴⁵

Στην Ελλάδα από τις αρχές του 20ού αιώνα άρχισε ο αγώνας για την αποδοχή των αναπήρων ατόμων κυρίως με την ιδιωτική πρωτοβουλία. Η Πολιτεία, από τα

⁴⁵ Λιοδάκης, *Εκπαιδευτικά προγράμματα για τυφλούς*, σσ. 156-157.

μέσα του αιώνα, μετά δηλαδή από το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, άρχισε με δειλά βήματα να δραστηριοποιείται. Ο όλεθρος και τα άπειρα ολοκαυτώματα του πολέμου, ανάγκασαν τους ανθρώπους να αναλογιστούν και να κατανοήσουν καλύτερα την ανθρώπινη φύση και τις αδυναμίες τους. Έτσι, σε όλες τις Ευρωπαϊκές χώρες, ευτυχώς και στη δική μας, οι άνθρωποι, εγκαταλείποντας σε μεγάλο βαθμό τις πλάνες, τις προκαταλήψεις και τις συνήθειες του παρελθόντος, αναζήτησαν με πολλή ενεργητικότητα νέες μορφές και νέα σχήματα θεραπείας των προβλημάτων και των αναγκών τους. Μέσα σε αυτό το ευνοϊκό κλίμα άρχισε βαθμιαία να κυριαρχεί η ανάγκη ίσων ευκαιριών και δικαιωμάτων για όλους και να αναγνωρίζεται η ξεχωριστή αξία του κάθε ανθρώπου, ανεξάρτητα απ τη φυσική και πνευματική του κατάσταση. Στο μεταξύ, λόγω ελλείψεως εργατικών χεριών κατά τη διάρκεια του πολέμου, αμέσως μετά δόθηκε η ευκαιρία σε παγκόσμια κλίμακα στους τυφλούς να αποδείξουν τις δυνατότητές τους για σημαντική προσφορά αλλά και τις ικανότητές τους για ενεργό συμβολή σε όλες τις ανθρώπινες δραστηριότητες.⁴⁶

Οι κοινωνικές προκαταλήψεις, όπως διαπιστώνουμε, είχαν αρχίσει να περιορίζονται. Όμως πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι δεν επρόκειτο να εκλείψουν από τη ζωή. Κι αυτό γιατί οι μελέτες των κοινωνικών φαινομένων ανά τους αιώνες, απέδειξαν ότι αυτές οι προκαταλήψεις αποτελούν ουσιώδες συστατικό της εκάστοτε κοινωνίας, επομένως είναι φαινόμενα ανακυκλούμενα και ανατροφοδοτούμενα. Δηλαδή, ανάλογα με την εποχή και την ανάπτυξη μιας κοινωνίας, απλώς αλλάζουν μορφές και τρόπους εκδήλωσης. Έτσι λοιπόν, όταν μιλάμε για κοινωνικές προκαταλήψεις, δεν πρέπει να μας φοβίζει η λέξη, ούτε η έννοια που αποδίδεται σε αυτήν. Εδώ και κάποιες δεκαετίες το πνευματικό και μορφωτικό επίπεδο βρίσκεται σε υψηλότερες βαθμίδες απ' ό,τι παλαιότερα και εκδηλώνουμε έτσι τα συναισθήματά μας με τρόπο πιο ανθρώπινο, χωρίς δηλαδή να θίγουν την αξιοπρέπεια του συνανθρώπου μας.

Ως κατάλοιπο των προκαταλήψεων βέβαια μπορεί να θεωρηθεί η διάταξη που παρεισέφρησε σε νόμο ειδικής αγωγής στη χώρα μας, με πολύ άκομψα μάλιστα

⁴⁶ Φάρος Τυφλών Ελλάδος, 40 χρόνια από την ίδρυση, Ομιλία του Μανώλη Κεράκη, πρώην διευθυντή του Φάρου, Αθήνα 1986.

διατύπωση. Πιο συγκεκριμένα, με το νόμο 1566 του έτους 1985 (ΦΕΚ 167), με τίτλο «Δομή και λειτουργία της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και άλλες διατάξεις», παρέχόταν επίδομα ύψους 30% επί του βασικού μισθού σε όλους τους εργαζομένους στα Εκπαιδευτικά Ιδρύματα Αναπήρων. Θέλοντας η τότε κυβέρνηση να ενισχύσει οικονομικά και άλλες κατηγορίες υπαλλήλων, πλην των εκπαιδευτικών, βρήκε αυτόν τον τρόπο ώστε να ευσταθεί η εξαιρετική μεταχείριση τόσο νομικά όσο και συνταγματικά, χρησιμοποιώντας έναν αφηρημένο όρο της εργατικής νομοθεσίας λόγω «δυσμενών συνθηκών εργασίας». Έτσι, στην παράγραφο 6 του Άρθρου 35 διατυπώνεται η άποψη ότι στο προσωπικό που υπηρετεί στις σχολικές μονάδες ειδικής αγωγής και ειδικής επαγγελματικής εκπαίδευσης, καταβάλλεται κατά μήνα και για όλο το έτος επίδομα δυσμενών συνθηκών εργασίας ίσον με το 30% των μηνιαίων αποδοχών του κατώτερου μισθολογικού κλιμακίου του εισαγωγικού βαθμού κάθε κλάδου. Χωρίς περιστροφές, ο νομοθέτης, εκφράζοντας την περί δικαίου συνείδηση και αντίληψη του λαού, θεωρεί ότι με την παρουσία του και μόνο, ο ανάπηρος σε κοινούς χώρους εργασίας δημιουργεί δυσμενείς συνθήκες σε αυτούς που έχουν αρτιμέλεια και τυγχάνει να εργάζονται ανάμεσα σε αναπήρους, αν και τις περισσότερες φορές η επιλογή είναι αποκλειστικά δική τους. Η κακώς νοούμενη σοσιαλιστική πολιτική της εποχής, μας πήγε δυστυχώς πολύ πίσω, επειδή με τη διάταξη αυτή αναγνώριζε επισήμως η Πολιτεία, πως όποιος εργαζόταν στους χώρους των ατόμων με ειδικές ανάγκες έχριζε επιδόματος. Μια τέτοια διατύπωση, ρατσιστικής ασφαλώς νοοτροπίας, προκάλεσε θλίψη και αγανάκτηση στους αναπήρους, διότι έβλεπαν τους αγώνες τους τόσων χρόνων για παύση της κοινωνικής προκατάληψης, να μηδενίζονται. Η απαράδεκτη έκφραση έγινε αντιληπτή από τους ιθύνοντες. Έτσι, η διατύπωση «δυσμενείς συνθήκες εργασίας», απαλείφθηκε στον τελευταίο Νόμο 2817/2000 «περί κοινωνικής αγωγής».⁴⁷

⁴⁷ Ποντίκης, Α. *Ψυχοκοινωνική ανάπτυξη παιδιών και εφήβων τυφλών & Β. Νομοθετικό πλαίσιο στην Ελλάδα για την προστασία των τυφλών*, σσ. 83-84.

1.4 Οι απαρχές της εκπαίδευσης στην Ευρώπη και οι πρώτες προσπάθειες που σημειώθηκαν στην Ελλάδα

Η εκπαίδευση των τυφλών έχει μακρά προϊστορία. Το 1178 μ.Χ. ιδρύθηκαν στο Μέρμιγκεν της Σουηδίας και το 1620 στο Παρίσι άσυλα για τυφλούς. Την ίδια εποχή άρχισαν να λειτουργούν στη Δύση και άσυλα για την περίθαλψη των Σταυροφόρων που τυφλώθηκαν από τραχώματα στην Αίγυπτο. Κατά το 18ο αιώνα ξεκίνησαν οι πρώτες προσπάθειες για συστηματική γενική και επαγγελματική αποκατάσταση των τυφλών και το 1784 ιδρύθηκε στο Παρίσι από τον Valentin Hauy το πρώτο συστηματικό ειδικό σχολείο τυφλών.⁴⁸ Δύο χρόνια αργότερα ο ίδιος εξέδωσε το μνημειώδες έργο του «Δοκίμιο περί της εκπαιδύσεως των τυφλών». Ένας μικρός αριθμός παιδιών λάμβανε την τυπική εκπαίδευση πριν από αυτή τη χρονολογία, στα τοπικά σχολεία, μαζί με τα βλέποντα παιδιά.

Με την αναστάτωση που προκάλεσε η Γαλλική επανάσταση, το σχολείο του Hauy έκλεισε προσωρινά κι εκείνος συνέχισε τη δράση του στο Βερολίνο και στην Αγία Πετρούπολη, όπου κι εκεί βοήθησε να ιδρυθούν σχολεία για τυφλά παιδιά. Στη Βρετανία, τη δεκαετία του 1860, τα σχολεία για τυφλούς ήταν διαδεδομένα και αποτελούσαν ανεξάρτητο θεσμό, υποστηριζόνταν από φιλανθρωπικά σωματεία ή θρησκευτικές οργανώσεις και συχνά διέθεταν εργαστήρια και σπίτια για τυφλούς ενήλικες, που ονομάζονταν Άσυλα. Στην αρχή, το ενδιαφέρον των σχολείων επικεντρωνόταν στη διδασκαλία δεξιοτήτων επιλογής των παιδιών. Για παράδειγμα, ο κανονισμός λειτουργίας στο σχολείο του Λίβερπουλ, αναφέρει ότι οι τυφλοί θα διδάσκονταν μουσική ή μηχανικές τέχνες ώστε να ανακουφίσουν το εαυτό τους και να είναι χρήσιμοι στην κοινωνία. Το 1870 άρχισε στη Βρετανία η πρωτοβάθμια εκπαίδευση όλων των παιδιών και σε γενικά σχολεία εισήλθε μεγάλος αριθμός τυφλών μαθητών. Το έτος 1875 στη Σκωτία τα 102 από τα 152 παιδιά φοιτούν σε ιδρύματα για τυφλούς ενώ τα υπόλοιπα λαμβάνουν τη γενική εκπαίδευση. Το 1888 στο Λονδίνο υπήρχαν 132 τυφλά παιδιά που παρακολουθούσαν το γενικό σχολείο και μερικές μέρες λάμβαναν ειδική εκπαίδευση σε κάποιο από τα 18 κέντρα που υπήρχαν. Ήδη από το 1830 είχαν

⁴⁸ Λιοδάκης, *Εκπαιδευτικά προγράμματα για τυφλούς*, σ. 156.

ιδρυθεί σύλλογοι επισκεπτών σε πολλές πόλεις, με σκοπό να αναζητούν τυφλούς ενήλικες για να τους διδάξουν ανάγνωση καθώς και παιδιά που δεν παρακολουθούσαν το σχολείο. Πολλά από τα τελευταία μεγάλωναν χωρίς εκπαίδευση επειδή οι γονείς τους δεν είχαν τη δυνατότητα, γιατί απαιτούνταν μεγάλο χρηματικό ποσό ή δεν ήθελαν να τα βάλουν εσωτερικά σε κάποιο ίδρυμα.⁴⁹

Στα σχολεία της Ευρώπης και των Ηνωμένων Πολιτειών του 19ου αιώνα η διδασκαλία γινόταν με το σύστημα Braille. Πολλά βιβλία επιστημονικού, λογοτεχνικού, ιστορικού, φιλολογικού, μουσικού και μαθηματικού περιεχομένου, γραμμένα στη μέθοδο αυτή, διδάσκονταν από τις πρώτες κιόλας τάξεις του δημοτικού μαζί με τη χειροτεχνία. Τα αγόρια μάθαιναν να κατασκευάζουν σάρωθρα, βούρτσες, ψάθινα καλάθια, ψάθινες παντόφλες και να δένουν βιβλία. Τα κορίτσια, αντίστοιχα, μάθαιναν να πλέκουν καλάθια και να υφαίνουν σε χειροκίνητους αργαλειούς.⁵⁰

Η απώλεια της όρασης ασκεί σημαντική επίδραση στον τρόπο με τον οποίο ένα άτομο εκτελεί διάφορες δραστηριότητες, λαμβάνει τις πληροφορίες και γενικότερα επικοινωνεί. Η εύρεση εναλλακτικών μεθόδων επικοινωνίας είναι ουσιαστική για την ανεξάρτητη διαβίωσή του. Στην κοινωνία μας η ανάγνωση και η γραφή ως σημαντικά μέσα επικοινωνίας αποτελούν ακρογωνιαίους λίθους της ανεξαρτησίας. Για τους τυφλούς η γραφή Braille δεν είναι απλά ένα μέσο αλφαριθμητισμού, αλλά αντιπροσωπεύει την ανεξαρτησία, την ικανότητα και την ισότητα.

Ρίχνοντας μια γρήγορη ματιά στο παρελθόν διαπιστώνουμε την έντονη επιθυμία των ατόμων με τύφλωση για την εκμάθηση και χρήση της ανάγνωσης και της γραφής, η οποία για να καταλήξει στην τελική μορφή της πέρασε από διάφορα στάδια. Πρώτος ο Valentin Hauy, «πατέρας των τυφλών», όπως δικαίως αποκλήθηκε, επιχείρησε να δημιουργήσει έναν ανάγλυφο τρόπο γραφής, κατασκευάζοντας από σύρμα τα γράμματα του Ρωμαϊκού αλφαβήτου και πιέζοντάς τα με δύναμη πάνω σε χοντρό φύλλο χαρτί για να εμφανίζονται στην αντίθετη πλευρά με ανάγλυφη όψη. Αυτό ήταν τον 18ο αιώνα το πρώτο σύστημα ανάγλυφης γραφής που χρησιμοποιήθηκε από τους τυφλούς μαθητές. Ήταν όμως και το πιο

⁴⁹ Heather Mason - Stephen McCall, *ό.π.*, σσ. 37-40.

⁵⁰ Heather Mason- Stephen McCall, *ό.π.*, σ. 41.

δύσχρηστο και περίπλοκο. Επιπλέον, διάφοροι άλλοι μέθοδοι επινοήθηκαν για τη διευκόλυνση της εκμάθησης ανάγνωσης, όπως κόμποι σε αλληλουχία, κομμένα χάρτινα γράμματα τοποθετημένα στη σειρά υπό τη μορφή λέξεων, κινητά καλούπια γραμμάτων σε μολύβδο ή κασσίτερο, χαραγμένα γράμματα με ένα αμβλύ εργαλείο σε ταμπλέτες καλυμμένες με κερί ή ξύλινα γράμματα.⁵¹

Έναν αιώνα μετά αυτή που θα έδινε την τελική μορφή στο αλφάβητο ήταν η «κοκίς». Ο Γάλλος λοχαγός του πυροβολικού Charles Barbier de la Serre δημιούργησε το πρώτο αλφάβητο με τις δώδεκα κουκίδες. Στη συνέχεια, ο Louis Braille, έχοντας τη βάση, τελειοποίησε το αλφάβητο, μειώνοντας τις κουκίδες σε έξι και κάνοντάς το εύχρηστο και απλό. Το κύτταρο Braille, γνωστό ως εξάστιγμο, έχει έξι ανάγλυφες κουκίδες-στιγμές, τοποθετημένες όπως το έξι στο ντόμινο. Ο Λουδοβίκος Μπράιλ εργάστηκε από το 1837 ως το 1840 για να ολοκληρώσει το σύστημα με τις κουκίδες, οπότε και το παρουσίασε στην τελική του μορφή. Το 1854, δύο χρόνια μετά το θάνατό του, το σύστημα αναγνωρίστηκε επίσημα στη Γαλλία και γρήγορα σε όλο τον κόσμο, σε όλες τις γλώσσες. Το μόνο που χρειαζόταν ήταν μια πινακίδα και ένα είδος στυλό.

Πλέον οι περισσότεροι χρησιμοποιούν τις γραφομηχανές Braille perkins, στις οποίες, όταν τα πλήκτρα πιέζονται με τον κατάλληλο συνδυασμό, τυπώνονται στο χαρτί ανάγλυφα γράμματα και σημεία.⁵² Πρόκειται για ένα επαναστατικό σύστημα εκπαίδευσης, γιατί, μέσω αυτού, αναπληρώνεται η αίσθηση την όρασης με την αίσθηση της αφής. Από τους 63 συνολικά συνδυασμούς των στιγμών, σχηματίζονται όλα τα σύμβολα της γλώσσας, οι αριθμοί και οι φθόγγοι. Τα ανάγλυφα σύμβολα τυπώνονται από αριστερά προς τα δεξιά πάνω στο χαρτί. Ο τυφλός ψηλαφίζει με τα άκρα των δαχτύλων του τις ανάγλυφες στιγμές και αναγνωρίζει τα σύμβολα που αντιστοιχούν σε αυτές. Χρησιμοποιεί και τα δύο του χέρια για ταχύτερη και ασφαλέστερη ανάγνωση.⁵³

⁵¹ Κωνσταντίνος Σ. Παπαδόπουλος, *Τύφλωση και ανάγνωση. Διαβάζοντας με την αφή*, Εκδόσεις Ζήτη, Θεσσαλονίκη 2005, σ. 13 και 24.

⁵² Δημηλιτσάς, *Νομοθετικά και Διοικητικά Μέτρα των Τυφλών*, σ. 65.

⁵³ Αντώνης Κυπριωτάκης, *Τα ειδικά παιδιά και η αγωγή τους*, Φοροτεχνική, Ηράκλειο 1989, σσ. 27-28.

Από τις αρχές του 20ού αιώνα άρχισαν και στη χώρα μας να δημιουργούνται οι πρώτες εστίες οργάνωσης της εκπαίδευσης των τυφλών, κυρίως από τον ιδιωτικό και φιλανθρωπικό τομέα, καθώς και από την Εκκλησία. Η ιδιωτική πρωτοβουλία ως το τέλος του Μεσοπολέμου αλλά και αργότερα ήταν θεμελιωμένη κυρίως στο συναίσθημα του οίκτου και είχε ως στόχο της κλειστή προστασία των τυφλών σε ιδρύματα για εσωτερικούς μαθητές και των δύο φύλων, όπου τους παρέχονταν ειδική αγωγή και εκπαίδευση, επαγγελματική κατάρτιση και περίθαλψη. Ορισμένοι απ' τους λόγους, που οδήγησαν τις διάφορες ομάδες ιδιωτών, φιλανθρώπων και της Εκκλησίας να έχουν το προβάδισμα έναντι του Κράτους στον τομέα της ειδικής αγωγής των τυφλών και γενικότερα των ατόμων με ειδικές ανάγκες, είναι οι εξής:

- Το παράδειγμα σχετικών πρωτοβουλιών σε χώρες της Δύσης.
- Η ανικανότητα, η αδιαφορία ή αδυναμία του επίσημου Κράτους να αναλάβει τις ευθύνες του.
- Ανιδιοτελείς φιλοδοξίες μεμονωμένων ατόμων ή ομάδων πολιτών και της Εκκλησίας για προσφορά φιλανθρωπικού έργου.
- Ιδιοτελείς φιλοδοξίες μεμονωμένων ατόμων ή ομάδων πολιτών, της Εκκλησίας και άλλων οργανώσεων για προβολή και άσκηση άτυπης εξουσίας στον ευρύτερο κοινωνικό χώρο.
- Η προσφυγή των οικογενειών και των ίδιων των τυφλών προς την ιδιωτική πρωτοβουλία που, κατά κανόνα, είχε την οικονομική ευχέρεια για παροχή βοήθειας προς τα άτομα.

Όπως στην Ευρώπη έτσι και στην Ελλάδα, με κάποια καθυστέρηση βέβαια, σημειώνεται η σύσταση φιλανθρωπικών ιδρυμάτων, που απέβλεπαν κυρίως στην τόνωση του συναισθήματος της ατομικής πρωτοβουλίας και αυτοβοήθειας. Η φιλανθρωπική εκκλησιαστική κοινωνική αλληλεγγύη δημιούργησε νέους θεσμούς και ιδρύματα κοινωνικής προστασίας. Η ιδιωτική ελεημοσύνη και η ιδιωτική οργανωμένη φιλανθρωπία έπαιξαν το ρόλο τους, ώσπου η κοινωνική πρόνοια, στην εξέλιξή της κατά τη μακρά διαδρομή των αιώνων, απέβαλε σιγά-σιγά το χαρακτήρα της αγαθοεργίας και αναγνωρίστηκε σαν υποχρέωση του κοινωνικού συνόλου. Το

Κράτος πλέον, αποβλέποντας στην κοινωνική δικαιοσύνη και ισορροπία, ανέλαβε αρχικά τη βοήθεια και την περίθαλψη των απόρων κι έπειτα των αναπήρων.⁵⁴

Ο 20ός αιώνας αρχίζει για την Ειδική Αγωγή με την ίδρυση Ειδικών σχολείων και ιδρυμάτων, με στόχο την προστασία, την εκπαίδευση, την περίθαλψη και, αργότερα, την επαγγελματική κατάρτιση. Όλα αυτά συνεπάγονται την κλειστή προστασία και την ιδρυματική περίθαλψη. Η διαμόρφωση της αντίληψης για ίσα δικαιώματα και ίσες ευκαιρίες για τον καθένα, είναι αντιλήψεις που χρονολογούνται στη μεταπολεμική περίοδο για την Ελλάδα. Ο όρος «Ειδική Αγωγή», με την παλαιά ονομασία «Θεραπευτική Αγωγή», ορίζεται ως «η επιστήμη που φροντίζει για τη μόρφωση, διδασκαλία και πρόνοια όλων των παιδιών που η σωματική ή ψυχική τους εξέλιξη εμποδίζεται αδιάκοπα από κοινωνικούς και ατομικούς παράγοντες». Το 1976 έπαψε να χρησιμοποιείται ο παλιός όρος για να μη συγχέεται με την ιατρική επιστήμη και με ειδικά μέσα και μεθόδους διδασκαλίας και διαπαιδαγώγησης προσπαθεί να ολοκληρώσει, να εναρμονίσει μέσα στο όριο της μορφής και του βαθμού των εξελικτικών δυνατοτήτων, την προσωπικότητα των μειονεκτικών παιδιών και να τα εξοπλίσει με γνώσεις και δεξιότητες.⁵⁵

Οι πρώτες προσπάθειες για την εκπαίδευση των τυφλών στην Ελλάδα άρχισαν το 1906 με την ίδρυση του «Οίκου Τυφλών» Καλλιθέας που περιλάμβανε σχολείο και οικοτροφείο μέχρι το 1979 ως φιλανθρωπικό σωματείο της Αρχιεπισκοπής Αθηνών. Από το 1979, ύστερα από επίμονους και σκληρούς αγώνες των τυφλών, γίνεται Νομικό Πρόσωπο Δημοσίου Δικαίου και μετονομάζεται σε Κέντρο Εκπαίδευσης και Αποκατάστασης Τυφλών (Κ.Ε.Α.Τ.), το οποίο εποπτεύεται από το Υπουργείο Υγείας-Πρόνοιας και έχει ως σκοπό την εφαρμογή εκπαιδευτικών και αποκαταστασιακών προγραμμάτων, καθώς και την παροχή πολυποίκλων υπηρεσιών προς τους τυφλούς.

⁵⁴ Κασσιανή Πανουτσοπούλου, *Κοινωνική Πρόνοια. Ιστορική εξέλιξη - Σύγχρονες τάσεις*, Εκδόσεις Γρηγόρη, Αθήνα 1984, σ. 12.

⁵⁵ Αθηνά Ζώνιου Σιδέρη, *Οι ανάπηροι και η εκπαίδευσή τους. Μια ψυχοπαιδαγωγική προσέγγιση της ένταξης*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1998, σ. 64,76.

Το 1936 ιδρύεται ο Πανελληνιος Σύνδεσμος Τυφλών με έδρα την Αθήνα, ο οποίος ως σήμερα αποτελεί τον επίσημο κοινωνικοσυνδικαλιστικό φορέα των ατόμων με προβλήματα όρασης στη χώρα μας.

Λίγα χρόνια αργότερα δημιουργείται ο «Φάρος Τυφλών της Ελλάδος» στην Καλλιθέα, με κύριο σκοπό την επαγγελματική τους εκπαίδευση, και στη Θεσσαλονίκη η «Οργάνωση Προστασίας Τυφλών Βορείου Ελλάδος», η οποία ακόμη και σήμερα λειτουργεί ως σχολείο.⁵⁶

Τα παραπάνω ιδρύματα και κάποια άλλα ακόμη, που συνέβαλαν στην εκπαίδευση και στην επαγγελματική αποκατάσταση των τυφλών από τις αρχές του 20ού αιώνα, θα τα δούμε αναλυτικότερα στη συνέχεια.

⁵⁶ Λιοδάκης, *Εκπαιδευτικά προγράμματα για τυφλούς*, σσ. 159-161.

ΔΕΥΤΕΡΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Φορείς της εκπαίδευσης και της επαγγελματικής αποκατάστασης των τυφλών στην Ελλάδα. Ιδιωτικές και δημόσιες παρεμβάσεις.

2.1 «Οίκος Τυφλών»

Στις αρχές του 20ού αιώνα ξεκινά ουσιαστικά η προσπάθεια για την εκπαίδευση και την αποκατάσταση των ατόμων με προβλήματα όρασης στη χώρα μας, με στόχο την καταπολέμηση του αποκλεισμού τους από την κοινωνία και την εργασία. Το 1906 ήρθε η ιδιωτική πρωτοβουλία με το φιλανθρωπικό έργο να επιτελέσει ένα σημαντικό σκοπό και να αναπληρώσει ένα μεγάλο κενό· στόχος της προσπάθειας ήταν η προστασία και η εκπαίδευση των τυφλών παιδιών. Μέχρι τότε καμία παρόμοια κίνηση δεν είχε γίνει στην Ελλάδα και καμία φροντίδα δεν είχε ληφθεί.

Η σύλληψη της ιδέας ιδρύσεως του «Οίκου Τυφλών» οφείλεται στον τότε πρόεδρο του «Συλλόγου προς διάδοσιν Ωφελίμων Βιβλίων» Δημήτριο Βικέλα, ο οποίος, μαζί με το φίλο του ποιητή Γεώργιο Δροσίνη, την υπέβαλαν στον τότε Αρχιεπίσκοπο Αθηνών και πάσης Ελλάδος Θεόκλητο. Το καταστατικό για τη σύσταση του σωματείου της προστασίας των τυφλών υπογράφηκε και εγκρίθηκε με Βασιλικό Διάταγμα στις 24 Μαΐου 1906, υπό την προστασία της Α.Β.Υ. της Πριγκίπισσας Μαρίας κι έτσι ιδρύθηκε στην Καλλιθέα Αθηνών φιλανθρωπική Εταιρία υπό την επωνυμία «Οίκος Τυφλών».

Σύμφωνα με το καταστατικό η φιλανθρωπική Εταιρία διοικούνταν από πενταμελή Εφορεία με πρόεδρο τον Αρχιεπίσκοπο Θεόκλητο και είχε τεθεί υπό τη σκέπη και την προστασία της Εκκλησίας. Η Ειρήνη Λασκαρίδου, γεννημένη το 1898 στην Αθήνα και με γονείς μορφωμένους και διανοούμενους, ύστερα από υπόδειξη του Δ. Βικέλα μετέβη στη Γαλλία και φοίτησε για ένα χρόνο στη Σχολή Τυφλών της Μελούζης. Αφού έλαβε το σχετικό προς τις σπουδές της δίπλωμα, περιήλθε σε διάφορες χώρες, όπως τη Σουηδία και τη Γερμανία, για να παρακολουθήσει επιπρόσθετα μαθήματα και να συμπληρώσει τις γνώσεις της στην εκπαίδευση των τυφλών.

Μαζί με τις πρώτες αυτές προσπάθειες, σημαντικός υπήρξε και ο ρόλος των δωρεών, που στάθηκαν αρωγοί στο σημαντικό έργο που επιτελούνταν, καθώς και οι φιλανθρωπίες όλων των Ελλήνων. Χωρίς την ενίσχυσή τους δε θα ήταν δυνατή η λειτουργία και η πρόοδος του ιδρύματος.

Τα πρώτα έξοδα λειτουργίας και διοίκησης καλύφθηκαν από τη γενναία συνδρομή των Αιγύπτιων ομογενών. Αρχικά στο κτίριο λειτούργησε μόνο νηπιαγωγείο και ο πρώτος μαθητής ήταν ο Κυριάκος Αντωνίου στις 10 Ιανουαρίου 1907. Τρεις μήνες αργότερα ήρθε και η τυφλή Σταματίνα Μπατίστα. Δύο χρόνια μετά η Σχολή Τυφλών βραβεύεται από την Ελληνική κοινότητα της Τεργέστης για την υποδειγματική οργάνωση και τη λειτουργία της. Η Εκκλησία, με απόφαση της Ιεράς Συνόδου, αποφάσισε ετήσια περιφορά δίσκου σε όλες τις Μητροπόλεις, Επισκοπές και Εκκλησίες του Κράτους, κατά την ετήσια θρησκευτική εορτή της «Κυριακής του Τυφλού» και μέρος των χρημάτων του δίσκου παρείχετο στον Οίκο Τυφλών.

Η ίδρυση του Ιδρύματος συγκίνησε τα φιλανθρωπικά αισθήματα όλων των Ελλήνων. Μετά από ενέργειες του γραμματέα Ιωάννη Αθανασάκη, οι τέσσερις από τους κληρονόμους του Νικολάου Δ. Άμπειτ, αποφάσισαν να διαθέσουν υπέρ του Οίκου Τυφλών το μισό ποσό των 6.000 Αιγυπτιακών λυρών. Τμήμα του ποσού αυτού χρησιμοποιήθηκε για την αγορά γηπέδου, δίπλα απ την Αγία Ελεούσα Καλλιθέας, όπου το 1912 ανεγέρθη το μεγάλο κτίριο της εταιρίας, το «Αμπέτειο Μέλαθρον», όπου εγκαταστάθηκαν η Διεύθυνση, τα Οικοτροφεία, οι Σχολές και τα Εργαστήρια.

Το κτίριο ήταν σε θέση να περιλάβει περίπου εκατό τροφίμους, παρέχοντας ευκολία, άνεση και διδασκαλία, όμως ως τότε ο αριθμός των τροφίμων έφτανε τους είκοσι γιατί τα οικονομικά δεν μπορούσαν να ανταπεξέλθουν στις ανάγκες. Στο σημείο αυτό πρέπει να σημειωθεί ότι δεκαπέντε απ τα παιδιά που έμεναν μέσα στον Οίκο Τυφλών συντηρούνταν με χρήματα της Εθνικής Τράπεζας, της Τράπεζας Αθηνών και από ιδιωτικές πρωτοβουλίες.

Η πολεμική περίοδος του 1912-1913, όπως ήταν αναμενόμενο, συντάραξε με κάθε τρόπο το Ίδρυμα, που όμως, παρόλα αυτά, κατάφερε να ορθοποδήσει και να συνεχίσει την πορεία του. Η οικονομική θέση της Εταιρίας επιδεινώθηκε το έτος

1916, οπότε ελαττώθηκαν οι πόροι και οι αποστολές πρώτων υλών χειροτεχνίας από το εξωτερικό, λόγω του Πρώτου Παγκόσμιου Πολέμου. Οι σχολές συμπτώχθηκαν και αρκετοί δάσκαλοι και βοηθητικό προσωπικό αποχώρησαν. Η Εταιρία αποφάσισε την προσωρινή αναστολή λειτουργίας του Ιδρύματος.

Ένα χρόνο αργότερα, συμπληρώθηκαν δέκα έτη από την ίδρυση του Οίκου Τυφλών, και τον βρίσκουν να παλεύει ώστε να συνεχίσει την εύρυθμη λειτουργία του. Ο έρανος της «Κυριακής του Τυφλού», οι ομογενείς του εξωτερικού και ο Ερυθρός Σταυρός βοήθησαν οικονομικά το Ίδρυμα και το κατέστησαν ικανό να δεχτεί μερικούς ακόμα νέους τροφίμους. Ο ισολογισμός του Δεκεμβρίου του επόμενου έτους έκλεισε με περίσσευμα.

Κατά το 1921 ο αριθμός των παιδιών που διέμεναν στον Οίκο Τυφλών ανερχόταν στους 33, από τους οποίους 4 αναλάμβανε το Υπουργείο Περιθάλψεως. Κατά την περίοδο της Μικρασιατικής συμφοράς, επιτάχθηκαν πολλά δωμάτια της «Αμπετείου Σχολής», όπου και εγκαθίστανται οι πρόσφυγες. Λόγω του σφοδρού πολέμου ο αριθμός των τυφλών μαθητών αυξήθηκε στους 56. Από αυτούς, οι 12 ήταν πρόσφυγες, και την περίθαλψη τους ανέλαβε το Υπουργείο Κοινωνικής Πρόνοιας.

Από το 1924 κι έπειτα ο «Οίκος Τυφλών» προοδεύει σταθερά για την εκπλήρωση του ανθρωπιστικού του σκοπού. Κατά το ίδιο έτος ο Σπυρίδων Νικολόπουλος, ομογενής από το Μάντσεστερ, ύστερα από επιτυχημένη εγχείρηση στα μάτια του, προσφέρει δωρεά 1.000.000 δραχμών στο Ίδρυμα. Αγοράζεται τότε στην Καλλιθέα κτήμα, επί των οδών Πριάμου και Ανακρέοντος, όπου και στεγάζεται η «Νικολοπούλειος Επαγγελματική Σχολή» και το «Νικολοπούλειο Οικοτροφείο», στο οποίο στεγάζονται μαθητές άρρενες άνω των 12 ετών, παρακολουθώντας εργαστηριακά μαθήματα.

Το 1928 στο προαύλιο του «Αμπετείου» οικοδομείται νέο κτίριο που προορίζεται για Οικοτροφείο Θηλέων. Προστίθενται ακόμη δύο δωμάτια: το ένα λειτουργεί ως τυπογραφείο και βιβλιοθήκη και το άλλο ως ιματιοθήκη. Λειτουργούν ήδη τέσσερις πλήρεις τάξεις δημοτικού με ειδική διαιτη νηπιακή εκπαίδευση, απαραίτητη για την αφύπνιση όλων των δυνάμεων των μικρών τυφλών. Παράλληλα, παρέχονται και οι πρώτες γνώσεις της αγγλικής και της γαλλικής γλώσσας και συστηματοποιείται η

διδασκαλία της ενόργανης μουσικής στους προικισμένους μαθητές. Επιπλέον, λαμβάνεται υπόψη και η σωματική διάπλαση των τροφίμων και συγκροτείται ειδικό γυμναστήριο με τον απαραίτητο εξοπλισμό, διοργανώνονται εκδρομές, θαλάσσια μπάνια και χοροεπερίδες για την ψυχαγωγία τους.

Κατά το 1929, χάρη στην απόκτηση των προαναφερθέντων παραρτημάτων, το Ίδρυμα ήταν σε θέση να προσφέρει περίθαλψη και εκπαίδευση, πράγμα το οποίο και έπραξε, σε 70 τυφλά παιδιά, αγόρια και κορίτσια. Το 1936 αποχωρεί οικειοθελώς η Ειρήνη Λασκαρίδου, συμπληρώνοντας μια τριακονταετία ως διευθύντρια και τη διαδέχεται η Ευφροσύνη Λεοναράκη, η οποία τελει χρέη διευθύντριας για τρία χρόνια. Πρόεδρος του «Οίκου Τυφλών» είναι για 15 χρόνια ο Μακαριότατος Αρχιεπίσκοπος Αθηνών και πάσης Ελλάδος Χρυσόστομος Παπαδόπουλος, ο οποίος αφιέρωσε τη ζωή του στους φτωχούς και στους αδύναμους.

Μέχρι να φτάσουμε στην περίοδο της Κατοχής το Ίδρυμα πορεύεται με ταχύ βήμα και προσφέρει τη βοήθειά του στα τυφλά παιδιά. Το 1943 οι Γερμανοί επιτάσσουν όλο το σχολικό, εργαστηριακό συγκρότημα και το χρησιμοποιούν ως πολεμικές εγκαταστάσεις και ασύρματο. Το σχολείο, οι σχολές και τα εργαστήρια συμπίπτουν στο «Νικολοπούλειο» και σε ένα πολύ μικρό χώρο παρατάσσονται τα θρανία και τα μουσικά όργανα για την εκπαίδευση των μαθητών. Τα μαθήματα συνεχίζονται και κάτω από αυτές τις συνθήκες χωρίς να διακοπούν. Ο Ελληνικός και Διεθνής Ερυθρός Σταυρός προσφέρει τρόφιμα και φάρμακα στους μικρούς τροφίμους.

Η υποχώρηση του κατακτητή συνεπάγεται και υλικές ζημιές, καθώς ανατινάσσονται τα σημαντικότερα τμήματα της Σχολής, με καταστροφικές συνέπειες για όλο το κτίριο. Την καταστροφή συμπληρώνουν και οι λεηλασίες του Εθνικού Λαϊκού Απελευθερωτικού Στρατού (Ε.Λ.Α.Σ.) στην κινητή περιουσία του κτιρίου.

Μετά τα Δεκεμβριανά, το 1945, το Ίδρυμα «Εγγύς Ανατολή» αναλαμβάνει την επισκευή του κτιριακού συγκροτήματος και την ετήσια διατροφή 30 τυφλών παιδιών. Το ίδιο έτος αυξάνεται η περιουσία του «Οίκου Τυφλών», χάρη στην κληρονομιά που άφησε ο Σπυρίδωνας Καραπάνος. Το 1946 επισκέφτηκε το σχολείο

η παγκοσμίου φήμης τυφλοκωφή Έλεν Κέλλερ και εξέφρασε τον ενθουσιασμό της στη νοηματική γλώσσα για το έργο που επιτελείται.

Δύο χρόνια αργότερα η επικουρία των φιλανθρωπιών επέτρεψε στο οικοτροφείο να αγοράσει νέο κινητό εξοπλισμό και τέθηκε επί τάπητος το εκπαιδευτικό ζήτημα. Η τότε διευθύντρια κυρία Παπαδοπούλου προσπάθησε να προσαρμόσει τη διδασκαλία της σχολής στην αναπηρία των μαθητών και να την καταστήσει πιο σύγχρονη, με νέες μεθόδους. Το βασικό βέβαια πρόγραμμα παρέμεινε ίδιο, δηλαδή σαν αυτό του πλήρους δημοτικού σχολείου. Για την εφαρμογή των νέων εκπαιδευτικών συστημάτων και τη βελτίωση του εκπαιδευτικού προγράμματος διορίστηκε εκπαιδευτικός διευθυντής ο Μανώλης Κεφάκης, τρόφιμος του «Οίκου Τυφλών» και απόφοιτος του Γυμνασίου. Ο Κεφάκης ήταν ήδη τότε καθηγητής θεωρητικών μαθημάτων, μουσικών και πνευστών οργάνων στη σχολή. Ύστερα από ειδική μετεκπαίδευση στο Πανεπιστήμιο του Χάρβαρντ των Ηνωμένων Πολιτειών και αφού απέκτησε το δίπλωμα αγγλικής φιλολογίας και συναφών μαθημάτων ψυχολογίας για τυφλούς, ανέλαβε να δώσει νέα πνοή και αισιοδοξία στους τυφλούς μαθητές του Ιδρύματος. Στο πλαίσιο αυτής της εκπαιδευτικής αναπροσαρμογής αναλαμβάνεται η διδακτική κατάρτιση του εκπαιδευτικού προσωπικού και εγκαταλείπεται η αφηρημένη θεωρητική διδασκαλία. Στόχος πλέον είναι οι μαθητές να στραφούν προς τις πρακτικές και ρεαλιστικές μεθόδους διδασκαλίας. Το δύσκολο στην περίπτωση είναι ότι πρέπει οι δάσκαλοι να λάβουν υπόψη τους την ηλικία του κάθε μαθητή, την κατάσταση του οικογενειακού περιβάλλοντος από το οποίο έχει προέλθει και την ηλικία στην οποία τυφλώθηκε, ώστε η τάξη να αποτελείται από ομοιογενή στοιχεία. Το ίδιο έτος ιδρύεται ειδικό τμήμα για την εκπαίδευση μιας τυφλοκωφής, με το όνομα Αγγελική, η οποία βρέθηκε από την αστυνομία εγκαταλειμμένη στο Άσυλο Ανιάτων. Ο «Οίκος Τυφλός» την πήρε από το Σύλλογο Ανιάτων, όπου την είχαν μεταφέρει, και επειδή τη βρήκαν στην Αθήνα, της έδωσαν το επώνυμο Αθηναίου. Η πρώτη της δασκάλα εκεί ήταν η Μίνα Δημητριάδου, που είχε σπουδάσει στη Ρώμη και είχε διδαχτεί το σουηδικό δαχτυλικό αλφάβητο. Ερχόμενη στην Ελλάδα, το προσαρμοσε στα Ελληνικά, βάζοντας τα γράμματα του Ελληνικού Αλφαβήτου στις φάλαγγες των δαχτύλων με τη σειρά, αρχίζοντας από τον αντίχειρα. Το τυφλοκωφό κορίτσι πρώτα έμαθε να

παίζει με την πλαστελίνη, μετά να πλέκει με κλωστές, να συγυρίζει το χώρο της και έπειτα να γράφει και να διαβάξει όσο καλύτερα μπορούσε. Έπειτα ήρθαν και άλλα δύο παιδιά, ένα αγόρι, πολύ καλός μαθητής, και ένα κορίτσι τυφλοκωφό, με νοητική στέρηση.⁵⁷

Κατά την περίοδο εκείνη συνέβη και το πιο ευτυχές γεγονός στην ιστορία του Ιδρύματος. Δύο παιδιά, μαθητές του σχολείου, που είχαν περιωθει από το «παιδομάζωμα των συμμοριτών», έπειτα από δύο διαδοχικές εγχειρήσεις μέσα σε διάστημα έξι μηνών, κατάφεραν να δουν ξανά καθαρά και από τα δύο τους μάτια. Καθώς πλέον δεν μπορούσαν να μένουν στο Ίδρυμα μεταφέρθηκαν σε μία από τις Παιδουπόλεις της βασίλισσας Φρειδερίκης.

Ήδη η φιλανθρωπική δράση του «Οίκου Τυφλών» άρχισε να γίνεται γνωστή στην Αμερική, χάρη στους καλούς φίλους του Ιδρύματος, ομογενείς εγκατεστημένους στις Ηνωμένες Πολιτείες. Παράλληλα, και η διευθύντρια της Σχολής παρακολουθούσε εκεί νέες μεθόδους και συστήματα εκπαίδευσης για τυφλούς και είχε την ευκαιρία να δώσει σειρά διαλέξεων και ραδιοφωνικών ομιλιών σχετικά με τη φιλάνθρωπο προσπάθεια των Ελλήνων υπέρ των τυφλών και για τη δράση του Ιδρύματος.

Τα μέσα του 20ού αιώνα βρήκαν τον «Οίκο Τυφλών» πάντα επικεφαλής στην πρόνοια των τυφλών. Ιδιαίτερη προσοχή, το 1950, δόθηκε στην επαγγελματική εκπαίδευση των τροφίμων. Ως φορέας ιδρύει ομάδες Προσκόπων και Οδηγούς, οι οποίοι βοηθούν και διδάσκουν στα μικρά τυφλά παιδιά την αλληλεγγύη και το πνεύμα της αυτοπεποίθησης και της πρωτοβουλίας.

Το 1951 η Σχολή έστειλε ως εκθέματα στη Διεθνή Έκθεση Θεσσαλονίκης τα προϊόντα της χειροτεχνίας των τροφίμων. Τόσο καλή εντύπωση έκαναν στη βασίλισσα Φρειδερίκη ώστε αγόρασε τα εκτεθειμένα πλεκτά έπιπλα ενός μικρού σαλονιού, φτιαγμένο από τα χέρια των παιδιών της Σχολής. Στην Έκθεση, ο Οίκος Τυφλών έλαβε και το χρυσό μετάλλιο.

Το 1952 ιδρύθηκε και ειδική τάξη για την εκπαίδευση των τυφλών παιδιών με νοητικά προβλήματα, με δασκάλα την ημίτυφλη, παλαιά τρόφιμο, δεσποινίδα

⁵⁷ Επιστημονικό και ενημερωτικό περιοδικό του Πανελληνίου Συλλόγου Τυφλοκωφών, Γονέων, Κηδεμόνων Τυφλοκωφών Παιδιών και Φίλων αυτών «Το Ηλιοτρόπιο», περίοδος Β', τεύχος 2, Αύγουστος 2003, σσ. 6-7.

Φούλα Τσόγκα, η οποία, με υποτροφία στην Ελβετία, είχε λάβει σχετική εκπαίδευση, χωρίς όμως να είναι επαρκής για σωστή διδασκαλία.⁵⁸ Το ίδιο έτος άρχισαν να παρουσιάζονται κάποια οικονομικά προβλήματα και ο Οίκος Τυφλών απευθύνθηκε στη βασίλισσα και ζήτησε την αρωγή της. Αυτή, έκανε έρανο στη Βόρεια Ελλάδα, και το χρηματικό ποσό των 100.000.000 δραχμών παλαιάς κοπής που συγκεντρώθηκε, το έστειλε ως ενίσχυση. Παράλληλα, στάλθηκαν από την Αμερική μικρά και μεγάλα εμβάσματα σε χαρτονομίσματα ή επιταγές συνοδευόμενα με λόγια φιλανθρωπικού ενδιαφέροντος εκ μέρους κάποιου Έλληνα μετανάστη, που δεν λησμόνησε τη γενέτειρά του.⁵⁹

Το 1979 αποτελεί χρονιά ορόσημο. Ο μέχρι τότε «Οίκος Τυφλών», με Προεδρικό Διάταγμα (ΦΕΚ 74, Τεύχος Α'), μετατρέπεται από Φιλανθρωπικό Ίδρυμα σε Νομικό Πρόσωπο Δημοσίου Δικαίου, με το όνομα Κέντρο Εκπαιδεύσεως και Αποκαταστάσεως Τυφλών (Κ.Ε.Α.Τ). Σύμφωνα με το Άρθρο 2 του Προεδρικού Διατάγματος σκοπός του Κ.Ε.Α.Τ. είναι:

α) Η κάλυψη και η αντιμετώπιση των εκπαιδευτικών, επαγγελματικών και πνευματικών αναγκών των τυφλών από τη βρεφική ηλικία μέχρι την πλήρη αποκατάστασή τους και την ένταξή τους στην κοινωνία ως ανεξάρτητα και παραγωγικά μέλη.

β) Η εφαρμογή σύγχρονων μεθόδων και προγραμμάτων εκπαιδεύσεως φυσικής και κοινωνικής προσαρμογής, όπως και η χρήση και η χορήγηση ειδικών μέσων και οργάνων της σύγχρονης τεχνολογίας και επιστήμης, ώστε να αξιοποιηθούν όλες οι δυνατότητες των τυφλών και να διευκολυνθεί η ζωή τους.

γ) Η έρευνα για τη βελτίωση των μεθόδων αποκατάστασης και η επιστημονική αντιμετώπιση των οικογενειακών και κοινωνικών επιπτώσεων της τυφλότητας, όπως και η οργάνωση ενός συστήματος αναζήτησης και η καταγραφή των τυφλών στην Ελλάδα.

δ) Η κατάλληλη ενημέρωση της κοινωνίας και ειδικότερα των εργοδοτών για τις πραγματικές ικανότητες των τυφλών, η κατάργηση πάσης φύσεως κοινωνικής

⁵⁸ Δημολιτσάς, *Νομοθετικά και Διοικητικά Μέτρα των Τυφλών*, σσ. 45-46.

⁵⁹ Δημολιτσάς, *Νομοθετικά και Διοικητικά Μέτρα των Τυφλών*, σσ. 45-48.

προκατάληψης και η αναγνώριση ίσων ευκαιριών και δυνατοτήτων για πλήρη και ενεργή συμμετοχή τους σε όλες τις δραστηριότητες της ζωής.

ε) Η πρόληψη της τύφλωσης, η διόρθωση οφθαλμολογικών ελαττωμάτων και η έγκυρη θεραπεία οφθαλμολογικών παθήσεων, αν αυτό ήταν δυνατόν.

στ) Η ίδρυση κατάλληλων Ιδρυμάτων μόνιμης περίθαλψης για τυφλούς, οι οποίοι λόγω πολλαπλής αναπηρίας ή ηλικίας δε δύνανται να ενταχθούν στα προγράμματα αποκαταστάσεως και χρήζουν μόνιμης προστασίας.

Με τα υπόλοιπα άρθρα του Προεδρικού διατάγματος οριζόταν το Διοικητικό Συμβούλιο, οι αρμοδιότητές του και η λειτουργία του. Οριζόταν, επίσης, η βασική διάρθρωση των υπηρεσιών, οι αρμοδιότητες της Διεύθυνσης, του Προέδρου, του Δικαστικού Γραφείου, του Σχολείου, διατυπωνόταν ο εσωτερικός κανονισμός για την εύρυθμη λειτουργία του Κ.Ε.Α.Τ., ο προληπτικός έλεγχος για πάσης φύσεως δαπάνες του Ιδρύματος και όλη η ακίνητη περιουσία και τα περιουσιακά στοιχεία του Οίκου Τυφλών περνούσαν στον έλεγχο του Κ.Ε.Α.Τ.

Σύμφωνα με το Άρθρο 10 και τις αρμοδιότητες του Σχολείου αναφερόταν ότι: Το Σχολείο είναι αρμόδιο για πάσης φύσεως επαγγελματική, τεχνική και στοιχειώδη εκπαίδευση συμφώνως προς το καταρτιζόμενο πρόγραμμα υπό του Τμήματος εκπαίδευσως και αρμόδια για τη φροντιστηριακή προετοιμασία των φοιτητών του στα σχολεία μέσης εκπαίδευσως.⁶⁰

2.2 «Πανελλήνιος Σύνδεσμος Τυφλών»

Ο Πανελλήνιος Σύνδεσμος Τυφλών ιδρύθηκε το 1932 και ήταν ο πρώτος φορέας αυτοοργάνωσης των τυφλών στη χώρα μας, αλλά και όλων των ατόμων με αναπηρίες. Η μακρά του πορεία συμπληρώνει μια ενδιαφέρουσα ιστορία κοινωνικών και συνδικαλιστικών αγώνων, ήδη από την πρώτη δεκαετία του 1930. Από την αρχή της ίδρυσής του, οι οργανωμένοι τυφλοί αμφισβήτησαν την απρόσκλητη παρέμβαση της φιλανθρωπίας και όλων των αρνητικών συνεπειών της, διεκδικώντας αγωνιστικά και με τον πιο αποφασιστικό τρόπο, το δικαίωμα στην εργασία, την ίση συμμετοχή στη ζωή, στην ειδική εκπαίδευση, στην επαγγελματική

⁶⁰ Δημολιτσάς, *Νομοθετικά και Διοικητικά Μέτρα των Τυφλών*, σσ. 37-44.

κατάρτιση και την ισότιμη συμμετοχή στην κοινωνική, οικονομική και πολιτιστική ζωή, όπως προβλέπει άλλωστε και το ελληνικό Σύνταγμα. Με σκοπό την εκπλήρωση αυτών των στόχων επιχείρησε ο ίδιος ο Πανελλήνιος Σύνδεσμος Τυφλών, να ιδρύσει τα πρώτα τυπογραφεία Braille και εργαστήρια σκουπών και βουρτσών, σαν κάλυψη στις ανάγκες του καιρού.⁶¹

Το έτος 1948 είχαν καταγραφεί 250 τυφλά μέλη, τα περισσότερα από τα οποία κατοικούσαν εντός της περιφέρειας Αθηνών και Πειραιώς. Όπως αναφέρει και το καταστατικό του, σκοπός της οργάνωσης ήταν η παροχή παντός είδους υλικής και διοικητικής βοήθειας, συμπεριλαμβανομένης της ίδρύσεως εργαστηρίων προς εκπαίδευση και πρόσληψη σε εργασία, η οικονομική βοήθεια, προσωρινή ιατρική υπηρεσία, μουσική διδασκαλία, δημοσιεύσεις περιοδικών σε γραφή Braille, καθώς και η γενική ανύψωση του επιπέδου της ζωής της κοινότητας των τυφλών.⁶²

Το 1951 και για πρώτη φορά επετράπη η είσοδος των τυφλών στη μέση και αργότερα στην ανώτατη εκπαίδευση. Στις αρχές της δεκαετίας του 1960 μια δυναμική διαμαρτυρία των τυφλών, συγκεκριμένα το 1963, έξω από το Υπουργείο Υγείας και Πρόνοιας, ανάγκασε τον τότε υπουργό να εφαρμόσει, ένα χρόνο αργότερα, το Νόμο 1904/51 και να προχωρήσει στην πρώτη καταβολή προνοιακής οικονομικής ενίσχυσης σε περιορισμένο αριθμό δικαιούχων. Το κίνημα σιγά-σιγά, με τη στήριξη του Πανελλήνιου Συνδέσμου δυνάμωσε και το 1975 συγχωνεύθηκε μαζί με αυτόν το Εθνικό Συμβούλιο Τυφλών Ελλάδος.

Έτσι, ο Πανελλήνιος Σύλλογος Τυφλών ενισχύθηκε ακόμα περισσότερο με την προσχώρηση σε αυτόν στελεχών με μεγαλύτερη κατάρτιση και εμπειρία. Σημαντικότερη και κορυφαία στιγμή του Συνδέσμου και ολόκληρου του κινήματος των Ελλήνων τυφλών, αναδείχθηκε η 2α Μαΐου 1976, με την κατάληψη του τότε «Οίκου Τυφλών», γεγονός που αποτέλεσε τη βάση μιας μακρόχρονης αγωνιστικής περιόδου, όπου οι τυφλοί με κεντρικά συνθήματα «Ψωμί, δουλειά και όχι ζητιανιά»

⁶¹ Από το έντυπο που διανέμει ο Π.Σ.Τ. «Ο βασικός κοινωνικοσυνδικαλιστικός φορέας των τυφλών», σ. 3.

⁶² Το πρόβλημα της τυφλότητας εν Ελλάδι, έκθεσις και συστάσεις του Κ.Ε.Τ. του Μπόουλντερ, του Διευθυντού Πρόνοιας Τυφλών του Αμερικανικού Ιδρύματος Εγγύς Ανατολή του Εθνικού Ινστιτούτου Τυφλών του Λονδίνου, Αθήνα, Ιούνιος 1948.

και «Ψωμί, Παιδεία και όχι Επαιτεία» έθεσαν στην Πολιτεία τα κυριότερα αιτήματα και απαίτησαν ιεραρχικά την επίλυσή τους.⁶³

2.3 «Φάρος Τυφλών της Ελλάδος»

Το Σωματείο «Φάρος Τυφλών Ελλάδος» λειτουργούσε από το έτος 1946, ως Φιλανθρωπικό Σωματείο Προστασίας των Τυφλών μέχρι τον Ιανουάριο του 1973. Από τότε, και σύμφωνα με το Βασιλικό Διάταγμα υπ' αριθμόν 38, της 16-1-73 (ΦΕΚ 10 τεύχος α' «Περί συστάσεως Ιδρύματος εν Αθήναις», υπό την επωνυμία «Ίδρυμα Προσαρμογής και Αποκαταστάσεως Τυφλών») λειτουργεί ως Ίδρυμα Νομικού Προσώπου Ιδιωτικού Δικαίου και εποπτεύεται από το Υπουργείο Υγείας και Πρόνοιας.⁶⁴

Πρέπει να τονιστεί ότι ως Φορέας δεν προέκυψε από κάποιο κληροδότημα, αλλά υπήρξε αποτέλεσμα συνειδητών ενεργειών, υπεύθυνων διαβουλεύσεων μέσα στο πνεύμα της αγωνίας που διακατείχε την ανθρωπότητα και γενικά ύστερα από τη δίνη και τις οδύνες του Δεύτερου Παγκοσμίου Πολέμου. Ο απίστευτος όλεθρος και τα άπειρα ολοκαυτώματα των συγκρούσεων, ανάγκασαν τους ανθρώπους να κοιτάξουν βαθύτερα μέσα τους και να κατανοήσουν ουσιαστικότερα την ανθρώπινη φύση, τη δύναμη και τις αδυναμίες τους. Στις περισσότερες χώρες, όπως και στη δική μας, άρχισαν να εγκαταλείπονται οι πλάνες, οι προκαταλήψεις και οι συνήθειες του παρελθόντος και αναζητήθηκαν νέες μορφές και νέα σχήματα θεραπείας των προβλημάτων και των ανθρώπινων αναγκών. Μέσα σε αυτό το κλίμα άρχισε να ριζώνει η ανάγκη ίσων δικαιωμάτων και ίσων ευκαιριών για όλους και να αναγνωρίζεται η ξεχωριστή αξία του κάθε ανθρώπου, ανεξάρτητα από τη φυσική ή πνευματική του κατάσταση. Εν τω μεταξύ, λόγω ελλείψεως εργατικών χεριών κατά τη διάρκεια του Δεύτερου Παγκοσμίου Πολέμου αλλά και αμέσως μετά, δόθηκε, σε παγκόσμια κλίμακα, στους τυφλούς η ευκαιρία να αποδείξουν τις δυνατότητές τους για σημαντική προσφορά και τις ικανότητές τους, για ενεργό συμβολή σε όλες τις ανθρώπινες δραστηριότητες. Με την ίδρυσή της, το 1946, η νέα

⁶³ Ο.π. Από το έντυπο που διανέμει ο Π.Σ.Τ.

⁶⁴ Δημολιτσάς, *Νομοθετικά και Διοικητικά Μέτρα των Τυφλών*, σ. 29.

Οργάνωση προσανατολίστηκε σε μια πρωτοφανή ως τότε για τον τόπο δυναμική πρακτική, που, εγκαταλείποντας την τακτική της προστασίας των αδυναμιών που συνεπάγεται η τυφλότητα, εισήγαγε για πρώτη φορά στη χώρα μας την ιδέα της αναπτόξεως, των δυνατοτήτων, ικανοτήτων και ειδικών δεξιοτήτων των τυφλών και την αξιοποίησή τους, μέσα από κατάλληλα προγράμματα αναπτόξεως.

Παράλληλα, με ένα προσεκτικά επιλεγμένο πρόγραμμα σωστής διαφωτίσεως της κοινωνίας, ιδίως Κοινωνικών, Οικονομικών Οργανώσεων και Εργοδοτικών κύκλων, καθώς και την ενημέρωση των αρχών πάνω στις διεθνείς σύγχρονες πρακτικές και με τη συνεργασία τους, δημιούργησε τις κατάλληλες ευκαιρίες που θα επέτρεπαν στους τυφλούς να αξιοποιήσουν το ταλέντο τους για μια αυτοδύναμη συμμετοχή και ενεργό κοινωνική ένταξη. Έτσι, μεθοδικά, βαθμιαία αλλά σταθερά σε ρυθμό που επέτρεπε και η προσπάθεια της εξασφάλισης των απαραίτητων πόρων, ο Φάρος Τυφλών προώθησε το πολύπλευρο έργο του που περιελάμβανε:

- α) Την εισήγηση για την πρώτη βασική νομοθεσία για τους τυφλούς.
- β) Άνοιξε το δρόμο για τη Μέση και Ανώτερη εκπαίδευση.
- γ) Φρόντισε για την παραγωγή βιβλίων με την ίδρυση του πρώτου στην Ελλάδα τυπογραφείου γραφής Braille.
- δ) Οργάνωσε το πρώτο συστηματικό studio ομιλούντων βιβλίων (talking books).
- ε) Δημιούργησε τις πρώτες ευκαιρίες για προστατευόμενη εργασία με αμοιβή.
- στ) Εισήγαγε και κατοχύρωσε νομοθετικά το θεσμό των προστατευόμενων εργαστηρίων, κατοχυρώνοντας παράλληλα και το δικαίωμα των τυφλών εργατών, για ίση αμοιβή και ασφάλιση σύμφωνα με τις εθνικές συλλογικές συμβάσεις.
- ζ) Ταυτόχρονα, διευρύνοντας τις ευκαιρίες στην ανοιχτή αγορά εργασίας, επέλεξε το επάγγελμα του χειριστού τηλεφωνικών κέντρων, δημιουργώντας τη Σχολή Τυφλών Τηλεφωνητών. Για το συγκεκριμένο επάγγελμα θα γίνει όμως λόγος στη συνέχεια.

Συνεχής επίσης υπήρξε η συμβολή του Φάρου στη γενικότερη προσπάθεια για τη βελτίωση των συνθηκών εργασίας και ευνοϊκών όρων συνταξιοδότησης των εργαζόμενων τυφλών. Στο σημείο αυτό πρέπει να τονιστεί η ιδιαίτερη αξία και χρησιμότητα που είχε η ενεργός συμμετοχή της Οργάνωσης στις διεθνείς κινήσεις για την προώθηση, σε παγκόσμια κλίμακα, των υποθέσεων των τυφλών και την

επεξεργασία ομοιόμορφων, κατά το δυνατόν, μεθόδων, μέσων και προγραμμάτων, προς αντιμετώπιση των προβλημάτων τυφλότητας. Σαν οργάνωση έλαβε μέρος στο Ιδρυτικό Συνέδριο του Παγκοσμίου Συμβουλίου Τυφλών στην Οξφόρδη, το 1949, μετείχε ως ιδρυτικό μέλος στη δημιουργία του Διεθνούς Συμβουλίου Ειδικών Εκπαιδευτικών για Τυφλούς στην Ολλανδία, το 1952, και, κατόπιν εντολής, επεξεργάστηκε και προσαρμοσε το Ελληνικό αλφάβητο Braille σύμφωνα με τις οδηγίες της Unesco (same sign same sound), το οποίο εγκρίθηκε σε ειδικό Συνέδριο το 1950 στο Παρίσι και από τότε χρησιμοποιείται επίσημα στην Ελλάδα.

Σε συνεργασία με Διεθνείς Οργανώσεις και με την παραίνεση των Ηνωμένων Εθνών να διευρυνθεί ο τομέας των δυνατοτήτων για αποκατάσταση των τυφλών σε αγροτικές ασχολίες, ο «Φάρος» ήρθε αρωγός και ανέλαβε να κατευθύνει την προσπάθεια του αδελφού σωματίου «Ελληνοαμερικανοί φίλοι των τυφλών της Ελλάδος», στη δημιουργία και λειτουργία της **Αγροτικής και Τεχνικής Σχολής Σεπολίων**. Η τελευταία, μέσα από ένα αξιόλογο οργανωμένο πειραματικό πρόγραμμα με δασκάλους και διδασκόμενους τυφλούς, απέδειξε τις δυνατότητες των τυφλών και στον αγροτικό τομέα διεθνή απήχηση. Στη Σχολή, εκτός από τα κύρια προγράμματα συστηματικής πτηνοτροφίας και ζωοκομίας, έγιναν και τα πρώτα επιτυχημένα δεικτικά πειράματα προσαρμογής και εκπαίδευσης των τυφλών σε μηχανουργικές εργασίες, καθώς και ραπτικής για τυφλές γυναίκες, χρησιμοποιώντας τα υφάσματα του προγράμματος υφαντικής που λειτουργούσε στις κεντρικές εγκαταστάσεις του «Φάρου». Η Σχολή στα Σεπόλια διέκοψε τη λειτουργία της το 1972, λόγω επεκτάσεως του Σχεδίου Πόλεως αφενός, που απαγόρευε ζωοκομικές δραστηριότητες, αλλά κυρίως, λόγω της άρνησης των Ελληνοαμερικανών ιδρυτών της Σχολής, να αποδεχτούν το δικτατορικό και αντισυνταγματικό Νόμο 1111/1972. Στη συνέχεια, η ιδιοκτήτρια Ελληνοαμερικανική οργάνωση εκποίησε το ακίνητο στο Υπουργείο Παιδείας και με το προϊόν της πώλησεως έκτισε ένα εντελώς σύγχρονο κέντρο αποκαταστάσεως, στο χώρο των εγκαταστάσεων του «Φάρου» στην Καλλιθέα, του οποίου τα προγράμματα εντωμεταξύ είχαν αναπτυχθεί πέραν της δυναμικότητας των παλαιών του εγκαταστάσεων.⁶⁵

⁶⁵ Από την ομιλία του Μανώλη Κεφάκη.

Σύμφωνα με το Άρθρο 2 του Βασιλικού Διατάγματος υπ' αριθμόν 38 της 16-1-1973 σκοπός του Ιδρύματος είναι:

α) Η κοινωνική προσαρμογή, επαγγελματική εκπαίδευση και η πλήρης αξιοποίηση των ικανοτήτων των τυφλών, προς αποκατάσταση και επανένταξή τους στην κοινωνία, ως χρήσιμα και παραγωγικά μέλη της.

β) Η υποβοήθηση των τυφλών, με την παροχή εκπαιδευτικών και επιστημονικών μέσων και οργάνων από το εσωτερικό ή το εξωτερικό για τη μείωση των δυσκολιών τους εξαιτίας της τυφλότητας και επίτευξη της ανεξαρτησίας τους στον πιο μεγάλο βαθμό.

γ) Η παροχή κοινωνικών υπηρεσιών, η καταπολέμηση πάσης φύσεως κοινωνικών προκαταλήψεων και γενικά η δημιουργία των κατάλληλων οικογενειακών και κοινωνικών συνθηκών και προϋποθέσεων για την ευρύτερη συμμετοχή των τυφλών σε όλες της δραστηριότητες και εκδηλώσεις της εθνικής ζωής.

δ) Η παροχή αμειβόμενης εργασίας στους τυφλούς, υπό ιδιαίζουσες συνθήκες προστασίας.

Το Ίδρυμα διοικούνταν από το επταμελές Διοικητικό Συμβούλιο με τριετή θητεία.⁶⁶

Κατά τα πρώτα χρόνια της ίδρυσης του «Φάρου» δημιουργήθηκαν ειδικά εργαστήρια για την επαγγελματική τους αποκατάσταση, διανεμήθηκαν ρούχα και παπούτσια σε περισσότερους από τριακόσιους τυφλούς και έγιναν οι πρώτες ενέργειες για τη λειτουργία ενός τυπογραφείου βιβλίων Braille. Η Οργάνωση βρισκόταν υπό την προστασία της βασίλισσας Φρειδερίκης και περιλάμβανε, μεταξύ των τακτικών μελών της, και σημαντικά πρόσωπα απ όλους τους τομείς της Εθνικής ζωής.⁶⁷

⁶⁶ Δημηλιτσάς, *Νομοθετικά και Διοικητικά Μέτρα των Τυφλών*, σ. 30.

⁶⁷ Το πρόβλημα της τυφλότητας εν Ελλάδα.

2.4 Ίδρυμα Προστασίας Τυφλών Βορείου Ελλάδος «Ο Ήλιος»

Εξαιτίας της σφοδρότητας του Εμφυλίου Πολέμου δεκάδες παιδιά έμειναν ορφανά σε όλη τη χώρα και κυκλοφορούσαν στους δρόμους ζητιανεύοντας για λίγο φαγητό. Αρκετά από αυτά είχαν χάσει την όρασή τους. Έτσι, το 1948, παραχωρήθηκε από την Εθνική Τράπεζα το νεοκλασικό κτίριο της οδού Βασιλίσσης Όλγας για την περίθαλψη των παραπάνω τυφλών παιδιών. Χάρη στις προσπάθειες της πρώτης διευθύντριας Ρ. Πετσαγκουράκη, οργανώθηκε αρχικά ο Οίκος Τυφλών και βαθμιαία προστέθηκαν εκπαιδευτικοί στόχοι, σύμφωνα πάντα με τα δεδομένα της εποχής. Μέσω μεγάλης φιλανθρωπικής δραστηριότητας κατέληξε στην «Οργάνωση Προστασίας Τυφλών Βορείου Ελλάδος» και, σύμφωνα με Βασιλικό Διάταγμα την περίοδο της δικτατορίας των Συνταγματαρχών, δημιουργήθηκε το «Ίδρυμα Προστασίας Τυφλών Βορείου Ελλάδος».

Φιλοξενούσε και εξακολουθεί να φιλοξενεί άτομα ηλικίας 5-65 ετών με τύφλωση ή μειωμένη όραση, παρέχοντας διαμονή και διατροφή. Με την πάροδο των ετών δημιουργήθηκαν εργαστήρια υφαντικής, πλεκτικής, αγγειοπλαστικής και γλυπτικής, τηλεφωνική σχολή, τυπογραφείο και βιβλιοθήκη. Στα δύσκολα εκείνα χρόνια, η Σχολή Τυφλών έπρεπε να καλύψει όχι μόνο τις ανάγκες αναπηρίας, αλλά της ορφάνιας και της ανέχειας. Στα πρώτα χρόνια ίδρυσής του λειτούργησε με ελάχιστο Προσωπικό, βασιζόμενη στην εθελοντική προσφορά μελών του σωματείου αλλά και ευαισθητοποιημένων πολιτών. Το 1973 τέθηκε σε ισχύ ο Νόμος 1111 που υποχρέωνε τα φιλανθρωπικά σωματεία να ιδρύουν ιδρύματα, οπότε η Σχολή Τυφλών άλλαξε νομική υπόσταση και απέκτησε την ονομασία που διατηρεί ως σήμερα, δηλαδή Ίδρυμα Προστασίας Τυφλών Βορείου Ελλάδος «Ο Ήλιος». Για μια δεκαετία ακόμη το φιλανθρωπικό σωματείο συμμετείχε στο διοικητικό συμβούλιο του Ίδρύματος και το στήριζε οικονομικά, καθώς, για το μεγαλύτερο μέρος των δωρεών προς τη Σχολή Τυφλών, η αποδοχή γινόταν από το φιλανθρωπικό σωματείο και όχι από το Ίδρυμα.

Το 1983 το τυφλικό ίδρυμα απαίτησε τον επαναπροσδιορισμό του ρόλου του φιλανθρωπικού σωματείου και τη διαχείριση των δωρεών με τρόπο πιο σύγχρονο και φιλικό για τους περιθαλιπόμενους, ώστε οι υπηρεσίες που τους παρέχονται να

μη βασιζονται στη συμμετοχή εθελοντών-φιλανθρώπων, αλλά σε επαγγελματίες. Ακολούθησε κατάληψη του Ιδρύματος, με αποτέλεσμα, τον επόμενο χρόνο, να προχωρήσει το φιλανθρωπικό σωματείο σε εκκαθάριση και εκχώρηση της περιουσίας του στο Δήμο Θεσσαλονίκης. Επειδή η συγκεκριμένη εκχώρηση αντέβαινε στα προβλεπόμενα από το Νόμο 1111, που διέπει τη λειτουργία των Ιδρυμάτων, η Σχολή διεκδίκησε δικαστικά την περιουσία αυτή, που μέχρι σήμερα παραμένει ανενεργή και μη εκμεταλλεύσιμη.⁶⁸

2.5 «Σύνδεσμος Ελλήνων Τυφλών Μουσικών Επαγγελματιών»

Η οργάνωση ιδρύθηκε στα τέλη της δεκαετίας του 1940 με σκοπό να ανυψώσει τη θέση των τυφλών μουσικών και να τους δώσει την ευκαιρία να συμμετάσχουν σε διάφορες μουσικές εκδηλώσεις και όχι να παίζουν μουσική στο δρόμο για να κερδίσουν τα προς το ζην. Η εγγραφή μελών στο Σύνδεσμο ήταν αυστηρά περιορισμένη και μπορούσαν να γίνουν μέλη μόνο όσοι είχαν την ικανότητα να παίζουν κάποιο μουσικό όργανο ή να τραγουδούν. Ιεροψάλτες και διδάσκαλοι μουσικής ήταν επίσης δεκτοί. Σκοπός της οργάνωσης ήταν η παροχή ευκαιριών στους ταλαντούχους τυφλούς για την πρόσληψή τους σε κάποια ορχήστρα ή συγκρότημα. Οι νότες, όπως ήταν φυσικό, ήταν γραμμένες με το αλφάβητο Braille.

Για την Αγροτική και Τεχνική Λέσχη Τυφλών στα Σεπόλια και τον «Σύλλογο των φίλων των τυφλών», θα γίνει εκτενής αναφορά στο πέμπτο κεφάλαιο.

⁶⁸ Λιοδάκης, *Εκπαιδευτικά προγράμματα για τυφλούς*, σ. 161 και από το Ιστορικό του έντοπου του Ιδρύματος «ο Ήλιος».

ΤΡΙΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Το αναπηρικό κίνημα στην Ελλάδα και οι συνδικαλιστικές διεκδικήσεις των τυφλών

3.1 Οι πρώτες προσπάθειες του αναπηρικού κινήματος

Το πρώτο Καταστατικό στην Ευρώπη που αναφέρεται ιδιαίτερα στα ανάπηρα άτομα και διαπραγματεύεται κατά κάποιον τρόπο τη φροντίδα τους, ήταν οι Νόμοι των Φτωχών, στην Αγγλία. Οι πρώτοι απ' αυτούς εξαγγέλθηκαν το 1601 μ.Χ.. Το 1634 ο San Vicente De Paul, Άγιος της Καθολικής Εκκλησίας, δημιούργησε ένα Ίδρυμα για την προστασία των ανάπηρων παιδιών που αποτελούσαν θύματα στυγνής εκμετάλλευσης για να πετύχουν ελεημοσύνη διαμέσου του οίκτου που προκαλούσε η αναπηρία τους. Ήταν το πρώτο Ίδρυμα στον κόσμο για την αποκλειστική φροντίδα των παιδιών.⁶⁹

Πριν εξετάσουμε τη νομοθεσία που διέπει την εκπαίδευση, την πρόνοια και την επαγγελματική αποκατάσταση των τυφλών, κρίνουμε πως είναι χρήσιμο να αναφερθούμε σύντομα, στη δημιουργία του αναπηρικού κινήματος στην Ελλάδα και ειδικότερα στις κινήσεις των μη βλεπόντων, αναπτύσσοντας τη συμβολή των συνδικαλιστικών τους ομαδοποιήσεων στην ανάπτυξη και ενδυνάμωση αυτού του κινήματος.

Η πρώτη αντιστασιακή διαδήλωση την περίοδο της Κατοχής έγινε από τους ανάπηρους πολέμου 1940-1941 με πορεία στο Υπουργείο Στρατιωτικών. Κατέβηκαν στην πορεία με τις πατερίτσες τους, τα αναπηρικά καροτσάκια, διεκδικώντας βελτίωση της κατάστασης στα νοσοκομεία και της διαβίωσής τους, τόσο σε τρόφιμα όσο και σε νοσηλεία. Αρχικά βεβαίως, αυτό το κίνημα ήταν ανοργάνωτο, αυθόρμητο. Μετά την ίδρυση του Εθνικού Απελευθερωτικού Μετώπου (ΕΑΜ), το Σεπτέμβριο του 1941, πήρε οργανωμένο χαρακτήρα ως σημαντικό κομμάτι του λαϊκού απελευθερωτικού κινήματος. Μέσα στα νοσοκομεία, για παράδειγμα, με κάθε δυνατή προφύλαξη, και σ' αυτό συνέβαλαν οι ανάπηροι, συνεδρίαζε η

⁶⁹ Κουρουμπλής, *Το Δικαίωμα στη Διαφορά*, σ. 291.

Οργάνωση Προστασίας Λαϊκού Αγώνα (ΟΠΛΑ), η Λαϊκή Πολιτοφυλακή, που είχε ιδρύσει το ΕΑΜ. Μέσα στο ΕΑΜ οργανώθηκαν και τα Α.Μ.Ε.Α κατά πεντάδες. Η μία πεντάδα απ' την άλλη δε γνώριζε άλλους παρά μόνο έναν κι εκείνον με ψευδώνυμο. Στις 30 Νοέμβρη του 1943 οι ταγματσοφάτες έκαναν επίθεση. Στις 2 μετά τα μεσάνυχτα, αφού μπλόκαραν όλα τα νοσοκομεία, μπήκαν στους θαλάμους, άρπαζαν στους ώμους ακρωτηριασμένους ανάπηρους, παραπληγικούς, όλους όσοι ήταν ανίκανοι να κινηθούν, τους σώριασαν στα φορτηγά και τους μετέφεραν στις φυλακές Χατζηκώστα. Τους άλλους χωρίς χέρια, με δερμάτινο θώρακα, με τραύματα στο κρανίο, τυφλούς, απ' το ένα ή τα δυο μάτια τους, παραμορφωμένους, φυματικούς τους μετέφεραν επίσης στις φυλακές Χατζηκώστα και στο στρατόπεδο Χαϊδαρίου.⁷⁰

Το 1955 ιδρύθηκε το δεύτερο σωματείο αναπήρων από απόφοιτους του Κέντρου Αποκατάστασης Κινητικά Αναπήρων. Παράλληλα, ιδρύθηκαν και άλλα σωματεία αναπήρων: Ένωση Κωφών Ελλάδας, Σύλλογοι Πολιομυελιτικών, Πανελλήνιος Σύλλογος Παραπληγικών, Πανελλήνιο Αναπηρικό Κίνημα κ.λπ.

Στην περίοδο αυτή εμφανίζονται, για πρώτη φορά, οι Σύλλογοι γονέων και κηδεμόνων, ένα φαινόμενο θετικό, γιατί έτσι διευρύνεται το μέτωπο του αναπηρικού κινήματος από εκείνους που άμεσα έχουν δικαίωμα και υποχρέωση να ασχολούνται με τα θέματα αυτά.

Το 1960 ιδρύθηκε η Π.Ε.Γ.Κ.Α.Α.Π.- Ν.Υ., η πρώτη δηλαδή Πανελλήνια Ένωση Γονέων και Κηδεμόνων Ατόμων Παιδιών- Νοητικά Υστερούντων. Αποτέλεσε ένα αποφασιστικό βήμα του γονεϊκού κινήματος που για πρώτη φορά ανέλαβε τις τεράστιες ευθύνες του, περιορίζοντας την ασύδοτη δράση των διαχειριστών της φιλανθρωπίας πάνω στις τύχες των παιδιών τους. Είναι ίσως η πρώτη φορά που άρχισε να συνειδητοποιείται από τους γονείς ότι δεν πρέπει να προσπαθούν να αποποιούνται με κάθε τρόπο την τύχη ενός παιδιού με ειδικές ανάγκες παραδίδοντάς το στις βουλήσεις της ψευδοφιλανθρωπίας. Στην φάση αυτή, κάτω από το βάρος των κοινωνικών εξελίξεων, των πιέσεων και των αναγκών του λαϊκού κινήματος, έχουμε μια μεγαλύτερη πρόσβαση περισσότερων κοινωνικών ομάδων

⁷⁰ <http://www.disabled.gr/lib/?p=29115> Από περιοδικό *Αναπηρία Τώρα Αυτονομία* (τελευταία επίσκεψη 17/04/13).

στο χώρο της παιδείας. Οι επιδράσεις αυτές επηρεάζουν και τη ζωή των αναπήρων και έτσι έχουμε από δεκαετία σε δεκαετία όλο και περισσότερους αναπήρους μορφωμένους, ώστε να σπάσει η ελίτ των ολίγων, που ήταν κυρίως τα καλά παιδιά των φιλανθρωπικών οργανώσεων. Ο ρόλος αυτών των ανθρώπων υπήρξε αρνητικός, γιατί ποτέ τους δεν μπόρεσαν να ζήσουν χωρίς προστασία. Γι' αυτό, κάθε τους προσπάθεια να εμφανιστούν σαν πνευματική ηγεσία του χώρου θεωρείται τουλάχιστον προκλητική.

3.2 Οι κινητοποιήσεις των τυφλών και οι συνδικαλιστικές τους οργανώσεις

Συγκεκριμένα τώρα, όσον αφορά τα άτομα με προβλήματα όρασης την περίοδο αυτή (1932-1976), έχουμε την ανάπτυξη της πρώτης προσπάθειας ανεξαρτητοποίησης των προσώπων με ειδικές ανάγκες, απαγκίστρωσής τους από την καταθλιπτική προστασία της φιλανθρωπίας και αμφισβήτησης του ρόλου της. Είναι μια εποχή που τα άτομα με αναπηρία δέχονται τις επιδράσεις των μεγάλων αγώνων και διεκδικήσεων του λαϊκού κινήματος.

Το 1932 ιδρύεται ο Πανελλήνιος Σύνδεσμος Τυφλών. Είναι το πρώτο Σωματείο που δημιουργείται από τους ίδιους τους τυφλούς και διοικείται απ' αυτούς. Δίκαια μπορεί να θεωρηθεί οριακό γεγονός για την εξέλιξη του αναπηρικού κινήματος, καθώς είναι η πρώτη φορά που μια ομάδα τυφλών, ξεπερνώντας τον παθητικό τρόπο διαβίωσής της, παίρνει την πρωτοβουλία να αυτοοργανωθεί, καταπιεζόμενη από τις συνθήκες της ζωής της. Είναι η πρώτη φορά που συνειδητοποιούν ότι πρέπει να αυτενεργήσουν, να διεκδικήσουν και να κατακτήσουν τη ζωή. Αποτελεί ένα φαινόμενο που προσδιορίζει την αρχή της αμφισβήτησης στη σχέση προστάτη και προστατευόμενου, αντανακλώντας τη βούληση του δεύτερου για τις προθέσεις και το ρόλο του πρώτου. Συνεπάγεται μία ρήξη στη σχέση μεταξύ των φιλανθρώπων και των τυφλών, αφού πλέον διεκδικούν τα δικαιώματά τους, όχι επαιτώντας από τους πρώτους, αλλά απαιτώντας από το οργανωμένο κράτος.

Η πρώτη δυναμική διεκδίκηση σημειώνεται το 1934, όταν μια ομάδα τυφλών, εξαντλώντας κάθε περιθώριο ανοχής ενός εξευτελιστικού τρόπου ζωής μέσα στην επαιτεία και τον παρασιτισμό, αποφασίζει να χρησιμοποιήσει νέους τρόπους για τη

διεκδίκηση δικαιωμάτων στη ζωή. Η πρώτη δυναμική κινητοποίηση είναι πλέον γεγονός. Κάτω από την καθοδήγηση του Πανελληνίου Συνδέσμου Τυφλών, οι τυφλοί πέφτουν στις γραμμές των τραμ εκείνης της εποχής στην οδό Βασιλίσσης Σοφίας, έξω από το πολιτικό γραφείο του Πρωθυπουργού Παναγή Τσαλδάρη, ζητώντας κοινωνικά μέτρα. Ο τότε Πρόεδρος του Συνδέσμου Γιώργος Δημόπουλος, διηγείται ότι δόθηκε εντολή στο διοικητή της Πυροσβεστικής Υπηρεσίας να ρίξει νερό και μελάνι κατά των ταραξιών, πράξη την οποία εκείνος αρνήθηκε. Έπειτα από την παρέμβαση και των Φιλελευθέρων, οι οποίοι αποτελούσαν την τότε αντιπολίτευση, δέχτηκε ο τότε Πρωθυπουργός Π. Τσαλδάρης αντιπροσωπεία των τυφλών, παρουσία και του Στρατηγού Κονδύλη. Όταν έθεσαν οι τυφλοί τα αιτήματά τους, τους είπε χαρακτηριστικά ο Κονδύλης: «Εσείς οι τυφλοί ζητιανεύετε όλη μέρα, μετά μεθάτε και σπέρνετε παιδιά και θέλετε να τα συντηρεί το Κράτος». Τα παραπάνω λόγια αποτυπώνουν την αντίληψη της εποχής που δεν διανοείται την ευθύνη που πρέπει να έχει το Κράτος στην ανάληψη μέτρων κοινωνικής πολιτικής.

Ο πρώτος αυτός αγώνας, που αποτέλεσε το προίμιο των μετέπειτα διεκδικήσεων, είχε σαν αποτέλεσμα την παροχή κάποιου επιδόματος στους τυφλούς της Αθήνας που απαιτούσαν. Το κυρίαρχο αυτό γεγονός καλλιέργησε για πρώτη φορά στο χώρο το σπέρμα της πολιτικοποίησης, πράγμα που θα βοηθήσει στον προσδιορισμό των αιτιών που οδηγούσαν στην περιθωριοποίηση των ατόμων αυτών. Για πρώτη φορά περνάνε στο χώρο προβληματισμοί, πως η μοίρα, η κακομοιριά, η επαιτεία και ο παρασιτισμός δεν είναι φαινόμενα που γεννά το πρόβλημα της αναπηρίας, αλλά τα επιβάλλει στα άτομα αυτά το σύστημα. Ακόμη, ότι το άπλωμα του χεριού δεν είναι ο μόνος δρόμος για την εξασφάλιση στοιχειωδών βιοτικών αναγκών, αλλά υπάρχουν άλλοι δρόμοι που οδηγούν με αξιοπρεπέστερο τρόπο στην κατάκτηση της ζωής, της εκπαίδευσης και της εργασίας. Η κοινωνική αυτή επανάσταση, εξέφρασε οριστικά την αμφισβήτηση ρόλων και σχέσεων των τυφλών και της κοινωνίας. Αμφισβήτησαν οι τυφλοί την υποχρέωσή τους να είναι προστατευόμενοι και το δικαίωμα κάποιων να είναι προστάτες. Αρνήθηκαν σε κάποιους ιδιώτες να διαχειρίζονται την τύχη τους και αυτοί να είναι τα διαχειριζόμενα πλάσματα. Ο αγώνας για «μόρφωση, ψωμί, δουλειά και όχι

ζητιανιά», περιέκλειε το περιεχόμενο, τους στόχους και τη φιλοσοφία εκείνης της ιστορικής για τους τυφλούς αναμέτρησης. Ήταν η πρώτη φορά που μια ομάδα αναπήρων που ζούσε στο κοινωνικό περιθώριο, δεν απαιτούσε λύσεις στα προβλήματά της, αλλά απαιτούσε δυναμικά και διεκδικητικά τα αναφαίρετα δικαιώματα στη μόρφωση, στη δουλειά και στη ζωή.⁷¹

Η κοινωνική εξέγερση των τυφλών ουσιαστικά ξεκίνησε το 1976. Το έτος εκείνο αποτελεί σταθμό για τη ζωή των τυφλών στην Ελλάδα. Στις 2 Μαΐου, ξέσπασε η μεγάλη κοινωνική εξέγερση των τυφλών, η οποία ανέτρεψε τη μέχρι τότε κατάσταση, όχι μόνο στον τρόπο ζωής των τυφλών, αλλά και στη σκέψη τους. Η χρονική περίοδος από το 1976 μέχρι σήμερα, είναι μια περίοδος που το κίνημα των τυφλών και γενικά των αναπήρων, τροχοδρόμησε μια αυτόνομη πορεία με στόχο τη δημιουργία του ίδιου σημείου εκκίνησης με την υπόλοιπη κοινωνία. Μέχρι τότε, ήταν γεγονός πως μέσα στη σκέψη των αναπήρων κυριαρχούσε η παθητικότητα, η μοιρολατρία και η μιζέρια.

Το 1975 υπήρχαν κυρίως δύο κοινωνικοσυνδικαλιστικά σωματεία τυφλών στην Ελλάδα: ο Πανελλήνιος Σύνδεσμος Τυφλών που αποτελείτο κυρίως από τους αναγκασμένους για την εξασφάλιση του προς το ζην επαιτούντες τυφλούς και το Εθνικό Συμβούλιο Τυφλών Ελλάδος, που αποτελείτο από τους κατά κάποιον τρόπο μορφωμένους και επαγγελματικά αποκατεστημένους τυφλούς. Αφού στο δεύτερο αυτό φορέα έγιναν ορισμένες διεργασίες, ξεπεράστηκαν συγκεκριμένες αρνητικές στάσεις ζωής των μορφωμένων τυφλών απέναντι στους επαιτούντες συναδέλφους τους. Ήταν μια σημαντική προσπάθεια, γιατί το σύστημα τροφοδοτούσε και συντηρούσε τις διαφορές αυτές όχι μόνο στο χώρο των τυφλών, αλλά και στους υπόλοιπους χώρους προσώπων με ειδικές ανάγκες.

Επικράτησαν, λοιπόν, στο Εθνικό Συμβούλιο Τυφλών οι απόψεις που οδηγούσαν στη συγχώνευση των δύο αυτών φορέων, αφού ξεπεράστηκαν τα ψευδοδιλήμματα εκείνων, που ήθελαν τους συλλόγους καφεενία ρατσιστικής αυτοπεριθωριοποίησης. Παράλληλα, ανατράπηκε και στον Πανελλήνιο Σύνδεσμο Τυφλών η περιβόητη διοίκηση της εποχής εκείνης, της οποίας μοναδικό μέλημα στη διάρκεια της δικτατορίας δεν ήταν η βελτίωση της άθλιας κατάστασης των τυφλών,

⁷¹ Κουρουμπλής, *Το Δικαίωμα στη Διαφορά*, σσ. 325-332.

αλλά ο αποκλεισμός από τις όποιες εκλογές των χαρακτηρισμένων ως αριστερών τυφλών, καθώς και η στήριξη των επιλογών εκείνου του καθεστώτος. Έφτασε, μάλιστα, στο σημείο να προσφέρει από το πενιχρό ταμείο του συλλόγου για το «μέγα τάμα του έθνους» του Παπαδόπουλου. Έτσι, κυοφορήθηκε η ενότητα των δύο συλλόγων και γεννήθηκε ένας δυναμικός και αποφασιστικός φορέας που συμπύκνωνε και συγκέντρωνε την απόφαση των πολλών για ένα καλύτερο μέλλον.⁷²

Στη δεκαετία που προηγήθηκε της περιόδου αυτής, παρατηρούμε μια βαθιά πολιτικοποίηση στο χώρο των τυφλών. Αρχίζει πλέον να γίνεται κοινή συνείδηση στον ευρύτερο χώρο αυτών των ατόμων, με συνέπεια τον προσδιορισμό των αιτιών που οδηγούσαν μια ολόκληρη ομάδα ανθρώπων σε κοινωνικά αδιέξοδα. Οι τυφλοί πρώτοι και αργότερα, μέσα από την επίδραση των αγώνων, οι υπόλοιπες κατηγορίες αναπήρων, αυτοπροσδιορίζονται αρνούνται τον παθητικό τρόπο αποδοχής ρύθμισης της τύχης τους και δρομολογούν την αναγκαία ιστορική πορεία για κατάκτηση κοινωνικών δικαιωμάτων μέσα από τη δική τους δυναμική αυτενέργεια. Η συμμετοχή ορισμένων αναπήρων, κυρίως τυφλών, στην αντίσταση κατά της χούντας, περιέχει τα σπέρματα της πολιτικοποίησης αυτού του χώρου. Η απόφαση δε μιας ομάδας τυφλών, κάτω από το βάρος της απόγνωσης, να καταλάβουν το 1972 το προαύλιο της Βουλής, όπου συνεδρίαζε η τότε συμβουλευτική επιτροπή της χούντας, δίνει το στίγμα της δυναμικής που αρχίζει να γεννιέται σ' αυτόν το χώρο.

Στις 2 Μαΐου 1976 πραγματοποιήθηκε η κατάληψη του Οίκου Τυφλών. Βασική αιτία αποτέλεσε η στάση του δικτατορικού καθεστώτος που είχε παραχωρήσει το Ίδρυμα στην Εκκλησία, η οποία για αρκετά χρόνια το διεύθυνε εξ ολοκλήρου με συνέπεια να το οδηγεί στο συντηρητισμό, και το γεγονός ότι τα παιδιά ήταν υποχρεωμένα να αποχωρούν από τα 17 τους χρόνια αναγκαστικά και επιτακτικά. Η πρώτη αντίδραση των κληρικών στην απειλή αμφισβήτησης του θεσμού της εκκλησιαστικής παρουσίας ήταν το κλείσιμο των αποθηκών τροφίμων, η αποκοπή των τηλεφώνων του ιδρύματος, η απομάκρυνση του προσωπικού, με την απειλή της απόλυσης, και η προσπάθεια διακοπής του ρεύματος και του νερού.

⁷² Συνέντευξη 2.

Παράλληλα, κινήθηκαν οι μηχανισμοί αστυνομικών πιέσεων και οι διώξεις μέσω της δικαιοσύνης. Η Συντονιστική Επιτροπή, που είχε την ευθύνη του αγώνα, σύρθηκε εν ονόματι της εν Χριστώ αγάπης, σε δεκάδες δικαστήρια, ακόμα και με το Νόμο 4000 περί τεντιμποϊσμού. Η αναφορά σ' όλες τις εκκλησίες, ότι αυτοί που κατέλαβαν τον Οίκο Τυφλών, είναι αλήτες και αναρχοκομμουνιστές, η απειλή του τότε διευθυντή της Χριστιανικής Αλληλεγγύης ότι εάν δεν υποχωρήσουν θα τους προσθέσει άλλη μια αναπηρία και ο χαρακτηρισμός των τυφλών από τον Αρχιεπίσκοπο Αθηνών ότι μάλλον για το ψυχιατρείο πρέπει να πάνε (Συνέντευξη τύπου στις αρχές Μαΐου 1976), είναι ορισμένες μόνο από αντιδράσεις της Εκκλησίας. Είναι αποκαλυπτικές ωστόσο, καθώς παρουσιάζουν εύγλωττα τη στάση μιας εκκλησίας που αρνείται σε κάθε πιστό, και μάλιστα όταν αυτός είναι ανάπηρος, ν' αμφισβητεί τον «μανδύα της φιλανθρωπίας» της. Όλες οι πιέσεις δεν μπόρεσαν να αναχαιτίσουν και να κάμψουν το φρόνημα και το ηθικό εκείνων των ανθρώπων που κυρίαρχα πάλευαν για την προάσπιση της ανθρώπινης αξιοπρέπειας. Επιπλέον, οι τυφλοί απαίτησαν να σταματήσει η περιφορά του δίσκου γιατί αυτό προσέβαλε την αξιοπρέπειά τους.⁷³

Έπειτα από πολλές προτάσεις ικανοποιήθηκε και το αίτημα για δικαίωμα έκδοσης άδειας στάσιμων μικροπωλητών και οι περισσότεροι από τους ζητιάνους τυφλούς σταμάτησαν την επαιτεία, που προσπόριζε μεν σε αυτούς εύκολο κέρδος αλλά συνέθλιβε την αξιοπρέπειά τους. Προτίμησαν το επάγγελμα του στάσιμου μικροπωλητή, που τους προσέφερε λιγότερα ίσως έσοδα, αλλά αξιοπρεπή τρόπο διαβίωσης των ιδίων και των οικογενειών τους.⁷⁴

Το 1979 ολοκληρώθηκε η διαδικασία κρατικοποίησης του τότε «Οίκου Τυφλών» και όλης της περιουσίας του. Έτσι, μετατράπηκε το φιλανθρωπικό ίδρυμα σε Κέντρο Εκπαίδευσης και Αποκατάστασης Τυφλών (Ν.Π.Δ.Δ.). Δεν είναι ίσως τυχαία και η απάλειψη της λέξης Ίδρυμα από τον τίτλο του, μιας λέξης που κουβαλούσε το αμαρτωλό παρελθόν της βίας των διαχειριστών της φιλανθρωπίας και η αντικατάστασή της με το νέο όρο «Κέντρο», που σηματοδοτούσε μια νέα στάση, η

⁷³ Κουρουμπλής, *Το Δικαίωμα στη Διαφορά*, σ. 332.

⁷⁴ Συνέντευξη 4.

οποία αρνούσαν τη χρήση αναχρονιστικών και αντιδραστικών ορολογιών που συντηρούσαν παλιά πρότυπα και σχήματα.

Η κρατικοποίηση του τότε «Οίκου Τυφλών» είχε πολλαπλές επιδράσεις στη διατήρηση και ανάπτυξη του αναπηρικού κινήματος, αφού θεωρείται η πρώτη σημαντική κατάκτηση, γέννημα και απόκτημα των σκληρών αγώνων του. Είναι γεγονός που τροφοδοτεί τη διάθεση και την απόφαση για αγώνα, εμποδίζοντας την πίστη εκείνων που ξεσηκώθηκαν, αρνούμενοι να είναι αντικείμενα συντήρησης και επιβεβαίωσης των κοινωνικών προκαταλήψεων, του ρατσισμού και της ανάπηρης στάσης ζωής.⁷⁵

⁷⁵ Κουρουμπλής, *Το Δικαίωμα στη Διαφορά*, σ. 335 και 349.

ΤΕΤΑΡΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Νομοθεσία

Παρακολουθώντας τη νομοθετική εξέλιξη πάνω στα θέματα και στα προβλήματα των αναπήρων στην Ελλάδα, θα διαπιστώνε κανείς πως η Πολιτεία μέχρι και το 1950 ποτέ δεν είχε μεριμνήσει γι' αυτά. Προστασία, κοινωνική πρόνοια και κρατική μέριμνα στους περισσότερους τομείς ήταν ανύπαρκτα. Από εκεί κι έπειτα έχουμε την κρατική παρέμβαση για τη στήριξη της εκπαίδευσης, της επαγγελματικής αποκατάστασης και της πρόνοιας των τυφλών. Σχηματικά οι νόμοι που ψηφίζονται μπορούν να καταταγούν σε τρεις κατηγορίες. Στην πρώτη, ανήκουν αυτοί που έχουν καθαρά οικονομικό περιεχόμενο. Στη δεύτερη, αυτοί που ρυθμίζουν εκπαιδευτικά θέματα. Και στην τρίτη, αυτοί που αποσκοπούν στη βελτίωση της θέσης των αναπήρων μέσα στην κοινωνία και αφορούν την πρόνοια και την επαγγελματική αποκατάσταση. Αυτός ο διαχωρισμός γίνεται για το λόγο ότι δεν υπάρχει σε κανέναν από τους Νόμους και τα Διατάγματα αμιγές περιεχόμενο και έτσι θα μας είναι πιο εύκολο να κατανοήσουμε την πορεία των νομοθετημάτων.

4.1 Νόμοι οικονομικού περιεχομένου

Ο πρώτος νόμος ο οποίος θίγει προβλήματα οικονομικού περιεχομένου μαζί με άλλα θέματα κύριας σημασίας για τους μη βλέποντες είναι ο Ν. 1904 της 28 Ιουλίου 1951 «*Περί προστασίας και αποκαταστάσεως των τυφλών*», επί κυβέρνησης Νικολάου Πλαστήρα. Ο συγκεκριμένος Νόμος ορίζει το τι είναι «Τυφλός» και αποτελεί το πρώτο δειλό βήμα αναγνώρισης της ευθύνης και της ευαισθησίας που πρέπει να διακρίνει την πολιτική ενός σύγχρονου Κράτους. Είναι η πρώτη φορά που το Ελληνικό Κράτος ψηφίζει ένα νόμο προνοιακού χαρακτήρα, έστω κι αν έμελλε να γίνει κάποια εφαρμογή του μετά από 15 χρόνια, στη διάρκεια της κυβέρνησης Γεωργίου Παπανδρέου. Το ίδιο έτος για πρώτη φορά με τρόπο σαφή, ρυθμίζονται θέματα συνταξιοδοτικά στην κοινωνική ασφάλιση με τον αναγκαστικό νόμο 1846 (ΦΕΚ τεύχος 1 αριθμός φύλλου 179, 14-21 Ιουνίου 1951 «περί κοινωνικών

ασφαλίσεων», άρθρο 29, παράγραφος 10): *Το ποσόν των υπό του ΙΚΑ καταβαλλομένων βασικών συντάξεων λόγω αναπηρίας προσαυξάνεται κατά 50% εφόσον ο ανάπηρος βρίσκεται διαρκώς εις κατάστασιν απαιτούσαν συνεχή επίβλεψιν, περιποίησην και συμπάρστασιν ετέρου προσώπου, εν οίς και οι τυφλοί.* Ο νόμος, όπως είναι φανερό, ενίσχυε σε μεγάλο βαθμό την οικονομική θέση των αναπήρων. Δεκαπέντε χρόνια αργότερα, με την υπουργική απόφαση υπ' αριθμόν 361 της 30ής Μαΐου 1965, χορηγήθηκε επίδομα στους άπορους τυφλούς άνω των 60 ετών. Το 1970 η ηλικία συνταξιοδότησης μειώθηκε στα 50 χρόνια και το επίδομα διπλασιάστηκε. Μια επαναστατική πρωτοπορία, στα παγκόσμια ασφαλιστικά δρώμενα, αποτελεί ο νόμος 4476 (ΦΕΚ, Τεύχος 1 αριθ. Φύλλου 103, 31 Μαΐου 1965, «περί προσθέτου παρά του ΙΚΑ προαιρετικής ασφαλίσεως και άλλων τινών μεταρρυθμίσεων της περί ΙΚΑ νομοθεσίας»). Σύμφωνα με το άρθρο 25 (Τυφλοί ησφαλισμένοι του ΙΚΑ συνταξιοδοτούνται λόγω γήρατος, ανεξαρτήτου ορίου ηλικίας, εφόσον έχουν πραγματοποιήσει 4050 ημέρας εργασίας).

Το 1968 με Βασιλικό Διάταγμα 298 της 25ης Απριλίου, επεκτάθηκε το ευεργέτημα της συνταξιοδότησεως λόγω γήρατος στους τυφλούς του Ταμείου Επαγγελματιών και Βιοτεχνών Ελλάδος (ΤΕΒΕ). Στο μοναδικό άρθρο του ανέφερε: *«Κατ' εξαιρέσιν των διατάξεων της παραγράφου 1 του παρόντος άρθρου, οι παρά τω ταμείω ησφαλισμένοι δικαιούνται συντάξεως, λόγω γήρατος, ανεξαρτήτως ορίου ηλικίας, εάν διακόψουν την άσκηση του επαγγέλματος των μετά τη συμπλήρωσιν εικοσαετούς τουλάχιστον πραγματικής ασφαλίσεως, εφόσον ήσαν ολικώς τυφλοί προ της ενάρξεως ασκήσεως του επαγγέλματος».*

Το 1977 με το Νόμο 612 βελτιώθηκε ακόμα περισσότερο το καθεστώς συνταξιοδότησεως των ασφαλισμένων τυφλών του Ιδρύματος Κοινωνικών Ασφαλίσεων (ΙΚΑ), καθόσον παρέμεινε η διάταξη ανεξαρτήτου ορίου ηλικίας και η συμπλήρωση 4050 ημερών εργασίας, που αποτελούσε άλλωστε και το κατώτερο όριο για όλους θεμελίωσης δικαιώματος συνταξιοδότησεως. Λαμβανόταν υπόψη, για τον καθορισμό του ύψους της συντάξεως, ο πλασματικός αριθμός των 10500 ενσήμων, γεγονός που αύξανε τις αποδοχές, αφού η σύνταξη υπολογιζόταν με βάση μεγαλύτερο αριθμό ενσήμων. Τα 10500 ένσημα ήταν περίπου το αντίστοιχο της τριακοπενταετίας των δημοσίων υπαλλήλων. Με το νέο καθεστώς το επίδομα

αναπηρίας του 50% ενσωματώθηκε στη σύνταξη και έτσι ικανοποιήθηκε το πάγιο αίτημα των τυφλών που απαιτούσαν να μεταβιβάζεται σε περίπτωση θανάτου ολόκληρη η σύνταξη στους δικαιούχους μαζί με το επίδομα. Η δυσκολία που υπήρχε σχετικά με το επίδομα, το οποίο αποτελούσε προσωποπαγές δικαίωμα του συγκεκριμένου συνταξιούχου λόγω της αναπηρίας του, με την ενσωμάτωσή του στη σύνταξη έπαυε να υφίσταται το πρόβλημα για τους δικαιούχους κληρονόμους.

Το Σεπτέμβρη του 1985 η κυβέρνηση θέλοντας να ενισχύσει οικονομικά και άλλες κατηγορίες υπαλλήλων, πλην των εκπαιδευτικών, θέσπισε το Νόμο 1566 ΦΕΚ 167, με τίτλο «Δομή και λειτουργία της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και άλλες διατάξεις», με τον οποίο παρεχόταν επίδομα ύψους 30% επί του βασικού μισθού σε όλους τους εργαζομένους στα εκπαιδευτικά ιδρύματα των αναπήρων. Επειδή έπρεπε να βρεθεί τρόπος, ώστε να ευσταθεί αυτή η ευνοϊκή μεταχείριση τόσο νομικά όσο και συνταγματικά, χρησιμοποιήθηκε ο όρος της εργατικής νομοθεσίας «λόγω δυσμενών συνθηκών εργασίας».

4.2 Νόμοι εκπαιδευτικού περιεχομένου

Ο πρώτος Νόμος που κάλυπτε εκπαιδευτικά θέματα ήταν ο Ν. 1904 της 28 Ιουλίου 1951 «*Περί προστασίας και αποκατάστασης των τυφλών*», ο οποίος είπαμε πως καλύπτει με τα έξι Άρθρα του όλα τα φλέγοντα θέματα που αφορούσαν τους τυφλούς μέχρι και τα μέσα του 20ού αιώνα. Σύμφωνα με το Άρθρο 3 η εγγραφή των τυφλών παιδιών στα ειδικά σχολεία και στις σχολές καθορίζεται υποχρεωτική. Οι γονείς που αδιαφορούν θα υφίστανται κυρώσεις. Επιπλέον το απολυτήριο της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης δηλαδή του δημοτικού καθορίζεται ισότιμο με αυτό των λοιπών δημόσιων σχολείων. Παράλληλα προσδιορίζεται ένα σαφές πρόγραμμα μαθημάτων της διδακτέας ύλης.

Στις 14 Ιουνίου 1952 ψηφίστηκε ο Νόμος «περί τροποποιήσεως και συμπληρώσεως των διατάξεων των αφορωσών εις τας εγγραφάς, μετεγγραφάς και εξετάσεις των μαθητών σχολείων Μέσης εκπαίδευσης» (ΦΕΚ τεύχος 1 αριθμός φύλλου 164). Ο Νόμος αποτέλεσε σταθμό στο εκπαιδευτικό σύστημα, επιτρέποντας στους τυφλούς μαθητές να παρακολουθούν τα μαθήματα στη Γυμνάσια της χώρας,

ανοίγοντας κατ' αυτόν τον τρόπο τους ορίζοντες του πνεύματος και της μάθησης. Στο Άρθρο 2 σημειωνόταν: «*Μαθηταί τυφλοί επιθυμούντες να συνεχίσωσι σπουδάς εις Σχολεία Μέσης Εκπαιδεύσεως, υφίστανται τας εξετάσεις των μόνον προφορικώς, συντασσομένου προς τούτο σχετικού πρακτικού υπό του Συλλόγου των Διδασκόντων. Η περίπτωση αυτή ισχύει και διά μαθητάς, καταστάντας αναπήρους συνέπεια παθήσεως της δεξιάς χειρός, μονίμου ή παροδικής, και δεν δύνανται να χρησιμοποιήσωσι την ετέραν χείρα προς γραφήν δοκιμίων των εξετάσεων*». Μέχρι τότε απαγορευόταν σε όλους τους τυφλούς μαθητές να φοιτούν στα Γυμνάσια γιατί πίστευαν πως αυτά τα παιδιά δεν κατάφερναν ούτε να αυτοεξυπηρετηθούν. Όσοι γονείς είχαν την οικονομική δυνατότητα, βέβαια πράγμα σπάνιο για την τότε ελληνική κοινωνία, έκαναν μαθήματα κατ οίκον στα παιδιά τους και αυτά έδιναν εξετάσεις για να φοιτήσουν στην πανεπιστημιακή σχολή στην οποία εισήχθησαν.

Τον Απρίλιο του 1975 με το Νόμο 37 (ΦΕΚ 26, Άρθρο 2 παράγραφος 3), καταργούνταν η υποχρέωση ορισμένων κατηγοριών ατόμων με ειδικές ανάγκες, κατ' επέκταση και των τυφλών, να δίδουν εξετάσεις για την εισαγωγή τους στα Πανεπιστήμια. Ένα μέτρο, που επιχείρησε να απαντήσει στο αίτημα των προσώπων με ειδικές ανάγκες, για παροχή σωστών, σύγχρονων μέσων και υπηρεσιών για την εκπαίδευσή τους. Η Ελληνική Πολιτεία, αντί να προσφέρει υπηρεσίες και μέσα, ώστε να μπορεί το πρόσωπο με ειδικές ανάγκες να αυτενεργήσει, να συναγωνιστεί ώστε, μέσα και από την επιτυχία, αλλά και την αποτυχία, να νιώσει το μεγαλείο της ισότιμης αντιμετώπισής του, ήλθε την περίοδο εκείνη, με αυτό το μέτρο, να στραγγαλίσει κάθε προσπάθεια που επιχειρούσε να χειραφετήσει την παρουσία του στη συνείδηση της κοινωνίας. Κανείς δε σκέφτηκε πόσο αρνητικά επέδρασε η συγκεκριμένη απόφαση σε εκείνους τους μηχανισμούς της σκέψης του πολίτη, που, κάποια στιγμή, έπρεπε να συναγωνιστεί με έναν τυφλό συνάδελφό του επιστήμονα, γνωρίζοντας ότι ο παραπάνω έχει μπει χωρίς εξετάσεις στο Πανεπιστήμιο. Οι τυφλοί, το μέτρο αυτό, το δέχτηκαν με πολύ σκεπτικισμό, διότι πίστευαν ότι θα ήταν προτιμότερο να παρέχονται τα απαραίτητα μέσα μελέτης, όπως ηχογραφημένα μαθήματα και βιβλία Braille, ώστε να μπορούν να μελετούν άνετα και να μορφώνονται όπως όλοι. Διαθέτοντας τις απαιτούμενες γνώσεις να συμμετέχουν κι αυτοί στις εισαγωγικές εξετάσεις. Η αθρόα και ανεξέλεγκτη

εισαγωγή ατόμων με αναπηρία στα Πανεπιστήμια δεν επέτρεπε ουσιαστικά στους άξιους να διακριθούν και να σταθούν ισότιμα πλάι στους συμφοιτητές τους. Διότι, καθώς εισάγονταν χωρίς κριτήρια, δινόταν η εντύπωση στους καθηγητές και στους λοιπούς φοιτητές ότι επρόκειτο για μια ξεχωριστή κατηγορία ατόμων με προβλήματα. Η διευκόλυνση αυτή για τους τυφλούς οδήγησε ακριβώς στα αντίθετα αποτελέσματα. Έκαναν δηλαδή την κοινωνία να τους δει μειονεκτικά και με περισσότερο οίκτο. Το ίδιο έτος με Προεδρικό Διάταγμα υπ αριθμό 601, ΦΕΚ 197 στις 15 Σεπτεμβρίου 1975, στον τ. Α΄, αναγνωρίζονταν ως ισότιμα των ειδικών σχολών τυφλών τα χορηγούμενα απολυτήρια από τα πρώτα δημοτικά σχολεία τυφλών που ιδρύθηκαν στην Ελλάδα. Με το Νόμο 1904 είκοσι χρόνια πριν ήταν αναγνωρισμένη η ισότητα αυτών των απολυτηρίων όμως λόγω διενέξεων η εφαρμογή του ήταν αδύνατη.

Στις 31 Μαρτίου 1981 ψηφίστηκε ο Νόμος 1143, που αφορούσε, όπως ανέγραφε ο τίτλος του, «τα αποκλίνοντα εκ του φυσιολογικού άτομα». Ένα νομοθέτημα, που, βεβαίως, ήταν σημαντικό γιατί για πρώτη φορά αναγνώριζε, τουλάχιστον κατ' αρχήν, την ευθύνη εκπαίδευσης των προσώπων με ειδικές ανάγκες. Όμως, αν διερευνήσει κανείς το περιεχόμενο της ορολογίας που χρησιμοποιούσε, θα αξιολογήσει και θα σταθμίσει τις αντιλήψεις αυτών που το σκέφτηκαν.

Και σ' αυτό το Νομοθέτημα, μέσα από αναφορές, η Ελληνική Πολιτεία αναγνώριζε το δικαίωμα των προσώπων με ειδικές ανάγκες στην εκπαίδευση, αρνιόταν, όμως, αφ' ενός μεν το δικαίωμα συμμετοχής των ίδιων και των φορέων τους στα όποια συλλογικά όργανα προέβλεπε, αφαιρώντας, αξιωματικά, τα ποιοτικά χαρακτηριστικά που προσδίδει η συμμετοχή των άμεσα ενδιαφερόμενων στα όργανα σχεδιασμού και λήψης των αποφάσεων που τους αφορούν και αφ' ετέρου, δεν προσδιόριζε συγκεκριμένες υποχρεώσεις της Πολιτείας και τους ανάλογους μηχανισμούς παρέμβασης, αφού οι προβλεπόμενες δαπάνες δεν άφηναν κανένα περιθώριο για δράση και ανάπτυξη του τομέα της ειδικής αγωγής. Συγκεκριμένα σύμφωνα με το Άρθρο 1 ο σκοπός του παρόντος Νόμου είναι η παροχή ειδικής αγωγής και ειδικής επαγγελματικής εκπαίδευσης εις αποκλίνοντα εκ του φυσιολογικού άτομα, η λήψη μέτρων κοινωνικής μέριμνας και η ένταξή τους, σύμφωνα με τις δυνατότητές τους, στην κοινωνική ζωή και στην

επαγγελματική δραστηριότητα με την εφαρμογή ειδικών εκπαιδευτικών προγραμμάτων σε συνδιασμό με άλλα ιατρικά και κοινωνικά μέτρα.⁷⁶ Έπειτα το 1985 με το Νόμο 1566 και σύμφωνα με το Άρθρο 32 ορίζεται πως στα άτομα με ειδικές ανάγκες παρέχεται ειδική αγωγή και εκπαίδευση στα κανονικά σχολεία στα οποία είναι ενταγμένα τα άτομα αυτά, σε ειδικές τάξεις, τμήματα ή ομάδες που λειτουργούν μέσα σε κανονικά σχολεία, σε ειδικά νηπιαγωγεία και σε αυτοτελή ειδικά σχολεία πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Σκοπός είναι η δυνατότητα ένταξής τους στην παραγωγική διαδικασία και η αλληλοαποδοχή τους με το κοινωνικό σύνολο.

4.3 Νόμοι προνοιακού περιεχομένου

Με τη λήξη του Α' Παγκοσμίου Πολέμου το 1917, πραγματοποιήθηκε συνεδρίαση, παρουσία του τότε Πρωθυπουργού Ελευθερίου Βενιζέλου και των μελών του Υπουργικού Συμβουλίου με θέμα την πρόνοια. «Ο Πρόεδρος του Δημοτικού Συμβουλίου κ. Κ. Μελάς, έσχε την ευγενή ιδέα και πρωτοβουλία να εισηγηθεί την ίδρυση του Πανελληνίου Συνδέσμου προς περίθαλψιν των αναπήρων μας των διαφόρων πολέμων, κατά τα κρατούντα εις τα λοιπά ευρωπαϊκά κράτη, ίνα μη και η Ελλάς υποληφθεί όσον αφορά εις την περίθαλψιν των τραυματιών των ενδόξων αυτής πολέμων».

Το ζήτημα αντιμετωπίστηκε με το Ν. 1319, 2 Απριλίου 1918 «*Περί ιδρύσεως επαγγελματικής σχολής εκπαιδεύσεως αναπήρων πολέμου*» υπό την επωνυμία Στέγη Πατρίδος, καθώς και ο Ν. 1486 25-7-1918 «*περί ιδρύσεως ορθοπεδικού κέντρου*».

Σύμφωνα με το καταστατικό της Στέγης δημιουργήθηκαν τα εξής τμήματα: 1. Ορθοπεδικό Κέντρο, 2. Γραφείο, 3. Υποδηματοποιείο, 4. Ξυλουργείο, 5. Συνεργείο Καλαθοπλεκτικής, 6. Συνεργείο Φανοποιίας, 7. Τμήμα Γεωργικό, 8. Σαγματοποιείο, 9. Συνεργείο Καθεκλοποιίας, 10. Κουρείο, 11. Τμήμα εκπαιδεύσεως Μαγείρων. Στη Στέγη οι τυφλοί τραυματίες πολέμου είχαν τη δυνατότητα να εκπαιδευτούν, να μάθουν μία τέχνη ώστε να συνεχίσουν τη ζωή τους και να κερδίζουν χρήματα μέσα

⁷⁶ Στυλιανός Γερμ. Βλαστός, *Κωδικοποίηση Εργατικής Νομοθεσίας, Εργατικοί Νόμοι από το έτος 1912 έως και το έτος 2002*, τ. 1, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή 2003, σ. 964.

από την εργασία τους. Το 1951 ο σημαντικός Νόμος 1904 θίγει στο τέταρτο και πέμπτο Άρθρο του την επαγγελματική αποκατάσταση και την Περίθαλψη των τυφλών. Συγκεκριμένα σύμφωνα με το Άρθρο 4 το Κράτος είναι υπεύθυνο και μεριμνά σύμφωνα με τις δυνατότητές του, για την εκμάθηση ενός επαγγέλματος ή μιας τέχνης των τυφλών, αναλόγου φυσικά της αναπηρίας τους. Στους κατ οίκον εργαζόμενους τυφλούς θα παρέχεται κάθε είδους βοήθεια. Ακολούθως με το Άρθρο 5 του παρόντος Νόμου όσοι τυφλοί λόγω προβλήματος υγείας ή ψυχικής ανικανότητας δεν έχουν τη δυνατότητα να εργαστούν το Κράτος προσφέρει δωρεάν ιατρική περίθαλψη και χρηματικό επίδομα, το οποίο είτε παρέχεται στον ίδιο τον τυφλό είτε στην οικογένειά του.

Ένας Νόμος που θεοπίστηκε και αναγνώριζε τα προστατευόμενα εργαστήρια των τυφλών είναι ο υπ αριθ. 2765 (ΦΕΚ τεύχος φύλλου 38 4 Μαρτίου 1954). Το κείμενο του πρώτου άρθρου του Νόμου αυτού ανέφερε τα ακόλουθα:

– Περί διευκόλυνσεως διά την πώλησιν των προϊόντων των εργαζομένων τυφλών.

Άρθρον 1α. Εξαιρετικώς και κατά παρέκκλησιν από των διατάξεων των νόμων περί κρατικών προμηθειών και άλλων ιδιαιτέρων δεσμευτικών διατάξεων, υποχρεούνται αι Κρατικάί Υπηρεσίαι πολιτικάί και στρατιωτικάί, καθώς και αι Υπηρεσίαι Δημοτικών και Κοινοτικών Αρχών, Νομικών Προσώπων Δημοσίου Δικαίου ή Κοινής Ωφελείας και επί σκοπώ ενισχύσεως των εργαζομένων τυφλών, να απευθύνονται δια την προμήθειαν και επισκευήν των αναγκαιούντων εις αυτάς ειδών καθαριότητος και ψάθινων καθισμάτων, των δυναμένων να κατασκευασθώσιν από τυφλούς, κατά πρώτον λόγον, απευθείας εις Οργανώσεις μη κερδοσκοπικάς συνεστημένας συμφώνως προς τους νόμους, τας εργαζόμενας υπέρ των τυφλών και χρησιμοποιούσας τυφλούς εργάτας διά την κατασκευήν των ως άνω ειδών και μόνον εάν αι Οργανώσεις αυταί αδυνατούσι να παραδώσωσι εν όλω ή εν μέρει τα αιτούμενα είδη, να αποτείνονται αι ανωτέρω Υπηρεσίαι και Ιδρύματα αλλαχού. Έπειτα οι παραπάνω οργανώσεις οφείλουν επιπλέον να εφοδιάζονται με άδειες που θα έχουν εκδοθεί με τη σύμφωνη γνώμη του Συμβουλίου Προστασίας τυφλών με κοινή απόφαση των υπουργών Κοινωνικής Πρόνοιας και Εργασίας και Εμπορίου. Παράλληλα καθορίζονται οι όροι εργασίας των τυφλών και ο τρόπος διάθεσης των προϊόντων τους. Παραβίαση των όρων συνεπάγει ανάκληση της άδειας.

Με υπουργική πράξη καταργήθηκε και ο σκληρός Νόμος περί αρτιμέλειας, της απαγόρευσης δηλαδή διορισμού των αναπήρων στο Δημόσιο.

Με Πράξη του Υπουργικού Συμβουλίου υπ' αριθ. 69 στις 24 Απριλίου 1956 και γνωμάτευση του Α.Σ.Δ.Υ. υπ' αριθ. 973 12 Ιουνίου 1956 «Περί προσλήψεως των τυφλών πτυχιούχων Σχολής Τυφλών τηλεφωνητών εις Δημόσιες Υπηρεσίας», προβλέπεται ότι τυφλοί πτυχιούχοι τηλεφωνητές δύναται να διορισθούν στο δημόσιο εφόσον κρίνεται ότι είναι ικανοί για την εργασία αυτή. Έτσι, εκτός από τους μαζικούς διορισμούς σε ΔΕΗ, ΟΤΕ, τράπεζες, νοσοκομεία και σε άλλους οργανισμούς που απαιτούσαν τηλεφωνικό κέντρο, το 1970 καθιερώθηκε με το νομοθετικό διάταγμα 634 (ΦΕΚ τεύχος 1 αριθ. Φύλλου 173, 21 Αυγούστου 1970), η ελεύθερη διακίνηση των αναπήρων στις αστικές συγκοινωνίες και με μισό εισιτήριο στις υπεραστικές.

Το 1975 είχε ψηφιστεί το νέο Σύνταγμα της Ελλάδας, όπου για πρώτη φορά, στο άρθρο 21, γινόταν αναφορά στην υποχρέωση που οφείλει να έχει η Ελληνική Πολιτεία, να φροντίζει και να μεριμνά υπέρ των προσώπων με ειδικές ανάγκες. Επιπλέον κατοχυρώνεται συνταγματικά το δικαίωμα των ατόμων με ειδικές ανάγκες στην εκπαίδευση. Δύο χρόνια αργότερα ψηφίστηκε ο Νόμος 612, που ήλθε να συμπληρώσει το Νόμο 444/65, με τον οποίο παρεχόταν πλήρης σύνταξη γήρατος στα 15 έτη, στους εργαζόμενους τυφλούς.

Στην Ελλάδα, ως τις αρχές τις δεκαετίας του 1980, για το διορισμό ατόμων στο «Δημόσιο» ίσχυε ο σκληρός νόμος «περί αρτιμελείας», αποκληρώνοντας τα άτομα με αναπηρίες από την εργασία.

Ο Νόμος 611 του 1977 αναφέρει πως στον «Κώδικα Δημοσίων Υπαλλήλων και Υπαλλήλων Ν.Π.Δ.Δ.», Άρθρο 25, παράγρ. Ι «Ουδείς διορίζεται εάν δεν είναι υγιής».

Ο Νόμος 963 της 1/9/1979 «Περί Επαγγελματικής Αποκαταστάσεως Αναπήρων και εν γένει ατόμων μειωμένων ικανοτήτων» καθορίζει τα παρακάτω σημεία:

- Σαν προστατευόμενα άτομα αυτού του Νόμου θεωρούνται άτομα 15-65 χρόνων που έχουν οποιασδήποτε χρόνια σωματικής ή πνευματικής πάθησης ή βλάβης.

- Αυτά τα άτομα εγγράφονται στα μητρώα των Υπηρεσιών του Οργανισμού Απασχόλησης Εργατικού Δυναμικού (Ο.Α.Ε.Δ.), ο οποίος φροντίζει για τον επαγγελματικό προσανατολισμό, την εκπαίδευση και την τοποθέτησή τους στις κατάλληλες εργασίες.
- Για την επαγγελματική εκπαίδευση των προστατευόμενων αυτών ατόμων, ο Ο.Α.Ε.Δ. παραπέμπει τα άτομα σε δικές του εκπαιδευτικές μονάδες ή σε ειδικά γι' αυτό Ιδρύματα ή φορείς στα οποία μπορεί και να καταβάλλει μέρος ή και το σύνολο της απαιτούμενης δαπάνης για την κατά άτομο επαγγελματική εκπαίδευση.
- Επίσης, ο Ο.Α.Ε.Δ. μπορεί να καταβάλλει στους εργοδότες που απασχολούν τα προστατευόμενα απ' τον Νόμο άτομα, μέρος της δαπάνης για τη στοιχειώδη εργονομική διεύθυνση των θέσεων εργασίας.
- Στους εργοδότες μπορεί να παρέχεται από τον Ο.Α.Ε.Δ. μέρος των καταβαλλομένων απ' αυτούς αποδοχών στα άτομα που προστατεύονται απ' το Νόμο.
- Επίσης, οι εργοδότες οφείλουν να απασχολούν αυτά τα άτομα σε εργασίες ανάλογες προς την εξειδίκευση και τις ικανότητές τους και να φροντίζουν για την ανάπτυξη της προσωπικότητάς τους.
- Καθορίζονται ποσοστά υποχρεωτικής πρόσληψης, σε διάφορες εργασίες, ατόμων που προστατεύονται απ' το Νόμο.
- Καθορίζονται επίσης ηθικές αμοιβές σε εργοδότες και σε άλλα πρόσωπα που δείχνουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον: για τη πρόσληψη ατόμων που προστατεύονται απ' το Νόμο πέρα από τα καθοριζόμενα από τον Νόμο υποχρεωτικά ποσοστά, καθώς και για την πραγματοποίηση των σκοπών γενικά του Νόμου.
- Δίνονται 6 μέρες παραπάνω ετήσιας κανονικής άδειας στα εργαζόμενα άτομα που προστατεύονται απ' τον Νόμο.

Ο Νόμος, επίσης, τονίζει ότι για την πρόσληψη στο Δημόσιο, η έλλειψη αρτιμέλειας ή η ύπαρξη κάποιας πάθησης δεν αποτελούσε «κώλυμα», εφόσον δεν παρακωλύουν τα προσλαμβανόμενα άτομα να ασκήσουν τα καθήκοντά τους ή

εφόσον κριθούν κατάλληλα για τη συγκεκριμένη θέση από την αρμόδια Υγειονομική Επιτροπή.

Σύμφωνα με τον παραπάνω Νομοθέτημα, μπορεί να «συνιστώνται» ανάλογα με τις κατά τόπους ανάγκες, ειδικά Ιδρύματα και Εργαστήρια Ταχύρυθμης προσαρμογής των προστατευόμενων απ' το Νόμο ατόμων, τα οποία, εξαιτίας της σοβαρότητας της αναπηρίας τους, δεν μπορούσαν προσωρινά ή χρόνια να ασκήσουν κάτω από τις συνηθισμένες συνθήκες της αγοράς εργασίας, κάποια επαγγελματική δράση. Επιπλέον τα άτομα μειωμένων ικανοτήτων, όπως αναφέρει, εντάσσονται στην επαγγελματική δραστηριότητα σε διάφορους κλάδους επαγγελματικής δραστηριότητας και στα εργαστήρια προστατευόμενης εργασίας.⁷⁷

Χάρη στην επανάσταση των μη βλεπόντων και στην κατάληψη του Ιδρύματος της Καλλιθέας από αυτούς, ο Οίκος Τυφλών έφερε πλέον το όνομα «Κέντρο Εκπαιδεύσεως και Αποκαταστάσεως Τυφλών» με σκοπό την κάλυψη και την αντιμετώπιση των εκπαιδευτικών και πνευματικών αναγκών των τυφλών από τη βρεφική τους ηλικία μέχρι και την πλήρη αποκατάστασή και ένταξή τους στην κοινωνία ως ανεξάρτητα και παραγωγικά μέλη. Με αυτό το Προεδρικό Διάταγμα υπ αριθμό 265/17 Απριλίου 1979, ΦΕΚ 74, τ. Α' [περί συστάσεως Ν.Π.Δ.Δ. υπό την επωνυμία «Κέντρον Εκπαιδεύσεως και Αποκαταστάσεως Τυφλών» και εγκρίσεως του Οργανισμού αυτού] τίθενται σε εφαρμογή σύγχρονες μέθοδοι και προγράμματα εκπαίδευσης, καθώς και η χορήγηση ειδικών μέσων και οργάνων της σύγχρονης τεχνολογικής επιστήμης, που αποβλέπουν αφενός στη μείωση και εξάλειψη των δυσκολιών που απορρέουν από την τύφλωση και αφετέρου στην πλήρη αξιοποίηση των δυνατοτήτων των τυφλών. Ακόμη σκοπός του ΚΕΑΤ ήταν και είναι η έρευνα για τη βελτίωση μεθόδων αποκαταστάσεως των τυφλών και η επιστημονική αντιμετώπιση των επιπτώσεων της τυφλότητας στην οικογένεια και το κοινωνικό σύνολο, γενικότερα.⁷⁸

⁷⁷ Στυλιανός Γερμ. Βλαστός, *Κωδικοποίηση Εργατικής Νομοθεσίας*, σ. 965.

⁷⁸ Δημήτρης Στασινός, *Η ειδική εκπαίδευση στην Ελλάδα, αντιλήψεις, θεσμοί και πρακτικές, κράτος και ιδιωτική πρωτοβουλία (1906-1989)*, Gutenberg, Αθήνα, 2001, σ. 220.

Στις 31 Μαρτίου 1981 με την ψήφιση του Νόμου 1143, αναγνωρίστηκε για πρώτη φορά, ύστερα από έντονες πιέσεις του αναπηρικού κινήματος, η ευθύνη που φέρει το Κράτος για την εκπαίδευση των προσώπων με ειδικές ανάγκες. Στη συνέχεια, με το Νόμο 1320 το 1982, ένα χρόνο μετά δηλαδή, προβλεπόταν για πρώτη φορά η υποχρέωση της Πολιτείας να προσλαμβάνει αναπήρους σε ποσοστό 5% σε όλους τους διαγωνισμούς. Με το νόμο αυτό καταργούνταν οι αναχρονιστικές διατάξεις της αρτιμέλειας, που εξέφραζαν τον κοινωνικό ρατσισμό της Δημόσιας Διοίκησης.

Οι νομοθετικές παρεμβάσεις, μέχρι και το 1980 περίπου, θα λέγαμε ότι αποτελούσαν ενδείξεις προθέσεων, που δεν τολμούσαν να έρθουν σε ευθεία σύγκρουση με τις κατεστημένες κοινωνικές δομές. Κατά τη δεκαετία που ακολούθησε και μετά την εξέγερση των τυφλών αλλά και όλου του αναπηρικού κινήματος, διεκδικείται και απαιτείται έντονα και δυναμικά η συμμετοχή των ατόμων αυτών στα κέντρα σχεδιασμού και λήψης των αποφάσεων.

Είναι εύκολο κανείς να εκφράζει τη συμπάθειά του για τους ανάπηρους, στην πράξη όμως έχει αποδειχτεί ότι πολλοί είχαν έντονες αντιρρήσεις να συνυπάρξουν και να εργαστούν στον ίδιο χώρο με ένα πρόσωπο με ειδικές ανάγκες. Κατά τη διάρκεια της ψήφισης του Νόμου 1320 το 1982, για τον οποίο έγινε αναφορά πιο πάνω (προσλήψεις αναπήρων σε ποσοστό 5% σε διαγωνισμούς), είναι χαρακτηριστικό αυτό που συνέβη. Βουλευτές της τότε αντιπολίτευσης, είπαν, απευθυνόμενοι στον τότε Υπουργό Προεδρίας Αγαμ. Κουτσόγιωργα, ότι με τη συγκριμένη διάταξη θα μετατραπεί σε άσυλο η Δημόσια Διοίκηση. Η απάντηση του Υπουργού ήταν ότι οι ανάπηροι που εργάζονταν τα τελευταία χρόνια και ως τότε στις δημόσιες υπηρεσίες έδειξαν συνέπεια, εργατικότητα, τιμιότητα και παραγωγικότητα κατά την ώρα της εργασίας τους και δεν ασχολούνταν με κέντημα και ψώνια.

Το 1985 ψηφίστηκε και ο γνωστός Γ.Ο.Κ (γενικός οικοδομικός κανονισμός), ο οποίος έθετε για πρώτη φορά τις βάσεις ενός πλαισίου προσπελασιμότητας, προκειμένου να μπορούν οι κινητικά ιδιαίτερα ανάπηροι με αναπηρικά αμαξίδια, να προσεγγίζουν τα διάφορα δημόσια κτίρια και τους χώρους επιλογής τους. Το ίδιο έτος ψηφίστηκε και ο Νόμος 1566 του 1985, που αφορούσε τη δομή και την

οργάνωση της Πολιτείας για την ανάπτυξη της ειδικής αγωγής και την προσφορά υπηρεσιών και μέσων, ώστε το πρόσωπο με ειδικές ανάγκες να μπορεί να εκπαιδευτεί και να αναπτύσσει τις δημιουργικές του ικανότητες. Σύμφωνα με το Άρθρο 32 η ειδική αγωγή πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης καθώς και η ειδική επαγγελματική εκπαίδευση, παρέχεται δωρεάν από το Κράτος σε δημόσια σχολεία και σχολές. Σε εξαιρετικές περιπτώσεις παρέχεται στο σπίτι και συγχρόνως γίνεται διαφώτιση της οικογένειας, για την αντιμετώπιση των αναγκών αυτών των ατόμων, με την επίβλεψη ειδικού σε κάθε περίπτωση. Στα μέσα της δεκαετίας καταργήθηκαν και οι αναχρονιστικές ορολογίες, όπως εκείνη του Νόμου 1143 του 1981 «αποκλίνοντα εκ του φυσιολογικού άτομα», οι οποίες αντικαταστάθηκαν με πιο αποφορτισμένους όρους, όπως «πρόσωπα με ειδικές ανάγκες και δυνατότητες».

ΠΕΜΠΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Εκπαίδευση και Εργασία

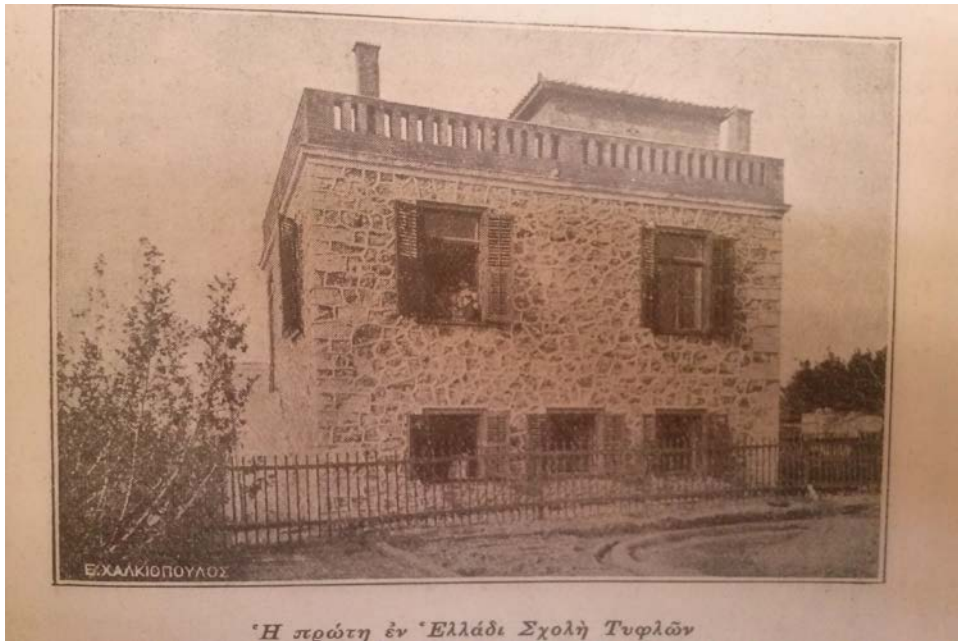
5.1 Οίκος Τυφλών, ο χώρος του Ιδρύματος και το Προσωπικό

Δύο λόγιοι άντρες ο Δημήτριος Βικέλας ποιητής και πεζογράφος, Πρόεδρος του «Συλλόγου προς διάδοσιν Ωφελίμων Βιβλίων» και ο Γεώργιος Δροσίνης ποιητής, πεζογράφος και δημοσιογράφος πρότιναν στον τότε Σεβασμιότατο Αρχιεπίσκοπο Αθηνών και πάσης Ελλάδος Θεόκλητο την ίδρυση του «Οίκου Τυφλών». Συστάθηκε, για το λόγο αυτό, ένα σωματείο για την προστασία των Τυφλών. Το Καταστατικό εγκρίθηκε με Βασιλικό Διάταγμα στις 24 Μαΐου 1906 επί Γεωργίου Α΄ και αναφέρει χαρακτηριστικά πως με τη σύσταση του Σωματείου αυτού απαραίτητη κρίνεται εντός της πρώτης τριμηνίας η υποβολή Λογοδοσίας του προηγούμενου έτους στο υπουργείο Εσωτερικών. Η έγκριση μπορεί να ανακληθεί αν δεν τηρηθεί η προθεσμία.

Τον Ιανουάριο του 1907 πραγματοποιήθηκαν τα εγκαίνια του πρώτου οικίσκου όπου θα στεγαζόταν ο Οίκος Τυφλών. Την πρώτη αυτή «εν Ελλάδι Σχολή Τυφλών» εγκατέστησε η Ειρήνη Λασκαρίδου εις τας επαύλεις της, στον ερυθρό οικίσκο επί της οδού Λασκαρίδου στην Καλλιθέα. Αρχικά λειτούργησε μόνο νηπιαγωγείο και πέντε χρόνια μετά η Σχολή μεταφέρθηκε στο νέο κτίριο επί της οδού Ελευθερίου Βενιζέλου, όπου και αγοράστηκε μεγάλη έκταση γης.⁷⁹ Εκεί αποφασίστηκε η ανέγερση του Αμπέτιου Μεγάρου, και στις 30 Αυγούστου του 1912 έγινε η πρώτη διανυκτέρευση των μαθητών στο καινούριο αυτό κτίριο. Οι πρώτες ημέρες προσαρμογής σύμφωνα με τη διευθύντρια, ήταν δύσκολες για τα παιδιά, γιατί το μέγεθος του κτιρίου ήταν μεγάλο και οι διάδρομοι πολλοί.⁸⁰

⁷⁹ <http://www.keat.gr/index.php/keat-history-el>, τελευταία επίσκεψη 5/11/2013.

⁸⁰ Λογοδοσία 1912, σ.7.

Εικόνα 1. Η πρώτη Σχολή Τυφλών, ΕΛΙΑ, αρχείο Ειρήνης Λασκαρίδου, Λογοδοσία
1916

Μέρος του πρώτου κανονισμού του Οίκου Τυφλών το 1907 αναφέρει τα ακόλουθα:

Η εν Αθήναις κατά Μάιον του έτους 1906 υπό την επωνυμίαν «Οίκος Τυφλών» ιδρυθείσα Εταιρεία προς εκπαίδευσιν και προστασίαν των Τυφλών, περιλαμβάνει τα υπό μιας και της αυτής διευθύνσεως εξαρτώμενα ακόλουθα ιδρύματα.

1.

α'. Σχολή Τυφλών αρρένων και θηλέων.

β'. Ασυλο μετ' εργαστηρίου τυφλών γυναικών.

γ'. Ασυλο μετ' εργαστηρίου τυφλών ανδρών.

δ'. Ασυλο ανικάνων προς εργασίαν γερόντων και αναπήρων.

2.

Τα τέσσερα ιδρύματα της Εταιρίας είναι στενώς προς άλληλα συνεδεδεμένα, μεριμνώντα περί των τυφλών από της παιδικής ηλικίας μέχρι της τελευταίας αυτών πνοής.

3.

Η Σχολή τυφλών περιλαμβάνει:

1ον. Νηπιαγωγείον, διαιρούμενον εις τρία τμήματα (παιδιά ηλικίας 5-8 ετών).

2ον. Εκπαιδευτήριον, διαιρούμενον εις έξι τάξεις προτόπου (παιδιά ηλικίας 6-15 ετών).

3ον. Επαγγελματική σχολή αρρένων (ηλικίας 13-21 ετών).

4ον. Επαγγελματική σχολή θηλέων (ηλικίας 13-21 ετών).

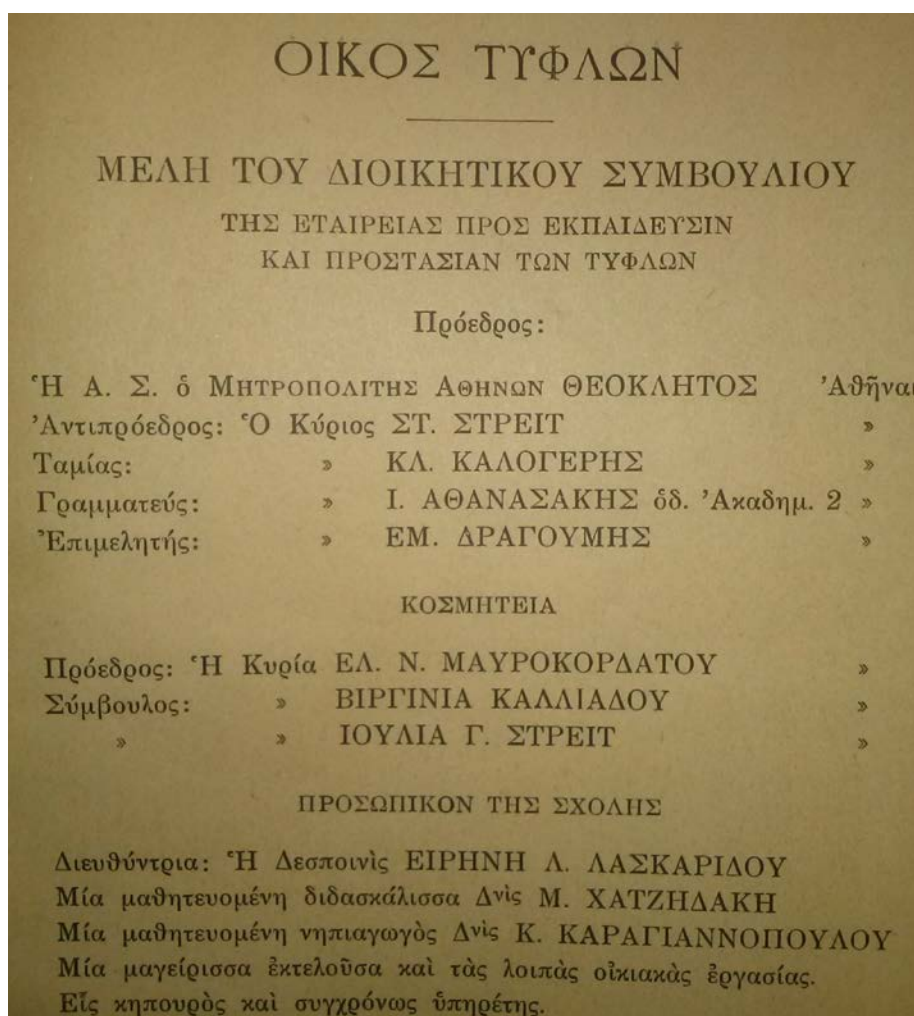
5ον. Τυπογραφείον και δανειστικήν βιβλιοθήκην τυφλών.⁸¹

Μεταξύ των εγγράφων που περιέχονται στο αρχείο της Ειρήνης Λασκαρίδου βρίσκονται και τις ετήσιες καταγραφές των επίπλων κάθε αίθουσας στο Βιβλίο επίπλων του Οικοτροφείου Αρρένων και Θηλέων. Ως το 1923 το Ίδρυμα περικλείεται από Εκπαιδευτήριο, Τυπογραφείο, Βιβλιοπωλείο, Ορφανοτροφείο, Άσυλο τροφίμων τυφλών, Άσυλο τυφλών ανιάτων, Οικοτροφείο τυφλών, βιοποριστικό εργαστήριο, πτωχοκομείο, τα δωμάτια υπηρεσίας, τους κοιτώνες μαθητών και την τραπεζαρία. Έπειτα, στο Αμπέτιο Μέγαρο, προστέθηκαν περισσότεροι κοιτώνες, θυρωρείο, Πωλητήριο, μουσείο, πιο εκσυγχρονισμένα εργαστήρια, μια μεγάλη αίθουσα εκδηλώσεων, δωμάτιο της επιμελήτριας, ιματιοθήκη, ραφείο, πλυντήριο, αίθουσα μουσικής, αποθήκη και θεραπευτήριο.

Στην πρώτη *Λογοδοσία* που εξέδωσε ο Οίκος Τυφλών το 1907 παρουσιάζεται το λιγοστό προσωπικό της Σχολής. Αυτή αποτελούνταν από τη Διευθύντρια Ειρήνη Λασκαρίδου, μία μαθητευόμενη δασκάλα, τη Μ. Χατζηδάκη, μία μαθητευόμενη νηπιαγωγό, την Κ. Καραγιαννοπούλου, μία μαγείρισσα, που εκτελούσε όλες τις οικιακές εργασίες, και έναν κηπουρό και συγχρόνως υπηρέτη. Αντίθετα, τριάντα χρόνια ακριβώς πιο μετά, το προσωπικό, εκτός από τις παραπάνω ειδικότητες, αποτελούνταν και από γραμματέα, λογιστή, οικονόμο, ξεχωριστές δασκάλες για όλες τις τάξεις, νηπιαγωγό, τυφλές δασκάλες γαλλικών και απαγγελίας, δασκάλα πιάνου, δάσκαλο αυλού, πνευστών, βιολιού, εκκλησιαστικής μουσικής, θεωρίας και ωδικής. Επιπλέον, η Σχολή διέθετε εσωτερικό δαχτυλογράφο υφάντρια, νοσοκόμο,

⁸¹ Κανονισμός Οίκου Τυφλών 1907 (ΕΛΙΑ, Αρχείο Ειρήνης Λασκαρίδου), λυτά έγγραφα.

επιμελήτρια, μαγείρισσα, υπηρέτρια, ράπτρια, καθαρίστρια, υπηρέτη, βοηθό, υποδηματοποιό, πλύντρια και κηπουρό.⁸²

Εικόνα 2. Τα μέλη του διοικητικού Συμβουλίου και το πρώτο Προσωπικό του Ιδρύματος, ΕΛΙΑ, αρχείο Ειρήνης Λασκαρίδου, Λογοδοσία 1907

Μέσα από το αρχειακό υλικό παρατίθενται τα ονόματα του προσωπικού κατά το έτος 1932, τα οποία είναι τα εξής:

Βοηθός Διευθύντριας Ε. Στασού, Διδάσκαλος πνευστών Δ. Αργυριάδης, Διδάσκαλος αυλού Κ. Κοτέτους, Διδάσκαλος βιολιού Δ. Περρής, Εκκλησιαστικής Κ. Μπίμπας, Πάνου Τ. Παράσχου, ΣΤ' τάξεως Δ. Στασού, Ε' τάξεως Π. Λαμπρινίδου, Δ' τάξης Σ. Παπαδοπούλου, Γ' τάξης Α. Λαουτάρη, Α' και Β' τάξης Ευ. Γρηγοριάδου και Αθ.

⁸² Ελληνικό Λογοτεχνικό και Ιστορικό Αρχείο (στο εξής ΕΛΙΑ), *Λογοδοσία* 1907, 1937, σ. 1.

Καραβάς, Τεχνικών Ι. Πετροπούλου, Επιμελήτρια Κορασίδων Π. Προκοποίου, Αρρένων Β. Φιλιποπούλου, Μαγείρισσα Γ. Μάγκου, Υπηρέτρια Β. Κωνσταντίνου, καθαρίστρια Α. Παλαπανίδου, Υποδηματοποιός Χρ. Στεφανίδης, Πλύντρια Ει. Σούλη, Ράπτρια Μ. Θεοδοσίου.⁸³

Τα καθήκοντα της διευθύντριας σύμφωνα με τον Εσωτερικό Κανονισμό ήταν να εποπτεύει τα πάντα για την ομαλή λειτουργία του Ιδρύματος, να διδάσκει μερικά μαθήματα στους τροφίμους, να μεταφέρει στην Εφορία τις προτάσεις της για τη βελτίωση των επαγγελματικών τμημάτων και της διατροφής, να τηρεί το μητρώο των τροφίμων και τα λοιπά βιβλία του σχολείου μέχρι και το Αρχείο του Ιδρύματος, να ρυθμίζει τα καθήκοντα του Προσωπικού, να παρακολουθεί τη διαγωγή των μαθητών και να επιβάλλει ποινές όταν κρίνει απαραίτητο. Ακολούθως βασικές αρμοδιότητες τις οικονομού αποτελούν η ανάθεση ειδικής μέριμνας από την Εφορία για ότι αφορά τον Οίκο Τυφλών, η φροντίδα για την επάρκεια των τροφίμων και των ειδών καθαριότητας, η εισπραξη χρημάτων που προσφέρονται στο Ίδρυμα από την πώληση των προϊόντων τους και η διατήρηση των βιβλίων ιματιοθήκης, κινητής και ακίνητης περιουσίας, κατοικίδιων, αποθήκης, εισαγωγών, εξαγωγών και το ημερολόγιο κινήσεως. Το υπηρετικό προσωπικό διορίζεται και απολύεται από την Εφορία ύστερα από πρόταση της διευθύντριας.⁸⁴

	Δεκέμβριος 1914	Δεκέμβριος 1915	Δεκέμβριος 1916
	Διατρεφόμενα άτομα 37	Διατρεφόμενα άτομα 39	Διατρεφόμενα άτομα 44
Υλικά χειροτεχνιών	Δρ. 33.85	Δρ. 61.45	Δρ. 56.75
Ημερήσιαι δαπάναι εκτός τροφής .	» 41.75	» 102.70	» 81.—
Χόρτα και λοιπά ημερήσια τρόφιμα	» 96.45	» 206.25	» 282.45
Άρτος	» 222.—	» 324.—	» 377.—
Κρέας	» 116.—	» 138.—	» 192.—
Γάλα	» 146.30	» 140.—	» 300.—
Παντοπωλείον	» 278.—	» 237.—	» 312.—
Καύσιμος ύλη ως και δυναμομηχ.	» 114.70	» 142.40	» 620.45
Όλικαι δαπάναι	Δρ. 1049.05	Δρ. 1351.80	Δρ. 2221.65

Πίνακας 1. Συγκριτικός, δαπάνες ανά έτος, ΕΛΙΑ, αρχείο Ειρήνης Λασκαρίδου, Λογοδοσία 1916

⁸³ ΕΛΙΑ, Αρχείο Ειρήνης Λασκαρίδου, φάκελος 2, λυτά έγγραφα.

⁸⁴ Εσωτερικός κανονισμός του Οίκου Τυφλών 1907, (ΕΛΙΑ, Αρχείο Ειρήνης Λασκαρίδου), λυτά έγγραφα.

Τις δεκαετίες 1950 και 1960 περίπου την πρώτη τάξη και τη διδασκαλία των Αγγλικών την είχε αναλάβει η Κίτσα Νικολαΐδου, το πιάνο και το ακορντεόν ο Πέτρος Θαναλίδης, το βιολί ο Αντώνης Ζαχόπουλος, τη Βυζαντινή Μουσική ο μουσικός Δημήτριος Χρυσοφίδης, την Ευρωπαϊκή ο Παύλος Πέτσας και τη χειροτεχνία ο Ανέστης Κυριακίδης.⁸⁵

Εικόνα 3. Η διευθύντρια μαζί με τους πρώτους μαθητές, ΕΛΙΑ, αρχείο Ειρήνης Λασκαρίδου, Λογοδοσία 1912

Το 1924 δωρίστηκε από το Σπύρο Νικολόπουλο ομογενή από την Αγγλία, στη μνήμη του αδερφού του, 300 μέτρα δίπλα από τη Σχολή, ένα κτήμα όπου και χτίστηκε το «Νικολοπούλειο Ίδρυμα», το δεύτερο ιδιόκτητο κτίριο του Οίκου Τυφλών. Εκεί στην αρχή εγκαινιάστηκε η «Νικολοπούλειος Επαγγελματική Σχολή» και κατόπιν εγκαταστάθηκε στον ίδιο χώρο το «Νικολοπούλειο Οικοτροφείο» για εφήβους, μαζί με τα επαγγελματικά εργαστήρια των αγοριών, όπου φιλοξενούνταν αγόρια ηλικίας άνω των 12 ετών εφόσον είχαν αποφοιτήσει από το δημοτικό του Οίκου Τυφλών. Οι μαθητές μόνοι τους μετακινούνταν από το ένα κτίριο στο άλλο στην αρχή με τη βοήθεια ενός μερικώς βλέποντα.⁸⁶

⁸⁵ Συνέντευξη 2.

⁸⁶ ΕΛΙΑ, Αρχείο Ειρήνης Λασκαρίδου, *Πεπραγμένα επί τη συμπλήρωση τεσσαρακονταετίας του Οίκου Τυφλών. Πρόνοια και επαγγελματική τοποθέτησις του τυφλού εν Ελλάδι*, επιμ. Αριστείδης Κούμαρης, Αθήνα 1948, σ. 12 και Λογοδοσία 1926.

Εικόνα 4. Νικολοπούλειον Οίκημα, ΕΛΙΑ, αρχείο Ειρήνης Λασκαρίδου, Λογοδοσία 1927.

Π Ι Ν Α Κ Ε				
<i>Τροφίμων τοῦ Νικολοπουλείου Οἰκοτροφείου μετ' Ἐργαστηρίου Οἴκου Τυφλῶν</i>				
Αὐξ. ἀριθ.	Ὄνοματεπώνυμον	Πατρίς	Ἡλικία	Ὄνομα τοῦ χορηγ. ὑποτροφίαν
1	Βασίλειος Κανταρέλιας	Προῦσσα	8	Ἐργαστηρίου Προνοίας
2	Ἰωάννης Καψοκαβάδης	Κέρκυρα	8	Οἶκος Τυφλῶν
3	Παναγιώτης Ἀλεφάντου	Δόμβραινα	19	> >
4	Γεράσιμος Καλοδίκης	Παῆσι	16	> >
5	Μιχαήλ Σαράντος	Γχορυσᾶ	18	> >
6	Κωνσταν. Παπαδόπουλος	Εὐρυτανία	0	> >
7	Βασίλειος Σιδέρης	Μάκρη	16	> >
8	Γεώργιος Ναλμπάντης	Σουφλίον	15	> >
9	Ἀναστάσιος Μαυρουδῆς	Ναζλῆ	15	> >

Πίνακας 2. Οι πρώτοι μαθητές του Οικοτροφείου, ΕΛΙΑ, αρχείο Ειρήνης Λασκαρίδου, Λογοδοσία 1927

Το 1926 στο Νικολοπούλειο ίδρυμα αριθμούνται 9 μαθητές και το 1927 αυξάνονται κατά 13, δηλαδή σύνολο 22 τρόφιμοι.⁸⁷

5.2. Εκπαιδευτική διαδικασία και συνθήκες ζωής

Κατά τη χρονική περίοδο που εξετάζουμε είναι γεγονός πως διεξήχθησαν σημαντικά ιστορικά γεγονότα, όπως ο Πρώτος Παγκόσμιος Πόλεμος, η Μικρασιατική καταστροφή και ο μεγαλύτερος πόλεμος για την ιστορία της Ελλάδας αλλά και της ανθρωπότητας, ο Δεύτερος Παγκόσμιος Πόλεμος. Ακολούθησε, σε ελάχιστο χρονικό διάστημα, ο ελληνικός εμφύλιος, έχοντας οδυνηρές συνέπειες για τον πληθυσμό. Τεράστιες ήταν οι απώλειες σε ανθρώπινο δυναμικό, ανυπολόγιστες οι καταστροφές που επέφεραν οικονομική καθίζηση. Οι Έλληνες, στις πόλεις και στα χωριά, καταρρακωμένοι, άρχισαν σταδιακά να ανακτούν τις δυνάμεις τους και να προσπαθούν να συνειδητοποιήσουν τι πραγματικά είχε συμβεί. Όπως ήταν αναμενόμενο, ήδη από την Κατοχή, αλλά και κατά την περίοδο του Εμφυλίου, οι τραυματίες πολέμου, που δεν κατάφεραν να αναρρώσουν πλήρως, ήταν χιλιάδες. Μεγάλο τμήμα τους ήταν άνθρωποι που είχαν χάσει τη όρασή τους, εξαιτίας ναρκών και χειροβομβίδων. Εκατοντάδες παιδιά έπαιζαν ανυποψίαστα στις αλάνες, πατούσαν νάρκες, με δραματικές για την αρτιμελείά τους συνέπειες.

Ανεξάρτητα από τις αποτρόπαιες και δυσάρεστες συνέπειες, που προαναφέρθηκαν, αρκετά ήταν και τα παιδιά που γεννιόντουσαν τυφλά, είτε από κληρονομικά αίτια, είτε από κάποια επιπλοκή κατά τη διάρκεια του τοκετού και έχριζαν κι αυτά ιατρικής φροντίδας και πρόνοιας. Άλλα πάλι, με τη σειρά τους, είχαν χάσει την όρασή τους, σύμφωνα με μαρτυρίες, από διαφόρων ειδών ατυχήματα ή από μολυσματικές ασθένειες, που εκείνα τα χρόνια ήταν πολλές, λόγω των κακών υγειονομικών συνθηκών που επικρατούσαν.

Χαρακτηριστικά παραδείγματα ως προς αναφερόμενα είναι αυτά του προέδρου του Πανελληνίου Συνδέσμου Τυφλών Ηλία Μαργιόλα, ο οποίος έχασε την όρασή του από έκρηξη νάρκης στην περιοχή του Ναυπλίου σε ηλικία 7 ετών και του κυρίου Μανώλη Μπασιά, αναγνωρισμένου δικηγόρου και ιεροψάλτη, που, ενώ

⁸⁷ Λογοδοσία 1927, σ. 11.

έπαιζε στο μικρό δάσος του χωριού του στα Χανιά, ένας κυνηγός του τον πυροβόλησε στο πρόσωπο. Από θαύμα επέζησε αλλά τυφλώθηκε όμως για πάντα.

Όλα τα παραπάνω παιδιά λογικό ήταν να έχουν την ανάγκη να εκπαιδευτούν. Όσα είχαν κάποιο ατύχημα κατά τη διάρκεια της παιδικής τους ηλικίας ήδη είχαν ξεκινήσει να παρακολουθούν τα μαθήματα στο σχολείο της περιοχής τους. Εκείνα πάλι που έχασαν την όρασή τους πιο νωρίς ή γεννήθηκαν τυφλά, έπρεπε να εγγραφούν στο μοναδικό τότε ειδικό σχολείο για παιδιά με προβλήματα όρασης, στον Οίκο Τυφλών Καλλιθέας. Όσα είχαν χάσει την όρασή τους κατά τη διάρκεια της φοίτησής τους στο δημοτικό μεταφέρονταν στον Οίκο Τυφλών απ' όλη την Ελλάδα μέχρι και το 1948, οπότε ιδρύθηκε και στη Θεσσαλονίκη, εξαιτίας του Εμφυλίου Πολέμου, το Ίδρυμα Προστασίας Τυφλών Βορείου Ελλάδος ή αλλιώς η Σχολή Τυφλών Θεσσαλονίκης-Ήλιος. Εκεί κατέφευγαν παιδιά από τη Μακεδονία, τη Θράκη, την Ήπειρο τη Θεσσαλία, ώστε να μη χρειάζεται να μεταβαίνουν στην Αθήνα και να βρίσκονται μακριά από τις οικογενειακές τους εστίες.⁸⁸

Ο Οίκος Τυφλών το πρώτο σχολείο που δημιουργήθηκε και λειτούργησε στην Αθήνα και ως οικοτροφείο όπως προαναφέραμε, ήδη από το 1907 και φιλοξενούσε παιδιά απ όλη την Ελλάδα. Οι γονείς ενημερώνονταν συνήθως από κάποιο συγγενή ή φίλο για τη λειτουργία του συγκεκριμένου Ίδρύματος. Όσα παιδιά είχαν μειωμένη όραση παρακολουθούσαν το γενικό δημοτικό σχολείο και όταν αποφοιτούσαν απευθύνονταν στον Οίκο Τυφλών, ειδικότερα μετά το 1970, έμεναν μέσα και πήγαιναν σε κάποιο γυμνάσιο της Καλλιθέας. Το μεσημέρι αφότου σχολούσαν τους βοηθούσαν στο διάβασμα μαθηματικοί και φιλόλογοι του Ίδρύματος. Πολλές φορές οι γονείς, κυρίως πριν από το 1950, δίσταζαν να στείλουν ως τροφίμους τα παιδιά τους, είτε λόγω της απόστασης, είτε λόγω της ανασφάλειας που αισθάνονταν. Γι αυτό ο Οίκος Τυφλών αλλά και ο Ήλιος αργότερα έστελναν, σε σπάνια βέβαια περιπτώσεις, κάποιον υπεύθυνο για να ενημερώσει την οικογένεια για την αξιοπιστία του Ίδρύματος και τις παροχές του.⁸⁹ Άλλοι γονείς, με τη σειρά τους, όσο λυπηρό κι αν ήταν αυτό, ντρέπονταν για το τυφλό μέλος της οικογένειάς τους και, παρά το γεγονός ότι το παιδί μπορεί να είχε χάσει την όραση

⁸⁸ Συνέντευξη 1 και 2.

⁸⁹ Συνέντευξη 3 και 7.

του εξαιτίας ατυχήματος, φρόντιζαν να το στείλουν με συνοπτικές διαδικασίες στο ως τρόφιμο στο Ίδρυμα. Ανατριχιαστική είναι η μαρτυρία ενός τυφλού, ηλικίας τώρα 65 ετών, που έχασε την όρασή του πατώντας νάρκη και ο πατέρας του σε ελάχιστο χρονικό διάστημα τον έστειλε στο Οικοτροφείο του Οίκου Τυφλών, λέγοντάς του πως αποτελεί ντροπή για την οικογένεια κι αν έμενε στο σπίτι οι δύο μεγαλύτερες αδερφές του δε θα μπορούσαν να παντρευτούν ποτέ. «Ποιος θα τις πάρει αν έχουν να φορτωθούν κι εσένα τον τυφλό;» του είπε χαρακτηριστικά. Ακόμα και οι ίδιες δεν έδειχναν συμπάθεια στο τυφλό πλέον μέλος της οικογένειας. Δυστυχώς αποτελούσε το μαύρο πρόβατο αφού οι προκαταλήψεις της που δημιουργούνταν από εσφαλμένες αντιλήψεις και από την έλλειψη πληροφόρησης τα χρόνια εκείνα ήταν πολλές.⁹⁰ Ο ερχομός ενός τυφλού παιδιού ή η τύφλωση ενός άλλου αργότερα, απόρροια ενός ατυχήματος, έβρισκε τους γονείς απροετοίμαστους και ο τρόπος ζωής της οικογένειας άλλαζε σε πολλά επίπεδα. Απαιτούνταν, λοιπόν, απ' όλα τα μέλη μια φυσική και ψυχική ετοιμότητα που να είναι δεδομένη για μακροχρόνια μέτρα θεραπείας και φροντίδας.⁹¹

Ας δούμε τώρα πιο συγκεκριμένα τα πρώτα βήματα της εκπαιδευτικής διαδικασίας στον Οίκο Τυφλών και τις συνθήκες ζωής μέσα σε αυτόν από τα στοιχεία που μας παρέχει το αρχείο της Ειρήνης Λασκαρίδου, η οποία διετέλεσε διευθύντρια επί τριάντα έτη στο σχολείο της Καλλιθέας. Προφορικές μαρτυρίες είναι λογικό να μην έχουμε από την περίοδο εκείνη γιατί οι άνθρωποι που φοίτησαν εκεί δε βρίσκονται πλέον στη ζωή. Παρόλα αυτά, μέσα από τις σελίδες του αρχειακού υλικού, θα αναβιώσει ο τρόπος ζωής και η καθημερινότητα των οικότροφων του Ίδρύματος. Το πορτρέτο του Οίκου Τυφλών, από το 1950 και ύστερα, θα μας σκιαγραφήσουν οι προφορικές συνεντεύξεις από τους τότε οικότροφους, που είναι πλέον ηλικίας εξήντα ετών και άνω.

⁹⁰ Συνέντευξη 9.

⁹¹ Ζώνιου Σιδέρη, *Οι ανάπηροι και η εκπαίδευσή τους. Μια ψυχοπαιδαγωγική προσέγγιση της ένταξης*, σ. 52.

5.2.1 Οι τρόφιμοι του Ιδρύματος

Ο πρώτος μαθητής ήταν ο Κυριάκος Αντωνίου, εισήλθε στις 10 Ιανουαρίου 1907. «*Καλημέρα κυρία! Τι κάμνεις; Καλά είσαι; Εγώ είμαι καλά. Από πού είσαι εσύ εγώ είμαι απ το Γαλάζι*». Αυτές ήταν οι πρώτες λέξεις του «φλύαρου», κατά την Ειρήνη Λασκαρίδου μικρού μαθητή. Στα τέλη Ιανουαρίου του ίδιου έτους προσήλθε ο πρεσβύτερος των μαθητών Ιωάννης Γαλαίος ηλικίας 11 ετών. Τον βρήκαν να επαιτεί ρακένδυτος και να θρηνεί ζητώντας τον οβολό των διαβατών. Από το ένα του μάτι διέκρινε το φως, γι' αυτό και σκέφτηκαν να τον πάνε στον γιατρό. Τότε αυτός είπε: «*Κι αν με κάμει να βλέπω όπως όλοι οι άνθρωποι δε θα με έχετε πια εδώ;*» Η διευθύντρια του απάντησε: «*Όχι βέβαια θα επιστρέψεις εις την οικία σου*». Κι αυτός αποκρίθηκε: «*Ω τότε μη με υπάγετε εις το γιατρό δε θέλω να φύγω από κοντά σας!*».

Τρίτη έφτασε η Σταματίνα Μπατίστα. Ο τέταρτος και ο πέμπτος οικότροφος ήταν δύο αδέρφια από τη Γαστούνη, η Μαρία 10 ετών και ο Νικόλας 7 ετών. Το 1907, το πρώτο έτος λειτουργίας του Οίκου Τυφλών έκλεισε με έξι μαθητές. Τελευταίος είχε προσέλθει ο Κωνσταντίνος Μπίμπας από την Αθήνα.⁹² Δύο χρόνια αργότερα, το έτος 1909, έκλεισε με 16 μαθητές, τους έξι από τους οποίους συντηρούσε αποκλειστικά ο Οίκος Τυφλών και τους υπόλοιπους κάποιοι φιλόανθρωποι.

Το έτος 1910 μέσα στο Ίδρυμα διέμεναν 18 μαθητές. Νέοι ήταν ο τεσσάρων ετών Κωστάκης Παπαδόπουλος από τα Άγραφα, που ήρθε με τον πατέρα του. Όμως, λόγω μικρής ηλικίας, δεν μπορούσαν να τον κρατήσουν και έτσι επέστρεψε σπίτι του. Ο πατέρας του πέθανε σε μικρό χρονικό διάστημα και η πάμφτωχη μητέρα του δεν μπορούσε να τον συντηρήσει. Το παιδί δεν ήξερε καλά-καλά να μιλάει, όμως το ανέλαβε ο Οίκος Τυφλών και το κράτησε παρά τη μικρή του ηλικία. Ο δεύτερος μαθητής ήταν ο Σωκράτης Βελέτζας από τον Πειραιά, τον οποίο οι γονείς του τον είχαν για έναν χρόνο μέσα στη Σχολή όμως εξαιτίας της κακώς εννοούμενης στοργής τον πήραν πίσω στο σπίτι. Εκεί, τα άλλα παιδιά της συνοικίας τον χλεύαζαν και τον παρενοχλούσαν. Μόνος του ζητούσε να γυρίσει στο σχολείο

⁹² ΕΛΙΑ, Αρχείο Ειρήνης Λασκαρίδου, Οίκος Τυφλών, Λογοδοσία του έτους 1907, σσ. 12-14.

όπου όπως έλεγε με χαρά «Παίζουμε, μαθαίνουμε γράμματα και περνάμε τόσο όμορφα». Τελικά οι γονείς του τον πήγαν πίσω ξανά.

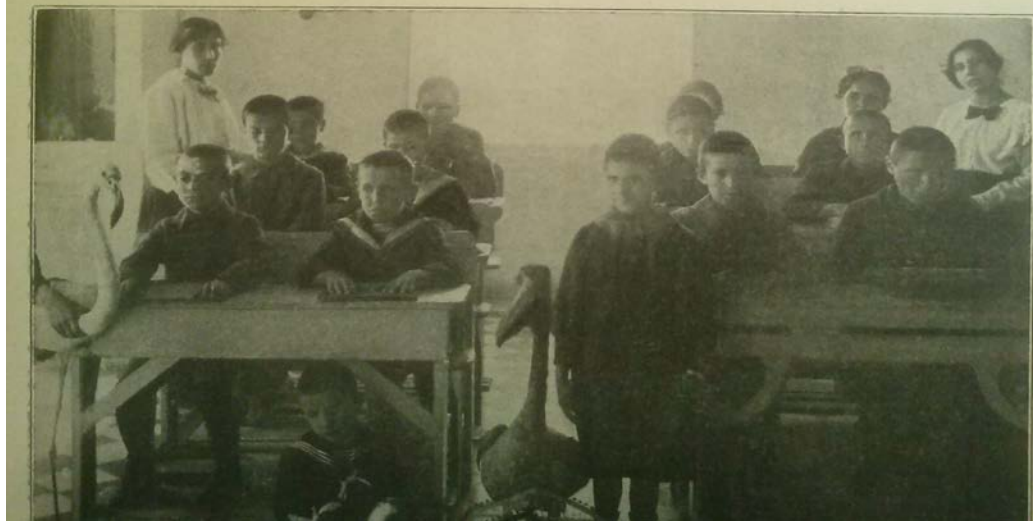
*Ὑποτροφίαι τῶν μαθητῶν καὶ μαθητριῶν τοῦ Οἴκου Τυφλῶν
κατὰ τὸ ἔτος 1910*

<i>Αὐτὸ ἀριθμὸς</i>	<i>Ὄνοματεπώνυμον</i>	<i>Γάξις φοιτήσεως λήγοντος τοῦ 1910</i>	<i>Ἔτος καὶ τόπος γεννήσεως</i>	<i>Ὄνομα τοῦ χορηγοῦντος τὴν ὑποτροφίαν</i>
1	Κυριάκος Ἀντωνίου	Β'	Γαλάζιον 1901	Ἄνωνυμος
2	Ἰωάννης Ν. Γαλαῖος	Δ'	Θήρα 1896	Κος καὶ Κα Στ. Στρέϊτ. Κα Βιργινία Καλλιᾶδη Κα Ἰουλία Γ. Στρέϊτ Φιλόπτωχος Ἐταιρεία
3	Σταματίνα Μπατίστα	Γ'	Ἅγιος Πέτρος Λακωνικῆς 1899	Κα Ἀργυρῶ Δ. Σακελλαρίου Ἡγούμενος Πεντέλης Οἶκος Τυφλῶν
4	Νικὸλ. Κωνσταντίνου	Γ'	Γαστούνη 1900	Κληροδότημα Παλατιανοῦ
5	Μαρ. Μ. Κωνσταντίνου	Δ'	Γαστούνη 1897	Ἄνωνυμος
6	Κωνστ. Στ. Μπίμπας	Δ'	Ἄνδρος 1897	Ἐθνικὴ Τράπεζα τῆς Ἑλλάδος
7	Νικ. Κ. Μπαστούνας	Δ'	Ἄλμυρός 1897	Αὐτοσυντήρητος
8	Αἰκατ. Β. Κορασίδου	Δ'	Κέα 1898	Ἐθνικὴ Τράπεζα τῆς Ἑλλάδος
9	Δημ. Α. Ἀντωνόπουλος	Α'	Σκουροχώριον Δήμου Λετρινῶν 1901	Οἶκος Τυφλῶν
10	Εὐαγγελία Λουδάρου	Γ'	Θήρα 1895	Κα Μαρ. Κωνσταντινίδου Δίς Βιργ. Σιμοπούλου Ἄνωνυμος Κα Σοφ. Ἀργυροπούλου Οἶκος Τυφλ.
11	Ἀλέξανδρος Πολίτης	Νηπιαγωγεῖον	Κωνσταντινούπολις 1897	Ἡ ἐν Σταυροδρομίῳ Ἀδελφότης «Τὰ ὄρφανὰ τῆς Παναγίας»
12	Νικ. Ἰάσων Γ. Τράγκας	Α'	Βῶλος 1903	Οἶκος Τυφλῶν
13	Ἀφροδίτη Κουμάντου	Νηπιαγωγεῖον	Ἀθῆναι 1899	Οἶκος Τυφλῶν
14	Ζαχ. Ι. Καλόγηρος	Γ'	Ἀθῆναι 1902	Οἶκος Τυφλῶν
15	Ἰσιδῶρ. Περιβολαράκου	Α'	Ἀθῆναι 1899	Οἶκος Τυφλῶν
16	Δημήτριος Ζαννάκης	Νηπιαγωγεῖον	Ἄνδρος 1897	Οἶκος Τυφλῶν
17	Κων. Α. Παπαδόπουλος	Νηπιαγωγεῖον	Χορίγκοβον Εὔρυτανίας 1905	Οἶκος Τυφλῶν
18	Σωτήρ. Ἀν. Βελέντζας	Νηπιαγωγεῖον	Πειραιεὺς 1902	Οἶκος Τυφλῶν

Πίνακας 3. Ὑπότροφοι μαθητὲς τοῦ Οἴκου Τυφλῶν, ΕΛΙΑ, ἀρχεῖο Εἰρήνης Λασκαρίδου, Λογοδοσία 1910.

Η ΟΡΧΗΣΤΡΑ ΤΩΝ ΤΥΦΛΩΝ

Εικόνα 5. Ορχήστρα Οίκου Τυφλών,
Εικόνα 6. Δημοτικό Σχολείο Οίκου Τυφλών, ΕΛΙΑ, αρχείο Ειρήνης
Λασκαρίδου, Λογοδοσία 1916.

Από το 1907 μέχρι και το 1932, μέσα σε διάστημα δηλαδή 25 ετών, η Ειρήνη Λασκαρίδου αναφέρει σε επιστολή της πως φοίτησαν στο σχολείο του Οίκου Τυφλών περίπου 200 μαθητές. Ο αριθμός τους κάθε έτος αυξανόταν σταδιακά και μόνο σε ελάχιστες περιπτώσεις παρέμενε σταθερός ή ελαττωνόταν. Πριν από την περίοδο της Μικρασιατικής καταστροφής βρέθηκε ένας μικρός τυφλός επτά ετών «φυλακισμένος» μέσα στο σπίτι του και πεταμένος σε ένα κρεβάτι, όπου οι γονείς του μόνο τον τάιζαν. Τον περιμάζεψε ο Οίκος Τυφλών και μάλιστα ήταν τόσο

δύσκολη η εκπαίδευσή του, αφού το παιδί δεν ήξερε να χρησιμοποιεί καθόλου τα χέρια του.⁹³

Ακολουθεί ένα πίνακας που παρουσιάζει τον αριθμό των μαθητών που φοιτούσαν στον Οίκο Τυφλών ανά έτος από την ίδρυσή του μέχρι και το 1931.

Έτος	Αριθμός μαθητών
1907	6
1909	16
1910	18
1911	11
1912	20
1913	25
1914	28
1915	32
1916	34
1917	34
1918	34
1920	20
1921	33
1922-1923	56 οι 12 πρόσφυγες
1926	56
1928	77
1929-1931	70

⁹⁴

Δεν είχαν τη δυνατότητα όλα τα τυφλά παιδιά να φοιτήσουν στον Οίκο Τυφλών, άλλα γιατί κατοικούσαν σε μακρινά χωριά της Βόρειας Ελλάδας ή της Κρήτης, άλλα επειδή οι γονείς τους δεν είχαν ενημερωθεί για την ύπαρξη του σχολείου αυτού και άλλα επειδή πολλές φορές τα οικονομικά του Ιδρύματος δεν

⁹³ «Θησαυρός». Εβδομαδιαίο εγκυκλοπαιδικό περιοδικό, εκλάτκεισις των επιστημών, Έτος Α', αρ. 29, Αθήναι, 1 Ιουλίου 1923, σ.10.

⁹⁴ Πίνακας 4. Τρόφιμοι μαθητές, ΕΛΙΑ, Αρχείο Ειρήνης Λασκαρίδου, Λυτά έγγραφα.

επέτρεπαν την εισαγωγή περισσότερων μαθητών ανά έτος. Μόνο μετά τη Μικρασιατική Καταστροφή ο Οίκος Τυφλών φιλοξένησε πολλά προσφυγόπουλα, από τον Πόντο και την Κωνσταντινούπολη και, όπως γίνεται φανερό και από τον παραπάνω πίνακα, ο αριθμός των τροφίμων αυξήθηκε απότομα.

Το 1926 η Αμερικανική Περίθαλψη απέστειλε ένα ερωτηματολόγιο στην Ειρήνη Λασκαρίδου για να ενημερωθεί για τις αρμοδιότητες του Οίκου Τυφλών και τις παροχές του. Στην απαντητική της επιστολή η διευθύντρια σημείωνε πως κατά το έτος εκείνο το Ίδρυμα φιλοξενούσε 56 παιδιά (29 κορίτσια και 27 αγόρια).

Ο αριθμός των εισαγομένων κάθε έτος ανερχόταν περίπου στους 5-12 σπουδαστές και των εξερχομένων 4-6, ηλικίας 17 ετών υποχρεωτικά. Μετά το 1950 και μέσα σε διάστημα είκοσι ετών οι μαθητές πολλαπλασιάστηκαν και έφτασαν τους 100 με 120 συνολικά, με κάθε τμήμα να έχει από 7-12 παιδιά. Ο αριθμός αυξήθηκε, όπως ήταν αναμενόμενο και λόγω των πολέμων, αφού πολλά παιδιά έχασαν την όρασή τους, αλλά και λόγω της καλύτερης ενημέρωσης για την ύπαρξη του ειδικού αυτού Σχολείου. Όσοι γονείς δίσταζαν να εγγράψουν τα παιδιά τους στον Οίκο Τυφλών μέχρι εκείνη την περίοδο, δεν είχαν πλέον καμία αμφιβολία για την αξιοπιστία του.⁹⁵

Σύμφωνα με τον Κανονισμό της Σχολής:

«Αι αιτήσεις των τυφλών υποψηφίων τροφίμων δέον να συνοδεύονται:

1ον. Υπό πιστοποιητικού γεννήσεως και βαπτίσεως.

2ον. Υπό πιστοποιητικού ιατρού δηλούντος τον βαθμόν και την αιτία της τυφλώσεως των παιδιών, την εν γένει κατάστασιν της υγείας αυτών, ότι δεν πάσχουν εκ μεταδοτικού νοσήματος, και δεν είναι κωφά, ούτε ηλίθια, προσέτι δε ότι είναι εμβολισμένα.

3ον. Υπό εγγυήσεως γονέων, κηδεμόνος, προστάτου, δημοτικής ή κυβερνητικής αρχής δια το ότι αι εξαμηνίαι των τροφείων και διδάκτρων θέλουν προπληρώνεσθαι τακτικώς, λαμβανομένης ως αφετηρίας της πρώτης ημέρας του μηνός κατά τον οποίον προσέρχεται το τυφλόν παιδίον.»

Επιπλέον, *«κατόπιν εξαμήνου δοκιμασίας αποβάλλεται της Σχολής παν παιδίον το οποίον, ένεκα σοβαρών ελαττωμάτων και χαρακτήρος ανεπίδεκτου διορθώσεως, δύναται να καταστή επικίνδυνον και επιβλαβές εις τους συντρόφους και τας συντρόφους του».* Ακόμα *«Εν τη*

⁹⁵ Συνεντεύξεις 1, 4, 7, 9.

Σχολή γίνονται δεκτά παιδιά τυφλά ηλικίας τουλάχιστον 6 έως 12 ετών. Εάν μεν είναι ευφυή και επιμελή, και η εν γένη διανοητική και σωματική κατάσταση αυτών είναι ομαλή, δύνανται ν' αποφοιτήσουν εις ηλικίαν 18 ετών, οπότε ή επανερχόμενα εις τας οικογενείας των ή εισερχόμενα εις τον Άσυλον των Τυφλών κερδίζουσι διά της εργασίας των άρτων των. Εν τούτοις εάν οι τυφλοί, ένεκα διανοητικής και σωματικής καθυστερήσεως δεν είναι εισέτι ικανοί προς αποφοίτησιν, δύνανται να τελειοποιηθούν παραμένοντες εν τη Σχολή το πολύ μέχρι του 21ου έτους της ηλικίας αυτών. Μετά το πρώτο δοκιμαστικόν εξάμηνο οι έγγυηταί των τυφλών παιδιών οφείλουν ν' αναλάβουν την υποχρέωσιν του ν' αφήνουν αυτά εν τη Σχολή μέχρι του 18ου τουλάχιστον έτους της ηλικίας αυτών και τούτο, διότι απολούμεθα ταχύτερον δεν είναι εισέτι εις θέσιν να κερδίζουν τα προς το ζην, ούτε είναι ακόμη αι γνώσεις των τόσο ασφαλείς, ώστε να μη διατρέχουν τον κίνδυνον να λησμονήσουν, όσα μετά κόπου και τη δαπάνη χρημάτων τοις εδιδάχθησαν επί σειρά ετών.

Όσον αφορά τη διαμονή τους και τη συντήρησή τους «Τα τροφεία και τα διδάκτρα των τυφλών οικοτρόφων ανέρχονται εις Δρ. 600 το έτος, προπληρώνονται δε καθ' εξαμηνίας. Διά τους ευπορέστερους τυφλούς απαιτούντας ιδιαίτερον δωμάτιον κτλ δύνανται ν' ανέλθουν τα τροφεία και διδάκτρα μέχρι Δρ. 1400 το έτος, προπληρωτέως καθ εξαμηνίας.»

Ο Κανονισμός στη συνέχεια αναφέρει πως «Η Σχολή Τυφλών παρέχει δωρεάν εις τας και τους τροφίμους αυτής, άπαντα τα υλικά νηπιαγωγείου, σχολείου, χειροτεχνίας και επαγγελματικής διδασκαλίας, ιατρικήν περίθαλψιν, ιατρικά, λουτρά θαλάσσια και καθαριότητος πλήρη δε απλούν ιματισμόν» και ότι «Εισαγόμενον το τρόφιμον τυφλόν παιδίον πρέπει να καταθέσει διά τον ιματισμόν του εφ' άπαξ Δρχ. 100 ή να φέρει καινούργη μεθ' εαυτού τα εξής: άπαντα τα εσώρουχα ανά 6, 12 μανδήλια, 6 ζ. περικνημίδων, 2 ζ. υποδημάτων, 1 χειμερινόν και 1 θερινόν πύλον, 2 εμπροσθέλλας, 1 επανοφόριο, φορέματα ή ενδυμασίας, ανά 1 θερινήν και 1 χειμερινήν, ψήκτραν και κτένη κεφαλής, ψήκτρα οδόντων, σπόγγον, μαχαιροπέρωνα πλήρη».⁹⁶

Παράλληλα, κάθε τρόφιμος, όφειλε να φέρει μαζί του, πέρα από όσα αναφέρονταν στο καταστατικό, ένα μπουλάκι 60×60 μαζί με κλειδαριά, ένα πιάτο της σούπας και ένα φλιτζάνι αλουμινίου, ένα ψαλίδι εργασίας, ένα σκούφο μπλε, ένα πανωφόρι μπλε μαρόν, υποδήματα σκαρπίνια καφέ, ένα ζευγάρι πέδιλα και έξι πετσέτες φαγητού.

⁹⁶ Κανονισμός Οίκου Τυφλών 1907 (ΕΛΙΑ, Αρχείο Ειρήνης Λασκαρίδου), λυτά έγγραφα.

Στους κυριότερους όρους εισαγωγής στην σχολή τυφλών το 1926 το ποσό που πλήρωναν οι οικοτρόφοι για τα τροφεία και τα διδάκτρα ανερχόταν σε 1000 δραχμές το έτος. Για τους πιο εύπορους, που ζητούσαν ιδιαίτερο δωμάτιο, η τιμή ανερχόταν στις 1600 δραχμές.⁹⁷ Για όσους δεν μπορούσαν να ανταπεξέλθουν στα έξοδα, κάποιος εύπορος πολίτης γινόταν ο χορηγός τους, δεν ήταν όλοι δηλαδή αυτοσυντήρητοι.⁹⁸

Εικόνα 7. Στον προαύλιο χώρο του Οίκου Τυφλών, ΕΛΙΑ, αρχείο Ειρήνης Λασκαρίδου, Λογοδοσία 1910

Στα χρόνια που ακολούθησαν, συνέχισαν οι γονείς που είχαν την οικονομική δυνατότητα να προσφέρουν στο Ίδρυμα κάποια χρήματα για την παραμονή των παιδιών τους, αλλά και όσοι δεν τα κατάφερναν το Ίδρυμα τα δεχόταν κι αυτά. Εντούτοις, χαρακτηριστικές είναι οι μαρτυρίες των τότε τροφίμων, που αναφέρουν πως για να σε δεχτούν ως μαθητή προϋπέθετε γνωριμία με κάποιο ευυπόληπτο άτομο του κράτους ή της Εκκλησίας. Διαφορετικά, όσοι δεν είχαν τι απαραίτητες γνωριμίες, παρέμεναν στα σπίτια τους, χωρίς να μπορούν να λάβουν εκπαίδευση ή πήγαιναν, όταν αυτό ήταν εφικτό, στο σχολείο της περιοχής τους.⁹⁹ Όποιος προσέφερε 2.000-10.000 δραχμές γινόταν αυτοδικαίως μέλος και δωρητής, αν έδινε 10.000-25.000

⁹⁷ Κανονισμός Οίκου Τυφλών 1926 (ΕΛΙΑ, Αρχείο Ειρήνης Λασκαρίδου), λυτά έγγραφα.

⁹⁸ ΕΛΙΑ, Αρχείο Ειρήνης Λασκαρίδου, φάκελος 2, λυτά έγγραφα.

⁹⁹ Συνεντεύξεις 1, 6 και 9.

δραχμές ανακηρυσσόταν ευεργέτης και από 25.000 δραχμές και άνω Μέγας Ευεργέτης.¹⁰⁰

Εικόνα 8. Αμπέτειο Μέγαρο,

Εικόνα 9. Κοιτώνας, ΕΛΙΑ, αρχείο Ειρήνης Λασκαρίδου, Λογοδοσία 1919

Οι κοιτώνες ήταν κοινοί για τα αγόρια και τα κορίτσια και μετά τα 14 τους χρόνια χωρίζονταν, επειδή όπως ανέφερε και η λογοδοσία του 1919, «*Εν τῷ Σχολείῳ ἄρρενα καὶ θήλαια ὡς ἀδελφία ανατρεφόμενα συνδιδάσκονται ἐν ἀπολύτῳ ἰσότητι. Επειδὴ ὅμως ἡ τρυφερότης καὶ αἰσθηματικότης τῶν τυφλῶν εἶναι σημαντικὴ, μας ἐπιβάλλεται νὰ χωρίζομεν τὰ φύλα ἀπὸ τοῦ 14οῦ ἔτους εἰς ἰδιαίτερα Οἰκοτροφεία, προλαμβάνοντες σοβαρότερα μεταξὺ νέων καὶ νεανίδων αἰσθήματα, τὰ ὁποῖα πρέπει ἀπολύτως νὰ ἐμποδίζονται*».¹⁰¹ Ο προαύλιος χώρος ήταν κοινός για όλους τους μαθητές και όπως ήταν φυσικό αγόρια και κορίτσια έρχονταν σε επαφή αρκετές ώρες την ημέρα με αποτέλεσμα να

¹⁰⁰ ΕΛΙΑ, Αρχείο Ειρήνης Λασκαρίδου, φάκελος 2, λυτά έγγραφα.

¹⁰¹ ΕΛΙΑ, Αρχείο Ειρήνης Λασκαρίδου, Οἶκος Τυφλῶν, Λογοδοσία του ἔτους 1919, σ. 11.

δημιουργούνται ερωτικά συναισθήματα μεταξύ τους. Ποιές ήταν όμως οι αντιλήψεις για τη σύναψη γάμων των τυφλών στις αρχές του 20ού αιώνα; Στο ερώτημα αυτό έρχεται να μας απαντήσει η Ειρήνη Λασκαρίδου στο κείμενο που η ίδια σύναψε στη Λογοδοσία του 1919.

Γάμος μεταξύ τυφλών όχι μόνο διέτρεχε την πιθανότητα μεταβιβάσεως της τυφλότητας στους απογόνους αλλά και από πρακτική άποψη δεν μπορούσε να αποβεί ευτυχής. Η οικιακή τάξη και οικονομία, οι μύριες απαιτήσεις της καθημερινής ζωής θα υπενθύμιζαν διαρκώς την έλλειψη της σπουδαιότερης από τις αισθήσεις. Οι τυφλοί άντρες που μπορούσαν με την εργασία τους να συντηρήσουν την οικογένειά τους και η συμβίωση με μια καλή και βλέπουσα γυναίκα παρείχε άπειρα πλεονεκτήματα. Για την τυφλή όμως κόρη το πράγμα διέφερε. Πρώτα απ' όλα πού θα βρισκόταν ο πλήρης αυταπάρνησης σύζυγος που θα δεχόταν να παντρευτεί μια μη βλέπουσα γυναίκα; Όση θέληση και να έχει η σύζυγος δεν θα κατάφεραν να ανταπεξέλθει στα οικιακά της καθήκοντα. Αλλά και να μπορούσε η σύζυγος να διατηρεί οικιακή βοηθό σύντομα θα πικραίνονταν όταν αντιλαμβάνονταν ότι η οικογένειά της προτιμούσε τις περιποιήσεις μιας ξένης γυναίκας και όχι της ίδιας συζύγου και μητέρας. Όχι δεν έπρεπε να παντρεύονται οι τυφλές κόρες, υποστηριζόταν στη *Λογοδοσία*, αλλά να εργάζονται στα εργαστήρια και να γίνονται χρήσιμες στην κοινωνία με τον τρόπο αυτό.¹⁰²

Εικόνα 10. «Αμπέτειο Μέλαθρον», Προσωπική συλλογή Άννας Θεοδωρή

¹⁰² ΕΛΙΑ, Αρχείο Ειρήνης Λασκαρίδου, Οίκος Τυφλών, *Λογοδοσία του έτους 1919*.

Το Ίδρυμα και το Σχολείο μπορούσαν να το επισκεφτούν οι φιλόανθρωποι επισκέπτες και ημέρα επισκεπτηρίου είχε οριστεί η Πέμπτη. Στον κανονισμό παρακαλούνταν θερμά να τηρούν όσο ήταν δυνατόν την ημέρα αυτή και να μην προσέρχονται άλλες ημέρες. Κάθε παρατήρηση και απορία να εκφράζεται απευθείας στη διευθύντρια, η οποία και θα τους παρείχε κάθε πληροφορία σχετικά με τους τυφλούς. Επιπλέον, σημαντικό ήταν να μη δίνουν χρηματικά δώρα απευθείας στους τροφίμους, για να μη γεννιέται σε αυτούς η σκέψη ότι μπορούν να αποκτήσουν χρήματα χωρίς κόπο και χωρίς εργασία. Τέλος, να μη ρωτούν τα τυφλά παιδιά πώς και γιατί τυφλώθηκαν ούτε να τους δείχνουν οίκτο, ώστε αυτά να μη νιώθουν μειονεκτικά.¹⁰³

Τα αίτια τυφλώσεως των μαθητών καταγράφονταν, άλλα χειρόγραφα και άλλα δαχτυλογραφημένα, στην καρτέλα του καθενός, μαζί με τον τόπο καταγωγής τους και την ηλικία τους. Μέχρι και τις αρχές του 1920 οι περισσότεροι τρόφιμοι ήταν εκ γενετής τυφλοί ή είχαν χάσει την όρασή τους λόγω ευλογιάς, ερυθράς, οστρακιάς, μηνιγγίτιδας, τυφοειδούς πυρετού ή μεταστατικής οφθαλμίας, συνεπεία γρίπης. Ελάχιστοι τρόφιμοι ήταν τυφλοί από χτύπημα στα μάτια.¹⁰⁴ Από το 1922 κι ύστερα και ιδιαίτερα κατά την περίοδο 1944-1950, σύμφωνα με προφορικές μαρτυρίες, ο αριθμός των τροφίμων αυξήθηκε και η πλειοψηφία τους έχει τυφλωθεί εξαιτίας της εμπόλεμης κατάστασης που επικρατούσε.

Στο Δημοτικό Σχολείο έμπαιναν παιδιά μεγάλης ηλικίας, που ήδη είχαν φοιτήσει στο σχολείο της περιοχής τους προτού χάσουν την όρασή τους, ώστε να πάρουν απολυτήριο. Βέβαια, μέχρι το 1976, το απολυτήριο το δέχονταν στο γυμνάσιο ως κατά παρέκκλιση, γιατί το Υπουργείο Παιδείας δεν το είχε αναγνωρίσει ως ισότιμο με εκείνο των γενικών δημοτικών σχολείων.¹⁰⁵

¹⁰³ ΕΛΙΑ, Αρχείο Ειρήνης Λασκαρίδου, *Λογοδοσία του έτους 1907*, σ. 12.

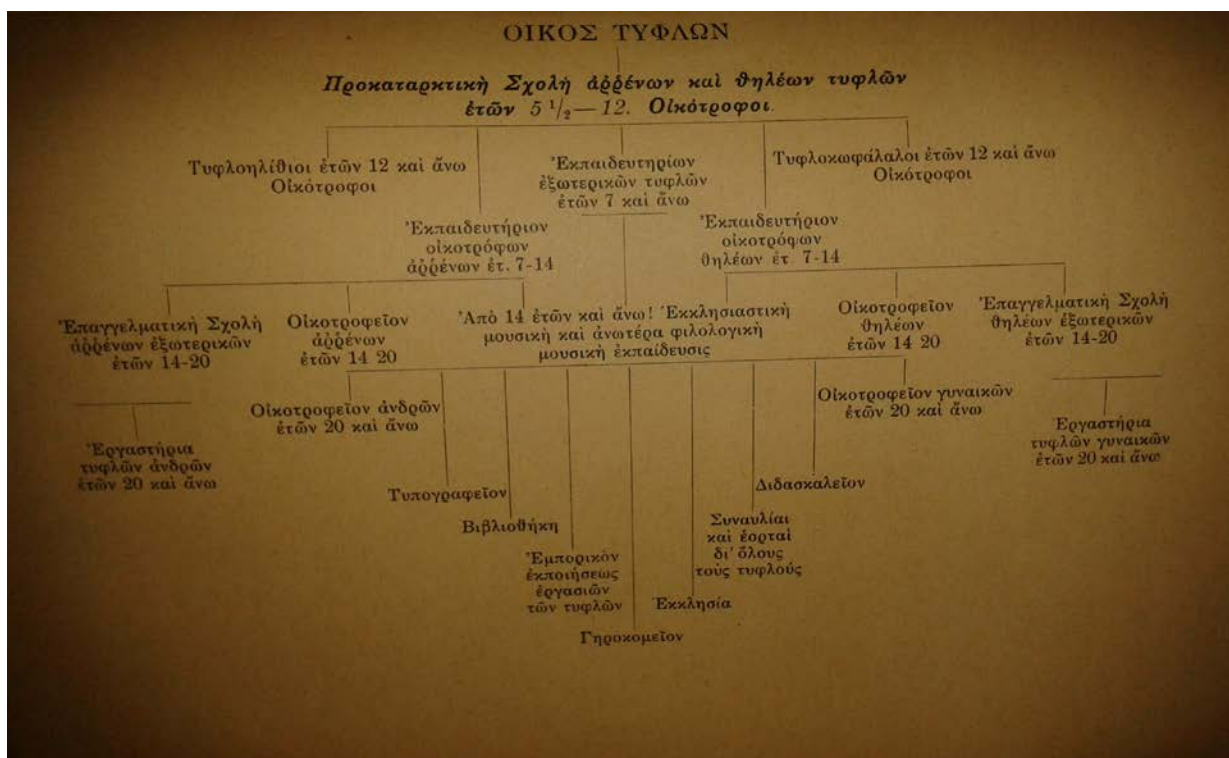
¹⁰⁴ ΕΛΙΑ, Αρχείο Ειρήνης Λασκαρίδου, φάκελος 2, καρτέλες τροφίμων 1908-1912, 1942, 1943.

¹⁰⁵ Συνέντευξη 1.

5.2.2 Ωρολόγιο Πρόγραμμα Μαθημάτων

Ας δούμε τώρα αναλυτικότερα το ωρολόγιο πρόγραμμα του Σχολείου και των εργαστηρίων, όπως παρουσιάζεται μέσα από το αρχαιακό υλικό και σύμφωνα με τις προφορικές μαρτυρίες απόφοιτων τροφίμων, εργαζομένων και πλέον συνταξιούχων.

Όσα παιδιά εισέρχονταν στα 5 1/2 χρόνια τους φοιτούσαν στην προπαρασκευαστική τάξη που υπήρχε. Αποτελούσε ένα είδος νηπιαγωγείο, η πρώτη αυτή τάξη με την οποία ξεκίνησε τη λειτουργία του ο Οίκος Τυφλών, όπου προετοιμάζονταν και εκπαιδεύονταν μέσω διαφόρων δεξιοτήτων (κυρίως κατασκευή αντικειμένων από πηλό) για την ένταξή τους στην πρώτη δημοτικού.

Σχεδιάγραμμα 1. Συνοπτικό σχηματικό διάγραμμα των μεγάλων προθέσεων του Οίκου Τυφλών, που όμως οι υλικοί πόροι περιορίζαν, ΕΛΙΑ, αρχείο Ειρήνης Λασκαρίδου, Λογοδοσία 1909

Το γενικό πρόγραμμα της Σχολής είχε ως εξής:

6-7.30 Εγερτήριο. Ειδικές ασκήσεις ώστε να μάθουν οι μικροί μαθητές να πλένονται και να ντύνονται μόνοι τους. Τακτοποίηση των κοιτώνων από τους μεγαλύτερους.

7.30-8 Προσευχή. Α΄ Πρόγευμα.

8-9.15 Μαθήματα και παίγνια.

9.15-9.20 Διάλειμμα.

9.20-10 Μάθημα.

10-10.30 Β΄ Πρόγευμα και Διάλειμμα.

10.30-11.30 Μαθήματα.

11.30-11.35 Διάλειμμα.

11.35-12 Μάθημα.

12-12.15 Τακτοποίηση τάξεως, πλύσιμο χεριών.

12.15-2 Γεύμα και ξεκούραση. Τρεις φορές την εβδομάδα περίπατος.

2-4.30 Τεχνικά.

4.30-5 Δειλινό (μικρό γεύμα) και ξεκούραση.

5-6 Μελέτη.

6-7.15 Τα μικρότερα ελεύθερα ή μελετούν, τα μεγαλύτερα σπουδάζουν ή εργάζονται.

7.30 Δείπνο και προσευχή.

8 Κατάκλιση των μικρότερων. Το Σάββατο λουτρό.

8.30-9 Κατάκλιση των μεγαλύτερων.

Την Κυριακή εκκλησία, ανάγνωση και ερμηνεία του Ευαγγελίου, περίπατος και ελεύθερη ώρα για παιχνίδι.

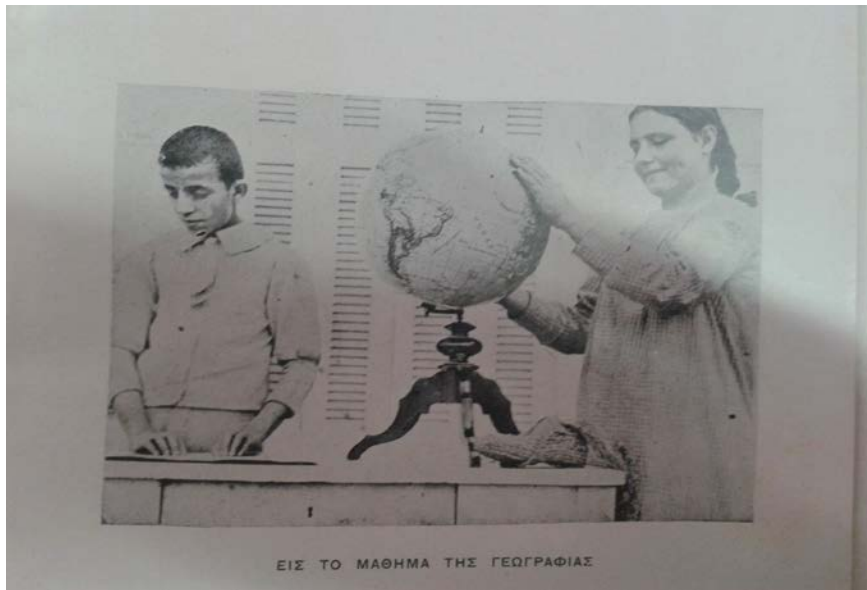
Το σχολείο από το 1916 κι έπειτα έγινε εξατάξιο, ένας δάσκαλος για κάθε τάξη, τα εργαστήρια και τη μουσική.

Στον παρακάτω πίνακα παρουσιάζονται τα μαθήματα που διδάσκονταν οι μαθητές συνολικά.

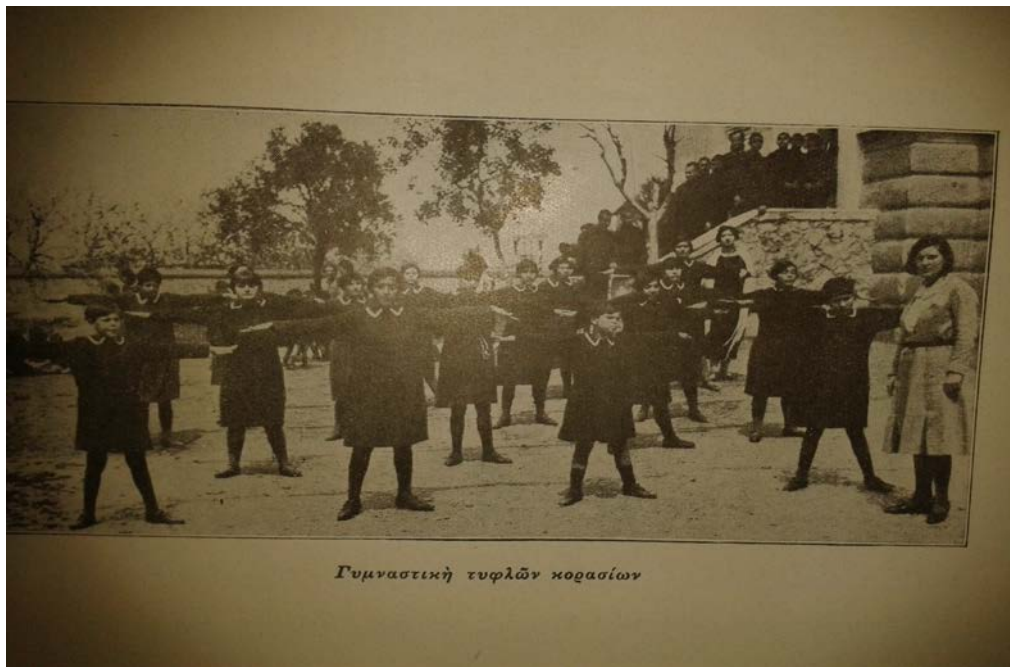
Στις μικρές τάξεις, Α', Β', Γ'	Στις μεγάλες τάξεις, Δ', Ε', ΣΤ'
Θρησκευτικά	Θρησκευτικά
Διήγημα	Ιστορία
Ανάγνωση	Ελληνικά
Στιγμογραφία (εκμάθηση γραφής Braille)	Γραμμογραφία (για να αλληλογραφούν και με βλέποντες)
Πραγματογνωσία	Γραμματική
Απαγγελία	Απαγγελία
Αριθμητική	Αριθμητική
Πατριδογραφία	Αντιγραφές βιβλίων σε Braille
Ασκήσεις αφής	Τυπωτική
Ρυθμικά παίγνια	Γεωγραφία
Διπλωτά	Γεωμετρία
Γυμναστική	Φυσική πειραματική
Χορός	Φυσική ιστορία
Πλαστική	Βιβλιοδετική
Οικοδομική	Γυμναστική
Γαλλικά	Χορός
Ωδική	Πλαστική
Εκκλησιαστική μουσική	Γαλλικά
Μουσικογραφία	Ωδική
Πιάνο	Εκκλησιαστική μουσική
Κώδωνες	Μουσικογραφία
Τεχνικές ασκήσεις	Πιάνο, έγχορδα όργανα
Ξεσκονίσματα και θελήματα	Θεωρία μουσικής, υπαγορεύσεις μουσικής
	Πνευστά όργανα (τα αγόρια)
	Ορχήστρα
	Εργόχειρα
	Χειροτεχνίες

	Οικοκυρικά
	Προγυμνάσεις μικρότερων

106

Εικόνα 11. Εν ώρα διδασκαλίας, ΕΛΙΑ, Αρχείο Ειρήνης Λασκαρίδου, Λογοδοσία 1914

Εικόνα 12. Γυμναστική, ΕΛΙΑ, Αρχείο Ειρήνης Λασκαρίδου, Λογοδοσία 1930

¹⁰⁶ Πίνακας 5, Αρχείο Ειρήνης Λασκαρίδου, Λογοδοσία 1922.

1917. Πρόγραμμα Μαθημάτων 1918.
Τ. Τάξεως.

Ωρα	Δευτέρα	Τρίτη	Τετάρτη	Πέμπτη	Παρασκευή	Σάββατο
7:20 - 7:40						
7:40 - 8						
8 - 8 $\frac{1}{2}$	Εργασία	Εργασία	Εργασία	Εργασία	Εργασία	Επιμνημόσυνη
8 $\frac{1}{2}$ - 9	Γεωγραφία	Γεωμ. Γεωγ. Κρατ. Γεωγ.	Κρατ. Γεωγ.	Ευδ. Γεωγ.	Ευδ. Γεωγ.	"
9 - 9 $\frac{1}{2}$	Ευδ. Γεωγ.	Κρατ. Γεωγ.	Κρατ. Γεωγ.	Κρατ. Γεωγ.	Κρατ. Γεωγ.	Κρατ. Γεωγ.
9 $\frac{1}{2}$ - 10	Εργασία	Εργασία	Εργασία	Εργασία	Εργασία	Εργασία
10 $\frac{1}{2}$ - 11	Μουσική	Μουσική	Μουσική	Μουσική	Μουσική	Μουσική
11 - 11 $\frac{1}{2}$	Εργασία	Εργασία	Εργασία	Εργασία	Εργασία	Εργασία
11 $\frac{1}{2}$ - 12	Εργασία	Εργασία	Εργασία	Εργασία	Εργασία	Εργασία
2 - 2 $\frac{1}{2}$	Ανάγνωσις	Εργασία	Γραμματική	Καλλιγραφία	Κριτική	Εργασία
2 $\frac{1}{2}$ - 3	Γραφή	Ευκλ. Γεωγ.	Ευκλ. Γεωγ.	Εργασία	Ευκλ. Γεωγ.	Μουσική
3 - 3 $\frac{1}{2}$	Κριτική	Γεωμ. Γεωγ.	Γεωμ. Γεωγ.	Ευκλ. Γεωγ.	Ευκλ. Γεωγ.	Εργασία
3 $\frac{1}{2}$ - 4	Μουσική	Μουσική	Μουσική	Μουσική	Μουσική	Μουσική
4 - 4 $\frac{1}{2}$	Γεωμ. Γεωγ.	Μουσική	Μουσική	Εργασία	Εργασία	Εργασία
6 - 7 $\frac{1}{2}$	Μουσική	Μουσική	Μουσική	Μουσική	Μουσική	Μουσική

Εικόνα 12, Πρόγραμμα μαθημάτων, ΕΛΙΑ, Αρχείο Ειρήνης Λασκαρίδου, λυτά έγγραφα.

Πρόγραμμα Γ. Δ.

Ώρα	Δωδεκά	Τρίτη	Τετάρτη	Πέμπτη	Παρασκευή
7 ¹ / ₂ - 7 ⁴ / ₀	Ισθμική & Επιδείξεις				
8 - 9 ² / ₅	Γαλλική Μουσική	Γαλλική	Γαλλική	Γαλλική Μουσική	Γαλλική Μουσική
9 ¹ / ₂ - 10	Γαλλική	Γαλλική	Γαλλική	Γαλλική	Γαλλική
10 ¹ / ₂ - 11	-	-	Επίδειξη	-	-
11 - 11 ¹ / ₂	Γαλλική	Γαλλική	Επίδειξη	Γαλλική	Γαλλική
11 ¹ / ₂ - 12	Γαλλική	Γαλλική	Επίδειξη	Γαλλική	Γαλλική
Μ. Μ.					
2 - 2 ¹ / ₂	Αρχαία	Γαλλική	Επίδειξη	Επίδειξη	Αρχαία
2 ¹ / ₂ - 3	Αρχαία	Γαλλική	Γαλλική	Επίδειξη	Επίδειξη
3 - 4	Γαλλική				

Καθημέρι
9¹/₂ Επιδείξη 1913
Ισθμική Μουσική

1913 - 14

1917 Πρόγραμμα Μαθημάτων 1918

Β² Τάξιν

Ώρα	Δωδεκά	Τρίτη	Τετάρτη	Πέμπτη	Παρασκευή	Σάββατο
7 ² / ₀ - 7 ⁴ / ₀	Επίδειξη και Επιδείξη					
7 ⁴ / ₀ - 8	Ποσειδών και Πόρφυρα					
8 - 8 ¹ / ₂	Επίδειξη	Επίδειξη	Επίδειξη	Επίδειξη	Επίδειξη	Επίδειξη
8 ¹ / ₂ - 9	Επίδειξη	Επίδειξη	Επίδειξη	Επίδειξη	Επίδειξη	Επίδειξη
9 - 9 ¹ / ₂	Επίδειξη	Επίδειξη	Επίδειξη	Επίδειξη	Επίδειξη	Επίδειξη
9 ¹ / ₂ - 10	Επίδειξη	Επίδειξη	Επίδειξη	Επίδειξη	Επίδειξη	Επίδειξη
10 ¹ / ₂ - 11	Επίδειξη	Επίδειξη	Επίδειξη	Επίδειξη	Επίδειξη	Επίδειξη
11 - 11 ¹ / ₂	Επίδειξη	Επίδειξη	Επίδειξη	Επίδειξη	Επίδειξη	Επίδειξη
11 ¹ / ₂ - 12	Επίδειξη	Επίδειξη	Επίδειξη	Επίδειξη	Επίδειξη	Επίδειξη
Μ. Μ.						
2 - 2 ¹ / ₂	Επίδειξη	Επίδειξη	Επίδειξη	Επίδειξη	Επίδειξη	Επίδειξη
2 ¹ / ₂ - 3	Επίδειξη	Επίδειξη	Επίδειξη	Επίδειξη	Επίδειξη	Επίδειξη
3 - 3 ¹ / ₂	Επίδειξη	Επίδειξη	Επίδειξη	Επίδειξη	Επίδειξη	Επίδειξη
3 ¹ / ₂ - 4	Επίδειξη	Επίδειξη	Επίδειξη	Επίδειξη	Επίδειξη	Επίδειξη
4 - 4 ¹ / ₂	Επίδειξη	Επίδειξη	Επίδειξη	Επίδειξη	Επίδειξη	Επίδειξη
4 ¹ / ₂ - 5	Επίδειξη	Επίδειξη	Επίδειξη	Επίδειξη	Επίδειξη	Επίδειξη
5 - 5 ¹ / ₂	Επίδειξη	Επίδειξη	Επίδειξη	Επίδειξη	Επίδειξη	Επίδειξη
5 ¹ / ₂ - 6	Επίδειξη	Επίδειξη	Επίδειξη	Επίδειξη	Επίδειξη	Επίδειξη

Εικόνα 13. Πρόγραμμα μαθημάτων, ΕΛΙΑ, Αρχείο Ειρήνης Λασκαρίδου, λυτά έγγραφα

Πίνακας που καταδεικνύει τη διάταξη των ωρών της διδασκαλίας στις προκαταρκτικές τάξεις στα διάφορα μαθήματα:

Ώρες	Α' τάξη	Β' τάξη	Ώρες της εβδομάδος
8-8.30	Θρησκευτικά, ιστορία της Παλαιάς και της Καινής Διαθήκης. Το Σάββατο ρητά, τροπάρια και εκκλησιαστική μουσική		Θρησκευτικά 3 ώρες την εβδομάδα
8.30-8.40	Ρυθμικά παιχνίδια και άσματα		1 ώρα
8.40-9.15	Ανάγνωση	Γραφή	Ελληνικά 3.5 ώρες
9.20-10	Γραφή	Ανάγνωση	Ελληνικά 4 ώρες
10.30-11	Φυσιογνωσία ή Πατριδογραφία, κηπουρική, το Σάββατο Οικοκυρική		Διάφορα 3 ώρες
11-11.30	Αριθμητική		3 ώρες
11.35-12	Πραγματογνωσία και διηγήσεις		Λεκτικές ασκήσεις 2.30 ώρες
2-3.30	Πλεξίδες, κουβαρίστρες, κόμβοι, ξηλώματα, φιόγκοι, υφαντά, πλέξιμο, χάνδρες	Τάπητες, κορδονάκια, δίχτυα, χάνδρες, πανεράκια	Εργόχειρα 9 ώρες
3.30-4.30	Ξυλουργική, πλαστική ή διπλωτά		Χειροτεχνία 6 ώρες
5-5.30	Απαγγελία ή Ωδική		3 ώρες
5.30-6	Γυμναστική, παιχνίδια ή άσματα		3 ώρες

107

Το 1916-1917 φοιτούσαν συνολικά στο σχολείο 34 τρόφιμοι. Ο παρακάτω πίνακας δείχνει τον αριθμό των μαθητών κάθε τάξης και την ηλικία τους.

Νηπιαγωγείο	1 μαθητής	5 ½ ετών
Α' τάξη	2 μαθητές	7-10 ετών
Β' τάξη	4 μαθητές	7-12 ετών

¹⁰⁷ Πίνακας 6, ΕΛΙΑ, Αρχείο Ειρήνης Λασκαρίδου, Λογοδοσία 1907.

Γ' τάξη	6 μαθητές	9-15 ετών
Δ' τάξη	5 μαθητές	12-16 ετών
Ε' τάξη	2 μαθητές μουσικής	15-17 ετών
ΣΤ' τάξη	4 μαθητές	15-20 ετών
Ανίκανος τυφλονεφροπαθής	1 μαθητής	18 ετών
Επαγγελματικές τάξεις	9 μαθητές	11-24 ετών

108

Από το 1922 και μετά ο αριθμός των τροφίμων αυξήθηκε και ειδικότερα από το 1945 κι έπειτα, οπότε κάθε τάξη αριθμούσε 7-12 μαθητές.

Αφού τελείωνε το χειμερινό πρόγραμμα και η σχολική χρονιά αρκετοί από τους μαθητές επέστρεφαν στις εστίες τους από τον Ιούνιο μέχρι και τον Οκτώβριο, οπότε και ξανάρχιζε η νέα σχολική χρονιά, ενώ μερικοί που δεν είχαν πού να πάνε, παρέμεναν μέσα στο Οικοτροφείο. Γι' αυτό το λόγο υπήρχε και το **Θερινό Πρόγραμμα** που ήταν δομημένο ως εξής:

5.30-6 Έγερση και προετοιμασία

7.40 Πρόγευμα

8-11.30 Αντιγραφή, μελέτη, εργόχειρα, χειροτεχνίες

11.30-3 Γεύμα και κατάκλιση

3-5 Εργόχειρα, χειροτεχνίες

5-5.15 Δειλινό

5.15-7.30 Μουσική, Κηπουρική, Ξεκούραση

7.30 Δείπνο

9 Κατάκλιση μικρών

9.30 Κατάκλιση μεγάλων

Μέσα στις καθημερινές ασχολίες των μαθητών μεγαλύτερης ηλικίας, ήταν και η βοήθεια που προσέφεραν στο Ίδρυμα, παρέχοντας σε αυτό τις υπηρεσίες τους. Κάθε πρωί ορισμένοι αναλάμβαναν τον καθαρισμό των αιθουσών διδασκαλίας, άλλοι

¹⁰⁸ Πίνακας 7, ΕΛΙΑ, Αρχείο Ειρήνης Λασκαρίδου, Λογοδοσία 1916.

Δυστυχώς το Προσωπικό δεν επαρκούσε γι αυτό και τα παιδιά έκαναν αυτές τις εργασίες. Άλλοι όπως είδαμε σκουπιζαν, άλλοι καθάριζαν πατάτες, φασόλια, αρακά και έπλεναν πιάτα. Ακόμη κι εκεί πολλές φορές υπήρχε η κοινωνική ανισότητα. Τρόφιμοι εύποροι μη θέλοντας να κάνουν τις αγγαρείες έδιναν λιγοστά χρήματα σε φτωχούς κι έτσι εξαγόραζαν τη βάρδια τους.¹⁰⁹ Σύμφωνα με όλα τα παραπάνω παρατηρούμε πως ο καταμερισμός της εργασίας δεν ήταν ισότιμος και πως οι μαθητές υποχρεώνονται σε ένα ασφυκτικό πρόγραμμα χωρίς να τους αφήνονται πολλά περιθώρια για παιχνίδι και ξεκούραση, αφού ο ελεύθερος χρόνος τους είναι περιορισμένος. Ζώντας σε ένα κλειστό περιβάλλον, σε αυτό δηλαδή της Σχολής τους, δεν τους δινόταν η δυνατότητα ενημέρωσης των κοινωνικών δρώμενων και μη μπορώντας να βγουν έξω, αποκόβονταν άθελά τους από τις καθημερινές εξελίξεις.

Διαβάζοντας τον Κανονισμό σημειώνουμε τα εξής: «Υποχρεωτικά μαθήματα είναι: Θρησκευτικά και εκκλησιαστική μουσική, Φροιβελιαναί εργασία και παίγνια, Πραγματογνωσία, Ελληνικά, ανάγνωσις και γραφή, Αριθμητική, Ιστορία, Πατριδογραφία, Γεωγραφία, Φυσιογνωσία, Γεωμετρία, Πλαστική, Σχολική χειροτεχνία, Γυμναστική, Ωδική, Μουσική Θεωρία, Υγιεινή, Εργόχειρα. Εκμάθησις ενός τουλάχιστον επαγγέλματος και Κηπουρική. Προαιρετικά μαθήματα διδάσκονται: Ξέναι γλώσσαι ήτοι Γαλλικά, Γερμανικά ή Αγγλικά, οργανική μουσική, ήτοι κλειδοκόμβalon, βιολίου κτλ., και άλλα. Τα προαιρετικά μαθήματα πληρώνονται ιδιαιτέρως και αρχίζουν μόνον τη υποδείξει ή τη συγκαταδέσει της διευθύντριας, ήτις, μετά ολιγόμηνον δοκιμασίαν, αποφένεται περί του αν τα μέλλοντα να διδαχθώσι μουσικήν ή ξένας γλώσσας τυφλά έχουν της προσήκουσαν προς επιτυχίαν διάθεσιν και κλίσιν.»¹¹⁰

Τις ώρες διαβάσματος οι μαθητές κάθε τάξης συγκεντρώνονταν σε μία αίθουσα. Ένας από αυτούς έκανε την ανάγνωση και οι υπόλοιποι άκουγαν και αποστήθιζαν. Κάθε μαθητής διέθετε το δικό του αναγνωστικό, το οποίο ήταν συνήθως η πιο παλιά έκδοση και είχε τυπωθεί στο Τυπογραφείο του «Φάρου» μετά το 1946. Τα υπόλοιπα βιβλία αναλογούσαν ένα για κάθε τάξη. Πριν από την ίδρυση του «Φάρου» αρκετές φορές οι ίδιοι οι δάσκαλοι έφτιαχναν τα βιβλία της ανάγνωσης και των μαθηματικών με τα μικρά πιεστικά που διέθετε η Σχολή. Σταθερή ύλη στον Οίκο Τυφλών δεν υπήρχε, δεν ακολουθούσαν δηλαδή κατά γράμμα την ύλη του

¹⁰⁹ Συνέντευξη 15

¹¹⁰ Κανονισμός Οίκου Τυφλών 1926 (ΕΛΙΑ, Αρχείο Ειρήνης Λασκαρίδου), λυτά έγγραφα.

Υπουργείο, αλλά οι δάσκαλοι προσπαθούσαν με δικές τους μεθόδους να εκπαιδεύσουν τα παιδιά.¹¹¹ Το 1957-1958 προστέθηκαν δύο ειδικές τάξεις, η μία για μαθητές με νοητική στέρση και η άλλη για τυφλοκωφούς. Δυστυχώς όμως το αποτέλεσμα αυτής της προσπάθειας δεν ήταν το θεμιτό, γιατί η δασκάλα Φούλα Τσόγκα δεν ήταν ειδική παιδαγωγός, ελάχιστες γνώσεις ειδικής αγωγής κατείχε, απλά το έκανε γιατί της άρεσε να προσφέρει βοήθεια.¹¹²

Εικόνα 16. Γράφοντας και διαβάζοντας, ΕΛΙΑ, Αρχείο Ειρήνης Λασκαρίδου, Λογοδοσία 1909

5.2.3 Γραφή Braille

Ο Οίκος Τυφλών προμήθευε τα παιδιά από τη στιγμή της άφιξής τους τα απαραίτητα υλικά προς γραφή, δηλαδή χαρτί, δύο μικρές πινακίδες από αλουμίνιο, όπου με την πίεση των κενών που υπήρχαν και τον κατάλληλο συνδυασμό κουκίδων αποτυπωνόταν στο χαρτί η γραφή Braille. Η πινακίδα κόστιζε, κατά το τέλος της πρώτης δεκαετίας του 20ού αιώνα, 6,5 δραχμές. Τα προμήθευε επίσης με μια επιπλέον πινακίδα, κατάλληλη για αντιγραφή, προς 9 δραχμές, κατάλληλες αντιγραφικές μηχανές ταχυγραφίας συστήματος Picht, κόστους 92 δραχμών, τυπωμένες σελίδες από λευκοσίδηρο (για διευκόλυνση της ανάγνωσης των

¹¹¹ Συνεντεύξεις 1 και 2.

¹¹² Συνεντεύξεις 1 και 2.

αρχαρίων), προς 30 δραχμές, και πολλά ακόμη χρήσιμα είδη απαραίτητα για τη γραφή.¹¹³

Τη γραφή Braille τη διδάσκονταν οι μαθητές από τα έξι τους χρόνια ή και μεγαλύτεροι, εφόσον είχαν έρθει αργότερα στη Σχολή. Σύμφωνα με την Ειρήνη Λασκαρίδου η γραφή, ήταν τόσο εύκολη αφού και τα ξενόφωνα, τυφλά προσφυγάκια έμαθαν να κάνουν ανάγνωση στα ελληνικά μέσα σε λίγους μήνες. Στη σχολή καθιερώθηκε από την ίδια η Φροβελιανή μέθοδος διδασκαλίας, δηλαδή ένα σύστημα εκπαίδευσης με κύριο άξονα τη φυσική αγωγή και το παιχνίδι.¹¹⁴

Το έτος 1928-1929 το Ίδρυμα φιλοξενούσε δύο μαθητές από την Αλβανία, έναν Αρμένιο και έναν Ισραηλίτη. Σε ελάχιστο χρονικό διάστημα έμαθαν να γράφουν και να διαβάζουν.¹¹⁵ Συνήθως, η δασκάλα της πρώτης και της δευτέρας δημοτικού ήταν τυφλή και μάθαινε αυτή τη γραφή στους μαθητές. Οι δασκάλες και οι δάσκαλοι στις υπόλοιπες τάξεις ήταν βλέποντες.

Εικόνα 17. Μικρά χειροκίνητα πιεστικά για την εκμάθηση της γραφής Braille, μουσείο Αφής, Προσωπική Συλλογή Άννας Θεοδωρή

¹¹³ ΕΛΙΑ, Αρχείο Ειρήνης Λασκαρίδου, φάκελος 3, *Λογοδοσία 1909*, σ. 20.

¹¹⁴ Μέθοδος του Γερμανού εκπαιδευτικού και παιδαγωγού Φρίντριχ Βίλχελμ Φρέμπελ, που είχε ως σκοπό να φέρει τους μαθητές σε επαφή με τη φύση και μέσω του παιχνιδιού να τους βοηθήσει να εκφράσουν τον εαυτό τους σε μία κοινωνική δράση. Το 1840 δημιούργησε το «Γενικό Κήπο της γερμανικής νεολαίας» για παιδιά προσχολικής ηλικίας. Με βάση τις δημοκρατικές και φιλελεύθερες παιδαγωγικές του αντιλήψεις ιδρύθηκαν πολλοί παιδικοί κήποι και σχολεία, τα οποία μέσα στο γενικό αντιδραστικό κλίμα που επικράτησε στη Γερμανία μετά τα πολιτικά γεγονότα 1848-49, απαγορεύτηκαν.

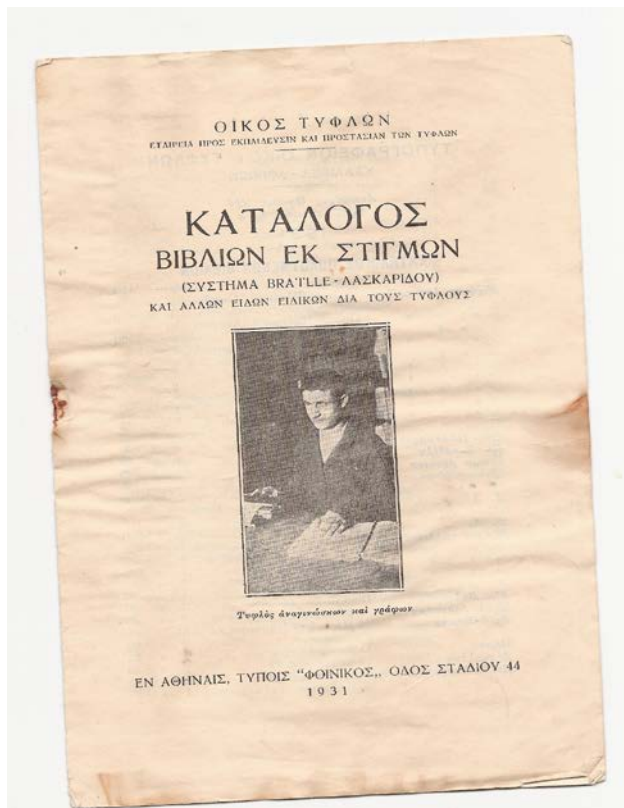
¹¹⁵ ΕΛΙΑ, Αρχείο Ειρήνης Λασκαρίδου, φάκελος 2, λυτά έγγραφα.

Εικόνα 18. Γραφομηχανές Braille 20ού αιώνα, μουσείο Αφής, Προσωπική Συλλογή Άννας Θεοδωρή

Εικόνα 19. Τυπογραφική μηχανή προσαρμοσμένη για την τύπωση βιβλίων σε γραφή Braille, μουσείο Αφής, Προσωπική Συλλογή Άννας Θεοδωρή

Εικόνα 20. Κατάλογος βιβλίων εκ στιγμών, ΕΛΙΑ, Αρχείο Ειρήνης Λασκαριδου, λυτά έγγραφα

ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΝ ΟΙΚΟΥ ΤΥΦΛΩΝ		ΚΑΛΛΙΘΕΑ - ΑΘΗΝΩΝ	
Λεωφόρος Θησέως 214			
Τηλέφ. Καλλιθέα αρ. 4			
1931			
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΩΛΟΥΜΕΝΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ		Τόμοι	Άξια
Ειρήνης Λασκαριδου	Πρώτον Έλληνικόν Άλφαβη- τάριον	1 Δρ.	5
"	Πρώτον Έλληνικόν Άναγνω- σματάριον	2 "	30
"	Πρώτη Έλληνική Γραμματική Συνομογραφία	1 "	20
"	Έκδοσις δύο παιδων	1 "	8
"	Έπιστολαί του 1910	2 "	30
"	Χριστούγεννα και Νέον Έτος 1917	1 "	8
"	Έλληνική Χρηστομθεσία Δ' μέρους ΜΒΘα	1 "	20
Χαρ. Παπαμάρκου	Έλλην. Άναγνωσματάριον	4 "	50
Βλ. Σκορδέλη	Διηγήσεις Άγιοιστου	2 "	40
Γεωργ. Αποστόλη	Έλλ. Άναγνωσματάριον Κ', τμή ΣΤ'	5 "	150
Ψηφισμένοι	Διηγήσεις εκ της Άρχ. Έλ- ληνικής Μυθολογίας	5 "	100
Α. Α.	Τρωικός πόλεμος	7 "	304
Α. Α.	Η Έπειτα	1 "	8
Έκ του γαλλικού	Μικρά άλωπηξ. Γεωλόγητρος	1 "	10
"	Μεγαλειώτατος Στανφ.	1 "	30
"	Ολογένεια Θωμά Τέλλου	3 "	40
"	Ο Αιμίλιος	1 "	30
Αιμ. Βασιλάμου	Παιδικά αναγνώματα	3 "	40
Ιουλ. Δραγονη	Ο βάνος του βαρύτερα	2 "	40
Σμιθ-Βάμσα	Η Μαρία ή το άνθοφόρον κί- νιστρον	2 "	60
Βάμσα	Ο μικρός Εισαφός	1 "	35
Λασκαριδου	Τα μικρά άνθια	1 "	40
Αεγλά Χανουμ	Αι άρνιθες του Ταϊκόν	1 "	25
"	Εις τί χρησιμούν οι δυσομινεις	1 "	25

		Τόμοι	Άξια
Γεωργίου	Άπό τή 100 Έλλην. χρόνι	1 Δρ.	50
Σκορδέλη-Κουρτίδου	Ίστορία Αρχαίας Έλλάδος	2 "	45
"	Νεοτέρια Έλλάδος	2 "	45
Λεωφόρου	Αίθρα διηγήματα	1 "	10
"	Δράματα και κομωδία	8 "	200
Κομωδία	Η εδωθησία	1 "	5
Λεωφόρου	Αινίγματα	1 "	20
Άνδρεσσιν-Βινέλα	Παραοίτια Δαιτικά (Από- μνηστικά)	2 "	30
"	Λογική	1 "	100
"	Λογική Λόγος	1 "	25
"	Ο Παπανόφασος	1 "	25
Ειρήνη Αθηνά	Κροσσάτης	1 "	25
Έκ του « Παναθηναίου »	Γουλιέλμος Δέσποφ	1 "	6
Μ. Β.	Άμυρα	1 "	5
Γ. Τσοποπούλου	Η Κέραιρα	1 "	6
Βολζοφ-Φόρμικον	Η Μαρινσία	3 "	100
Ψωφισμένοι βιβλίον	Πολεμικά διηγήματα	2 "	50
Ψωφισμένος	Κωνσταντίνος Παλαιολόγος	1 "	10
"	Τρομακτική πικροκά	1 "	10
"	Ο Έλληνοτουρκικός πόλεμος	3 "	90
Έκ της « Καθημερινής »	Αίθρα	1 "	25
Έκ της « Βουλίας »	Ίστορία της Κωνσταντι- νούπολεως	1 "	25
Μαργίνα	Ίστορία καί Παροιμ.	2 "	60
Βλ. Σκορδέλη	Τιμώδες και Φιλήμων	2 "	60
Χρ. Σμιθ	Όμιλια με τον Κύριον	1 "	10
Η. Νηβάνα	Θρησκευτικά διά μεγάλους	1 "	10
Λεωφόρου	Χριστιανική Κατήχησις	2 "	50
Α. Βεπολάου	Μεγάλη Έβροκά και Πάσχα	2 "	40
Σ. Παταγοωργίου	Όμιλια επί της Μεγάλης Έβ- ροκάδος	2 "	40
Έκδ. βασιλείσης Όλγας Ψήγματα Χρυσού	Ίστορία της Κωνσταντι- νούπολεως	3 "	60
Ιωάννου Άποστόλου	Έπιστολή Β' και Γ'	1 "	5
Παύλου Άποστόλου	Έπιστολή Α' και Β' προς Τιμόθεον	1 "	20
"	Έπιστολή προς Κολοσσαίτες	1 "	15
Ιωάν. Χρυσοστόμου	Άκολουθία θείας Λειτουργίας δοθούσας και εβδό- μησας	1 "	20
"	Άκαθιστου ήμου	1 "	25
"	Θείας Μεταλήψεως	1 "	25
"	καί ευχαριστία	1 "	20
"	Τά εγκώμια. Έπιτάφιος Θρήνου	1 "	20
"	Πρώτες Άγιων Άποστόλων	2 "	50

Εικόνα 21. Κατάλογος πωλούμενων βιβλίων, ΕΛΙΑ, Αρχείο Ειρήνης Λασκαριδου, λυτά έγγραφα

Εικόνα 22. ΕΛΙΑ, Αρχεῖο Ειρήνης Λασκαρίδου, λυτὰ ἐγγραφα.

ΑΛΦΑΒΗΤΟΝ ΕΚ ΣΤΙΓΜΩΝ*

κατὰ τὸ Βραϊλλεῖον σύστημα ἐφαρμοσθὲν εἰς τὴν ἑλληνικὴν
 γλῶσσαν κατὰ τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1907 ὑπὸ Εἰρήνης
 Λασκαρίδου, διευθυντρίας τοῦ «Οἴκου Γυφλῶν»

α	β	γ	δ	ε	στ	ζ	η	θ	ι
κ	λ	μ	ν	ο	π	ξ	ρ	σ	τ
υ	φ	χ	ψ	ω	(·)	(·)	(·)	(·)	(·)
αυ	αι	ει	(·)	ευ	ου	υι	ηυ	οι	ωυ

Στίξεις.

,	:	;	!	()	«	*	»
Ἄποστροφος ἢ κορωνίς ἢ σημεῖον συντομείσεως	Ἐπιτακτικὸν φωνῆς	ἰά	Παῦλα ἢ ἀποσιωπητι- κόν	Σημεῖον κεφαλαίου	§	Σημεῖον ἀριθμητικόν	Ἐπογο- γραμμένη

Ἀριθμοὶ καὶ μαθηματικὰ σημεῖα.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	0
+	-	×	.	=	√	>	<		

* Τὰ μελανὰ σημεῖα εἰκονίζουσι τὰς ἀποτελούσας τὰ διάφορα ψηφία ἐξεχού-
 σαις στιγμάς, τὰ δ' ἑλαφρότερα χρησιμεύουσι ἀπλῶς πρὸς καθορισμὸν τῆς θέ-
 σεως, ἢ κατέχουσι αἱ ἀνάγλυφοι στιγμαὶ ἐν τῷ παραλλάσσοντι συνδυασμῷ τῶν
 6 στιγμῶν.

* Ὅσα εὑρίσκονται ἐν παρενθέσει δὲν χρησιμοποιοῦνται κατὰ τὴν γραφὴν βι-
 βλίων.

Εικόνα 23. Γραφή Braille, ΕΛΙΑ, Αρχεῖο Εἰρήνης Λασκαρίδου, Λογοδοσία 1907

5.2.4 Επιδόσεις και τιμητικές Διακρίσεις

Όσοι μαθητές είχαν καλές επιδόσεις στα σχολικά μαθήματα και στα εργαστήρια έδειχναν εργατικότητα, προθυμία και φιλοτιμία λάμβαναν κάθε χρόνο ένα μικρό χρηματικό ποσό σαν ανταμοιβή, το «Θεολόγειον Βραβείο». Επιπλέον, κάθε χρόνο, διακρίνονταν ανά δύο μήνες για την καλή τους συμπεριφορά, την ικανότητά τους στα οικιακά, για την πρόδοό τους στα μαθήματα και στις τεχνικές εργασίες και τα ονόματά τους καταγράφονταν σε έναν πίνακα τιμής.¹¹⁶

¹¹⁶ ΕΛΙΑ, Αρχείο Ειρήνης Λασκαρίδου, Λογοδοσία 1919, σ. 9.

Π Ι Ν Α Ξ
Τροφίμων τοῦ Οἰκοτροφείου μετ' Ἐργαστηρίου τῶν
ἀποφοίτων μαθητριῶν τοῦ Οἴκου Τυφλῶν, λήγοντος τοῦ 1919.

Αἰτέ. ἀριθ.	Ὄνοματεπώνυμον	Πατρίς	Ὄνομα τοῦ χορηγοῦντος τὰς ὑποτροφίας
1	Ἰσιδ. Περιβολαράκου	Ἀθῆναι	Οἶκος Τυφλῶν
2	Μαρίτσα Πανάγου	Μέγαρα	Κληροδότημα Χρυσαφίδου
3	Σταματίνα Μπατίστα	Λακωνία	Ἀνώνυμος Κυρία
4	Μαριγῶ Κωνσταντίνου	Γαστούνη	Κυρία Βικτωρία Στρέϊτ
5	Μαρίκα Κερκιτζιώτου	Ἀϊδίνιον	Κος καὶ Κα Στ. Στρέϊτ, Κα Ι. Γ. Στρέϊτ Κα Βιργ. Καλλιιάδου, Οἶκος Τυφλῶν
6	Δέσποινα Σμυρνῆ	Φιλιατρὰ	Οἶκος Τυφλῶν
7	Ἀφροδίτη Κουμάντου	Ἀθῆναι	Οἶκος Τυφλῶν
8	Κατίνα Κορασίδου	Κέα	Ἐθνικὴ Τράπεζα τῆς Ἑλλάδος
9	Πολυτίμη Νικίου	Πάτραι	Ἐθνικὴ Τράπεζα τῆς Ἑλλάδος
10	Ἀθ. Καραγιαννοπούλου	Ἀμαλιᾶς	Ἀνώνυμος Κυρία
11	Ἐλισάβετ Γιούγκ	Ἀλσατία	Οἶκος Τυφλῶν

Διὰ τοῦ Παλατιανείου Κληροδοτήματος ὁ Οἶκος Τυφλῶν συντηρεῖ ἐν θερα-
 πευτηρίῳ μὲ ἐλπίδας διασώσεως τὸν γνωστὸν καὶ συμπαθεῖ παλαιὸν μαθητὴν τῆς
 Σχολῆς μουσικῶν Νικόλαον Κωνσταντίνου ἐκ Γαστούνης, ἐπίσης ἐλλείπει εἰδικοῦ
 ἀσύλου διατηρεῖ ἐν τῷ Πτωχοκομείῳ Ἀθηνῶν τὸν πρῶτον μαθητὴν Κυρ. Ἀντωνίου.

ΘΕΟΛΟΓΕΙΟΝ ΒΡΑΒΕΙΟΝ

Τὸ Θεολόγειον Βραβεῖον ἐξ ἑτησίων Δραχ. 200 καθυστερηθὲν κατὰ τὸ 1918
 καὶ 1919 λόγῳ τῶν γνωστῶν ἀνωμαλιῶν τῆς ἐπιτάξεως τῆς Σχολῆς ἀπονέμεται
 ἐφέτος διηρημένον κατ' ἀξίαν ὡς ἔπεται :

Ἡ Πολυτίμη Νικίου διὰ τὴν ἄκραν ἐργατικότητα καὶ ἐπιτηδειότητα αὐτῆς λαμβάνει	Δρ. 150.—
Ἡ Αἰκατερίνη Κορασίδου διὰ τὴν ἐργατικότητα, προθυμίαν καὶ φιλο- τιμίαν αὐτῆς λαμβάνει	» 150.—
Ἡ Σταματίνα Μπατίστα διὰ τὴν προθυμίαν καὶ ἀγαθὴν αὐτῆς προσ- πάθειαν κατὰ τὸ Β' ἐξάμηνον 1918 λαμβάνει	» 50.—
καὶ ὁ Ἐμμανουὴλ Παπαδάκης διὰ τὴν κατὰ τὸ Α' ἐξάμηνον τοῦ 1918 ἐξαιρετικὴν αὐτοῦ ἐπίδοσιν εἰς τὰ μαθήματα λαμβάνει	» 50.—
Τὸ ὅλον Δραχ. 400.—	

Πίνακας 8. Ονομαστικός Πίνακας τροφίμων καὶ Θεολογικὸ βραβεῖο, ΕΛΙΑ, ἀρχεῖο
 Ειρήνης Λασκαρίδου, Λογοδοσία 1919

ΠΙΝΑΞ ΤΙΜΗΣ

Κατὰ τὸ 1911 διεκρίθησαν κατὰ διμηνίας διά τε τὴν καλὴν συμπεριφορὰν καὶ ἰκανότητα περὶ τὰ οἰκιακά, ὅσον καὶ διὰ τὴν ἐν γένει πρόοδον εἰς τὰ μαθήματα καὶ τὰς τεχνικὰς ἐργασίας οἱ κατὰ σειρὰν ἀξίας ἐπόμενοι

Ἰανουάριον καὶ Φεβρουάριον.

1. Ζαχαρίας Καλόγηρος
2. Ἰωάννης Γαλαῖος
3. Νικόλαος Μπαστούνας
4. Μαρία Κωνσταντίνου
5. Κωνσταντῖνος Μπίμπας
6. Αἰκατερίνη Κορασίδου

Μάρτιον καὶ Ἀπρίλιον.

1. Μαρία Κωνσταντίνου
2. Αἰκατερίνη Κορασίδου
3. Ἰωάννης Γαλαῖος
4. Κωνσταντῖνος Μπίμπας

Μαῖιον καὶ Ἰούνιον.

1. Αἰκατερίνη Κορασίδου
2. Νικόλαος Κωνσταντίνου
3. Ἰωάννης Γαλαῖος
4. Σταματίνα Μπατίστα
5. Σωτήριος Βελέντζας
6. Κωνσταντῖνος Μπίμπας
7. Νικόλαος Μπαστούνας
8. Δημήτριος Ζαννάκης
9. Μαρία Κωνσταντίνου
10. Ἰσιδώρα Περιβολαράκου

Σεπτέμβριον καὶ Ὀκτώβριον.

1. Νικόλαος Μπαστούνας
2. Δημήτριος Ζαννάκης
3. Ἰωάννης Γαλαῖος
4. Σωτήριος Βελέντζας
5. Ἰσιδώρα Περιβολαράκου
6. Ἀφροδίτη Κουμάντου
7. Αἰκατερίνη Κορασίδου

Νοέμβριον καὶ Δεκέμβριον

1. Ἰωάννης Γαλαῖος
2. Νικόλαος Μπαστούνας
3. Νικόλαος Κωνσταντίνου
4. Κωνσταντῖνος Μπίμπας
5. Αἰκατερίνη Κορασίδου
6. Μαρία Κωνσταντίνου
7. Δημήτριος Ζαννάκης
8. Ἀφροδίτη Κουμάντου
9. Σωτήριος Βελέντζας
10. Ἰσιδώρα Περιβολαράκου
11. Ζαχαρίας Καλόγηρος
12. Ἰάσων Τράγκας
13. Σταματίνα Μπατίστα

Πίνακας 9. Πίνακας Τιμῆς, ΕΛΙΑ, Ἀρχεῖο Εἰρήνης Λασκαρίδου, Λογοδοσία 1911

5.2.5 Παραγωγή χειροτεχνημάτων

Έκθεση χειροτεχνημάτων του Οικοτροφείου Θηλέων. 1920.

Τυφλαί νέανίδες του Οικοτροφείου Θηλέων χορεύουν τον συρτόν. 1920.

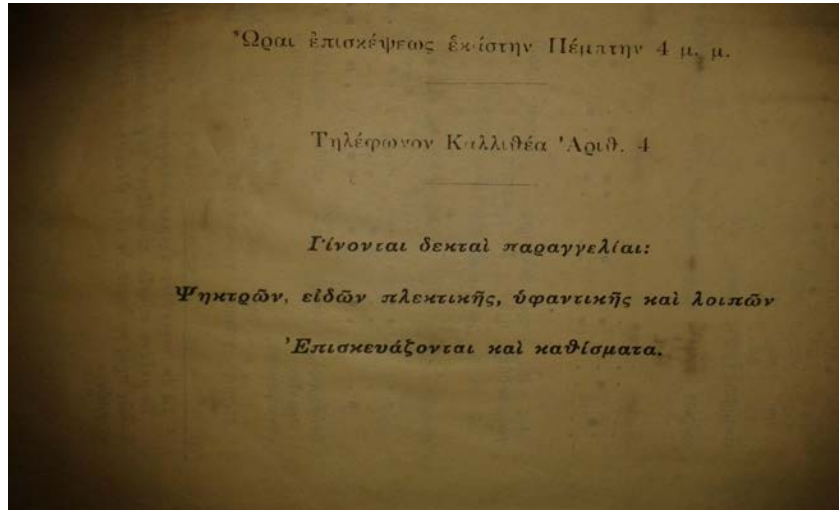
Εικόνα 24. Έκθεση χειροτεχνημάτων και χορός, ΕΛΙΑ, αρχείο Ειρήνης Λασκαρίδου, Λογοδοσία 1920

χειροποίητα αντικείμενα, όπως και πλεκτά ξεσκονιστήρια, ηνία και δικτυωτούς σάκους από σπάγκο, τσόχινους υφαντούς τάπητες και μαξιλάρια και πραγματοποιώντας όπως αναφέραμε και διορθώσεις καθισμάτων.¹¹⁷ Επίσης, μάθαιναν να κατασκευάζουν ψάθινες παντόφλες, καλάθια, φωμιέρες, σουπλά, σουβέρ, ντόματα για μπουκάλια, υφαντά και καρέκλες από ροτέν.¹¹⁸ Στο μάθημα

¹¹⁷ ΕΛΙΑ, Αρχείο Ειρήνης Λασκαρίδου, Λογοδοσία 1909, σσ. 19-20.

¹¹⁸ Συνεντεύξεις 1, 4 και 12.

τις χειροτεχνίας κάθε εβδομάδα οι μαθητές κατασκεύαζαν και από ένα αντικείμενο για το οποίο και βαθμολογούνταν. Αν τα κατάφερναν με τη χειροτεχνία μέχρι και τα δεκαοκτώ τους έτη, συνέχιζαν να μένουν μέσα στο Ίδρυμα και να προσφέρουν τις υπηρεσίες τους, προσκομίζοντας τους κι ένα μικρό χρηματικό ποσό.¹¹⁹

Εικόνα 25. Ανακοινώσεις, ΕΛΙΑ, αρχείο Ειρήνης Λασκαρίδου.

«Οι εργασίες των τυφλών πωλούνταν στον Οίκο Τυφλών εκάστην Πέμπτη 4 μ.μ.».

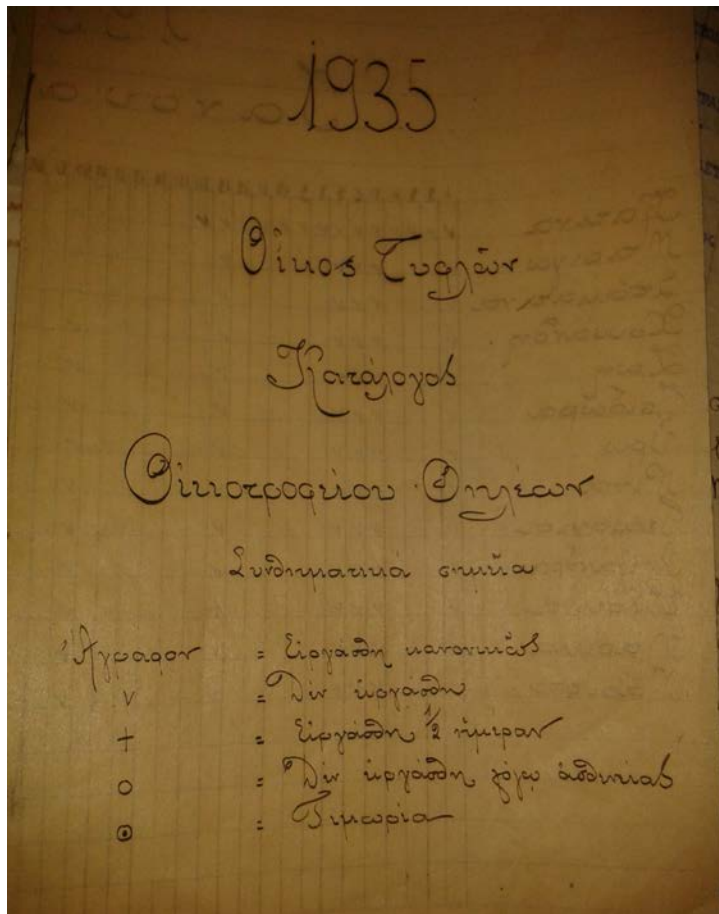

Εικόνα 26. Έκθεση εργόχειρων, ΕΛΙΑ, Αρχείο Ειρήνης Λασκαρίδου, Λογοδοσία

1929

¹¹⁹ ΕΛΙΑ, Αρχείο Ειρήνης Λασκαρίδου, φάκελος 2, λυτά έγγραφα.

Το 1921 οι τρόφιμες που φοιτούσαν και εργάζονταν στα εργαστήρια παρέτειναν τα νυχτέρια τους, ώστε να πλέξουν όσο το δυνατόν περισσότερα μάλλινα είδη για τους Έλληνες στρατιώτες, που πολεμούσαν στο μέτωπο της Μικράς Ασίας, προκειμένου αυτοί να κρατούνταν ζεστοί. Αντί όμως η Πολιτεία να αναγνωρίσει όλη την προσπάθεια και τη βοήθεια που προσέφεραν οι τυφλοί κατά την εμπόλεμη χρονική περίοδο, το 1922 όχι μόνο επέταξαν όλους τους θαλάμους και τα εργαστήρια αλλά έβαλαν μέσα φθειροβριθείς πρόσφυγες, οι οποίοι κατέλαβαν τα κρεβάτια των μικρών μαθητών κραυγάζοντας στο προσωπικό: «Δε θα πάθουν τίποτε, αν κοιμηθούν κατά γης αυτά τα άχρηστα». Αυτές οι κουβέντες, σύμφωνα με την Ειρήνη Λασκαρίδου, πλήγωσαν τους μαθητές και τους έκαναν να κλάψουν.¹²⁰

Εικόνα 27. Κατάλογος Οικοτροφείου Θηλέων 1935, ΕΛΙΑ, Αρχείο Ειρήνης Λασκαρίδου, λυτά έγγραφα

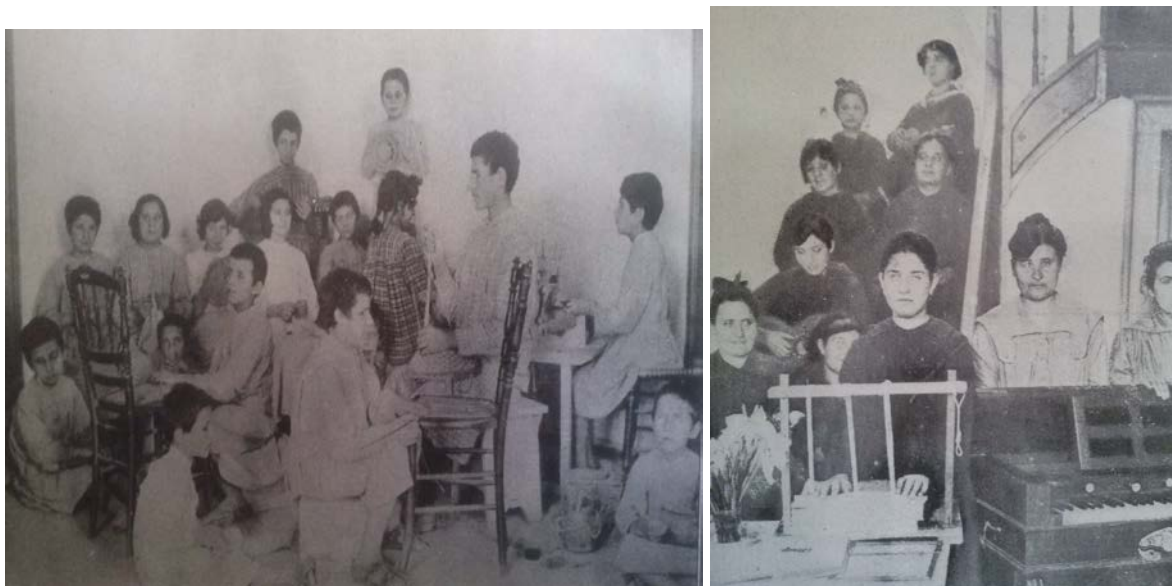
¹²⁰ ΕΛΙΑ, Αρχείο Ειρήνης Λασκαρίδου, *Λογοδοσία 1922*, σσ. 13-14.

Μερικές ακόμη ασχολίες των μαθητών, οι οποίοι τελείωναν το δημοτικό και όφειλαν να μάθουν κάποια τέχνη, ήταν η εμβαδοποιία, η ξυλουργική, η υφαντουργική, η ψηκτροποιία και τα πλεκτά. Οι απόφοιτοι της Σχολής, όπως θα αναφερθεί και παρακάτω, όσοι δηλαδή δε συνέχιζαν τις σπουδές τους στο Γυμνάσιο και στο Πανεπιστήμιο, ήταν μέλη παραγωγικά και χρήσιμα στην κοινωνία. Άλλοι εργάζονταν κατ' οίκον και έστελναν προς πώληση την εργασία τους κατόπιν παραγγελιών, άλλοι έπαιζαν σε ορχήστρες βιολί και άλλα μουσικά όργανα, άλλοι ευδοκίμοσαν με το εμπόριο, αφού πωλούσαν ό,τι κατασκεύαζαν στις οικίες τους και κάποιοι έψελναν σε εκκλησίες για να βγάλουν τα προς το ζην.¹²¹

Item	Column 1	Column 2	Column 3	Column 4	Column 5	Column 6	Column 7	Column 8	Column 9	
Γατίνα	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	24	1.40	33.60
Γαγκώ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	23	1.40	32.20
Γαμίσινα	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	24	1.20	28.80
Γανάθη	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	24	1.20	28.80
Γαή	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	24	1.20	28.80
Γαίωρα	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	24	1.10	26.40
Γαστασία	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	24	0.60	14.40
Γαργίτσα	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	24	0.40	9.60
Γαώ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	24	0.30	7.20
Γαίνα	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	24	0.30	7.20
Γαϊνός	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	24	0.30	7.20
Γαϊσός	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	24	1.-	24.-
Γαρίνα										241.00

Εικόνα 28. Κατάλογος Οικοτροφείου Θηλέων 1935, ΕΛΙΑ, Αρχείο Ειρήνης
Λασκαρίδου, λυτά έγγραφα

¹²¹ Λογοδοσία 1923, σελ. 18.

Εικόνα 29. Τυφλοί μαθητές εργαζόμενοι και κοπέλες ασκούμενες στην ψηκτροποιία, ΕΛΙΑ, αρχείο Ειρήνης Λασκαρίδου, Λογοδοσία 1911, 1918.

5.2.6 Μουσική και επαγγελματική κατάρτιση

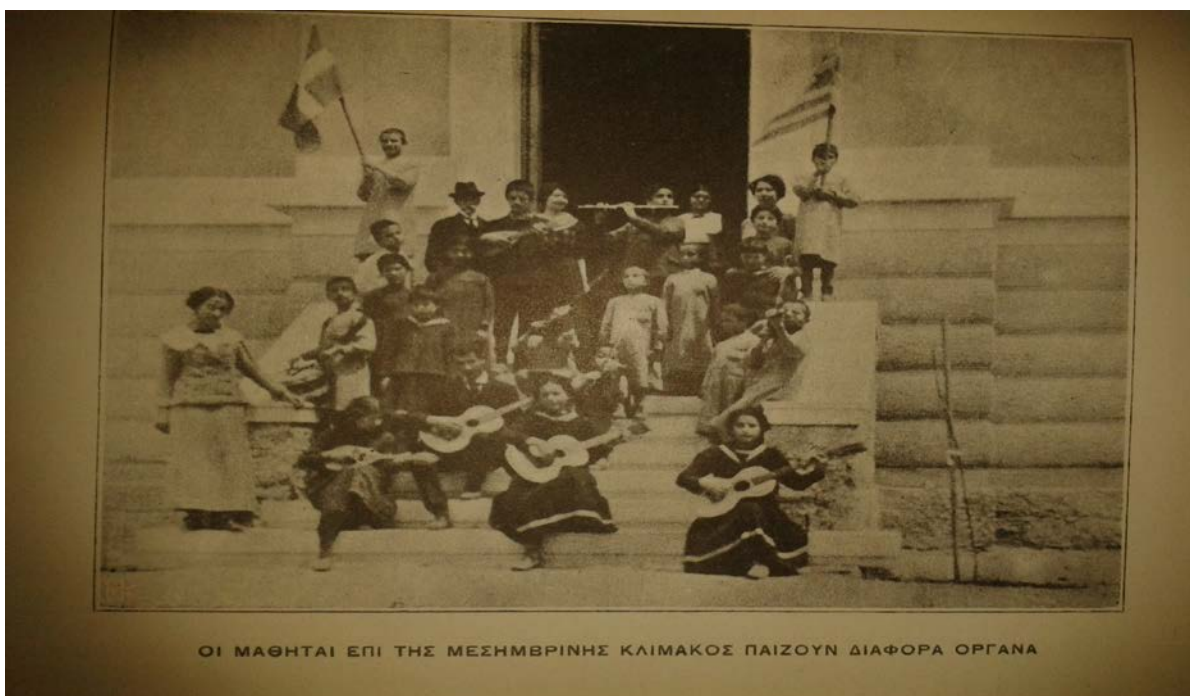
Σημαντικό επαγγελματικό εφόδιο αποτελούσε για τους τυφλούς απόφοιτους η μουσική. Για το λόγο αυτό, από τους πρώτες κιόλας τάξεις του Δημοτικού μάθαιναν τους νότες και διδάσκονταν μουσικογραφία, θεωρία, ωδική, έγχορδα, πνευστά όργανα και πιάνο από τους τυφλούς δασκάλους τους. Μεταξύ των οργάνων που διάλεγαν να μάθουν ήταν κιθάρα, μαντολίνο, βιολοντσέλο, πλαγιάυλο και σάλπιγγα. Όσοι είχαν κλίση στη μουσική ο Οίκος Τυφλών αναλάμβανε να τους στείλει στο Ωδείο ώστε να τελειοποιήσουν τους σπουδές τους και η μόρφωση αυτή να τους ωφελήσει επαγγελματικά.¹²² Ο Κανονισμός της Σχολής όριζε το εξής: «Ιδιαίτεροι συμφωνίαι γίνονται μεθ' όσων τυφλών, και κατόπιν επιτυχούς περατώσεως των τάξεων του Εκπαιδευτηρίου, επιθυμούν να τελειοποιηθούν προς απόκτησιν διπλώματος Ωδείου, διδασκαλείου, γυμνασίου και πανεπιστημίου».¹²³

Στο Ωδείο σπούδαζαν δύο περίπου χρόνια επιπλέον και αποκόμιζαν Πτυχίο είτε Βυζαντινής μουσικής, είτε κάποιου μουσικού οργάνου.¹²⁴

¹²² ΕΛΙΑ, Αρχείο Ειρήνης Λασκαρίδου, φάκελος 2.

¹²³ Κανονισμός Οίκου Τυφλών 1926 (ΕΛΙΑ, Αρχείο Ειρήνης Λασκαρίδου), λυτά έγγραφα.

¹²⁴ Συνεντεύξεις 4 και 11.

Εικόνα 30. Μουσική, ΕΛΙΑ, Αρχείο Ειρήνης Λασκαρίδου, Λογοδοσία 1912.

Εικόνα 31. Ορχήστρα, ΕΛΙΑ, αρχείο Ειρήνης Λασκαρίδου, Λογοδοσία 1911

Εικόνα 32. Ορχήστρα, ΕΛΙΑ, αρχείο Ειρήνης Λασκαρίδου, Λογοδοσία 1928

5.3 Διατροφή, Δωρεές και Ιατρική Περίθαλψη

«Μικρό καχεκτικό και ημίγυμνο μας έφεραν ένα Κρητικάκι την παραμονήν του νέου έτους. Το πρωί έτρωγεν απλειστώς άφθονο ψωμί με την σοκολάταν του, κατόπιν δε την μεσημβρίαν, το δειλινόν και το βράδυ, όταν οι άλλοι έτρωγον και το περεκίνουν να φάγη, εκείνο μεμψιμοιρόν έλεγεν: “Ωχ! Πάλιν φαγί; Εμείς στην Πατρίδα, μια φορά μόνον τρώμε”. Τέλος δε με φιλοσοφικήν αποφασιστικότητα απεφάνθη: “Αι! σιγά, σιγά θα συνειθίσω κι εγώ”. Τι σπάνιον πράγμα να στενοχωρήται κανείς δια να συνηθίσει εις την καλοπέρασιν!..»¹²⁵

Το παραπάνω απόσπασμα εμπεριέχεται στη *Λογοδοσία* του 1928, όταν στον Οίκο Τυφλών κατέφτασε από την Κρήτη ένα τυφλό παιδί για να παρακολουθήσει τα μαθήματα στο σχολείο. Μεγάλη εντύπωση μας προκαλεί σήμερα αλλά και τότε το γεγονός ότι ο μικρός μαθητής ήταν άμαθος στο να τρώει αρκετές φορές την ημέρα και όπως αναφέρει και ο ίδιος στην πατρίδα του έτρωγαν μόνο μια φορά. Μέχρι τα μέσα του 20ού αιώνα η ζωή στα χωριά ήταν πολλές φορές απελπιστική και οι συνθήκες διαβίωσης πολύ δύσκολες. Οι άνθρωποι σπάνια έτρωγαν κρέας και

¹²⁵ ΕΛΙΑ, Αρχείο Ειρήνης Λασκαρίδου, Οίκος Τυφλών, *Λογοδοσία του έτους 1928*, σ. 18.

σοκολάτα, τα οποία θεωρούνταν είδη πολυτελείας. Αντιθέτως, στον Οίκο Τυφλών, χάρη στις δωρεές που έκαναν οι ευκατάστατοι φιλόανθρωποι τα παιδιά και το προσωπικό του Ιδρύματος βρίσκονταν σε πλεονεκτικότερη θέση. Αυτό προκύπτει και από μαρτυρία άλλου τροφίμου, ο οποίος με θαυμασμό αναφέρει πως έτρωγαν και κρέας και οι συνθήκες, όσο αφορά τη διατροφή, ήταν εξαιρετικές, συγκριτικά με ότι επικρατούσε στην υπόλοιπη Ελλάδα.¹²⁶ Ένα ακόμη είδος πολυτελείας που παρεχόταν στους μικρούς μαθητές μετά το 1940 ήταν η σοκολάτα. Τα παιδιά από τα χωριά δεν είχαν ζαναφάει, αφού εκεί τρέφονταν συνήθως με χόρτα, σαλιγκάρια και όσπρια.¹²⁷ Στους πιο εύπορους όμως μαθητές τα φαγητά μέσα στο Ίδρυμα δεν τους άρεσε καθόλου. Μετά το 1950 η Αμερικανική βοήθεια ήταν σημαντική αφού τους παρείχε, όπως και σε πολλά ακόμη σχολεία της Ελλάδας, γάλα σε σκόνη, μαρμελάδα και βούτυρο.

Σύμφωνα με το διαιτολόγιο του Οίκου Τυφλών το καθημερινό πρόγραμμα διατροφής των μαθητών αποτελούνταν από :

Πρόγευμα 7.30 π. μ.

Κάθε παιδί 60 δράμια γάλα με λίγο καφέ, ένα κομμάτι άρτο και ένα βόλο ζάχαρης

Σε περίοδο νηστείας φασκόμηλο (σπάνια καφέ), ένα κομμάτι άρτο και δύο βόλους ζάχαρης.

Διάλειμμα 10 πμ.

Ένα κομμάτι άρτος (μετά το 1940 μαρμελάδα και θρεψίνη) και το χειμώνα ο άρτος συνοδευόμενος από μουρουνέλαιο.

Γεύμα 12.15

Κυριακή Κρέας ψητό ή μπιριζόλες με γεώμηλα ή χόρτα ή ντομάτες ή ντολμάδες ή γεμιστά κολοκύθια.

Δευτέρα Μακαρονάδα ή πλάφι με σαλάτα.

¹²⁶ Συνέντευξη 4.

¹²⁷ Συνέντευξη 5.

Τρίτη Σούπα και κρέας βραστό με χόρτα ή κρέας με χόρτα.

Τετάρτη Όσπρια ή ψάρια και χόρτα ή σπανάκι με ρύζι.

Πέμπτη Κεφτέδες με χόρτα ή κρέας με χόρτα.

Παρασκευή Όσπρια και χόρτα ή γεώμηλα γιαχνί ή κόκκινη κολοκύθα.

Σάββατο Κρέας με χόρτα ή όσπρια ή βραστό με χόρτα ή γεώμηλα. Σε περίοδο νηστείας τα παραπάνω φαγητά αντικαθίστώνται από πολλά λαχανικά, λαζάνια, ρύζι και όσπρια.

Δειλινό 4,15 μμ.

Ένα κομμάτι άρτο με φρούτα εποχής ή μέλι ή άλλο γλύκισμα που έχει δοθεί από δωρεές.

Δείπνο 7.30 μμ.

Κάθε παιδί ένα βραστό αυγό, γάλα και άρτο ή ρυζόγαλο. Σε περίοδο νηστείας φασκόμηλο ή σαλέπι με ελιές ή σούπα με ρύζι ή χαλβά ή μέλι με κάστανα.

Κυριακές και εορτές φρούτα και γλυκίσματα.

Οι δασκάλες και οι νηπιαγωγοί τρώνε μαζί με τα παιδιά τα ίδια ακριβώς φαγητά εκτός από το δείπνο στο οποίο τρώνε και ότι έχει περισσέψει από το μεσημέρι.

Διαιτολόγιο Υπηρεσίας

Α'. Πρόγευμα

Καφές ή φασκόμηλο με ζάχαρη και άρτο

Β'. Πρόγευμα

Ένα κομμάτι άρτο

Γεύμα

Ότι και τα παιδιά

Δείπνο

Χόρτα ή γεώμηλα ή ελιές ή κρεμμύδια ή ταραμά ή ρέγγες ή τυρί

Σε ορισμένες *Λογοδοσίες*, ιδιαίτερα σε εκείνες των ετών 1948 και 1949, αναγράφονται αναλυτικά τα βρώσιμα προϊόντα που προσέφεραν οι φιλόανθρωποι στο Ίδρυμα και το όνομα του καθενός. Πιο συγκεκριμένα, παρείχαν στον Οίκο Τυφλών: τσουρέκια, κουραμπιέδες, χριστόψωμα, σόκα, αυγά, καραμέλες, παξιμάδια, λουκούμια, κέικ, κρασί, τυριά, λάδι, καφέ, κρέας, μακαρόνια, λαχανικά και οπωρικά. Επιπλέον, εκτός απ την διατροφή, φρόντιζαν και για την ενδυμασία των παιδιών και για την ψυχαγωγία τους, χαρίζοντας φορέματα στα κορίτσια, κοστουμάκια κάλτσες και παντόφλες στα αγόρια και είτε τους μίσθωναν κάποιο αυτοκίνητο για να κάνουν μια εκδρομή είτε τα μετέφεραν και οι ίδιοι με τα ιδιωτικά τους αυτοκίνητα στην ύπαιθρο.¹²⁸ Όλα αυτά, για την περίοδο που αναφερόμαστε, ήταν πολυτέλειες, όπως επισημαίνει και σε έκθεσή της η Ειρήνη Λασκαρίδου, ιδιαίτερα το φαγητό, αφού τα παιδιά που έμεναν μέσα προέρχονταν από φτωχά λαϊκά στρώματα και όλα αυτά μπορεί να μην τα είχαν καν διανοηθεί.

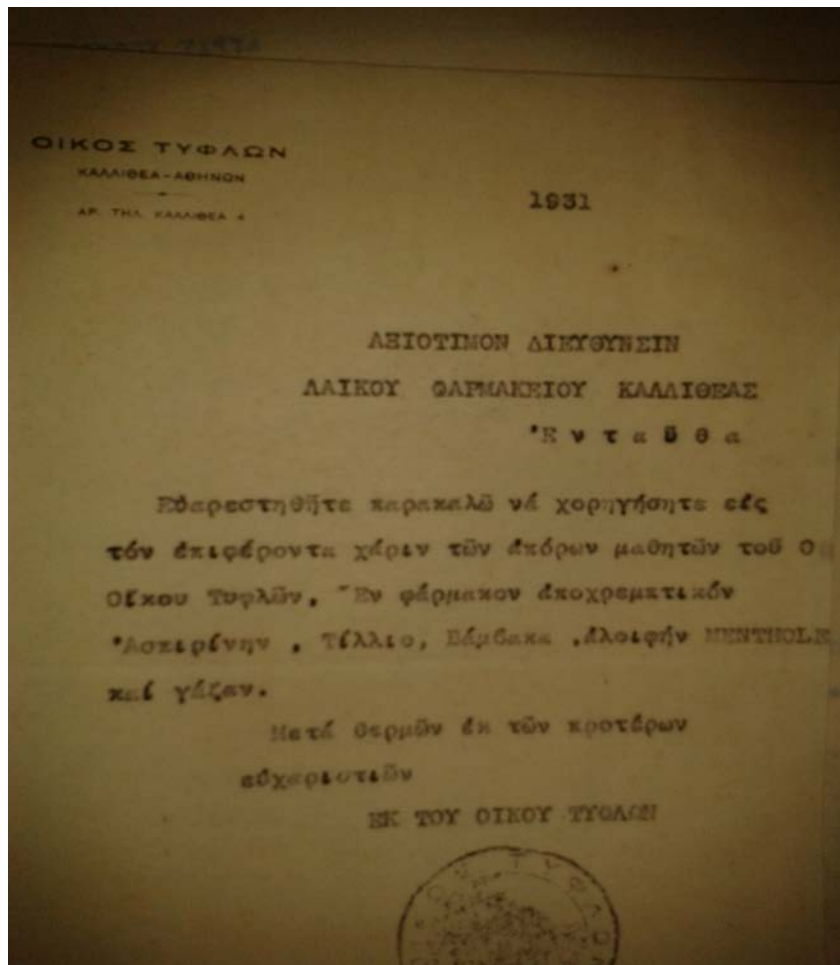
¹²⁸ ΕΛΙΑ, Αρχείο Ειρήνης Λασκαρίδου, Οίκος Τυφλών, *Λογοδοσία του έτους 1948, 1949*.

ΔΩΡΕΑΙ ΕΙΣ ΕΙΔΗ	
<p>Κος Κ. Ἄνωνόμος Κος Βαϊᾶνος Μάριος Κα Βαρβαρέσου Μαρία > Βασιλειάδου Σουσάνα > Βορρέ Ἰωάννου Γερμανική Πρεσβεία</p> <p>Κος Γεωργαντᾶς Κωνστ. > Δεσούλλας Θεόδωρος Διεθνῆς Ἐρυθρὸς Σταυρὸς Κυρίαί τοῦ ΕΟΧΑ</p> <p>Κα Ζωγράφου Καίτη Ἰταλικ. Νοσοκομεῖον > Ἐρυθρ, Σταυρὸς > Πρεσβεία</p> <p>Κα Καμπέρη Παρασκευῆ > Κανελλοπούλου Κος Κατσέλης Δημήτριος Κοι Κολλάρος Ι. καὶ Σαραν- τόπουλος Κ.</p> <p>Κατάστημα Παπασπυροπού- λου καὶ Ἀναγνωστοπούλου Κος καὶ Κα Κώνστα Ἀναστ.</p> <p>> Λαμπράκος Σωτ.</p> <p>Κος καὶ Κα Λάσκαρη Ἀλ. Κα Λασκαρίδου Εἰρήνη</p> <p>Δις Λυσικάτου Οἴκου. Μάνεση Νικολάου Κος καὶ Κα Μανεισιώτη Νικ.</p> <p>Δις Μαρίνου Φανῆ</p>	<p>Γραφικὴν Ὑλὴν Πολυτίμους ἐκδουλεύσεις. Βασιλόπηττα καὶ μανδαρῖνια Ν. Ε. Ὀπωρικά. 1 βαζ. γλυκὸ καὶ χαρτί διά γράψιμο 2 γραφομηχανὰς Τυφλῶν, 80 πινα- κίδας γραφῆς καὶ κέντρα. Ἐπλήρωσε 15 ἡμέρ. Συσσίτιον Διά Τυφλῆν φάρμακα καὶ 2 νυκτικά. Τακτικὴν παροχὴν τροφίμων. 10.000 δρ. διά πορτοκάλια καὶ ἄλλα ὄπωρικά διά τὰς ἑορτὰς Χριστ. λάδι, ἱατρὸν καὶ φάρμακα Λάχανο καὶ πολλὰ χόρτα. Οἰνόπνευμα, φάρμακα καὶ ἱατρὸν. Τρόφιμα.</p> <p>></p> <p>Πορτοκάλια. 1 βαζάκι γλυκὸ. 1 ψωμί ἐφτάζιμο καὶ πορτοκάλια. 125 τυπογραφικὰ φύλλα πρὸς ἐκτό- πωσιν τῆς 4ης Λογοδοσίας μας.</p> <p>Κάλτσες, κουβαρ. καὶ μανταρ. Ν. Ε. Ἀφθονα σταφύλια, κρασί, πατά- τες, λάδι, 1 ταψί σπανακόπητα. Πολλὰ λαχανικά, φακὴ, 1 ψωμί μπο- μπότα καὶ ἐκπτώσεις τιμῶν.</p> <p>Μαγιά. Διάφορα ὄπωρικά, γλυκὰ, δῶρα τὸ Ν. Ε. 30 ἀντικείμενα διά τὸ λα- χεῖον ἀξίας 95.000 δρ. Φιλοξε- νεῖαν προσωπικοῦ καὶ Τυφλῶν. Παραχώρησιν τῆς οἰκίας τῆς πρὸς χρῆσιν Γραφείων καὶ Ἀπο- θήκης τοῦ Συλλόγου. Μεταβά- σεις εἰς Ἀμαρούσιον κ. λ. Συνοδεῖαν Τυφλῶν. Εἰς μνήμην αὐτοῦ 2 ὄκ. κρέας, 8 ὄκ. χαρούπια, σταφίδες, λάδι, φα- γητὸ σοῦπα, σπανακόπητα. Κάστανα καὶ σῦκα διά τὸ Ν. Ἐτ. καὶ 2 Ἐργόχειρ. διά τὸ λαχεῖον.</p>

Εικόνα 33. Δωρεές σε εἶδος, ΕΛΙΑ, Αρχεῖο Ειρήνης Λασκαρίδου, λυτὰ ἔγγραφα

Ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἱατρικὴ περίθαλψη που περιεχόταν ἀπὸ τὸν Οἶκο τυφλῶν, χρειάζεται νὰ ἀναφερθεῖ πὼς κι ἐκεῖ τὰ πράγματα ἦταν καλὰ. Κάθε Σάββατο τὰ παιδιὰ ἔκαναν τὸ μπάνιο τους ὥστε νὰ ἀποφεύγονται ἀσθένειες που προέρχονταν ἀπὸ ἀσχημες υγιονομικὲς συνθήκες καὶ καθημερινὰ βούρτσιζαν τὰ δόντια τους. Με χαμομήλι οἱ ἐπιμελήτριες φρόντιζαν τὰ μάτια τους κάνοντάς τους ἀντισηπτικὲς πλύσεις. Μέσα στο Ἴδρυμα υπήρχε ἱατρεῖο. Ὁ υπεύθυνος ἱατρός, ὅποτε ἦταν ἀπαραίτητο, ζητοῦσε με ἐπιστολὴ του πρὸς τὸ λαϊκὸ φαρμακεῖο Καλλιθέας, γάζες, βαμβάκι, ἀσπρίνες καὶ αλοιφὲς μενθόλης.¹²⁹

¹²⁹ Λογοδοσία 1931, σ. 23.

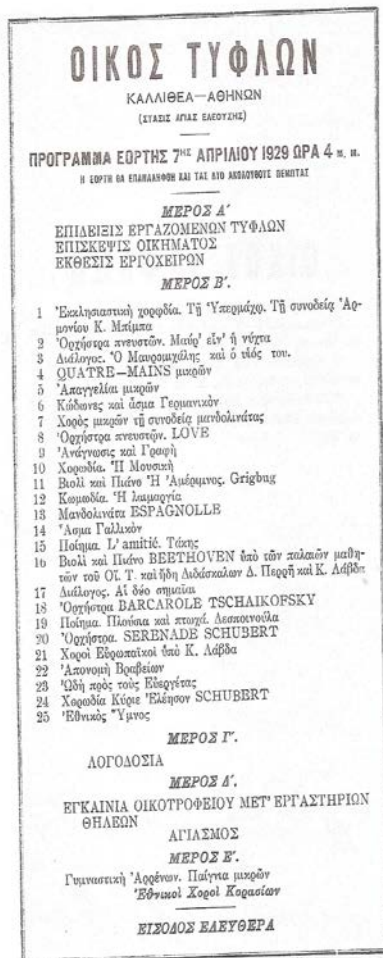
Εικόνα 34. Επιστολή προς τη διεύθυνση του λαϊκού φαρμακείου Καλλιθέας, ΕΛΙΑ, Αρχείο Ειρήνης Λασκαρίδου, λυτά έγγραφα

5.4 Εκδρομές, Κυριακές, Αργίες, Ψυχαγωγία

Ἦδη ἀπὸ το 1909 ὁ Οἶκος Τυφλῶν εἶχε ἀρχίσει νὰ ὀργανώνει μικρὲς ἐκδρομὲς γιὰ τοὺς λιγοστοὺς μαθητὲς τοῦ ἀλλὰ καὶ θεατρικὲς παραστάσεις. Ἡ ψυχαγωγία ἀποτελοῦσε βασικὸ συστατικὸ γιὰ τὴ διάπλαση τῆς προσωπικότητος τῶν μικρῶν τυφλῶν καθὼς, ὅπως γράφεται καὶ μέσα στὴ *Λογοδοσία* τοῦ 1909, πολλὰ ἀπὸ τὰ παιδιὰ ποὺ κατέφθαναν ἐκεῖ ἦταν θλιμμένα καὶ δὲν εἶχαν τὴ διάθεση οὔτε νὰ γελάσουν. Τὸ Ὠδεῖο Ἀθηνῶν ἐπέτρεπε τοὺς νὰ παρακολουθοῦν δωρεάν τὶς περισσότερες συναυλίες τοῦ Δημοτικοῦ θεάτρου.¹³⁰ Γιουρτές καὶ Κυριακὲς σήμαινε περιβολὴ εορτάσιμου στολῆς. Φοροῦσαν τὰ καλά τοὺς ρούχα, πῆγαιναν στὴν

¹³⁰ ΕΛΙΑ, Αρχείο Ειρήνης Λασκαρίδου, Οἶκος Τυφλῶν, *Λογοδοσία τοῦ ἔτους 1912*, σ. 10.

εκκλησία της Αγίας Παρασκευής η οποία χτίστηκε το 1952 και βρισκόταν εντός του Ιδρύματος, διάβαζαν το ευαγγέλιο και έψελναν. Αφού τελείωνε ο εκκλησιασμός και αν ο καιρός το επέτρεπε πήγαιναν μια κοντινή εκδρομή σε έναν υπαίθριο χώρο. Εκεί έτρωγαν και γλυκίσματα, τραγουδούσαν και οι χαρούμενες παιδικές φωνές και γέλια ακούγονταν σε όλη την Καλλιθέα.

Την επόμενη δεκαετία άρχισαν να πηγαίνουν και για θαλάσσια λουτρά και σε μερικές συναυλίες. Και οι ίδιοι οι τρόφιμοι όμως οργάνωναν θεατρικές παραστάσεις, όπου τραγουδούσαν, έπαιζαν κωμωδίες και μουσικά όργανα. Πολλοί κάτοικοι της Αθήνας αγόραζαν εισιτήρια και παρακολουθούσαν τις παραστάσεις τους.¹³¹

Πριν από το 1956, τη χρονιά που έγινε δωρεά ένα εικοσαθέσιο μικρό λεωφορείο στον Οίκο Τυφλών για να κάνουν πιο άνετα τα παιδιά τις βόλτες τους, οι μικροί μαθητές πήγαιναν κοντινούς περιπάτους κατά μήκος του Ιλισού, στο Φάληρο ή και πιο μακριά, με τη συνοδεία φυσικά κάποιων εθελοντών χριστιανών και ιερέων.

Εικόνα 35. Εισιτήρια για τη θεατρική παράσταση, ΕΛΙΑ, Αρχείο Ειρήνης Λασκαρίδου.

¹³¹ ΕΛΙΑ, Αρχείο Ειρήνης Λασκαρίδου, φάκελος 2.

Αυτοί, επισκέπτονταν το Ίδρυμα και πολλές φορές έπαιρναν μια μικρή ομάδα παιδιών με τα δικά τους αυτοκίνητα ή μίσθωναν άλλα και πήγαιναν όλοι μαζί σε Νοσοκομεία, Γηροκομεία και Οικοτροφεία, ώστε οι τυφλοί μαθητές να έρθουν σε επαφή και με άλλα Ίδρύματα. Λόγω του συνεχούς εγκλεισμού τους μέσα στον Οίκο Τυφλών τα παιδιά ένιωθαν έντονα την ανάγκη να αποδράσουν και περίμεναν με ανυπομονησία την επόμενη εκδρομή τους. Ακόμη, επισκέπτονταν την Ακρόπολη, τον Πύργο της Βασιλίσσης στα Λιόσια, την περιοχή του Διονύσου και της Βουλιαγμένης. Όσα παιδιά έκαναν προσκοπισμό, οδηγισμό ή κατηχητικό, λάμβαναν μέρος σε περισσότερους περιπάτους και κάθε Κυριακή, στα μέσα του αιώνα, ο δήμος τους έδινε το απορριμματοφόρο ως όχημα μετακίνησης.¹³² Κάποιες φορές τα καλοκαίρια διεξήγαν οι δάσκαλοι τριήμερες εκδρομές στη Χαλκίδα, όπου εκεί όλοι μαζί απολάμβαναν τη θάλασσα.¹³³

Εικόνα 36. Η εκκλησία της Αγίας Παρασκευής εντός του προαυλίου του Οίκου Τυφλών, Καλλιθέα

Εικόνα 37. Εκδρομή, ΕΛΙΑ, αρχείο Ειρήνης Λασκαρίδου, Λογοδοσία 1931

Ο προσανατολισμός ήταν απαραίτητος και όφειλε να τον γνωρίζει κάθε μικρός μαθητής. Τα πρώτα του βήματα τα έκανε μέσα στον προαύλιο χώρο της Σχολής, γύρω από τον κήπο και μέσα στα δωμάτια. Δεν επιτρεπόταν να βγαίνουν μόνοι

¹³² Σονεντεύξεις 1,2, 5 και 7.

¹³³ «Θησαυρός», ό.π., σ. 11.

τους έξω πριν τα 16 τους χρόνια. Στην αρχή, διστακτικά, οι μικροί τυφλοί μιμούνταν τις δασκάλες τους στο τρέξιμο και στα παιχνίδια. Αυτές, τους παρακινούσαν με στοργή και ευγένεια να χαρούν την ελευθερία τους και να περιορίσουν τους φόβους τους: «Δεν τρέχεις! διατί; εδώ δεν έχεις κανέν κακό να πάθης! Όλοι σ' αγαπούν.» «Μη μένεις σιωπηλός, φώναξε, τραγούδησε διά να ομοιάσης τα χαρωπά πουλάκια, που ψάλλουν εις τα μεγάλα δέντρα». Μέσα σε αυτό το κλίμα τα τυφλά παιδιά έτρεχαν, γελούσαν, πηδούσαν χωρίς να φοβούνται μήπως και χτυπήσουν, διοργάνωναν εμποροπανηγύρεις, βαφτίσεις κουκλών μετά προσκλήσεων, χορούς, πολέμους με ξύλινα όπλα, χάρτινες σημαίες και περικεφαλαίες.¹³⁴ Η κινητικότητα πριν από το 1980 δεν διδάσκονταν μέσα στο Ίδρυμα. Μόνοι τους οι μικροί μαθητές με την παρότρυνση των δασκάλων και των επιμελητριών μάθαιναν πρώτα να κινούνται στο χώρο και μετά έξω στο δρόμο πώς να κυκλοφορούν ανεξάρτητοι. Πολύ αργότερα η κινητικότητα εντάχθηκε στο πρόγραμμα του Κ.Ε.Α.Τ ως απαραίτητο εφόδιο.¹³⁵

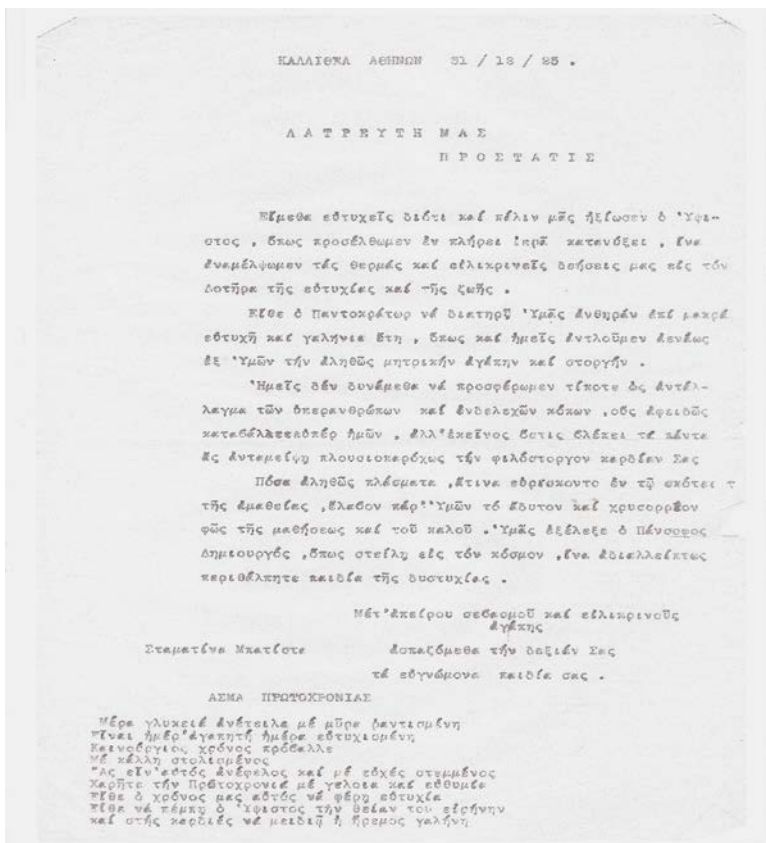
Εικόνα 38. Χορός στο προαύλιο του Οίκου Τυφλών, ΕΛΙΑ, αρχείο Ειρήνης Λασκαρίδου, Λογοδοσία 1911

5.5 Αλληλογραφία και Αντίλογος

¹³⁴ ΕΛΙΑ, Αρχείο Ειρήνης Λασκαρίδου, *Λογοδοσία 1909*, σσ. 17-19.

¹³⁵ Παιδαγωγικός Σύμβουλος, *Για την προσέγγιση και αλληλοαποδοχή, τυφλών παιδιών, γονιών, κοινωνίας*, Υπουργείο Υγείας και Πρόνοιας, Κέντρο Εκπαιδεύσεως και Αποκαταστάσεως Τυφλών, Νικολάου Δέρβη Προύσοης, Αθήνα 1985, σ. 15.

Στο αρχείο της Ειρήνης Λασκαρίδου διασώζονται πλήθος επιστολών προς την ίδια από πρώην τροφίμους της Σχολής και έτσι μας γίνεται φανερή η επικοινωνία και οι επαφές που συνέχιζαν να διατηρούν μετά την αποφοίτησή τους. Αφού επέστρεφαν στις εστίες τους, όσοι επέστρεφαν, της έστελναν γράμματα με ευχές κάθε Χριστούγεννα και Πάσχα ή στην ονομαστική της εορτή και την ενημέρωναν για την επαγγελματική τους πορεία. Αρκετοί από αυτούς την επισκέπτονταν από κοντά έπειτα από πολλά χρόνια και όταν εύρισκαν την ευκαιρία. Ήταν γι' αυτούς, όπως ανέφεραν χαρακτηριστικά, «*Η μανούλα των τυφλών*». Η συμπάθεια που έτρεφαν προς το πρόσωπό της αποκαλύπτεται από τις προσφωνήσεις των τροφίμων στην αρχή των επιστολών τους: «*Λατρεμένη μας προστάτις*», «*Σεβαστή μας μητέρα*», «*Μεγάλη μου ευεργέτις*», «*Προσφιλή μας ευεργέτις*», είναι μερικές χαρακτηριστικές εκφράσεις. Πολλές είναι και οι επιστολές από μαθητές που δεν επιθυμούσαν να επιστρέψουν στον τόπο καταγωγής τους, αλλά την παρακαλούσαν να τους επιτρέψει να μείνουν μέσα στο Ίδρυμα με αντάλλαγμα την εργασία τους στα εργαστήρια και την προσφορά τους σε ό,τι άλλο χρειαζόταν η Σχολή.¹³⁶

¹³⁶ ΕΛΙΑ, Αρχείο Ειρήνης Λασκαρίδου, λυτά έγγραφα.

ΑΝΤΙΓΡΑΦΟΝ

Κορακιάνα 6 Σεβρίου 1939

Ἀγαπητή μας Κυρία Φίρηνη

Ἐλάδομεν τὴν κομητὴν μας ἐπιστολήσας, καὶ ἐχάρημεν πολὺ τὸ μόνον ποῦ μᾶς ἐλόπησεν ἤτο ἡ ἐρώτησις ποῦ μᾶς κίματα, ἐν θέλωμεν νὰ ἔλωμεν εἰς τὸ σχολεῖον. Ἦτο καὶ λόγος, αὐτὸς ποῖος εἶναι ἐκεῖνος, ποῦ θέν θέλει τὸ σχολεῖον ὅπου ἐνταῦς αὐτῶ περιλαμβάνεται ἡ εὐτυχία ἡμῶν. Ἦν εἶχαμεν ἐργασίαν κατὰ ὑποφύρανο ἀλλὰ ἐφέτος ἀπ' ἄλλας τῆς χρονιᾶς χειρότερα, εὐταλῶς μικρὰ πράγματα κάναμε, διὰ νὰ περνᾷ ὁ καιρὸς μας καὶ μάλιστα τὰρα καθήμεθα ἀργὰ καὶ στενοχωροῦμεθα.

Ἐὺς παρακαλοῦμεν λοιπὸν θερμότητα, ἐάν εἶναι δυνατὸν νὰ γίνωμεν καὶ ἐφέτος δεκταί.

Ὅλους φιλοῦμεν, γὰς δὲ λατρευτὴν μας Κυρία Φίρηνη παρακαλοῦμεν νὰ δεχθῆτε τὰ ἐγκάρδια Σεβασματὰ μας.

Ὅλγα καὶ Φαγγελίτου

Εικόνα 39. Επιστολές προς τη διευθύντρια, ΕΛΙΑ, Αρχείο Ειρήνης Λασκαρίδου

ΛΑΤΡΕΥΤΗ ΜΟΥ ΠΡΟΣΤΑΤΙΣ

Πολὺς καιρὸς παρήλθε κοῦ ἔχω νὰ σᾶς γράψω καὶ δὲν δύναιμι νὰ
σᾶς περιγράψω τὴν ἐπιθυμίαν μου ,τὴν νοσταλγίαν, ἣν ἔχω εἰς
τὴν καρδίᾳ μου . Πότε πειδὸ θὰ ἐξημερώσῃ ; Πότε θὰ ἐπιλάμψῃ καὶ
ἡ ἡμέρα κατὰ τὴν ὁποῖαν θὰ σᾶς ἴδω; διὰ νὰ ἡσυχάσω ,νὰ ἐπαληθεύ-
σουν τὰ ὄνειρά μου ,αὐτὰ ὄπτασίαι μου . Ἐλπίζω, ἐλπίζω .

Μικρὰν ἀνακουφίσιν ελαβὸν χθὲς τὸ βράδυ κοῦ ἦλθεν ὁ Κύριος
Θεόδωρος καὶ μοῦ εἶπεν ὅτι ἔρχεται ἀπὸ σᾶς γλυκεῖά μου Μαννοῦλα
"Ὡ ἀληθῶς ἀνακουφίζομαι μὲ ἕνα σας λεγόν , διότι μέσ' σ' τὴν
ἀρρώστειάν μου, μέσ' σ' τὰ δάκρυα τῆς ἀπελπισίας μου καὶ τῆς ἀπο-
γνώσεως , ἕνας λεγὸς εἶναι φάρμακον , εἶναι ὑποσιτιστικὸν θαλασσινόν
εἶναι παρηγοριὰ σ'τὴ μαραμμένη καὶ πονεμένη μου ψυχὴ . Πῶς πε-
ράσατε τὸν ὀλίγον αὐτὸν καιρὸν εἰς τὰ διάφορα μέρη κοῦ ἐπηγάτε .
"Ἀχ πῶς ἤθελα νὰ ἤκουα ἐκ τῆς μελιρροῦτου γλώσσης σας τὸ ταξειδι-
ὸν σας . Ἐχω δίψαν ἀπ' αὐτὰ τὰ πράγματα . Τώρα ὁμως ἔχετε
πολλὰς φροντίδας καὶ ἐργασίας . Μεριμνᾶτε ὡς φιλόστοργος μητὴρ
Ποῖος ἕως τώρα εὐρέθη νὰ κάμῃ ἕνα τέτοιο μέγα μυστήριον ;

Πόσες φορές τὸ σκέπτομαι καὶ παρακαλῶ τὸν Κύριον ἕαν εἶναι δυ-
νατὸν νὰ ἀφαιρῇ ἀπὸ ἐμέ ἡμέρας καὶ σᾶς ἡμέρας , διότι εἰσεθε
ἐπίγειος σωτὴρ τῶν ψυχῶν μας . Ἄνευ τῆς ὑπάρξεώς σας θὰ εἰμεθα
ἔρμεια τῆς τύχης . Αἱ καρδίαι μας εἶναι πλημμυρισμέναι μὲ δάκρυα
ἐδγνωμοσύνης καὶ ἀπευροῦ ἀγάπης . Καὶ γιὰτὶ ὁμως νὰ εὐρίσκωνται
καρδίαι ἀναίσθητοι , μὴ αἰσθανόμεναι τὴν τόσῃν ἀδυσθυσίαν σας,
καὶ ἄνθρωποι οἱ ὅποιοι νὰ κατηγοροῦν , ὡς ἀνέγνωσαν σ'τὴν ἐφη-
μερίδα . Πόσον στενοχωροῦμαι , ἀλλὰ ἐνθυμοῦμαι ὅτι εἶπεν ὁ φι-
λόσοφος Πυθαγόρας ὅτι, ἐκεῖνος θὰ εἶναι τέλειος, τὸν ὅποιον
θὰ κατακρίνουν ὅλοι ὡς τὸν Χριστὸν καὶ αὐτὸ με παρηγορεῖ .

Ἐγὼ εὐτυχῶς εἶμαι καλλιτερεα , μετεφέρθην εἰς θάλαμον . Εἰς τὸ

Εθαγγελίτσα ,

Χαλκίς 7 / 7 /31

ΛΑΤΡΕΥΤΗ ΜΟΥ ΠΡΟΣΤΑΤΙΣ ΚΑΙ ΕΙΡΗΝΗ ,

Δέν θέλω 'ακσμη νά πιστευσω ότι εδρίσκομαι μακράν σας
καί μακράν άπο τήν προσφιλεστάτην μου Σχολήν. 'Η μεγάλη μου
εδγνωμοσση καί ή άπειρος άγάπη , ήν αισθάνομαι πρός Σᾶς καί
πρός όλον τό περιβάλλον τής Σχολής μας , μέ κἀμνει νά αισθα-
νωμαι τόσον πολυ τήν λσπήν , όταν φευγω άπο πλησίον Σας .
'Η άδελφή μου σᾶς στελλει τας άπειρους της εδχαριστίας , διά
τά περισσοτερας ήμέρας ποῦ μέ έκρατήσατε μέ τόσην καλωσσην .
καί άμφοτεραι παρακαλοῦμεν τόν Θεον νά άμειθη πάντοτε τοῦς
άμέτρους κόπους Σας καί τήν άπειρον καλωσσην σας , πλουσι-
οπαρσχος . 'Ο νοῦς μου διαρκῶς εδρίσκεται πλησίον σας καί τά
χείλη μου δέν παυουν νά έκφραζουν τό θαυμασιον καί θεάρεστον
'Εργον Σας 2 Τήν άδελφήν μου τήν ηδρα μέ φοδερον λαιμσκονον

31/12/32

ΛΑΤΡΕΥΤΗ ΜΑΣ ΠΡΟΣΤΑΤΙΣ :

'Ηλθε καί πάλιν τό Νέον έτος καί προσερχόμεθα τα-
πεινῶς νά Σᾶς έκφράσωμεν τας πλέον ειλικρινεῖς μας εδχᾶς,
εγαλμένας άπό τά βάθη τής άγνης ψυχής μας , διά τας τόσας
καί τόσας εδεργείας , ποῦ έπιτελεῖτε επί τόσα έτη, διά τοῦς
κόπους ποῦ καταβάλλετε πρός χάριν μας . 'Ημεῖς Λατρευτή
μας Μητέρα, μόνον μέ τας ειλικρινεῖς καί άγμάς εδχᾶς μας μπο-
ροῦμε νά Σᾶς πληρώσωμεν . 'Ικετεσομεν τόν πανάγαθον καί
οδράνιον 'Ημῶν Πατέρα , νά Σᾶς χαρίξη όγειαν , μακροημέρευσιν
διά νά εξακολουθῆτε τό εδγενές καί φιλόανθρωπον 'Εργον Σας , μέ
τό όποῖον δίδετε παρηγορίαν καί εδτυχίαν εις τόσας πονεμέ-
νας ψυχᾶς .

Εικόνα 39. Επιστολές προς τη διευθύντρια, ΕΛΙΑ, Αρχείο Ειρήνης Λασκαρίδου

Διαβάζοντας κανείς τις παραπάνω επιστολές που έστειλαν οι απόφοιτοι στην Ειρήνη Λασκαρίδου και ρίχνοντας μια ματιά στις Λογοδοσίες όλων των ετών, στις οποίες η διευθύντρια κατέγραφε τα επιτεύγματα και τις σκληρές προσπάθειες που σημειώνονταν στο Ίδρυμα χάρη σε αυτήν και στο υπόλοιπο Προσωπικό, το συμπέρασμα που θα έβγαζε θα ήταν κάθε άλλο παρά αρνητικό. Όλα είναι σίγουρο πως λειτουργούσαν κατά γράμμα και πως οι τρόφιμοι ζούσαν μια υπέροχη ζωή. Παρόλα αυτά όπως ήταν φυσικό δεν έλειπε ο αντίλογος και οι κατηγορίες εις βάρος τους. Το 1930 ο γνωστός συντάκτης της εφημερίδας *Εσπερινής* Λουκάς Δαράκης παρέθετε τη συνέντευξη ενός απόφοιτου της Σχολής που παρουσιάζει μεγάλο ενδιαφέρον και για το λόγο αυτό παρατίθεται ευθύς αμέσως.

— Ασφαλώς δεν ξέρετε τι γίνεται στο Ίδρυμα αυτό.

— Μα εγώ διαβάζω εδώ στη Λογοδοσία, πως όλα πηγαίνουν άριστα κι εσείς καλοζήτε.

— Το πρώτο που είπατε είναι αλήθεια. Όλα πηγαίνουν καλά. Όλα εκτός απ τη ζωή μας. Κι αυτό επειδή εμείς εδώ μέσα δεν είμαστε ο σκοπός του ασύλου, αλλά οι άνθρωποι που γινόμεθα αφορμή να πηγαίνουν όλα καλά, όπως λέτε κι εσείς.

— Μα πώς συμβαίνει να μην είστε ευχαριστημένοι, αφού γίνονται τόσα έξοδα για τη συντήρηση αυτού του ασύλου;

— Αυτό είναι άλλο πράγμα. Δεν σας είπα; Άλλο πράγμα εμείς άλλο το άσυλο, αυτό καλοπερνάει.

— Ποιο; Το κτίριο;

— Όχι δα. Οι άλλοι.

— Η διευθύντρια;

— Ακριβώς. Σας παρακαλώ να προσέξετε σε μια λεπτομέρεια που θα διαβάσετε αυτού μέσα στη Λογοδοσία, αν δε βαριέστε να διαβάζετε.

— Τι πράγμα;

— Το εξής. Τα έσοδα του οίκου είναι... υπέρογκα κάθε χρόνο. Θα δείτε λοιπόν πως τα έξοδα της συντηρήσεώς μας διαρκώς γίνονται λιγότερα. Αυτό έχει τη σημασία του.

— Και πόσοι μένετε τώρα εδώ;

— Αυτή την εποχή έχουμε μείνει λίγοι. Τριάντα περίπου. Στον καλό καιρό υπερβαίναμε τους 100.

— Καλά η στατιστική μας λέγει πως στην Ελλάδα υπάρχουν 7000 τυφλοί. Αν ο Οίκος Τυφλών ήθελε να εκμεταλλευτεί την εργασία τους δεν θα έπαιρνε και πολλούς άλλους;

— Και εδώ θα σας απαντήσει η Λογοδοσία που κρατάτε. Ανοίχτε στην προτελευταία σελίδα, θα δείτε πως δε μπορούν να έρθουν εδώ ούτε οι κουτοί, ούτε οι φιλάσθενοι, ούτε οι ανίκανοι για εργασία γέροι κτλ. Τι σημαίνει αυτό; Σημαίνει ότι ιδιαιτέρως τονίζεται πως όποιος δείξει σκληρία ή αμέλεια, πετιέται στους δρόμους για να αρχίσει να ζητιανεύει.¹³⁷

Μέσα από το παραπάνω μικρό απόσπασμα της συνέντευξης γίνεται φανερό πως τα πράγματα δεν πήγαιναν και τόσο καλά, όσο παρουσιάζονταν στη Λογοδοσία από τη διευθύντρια Ειρήνη Λασκαρίδου. Οι απόφοιτοι γνώριζαν πολύ καλά πώς διαχειριζόταν τα χρήματα η Σχολή, ακόμη και τα λεφτά που μάζευε η Εκκλησία κάθε Κυριακή βγάζοντας το δίσκο, πολλές φορές δεν προσφέρονταν για τις καθημερινές ανάγκες των μικρών οικοτόρφων. Το πού πήγαιναν παραμένει άγνωστο.¹³⁸

Στο ίδιο έντυπο μία ημέρα μετά δημοσιεύτηκε πάλι μια μεγάλη έρευνα του δημοσιογράφου Λουκά Δαράκη για την κατάσταση που επικρατούσε στο Ίδρυμα. Από την έρευνα, που δημοσιεύεται με το χαρακτηριστικό τίτλο «Μια ματιά στο Βασίλειο του Σκότους» παρατίθεται το ακόλουθο απόσπασμα:

Μια επίσκεψις εις τα διάφορα διαμερίσματα, ανήλια και υπόγεια δωμάτιακοιμούνται οι τυφλοί, η φυματίωσις θερίζει, αγάπη στα σκοτεινά.

-Ετοιμάσου να επισκεφτείς το βασίλειο του σκότους.

Αυτή η φράση έπεσε πάνω μου σαν βόμβα από το στόμα του διευθυντού.

-Αστειέεσθε;

-Καθόλου, γρήγορα μάλιστα γιατί πρέπει να μάθουμε τι γίνεται εκεί κάτω.

-Μα δεν πέθανα ακόμη.

Κατεβαίνω θλιμμένος μέχρι θανάτου.

-Τι συμβαίνει; Με ρωτά ένας συνάδελφος.

-Μέσα σε μια ώρα πρέπει να πάω στη κόλαση και να γυρίσω.

¹³⁷ Εφημ. *Εσπερινή*, Αθήνα, 17 Σεπτεμβρίου 1930.

¹³⁸ Συνέντευξη 1.

Όσοι κατεβαίνουν στη φαληρική ακτή, ασφαλώς και θα έχουν προσέξει το «Αμπέτειο Μέλαθρον» και κατά πάσα πιθανότητα περισσότεροι θα φαντάσθηκαν ότι μέσα κατοικεί η ευτυχία. Στην πραγματικότητα όμως κατοικούν τυφλοί, άνθρωποι δηλαδή απόκληροι της τύχης, που είναι αιώνια καταδικασμένοι να ζουν μέσα στο σκοτάδι.

Περνώ μέσα στο προαύλιο. Μπροστά μου είναι ανοιχτή η θύρα που υπογείου. Προχωρώ. Συναντώ δύο εργάτες. Τι κάνετε εδώ;

-Επισκευάζουμε τας αίθουσας του λουτρού.

-Μπορώ να δω;

-Περάστε.

Βρίσκομαι μέσα σε δύο δωμάτια ευρύχωρα, απλά, που χρησιμεύουν για δωμάτια λουτρού. Στους διαδρόμους είναι βγαλμένα ξέστρωτα κρεβάτια.

-Ποιος μένει εδώ; Ρωτώ μια κυρία του προσωπικού.

-Μα... κανείς.

Η ΦΥΜΑΤΙΩΣΙΣ ΘΕΡΙΖΕΙ

Είναι φανερό πως μου είπε ψέμματα. Σε όλη τη συζήτησι απαντούσε έπειτα από σκέψι και πολύ διστακτικά.

-Τότε τι θέλουν εδώ αυτά τα κρεβάτια;

-Τα βγάλαμε επειδή γίνονται επισκευές.

-Και αφού δεν κοιμάται κανείς εδώ τι θέλουν μέσα στους θαλάμους; Μήπως έχετε τίποτα έκτακτες επισκέψεις;

-Ρωτήστε την κυρία διευθύντρια.

Προτίμησα όμως να ρωτήσω ένα μικρό τυφλό και με πληροφόρησε πως κάτω εκεί στα υπόγεια και ανήλια δωμάτια κοιμούνται οι τυφλοί. Έπειτα όταν διάβασα τη στατιστική των θανάτων των τυφλών και είδα πόσοι πεθαίνουν από φυματίωσι, βυθίσθηκα σε πένθιμες σκέψεις.

Μετά την επίσκεψη στα υπόγεια δωμάτια του Οίκου Τυφλών ο δημοσιογράφος αποφασίζει να επισκεφθεί τη διεύθυνση. Η Ειρήνη Λασκαρίδου τον υποδέχεται διστακτικά και του ζητά να έρθει μια άλλη μέρα, αφού πρώτα θα έχουν κλείσει ραντεβού. Της ζητά μια δεκάλεπτη συζήτηση όμως και πλάι αυτή το αρνείται. Δεν ήταν ευπρόσδεκτος στο γραφείο, όπως ήταν αναμενόμενο γιατί έπιασε τη διευθύντρια εξ απροόπτου.

Επροχώρησα λίγα βήματα, ανεβαίνω τις μαρμαρένιες σκάλες πατώντας στα νύχια. Σε μια αίθουσα μια ομάδα τυφλών ήτο βυθισμένη στην εργασία της. Είναι πολύ περιέργο θέαμα και τραγικό συνάμα να βλέπετε τους δυστυχείς αυτούς ανθρώπους όταν εργάζονται, όταν συζητούν, όταν παίζουν και όταν ερωτοτροπούν ακόμη. Άμα ακούσουν τον θόρυβο των βημάτων σας στρέφουν απότομα το κεφάλι και καρφώνουν επάνω σας τα μάτια τους λες και σας βλέπουν. Έχουμε συνηθίσει να βλέπουμε τα μάτια των ανθρώπων να παρακολουθούν κάθε μας κίνηση και να εκφράζουν τα ανάλογα συναισθήματα που γεννά η εντύπωση που τους προξενούμε να μαρτυρούν την ψυχική διάθεση κάθε στιγμή μας, ώστε μας φαίνεται παράξενο να βλέπουμε τα μάτια αυτά - όταν υπάρχουν- ακόμα και απλανή. Στους τυφλούς δεν βλέπεις τίποτα από αυτό. Ότι και αν κάνουν τα μάτια τους διαρκώς έχουν την ίδια έκφραση. Δεν έχουν δηλαδή καμιά, είναι σαν κακοφτιαγμένα μάτια αγάλματος.

Τους παρακολουθώ χωρίς να τους μιλήσω. Άλλοι πλέκουν ψάθινα καλάθια και καθίσματα, άλλοι φτιάχνουν διάφορα χρήσιμα μικροπραγματάκια με πλεγμένο χόρτο, φουντουνιέρες, βάζα, παντούφλες, ανθηστήρες κλπ. Ένας τυφλός έως δεκαπέντε ετών εφώναξε από το κάθισμά του.

-Ελενίτσα;

Και η Ελενίτσα που έγραφε πιο πέρα με μια γραφομηχανή ειδικά για τους τυφλούς εγέλασε. Ο νέος σηκώθηκε σιγά, πήγε κατευθείαν κοντά της και άρχισε τρυφερότητα να της χαϊδεύει τα μαλλιά. Εκείνη δεχότανε με ευχαρίστηση την έκφραση της αγάπης του νεαρού τυφλού.

ΧΙΛΙΑΔΕΣ ΑΟΜΜΑΤΟΙ

Απεφάσισα τώρα να τους μιλήσω. Έπειτα από τα τυπικά τους είπα πως η κυρία διευθύντρια τους παρακαλεί να μου δώσουν μερικές πληροφορίες.

-Μας παρακαλεί;

-Μάλιστα.

-Αυτό σημαίνει πως δεν πρέπει να σας πούμε την αλήθεια, μου λέγει κάποια.

-Τότε σας παρακαλώ εγώ να μου πείτε την αλήθεια.

-Η αλήθεια είναι πως εμείς δουλεύουμε όλην την ημέρα, πως κερδίζουμε 250 χιλιάδες το χρόνο από την εργασία μας και σε μας δίνουν 100 ή 200 δραχμές βραβείον και αυτό σε όποιον δείξει μεγαλύτερη επιμέλεια. Εννοείται πως την καλλίτερη επιμέλεια κατά κανόνα την επιδεικνύει εκείνος που δεν έχει κανένα παράπονο, που είναι απολύτως ευχαριστημένος, που θα πη τα πιο πολλά, καλά λόγια για το ίδρυμα.

Από το παραπάνω απόσπασμα γίνεται αντιληπτό ότι η ξαφνική επίσκεψη του δημοσιογράφου βρήκε όλο το προσωπικό απροετοίμαστο και αυτή η μη προγραμματισμένη συνάντηση έβγαλε στο φως ένα μέρος της καθημερινότητας των τροφίμων. Στα υπόγεια και χωρίς ήλιο δωμάτια κοιμούνται οι μαθητές και όσοι πάσχουν από φυματίωση. Η επίσκεψη λίγο αργότερα στα εργαστήρια έκανε μεγάλη εντύπωση στον δημοσιογράφο, αφού το 1930 δεν ήταν συχνό φαινόμενο να βλέπεις τυφλούς να εργάζονται. Η εικόνα του προκάλεσε οίκτο και θαυμασμό παράλληλα. Η συναναστροφή αγοριών και κοριτσιών στα εργαστήρια όπως ήταν φυσικό γεννούσε έναν ερωτισμό ανάμεσά τους ήδη από μικρή ηλικία. Τέλος μέσα από την αθωότητα τους ξεπροβάλλει η αλήθεια. Τα κέρδη του Οίκου Τυφλών χάρη στην αδιάκοπη εργασία των τροφίμων είναι μεγάλα. Η αμοιβή τους όμως ελάχιστη και όχι πολλές φορές λόγω της αξίας τους και της παραγωγικότητάς τους, αλλά λόγω της «σωστής» διαγωγής τους στο Ίδρυμα.

Από τη μαρτυρία ακόμη ενός τροφίμου του Ιδρύματος κατά τη δεκαετία του 1950 γίνεται φανερό πόσο μεγάλη σημασία είχε η «εικόνα» της Σχολής. Μέσα σε μια αίθουσα υπήρχαν βαλσαμωμένα πουλιά και νυχτερίδες. Υποτίθεται όπως προφασίζονταν στους επικέπτες ότι ήταν για το μάθημα της ζωολογίας, όμως τα παιδιά ποτέ δεν είχαν τη δυνατότητα να τα αγγίξουν ώστε να τα καταλάβουν. Τους το απαγόρευαν ρητά γιατί υπήρχε περίπτωση να τα χαλάσουν.¹³⁹

Εικόνα 40. «Ο Ήλιος»

5.6 Σχολή Τυφλών Θεσσαλονίκης ή αλλιώς Ίδρυμα Προστασίας Τυφλών Βορείου Ελλάδος «Ο Ήλιος»

Το συγκεκριμένο σχολείο ξεκίνησε τη λειτουργία του το 1947 με πρωτοβουλία του φιλανθρωπικού σωματείου «Οργάνωση Προστασίας Τυφλών» με σκοπό να καλύψει

¹³⁹ Συνέντευξη 15

τις ανάγκες των ατόμων με αναπηρία όρασης της μεταπολεμικής Βόρειας Ελλάδας. Παρείχε τις υπηρεσίες του σε άτομα δηλαδή από τις περιοχές της Μακεδονίας, της Θράκης, της Ηπείρου, της Επτανήσου και της Θεσσαλίας.

Στη δικτατορία, το καθεστώς ίδρυσε το Ίδρυμα Προστασίας Τυφλών «Ο Ήλιος», το οποίο υπήρχε μέχρι πρόσφατα και στη συνέχεια, όπως πολλά άλλα ιδρύματα που δημιουργήθηκαν επί δικτατορίας καταργήθηκαν. Στην ουσία, το 1973, υποχρεώθηκαν όλα τα σωματεία να γίνουν ιδρύματα, μεταφέροντας σε αυτά την περιουσία τους. «Παιδί» αυτού του φιλανθρωπικού σωματείου ήταν πάντα η Σχολή Τυφλών.

Σύμφωνα με το νομικό πλαίσιο που διέπει τη λειτουργία του σκοπός της ήταν η εκπαίδευση, η επαγγελματική κατάρτιση και η γενικότερη μέριμνα για άτομα με οξύτητα όρασης κάτω του 1/20. Στις εγκαταστάσεις του Ιδρύματος φιλοξενούνταν ειδικό νηπιαγωγείο τυφλών και οι υπηρεσίες που παρέχονταν ήταν οι εξής:

α. Φιλοξενία μαθητών από περιοχές και εκτός Θεσσαλονίκης, σύμφωνα με το Άρθρο 2 του Β. Διατάγματος υπ αριθμό 48 [*Περί συστάσεως Ιδρύματος εν Θεσσαλονίκη υπό την επωνυμία «Ίδρυμα Προστασίας Τυφλών Βορείου Ελλάδος- Σχολή Τυφλών ο Ήλιος»*] που δημοσιεύτηκε στην εφημερίδα της κυβερνήσεως στις 18 Ιανουαρίου 1973: *Το ίδρυμα θα περιθάλη τυφλούς παίδας και εξ άλλων περιοχών της Επικρατείας, συντρεχουσών προς τούτο ειδικών λόγων, ως επίσης και μεγαλύτερας ηλικίας τυφλούς, επί τω τέλει, της αρτιότερας μορφώσεως και επαγγελματικής εκπαιδεύσεως, συντρεχόντων ειδικών λόγων.*

β. Εργαστήρια, τηλεφωνική σχολή, τυπογραφείο και βιβλιοθήκη

γ. Φιλοξενία ατόμων τρίτης ηλικίας με επιπλέον της τυφλότητας αναπηρίες

δ. Εκτύπωση διδακτικών βιβλίων και εγγραφή κασετών για μαθητές δημοτικού, γυμνασίου λυκείου αλλά και Πανεπιστημίου.

ε. Εκτύπωση εξωσχολικών βιβλίων και μουσικών κειμένων. Τα τελευταία περιλάμβαναν τόσο τη διδακτέα ύλη του Ωδείου, όσο και βυζαντινή μουσική και λοιπά είδη κοινού ενδιαφέροντος. Το έργο που επιτελούσε και επιτελεί μέχρι και σήμερα είναι η παροχή εκπαίδευσης, στέγασης, γνωστικής υποστήριξης με την κοινή βιβλιοθήκη και το αρχείο νομοθεσίας και τεχνική υποστήριξη με το τυπογραφείο. Τα παιδιά, από τη στιγμή της έλευσής τους, διέμεναν μέσα στο Σχολείο κι εκεί διεξαγόταν η καθημερινότητά τους, όπως ακριβώς και στον «Οίκο

Τυφλών».¹⁴⁰ Δε χρειαζόταν οι γονείς να δώσουν κάποιο χρηματικό ποσό για την διαμονή των παιδιών τους. Χρειάζεται να αναφερθεί ότι η ίδρυση του Ιδρύματος ήταν μια πολύ καλή λύση για όσους κατοικούσαν στη Βόρεια Ελλάδα και δε διέθεταν τα μέσα να κατευθυνθούν προς την πρωτεύουσα. Αρκετοί όμως ήταν οι γονείς που παρέμεναν επιφυλακτικοί με το νεόδητο αυτό Σχολείο και συνέχιζαν να κρατούν τα τυφλά παιδιά τους έγκλειστα μέσα στο σπίτι.

Από την ίδρυση της Σχολής κι έπειτα όσα παιδιά πήγαιναν σε μικρή ηλικία, παρακολουθούσαν το τμήμα του νηπιαγωγείου για να αναπτύξουν τις δεξιότητές τους. Εκεί, μαζί με τις δασκάλες, κατασκεύαζαν αντικείμενα από πηλό και έφτιαχναν πάζλ. Επιπλέον, φύτευαν όσπρια σε κεσεδάκια και μάθαιναν να ξεχωρίζουν τις φακίες από τα ρεβίθια και τα φασόλια. Οι δάσκαλοι και οι δασκάλες της χειροτεχνίας και της μουσικής ήταν τυφλοί και είχαν αποφοιτήσει από τη Σχολή της Αθήνας, ενώ εκείνοι των υπόλοιπων μαθημάτων ήταν βλέποντες. Ούτε κι εκεί τα παιδιά διδάσκονταν την κινητικότητα, παρά μόνο με τη βοήθεια των επιμελητριών μάθαιναν να κινούνται μέσα στο χώρο. Μετά το 1971 ήρθαν στη Σχολή κάποιοι ειδικευμένοι δάσκαλοι και έδειχναν πώς γίνεται η σωστή χρήση του μπαστουνιού.

Το σχολείο ήταν τετραθέσιο: η πρώτη και η δεύτερα δημοτικού παρακολουθούσαν μαζί τα μαθήματα, όπως η πέμπτη και η έκτη. Κάθε τμήμα αποτελούνταν από 5-6 μαθητές μέσο όρο, αλλά υπήρχαν και περιπτώσεις που μπορούσε κάποια τάξη να έχει μόνο 3 μαθητές ή ακόμα και 10. Συνολικά κάθε έτος στη Σχολή έμεναν περίπου 100 άτομα, τα οποία είχαν αποφοιτήσει από το δημοτικό και συνέχισαν να εργάζονται μέσα στο Ίδρυμα. Δεν υπήρχε περιορισμός στην ηλικία προς αποχώρηση. Εκεί συναντούσε κανείς και νέους μέχρι και 25 ετών, που εργάζονταν στα εργαστήρια ή σπούδαζαν τηλεφωνική. Κι εκεί η γραφομηχανή ήταν είδος πολυτελείας γι αυτό χρήση πινακίδας αποτελούσε το βασικό εργαλείο των μαθητών. Πριν από τη δημιουργία τυπογραφείου τα βιβλία τους τα παρείχε ο Φάρος Τυφλών Ελλάδος και μερικά άλλα τα ηχογραφούσαν. Από τις 8 το πρωί

¹⁴⁰ <http://www.keat.gr/index.php/el/keat-thes-el> (τελευταία επίσκεψη 6.05.2013 και από το Ιστορικό του έντυπου του Ιδρύματος «ο Ήλιος»).

μέχρι τη 1 το μεσημέρι οι μαθητές παρακολουθούσαν τα μαθήματα της γενικής παιδείας, έπαιρναν το μεσημεριανό τους, ξεκουράζονταν για περίπου μία ώρα κι έπειτα συγκεντρώνονταν ανά τμήματα και διάβαζαν όλοι μαζί. Η πρώτη και η δεύτερα τάξη έκαναν χορωδία και αργότερα μουσικογραφία και όργανα, κυρίως πιάνο. Τα κορίτσια μάθαιναν να υφαίνουν στον αργαλειό και τα αγόρια ασχολούνταν με την καλαθοπλεκτική και την κατασκευή σκουπών και βουρτσών. Ότι αντικείμενα κατασκεύαζαν τα έβαζαν στην Έκθεση, από όπου κάποιος μπορούσε να αγοράσει. Αγγλικά και γαλλικά τις δεκαετίες 1960, 1970 δίδασκε μία τυφλή δασκάλα. Από τα πρώτα χρόνια ίδρυσης της Σχολής είχε δημιουργηθεί και ένα τμήμα για παιδιά με πρόσθετες αναπηρίες δηλαδή τυφλοανάπηρα. Προφανώς, και στη συγκεκριμένη περίπτωση το τμήμα δε λειτουργούσε σωστά, αφού εξειδικευμένος δάσκαλος δεν υπήρχε. Μέσα στο περίβολο του ιδρύματος είχε χτιστεί ένα παρεκκλήσι του Ιερού Ναού της Μεταμορφώσεως (δωρεά της Ελένης Ευγενίδη χήρας Δημητρίου Πεχλιβάνογλου) και κάθε Κυριακή, όπως και στην Καλλιθέα, οι μικροί τρόφιμοι έψαλλαν και παρακολουθούσαν το κατηχητικό.

Ελάχιστοι τρόφιμοι επέστρεφαν σπίτι τους το απόγευμα, μόνο δηλαδή όσοι κατοικούσαν εκεί κοντά. Οι υπόλοιποι συναντιούνταν με τις οικογένειές τους μόνο Πάσχα, καλοκαίρι και Χριστούγεννα. Μια φορά το μήνα κατέβαζαν τους μαθητές για έναν περίπατο στην Παραλία και μια φορά το χρόνο έκαναν μια ημερήσια εκδρομή πιο μακριά: στη Χαλκιδική, στη Λάρισα ή στην Κατερίνη. Διατροφή και ρουχισμός παρέχονταν από δωρεές και ευεργεσίες εύπορων κατοίκων της Θεσσαλονίκης. Το φαγητό ήταν πολύ καλό, συγκριτικά πάλι με εκείνο των φτωχών ανθρώπων στα χωριά. *«Κρέας έτρωγα μια φορά το μήνα όσο έμενα με την οικογένεια μου»*, ανέφερε κάποιος τότε τρόφιμος της Σχολής. *«Αντίθετα στο Ίδρυμα έτρωγα κάθε Δευτέρα, Πέμπτη, Σάββατο και Κυριακή. Την Τρίτη ζυμαρικά, Τετάρτη και Παρασκευή όσπρια»*. Στην εφηβεία ήταν φυσικό επόμενο οι μαθητές να χωρίζονται και να μένουν στους κοιτώνες κορίτσια με κορίτσια και αγόρια με αγόρια. Υπήρχαν περιπτώσεις όπου οι υπεύθυνοι έπαιρναν δραστικά μέτρα μόλις αντιλαμβάνονταν περισσότερη οικειότητα μεταξύ μαθητών και μαθητριών, με αποτέλεσμα να χωρίζουν με τείχος τις αυλές τους.¹⁴¹ Συμφωνά με το προαναφερθέν Β. Διάταγμα υπ αριθμό 48 και το

¹⁴¹ Συνεντεύξεις 3 και 10.

Άρθρο 7 η περιουσία και οι πόροι του Ιδρύματος προέρχονταν από εισφορές, δωρεές, κληρονομίες, κληροδοσίες, επιχορηγήσεις, τραπεζικούς τόκους και προσόδους επί της ίδιας της περιουσίας.¹⁴²

Στα δύο σχολεία τυφλών που προαναφέρθηκαν, με τη χρήση ειδικών μέσω διδασκαλίας, τα τυφλά παιδιά αποκτούσαν γνώσεις και δεξιότητες, ώστε να είναι σε θέση να αυτοδραστηριοποιηθούν, να αναπτύξουν ολόπλευρα την προσωπικότητά τους και να ζήσουν ως ίσα και αυτοτελή άτομα ανάμεσα στους συνανθρώπους τους. Με την ειδική αγωγή που λάμβαναν ήδη από τις αρχές του 20ού αιώνα, παρότι αυτή βρισκόταν στην πρώιμη ακόμη μορφή της, πραγματώνονταν στόχοι όπως η καλλιέργεια του νου και του γλωσσικού οργάνου. Το μεγαλύτερο τμήμα της γλώσσας αποκτιόταν με την ακοή και οι τυφλοί μαθητές μπορούσαν να μάθουν να χρησιμοποιούν τη γλώσσα, όπως τα άτομα με κανονική όραση. Επιπλέον, ήταν σε θέση από μικρή ηλικία να αντιλαμβάνονται τα πάντα γύρω τους, με τη χρήση άλλων αισθητικών οδών και μέσων. Επίσης, να διεκπεραιώνουν περαιτέρω στόχους, όπως ήταν η κίνηση, ο συντονισμός και ο έλεγχος των κινήσεων, ο προσανατολισμός στο χώρο, η άσκηση στις κατασκευές, η τεχνική αντίληψη και στη συνέχεια ο χειρισμός μηχανών. Σκοπός της εκπαίδευσης του τυφλού παιδιού ήταν να μεταδοθούν σε αυτό γνώσεις της πραγματικότητας που το περιβάλλει, εμπιστοσύνη για την αντιμετώπιση της και το συναίσθημα ότι αναγνωρίζεται και γίνεται αποδεκτό ως άτομο με δικαιώματα.¹⁴³

5.7 «Σύλλογος των φίλων των τυφλών»

Η Ειρήνη Λασκαρίδου το 1936 απομακρύνθηκε από τη θέση της διευθύντριας στον Οίκο Τυφλών, την οποία κατείχε από την ίδρυσή του. Ο λόγος που αποφάσισε να παραιτηθεί διατυπώνεται με τον καλύτερο δυνατό τρόπο από την ίδια στην αίτησή της *«Μη δυνάμενη να συμμορφωθώ προς του υπό της Σεβαστής Εφορίας επιβληθέντα νέου Κανονισμού, όστις διασπά ολεθρίως την ενότητα της Διοικήσεως του Οίκου Τυφλών και από δημιουργού με μεταβάλλει εις απλούν όργανον εκτελέσεως αποφάσεων,*

¹⁴² Εφημερίς της Κυβερνήσεως του Βασιλείου της Ελλάδος, τεύχος Α, Αριθμός Φύλλου 14, Εν Αθήναις τη 18 Ιανουαρίου 1973.

¹⁴³ Κυπριωτάκης, *Τα ειδικά παιδιά και η αγωγή τους*, σ. 27.

ευρίσκομαι ηναγκασμένη να υποβάλλω την παραίτησίν μου απί του αξιώματος της Διεθύνσεως». Με τη δήλωσή της αυτή η Ειρήνη Λασκαρίδου γνωρίζει σε όλους ότι δεν επιθυμεί να είναι άβουλο εκτελεστικό όργανο, το οποίο εφαρμόζει μόνο οδηγίες χωρίς να κρίνει και να εκφράζει άποψη. Για την ίδια σημασία έχει η καρποφόρα για τα τυφλά παιδιά δραστηριότητά της και δε διστάζει να παραιτηθεί εφόσον αναιρείται αυτή η δυνατότητά, της ελεύθερης και δημιουργικής απασχόλησης. Η Εφορία αποδέχτηκε την παραίτησή της και της απένειμε ως φόρο τιμής για την πολύτιμη και πολυετή προσφορά της τον τίτλο της Επιτίμου Συμβούλου του Ιδρύματος. Αμέσως μετά η Ειρήνη Λασκαρίδου ιδρύει σε δικό της οίκημα στο Μαρούσι τον «Σύλλογο των φίλων των τυφλών», που λειτουργεί ως σήμερα. Στο Οικοτροφείο, γίνονταν δεκτές τυφλές ηλικίας 18-28 ετών. Οι εισαγωγές γίνονταν εφόσον υπήρχε θέση τον Οκτώβρη κάθε έτους. Οι αιτήσεις έπρεπε να αποστέλλονται από πριν στο Διοικητικό Συμβούλιο, μέσω του Υπουργείου Κοινωνικής Πρόνοιας, μαζί με δύο μικρές φωτογραφίες, πιστοποιητικά απορίας, γεννήσεως και βαπτίσεως, βεβαίωση οφθαλμολόγου ιατρού ότι η τύφλωση είναι ανίατος και ότι η τυφλή δεν πάσχει από τραχώματα. Απαραίτητη ήταν επίσης η ιατρική εξέταση (παθολογική, δερματολογική, ακτινολογική) και γενικά έπρεπε να διαβεβαιώνει ο γιατρός ότι η τυφλή έχει πλήρη σωματική υγεία και αρτιμέλεια και δεν πάσχει από μεταδοτική νόσο ή άλλο νόσημα. Επιπλέον, σημαντικό ήταν η εισαγόμενη τυφλή να μην είναι κωφή, ούτε «ηλίθια» και να είναι προσφάτως εμβολιασμένη. Απαραίτητη για την εισαγωγή ήταν η παρουσία ενός κηδεμόνα, υπεύθυνου γι' αυτήν, ο οποίος θα της παρείχε τον αρχικό ιματισμό και την απαραίτητη υπόδηση. Την απόφαση περί εισαγωγής της στο Οικοτροφείο λάμβανε το Διοικητικό Συμβούλιο.

Σύμφωνα με τον Εσωτερικό Κανονισμό η τυφλές οικότροφοι όφειλαν να γνωρίζουν ότι ο τόπος διαμονής τους δεν αποτελεί Άσυλο Ανιάτων ή Ανέργων, αλλά Φιλανθρωπικό Ίδρυμα αναγνωρισμένο από το Κράτος, από το οποίο, αν δείξουν ζήλο και φιλομάθεια, θα διδαχτούν γράμματα, επαγγέλματα (κανιστροποιία, σχοινοποιία, υφαντική, σαροθροποιία), μουσική, οικοκυρική και πολλά άλλα που θα ανυψώσουν το ηθικό τους, θα τις καταστήσουν χρήσιμες και παραγωγικές στην κοινωνία. Μέσω της εργασίας και όχι της επαιτείας θα καταφέρουν να αποκτήσουν όλα τα προς το ζην, ζώντας αξιοπρεπώς. Η φοίτηση οριζόταν, το μέγιστο, σε τριετή. Μέσα στο Οικοτροφείο, τους παρεχόταν εκπαίδευση (όπως ανάγνωση, γραφή Braille και γενικές γνώσεις, σε όσες δεν είχαν πριν την δυνατότητα να φοιτήσουν στον Οίκο Τυφλών, ίσως επειδή έχασαν σε μεγαλύτερη

ηλικία την όρασή τους), αλλά και επαγγελματική εκπαίδευση, η οποία ήταν και ο αντικειμενικός σκοπός του Ιδρύματος, ώστε κατά την αποφοίτησή τους να βρίσκουν απασχόληση. Εκεί επιπλέον περισυλλέγονται οι πρώτες μορφωμένες τυφλές γυναίκες της Ελλάδος.

Σκοποί του Οικοτροφείου ήταν:

α) Η προστασία των ενηλίκων θηλέων τυφλών, η ανύψωση του ηθικού και η υποστήριξη, όπως διά φιλοτίμου και αόκνου εργασίας αντιμετωπίζουν με θάρρος και ευχαρίστησιν τας δυσχερείας του βίου, ώστε να μη καταφεύγουν εις την επαιτείαν και να μη δυστυχούν.

β) Η οργάνωσις πρατηρίου και γραφείου παραγγελιών, ως του κέντρου συγκεντρώσεως.

γ) Η ίδρυσις τυφλολογικού μουσείου δίδοντος την εικόνα τω εν Ελλάδι υπέρ των τυφλών συντελεσθέντων και συγκεντρώνοντος παν το σχετιζόμενον με την εκπαίδευσιν, χειροτεχνίαν, ψυχαγωγίαν και προστασίαν των τυφλών.

Η Ειρήνη Λασκαρίδου και οι λοιποί υπεύθυνοι του Ιδρύματος ζήτησαν από όποιον πολίτη είχε τη δυνατότητα να δωρίσει για τις τυφλές οικότροφους μουσικά όργανα, γραφομηχανές, ανάγλυφους χάρτες, περιοδικά και βιβλία. Επίσης, μαξιλάρια, στρώματα, σεντόνια, κουβέρτες, μαχαιροπίρουνα, ποτήρια και πιάτα. Για την εκπαίδευσή τους χρήσιμα θα ήταν ακόμη και τα είδη κηπουρικής, πλεκτικής, ξύλα, μαγνητόφωνα και ραδιοπικάπ. Όσοι φιλόανθρωποι ενδιαφέρονταν να επισκέπτονται τα τυφλά κορίτσια και να δουν από κοντά το έργο του Οικοτροφείου, θα είχαν τη δυνατότητα κάθε Πέμπτη 3-5 μ.μ. τους χειμερινούς μήνες και 5-7 μμ. τους καλοκαιρινούς, κατόπιν τηλεφωνικής επικοινωνίας στον αριθμό 010-776. Κι αυτό γιατί δεν ήταν εφικτό οι επισκέψεις να πραγματοποιούνται άλλες ημέρες και ώρες, λόγω ελλείψεως επαρκών χώρων. Οι επισκέπτες δεν έπρεπε να μιλούν στις τυφλές για την πάθησή τους ούτε να τις ρωτούν πώς έχασαν την όρασή τους.

Το Οικοτροφείο ήταν διώροφο. Στο ισόγειο βρισκόταν η τραπεζαρία, η αποθήκη, η αίθουσα υποδοχής, το εργαστήριο και μια κουζίνα επιλωμένη. Στον πάνω όροφο ήταν τρία δωμάτια-κοιτώνες για τα κορίτσια. Όλο το κτίριο περιβαλλόταν από κήπο. Το Προσωπικό αποτελούσαν η επιμελήτρια και διαχειρίστρια Παναγιώτα Προκοπίου, η μαγείρισσα Ασημίνα Ρέντη και η βοηθός Ελένη Αναστασίου. Στην ψυχαγωγία των οικότροφων συνέβαλλαν φίλοι του

Συλλόγου. Το Ίδρυμα λειτουργούσε με επιχορήγηση 2000 δραχμών του Υπουργείου Κοινωνικής Πρόνοιας και με τις δωρεές, κατά κύριο λόγο από τους φιλάνθρωπους, οι οποίοι προσέφεραν τρόφιμα, όπως αυγά, τσουρέκια, κουλούρια, κρέας, γλυκά, φρούτα, χορταρικά και αφεψήματα.

Επίσης, αν κάποια τυφλή χρειαζόταν περαιτέρω ιατρική εξέταση για την υγεία της, γινόταν σε αυτή δωρεάν προκειμένου να λάβει τις απαραίτητες εξετάσεις. Εάν η διαγωγή κάποιας οικότροφου ήταν βλαβερή για τις συντρόφους της και αποδεικνυόταν ανεπίδεκτη μαθήσεως, όφειλε να επιστρέψει τα χρήματα που δαπανήθηκαν γι αυτήν.¹⁴⁴

5.8 Η εισοδος μαθητών των Σχολών Τυφλών σε Γυμνάσιο, Λύκειο και Πανεπιστήμιο

Το δημοτικό του Οίκου τυφλών αριθμούσε, όπως αναφέρθηκε και ήταν φυσικό έξι τάξεις, στις οποίες φοιτούσαν τυφλοί ηλικίας από 6 έως και 18 ετών. Η Σχολή τους παρείχε απολυτήριο βασικής εκπαίδευσης. Αφού τελείωναν την υποχρεωτική εκπαίδευση, αν η ηλικία τους το επέτρεπε, συνέχιζαν να μένουν για μερικά ακόμα χρόνια μέσα στο Ίδρυμα. Άλλοι, είτε εργάζονταν στα εργαστήρια και αμείβονταν με ημερομίσθιο, είτε γυρνούσαν στις εστίες τους, είτε συνέχιζαν τις σπουδές τους στο εξατάξιο τότε Γυμνάσιο, ακόμη και στο Πανεπιστήμιο. Αν ήταν άνω των 18 και είχαν την οικονομική δυνατότητα νοίκιαζαν ένα σπίτι κοντά στο Γυμνάσιο της περιοχής τους και παράλληλα αρκετοί εργάζονταν στα εργαστήρια του Φάρου μετά το 1946 ή εργάζονταν ως μικροπωλητές, ψάλτες ή λαχειοπώλες. Στο Γυμνάσιο μέχρι το 1952 απαγορευόταν να σπουδάζουν οι τυφλοί. Όμως, σύμφωνα με μια μαρτυρία, αυτό άλλαξε. Το 1947 ο γιος του μεγάλου ναυάρχου Καντιάνη έχασε την όρασή του και τότε εκείνος πίεσε την κυβέρνηση να υπάρξει αλλαγή στο νόμο. Έτσι, ψηφίστηκε βασιλικό διάταγμα, που επέτρεπε την εισοδο των τυφλών μαθητών στα Γυμνάσια. Κατά συνέπεια καλούνταν να προσαρμοστούν σε ένα εντελώς καινούργιο περιβάλλον, να αυξήσουν τις επαφές τους με τον έξω κόσμο και να

¹⁴⁴ Έντοπο «Λίγα λουλούδια εγνωμοσύνης στην Ειρήνη Λασκαρίδου», Σύλλογος φίλων τυφλών, σ. 32, 33, 34, 69 και 83.

διαφοροποιήσουν τις σχέσεις τους.¹⁴⁵ Παρόλα αυτά δεν είχαν πάλι όλοι τη δυνατότητα να μπου στο Γυμνάσιο. Η διεύθυνση αποφάσιζε ποιοι μαθητές θα στέλνονταν με κριτήριο την απόδοσή τους στα μαθήματα της έκτης δημοτικού, δηλαδή οι αριστούχοι. Το ίδιο σύστημα υπήρχε και στη Σχολή Τυφλών Θεσσαλονίκης και στον Οίκο Τυφλών. Τα παιδιά που ήταν οικότροφοι στο Ίδρυμα της Καλλιθέας παρακολουθούσαν τα μαθήματα στο Γυμνάσιο Θηλέων και στο 6ο Γυμνάσιο Χαροκόπου, δηλαδή σχολεία που βρίσκονταν σε κοντινή απόσταση από τη Σχολή τους, αλλά ακόμη και στο σχολείο της περιοχής τους. Πιο πριν κανένας τυφλός δεν μπορούσε να σπουδάσει στο Γυμνάσιο παρά μόνο αν οι γονείς του διέθεταν τα χρήματα, ώστε να κάνει ιδιαίτερα μαθήματα κατ οίκον, πράγμα σπάνιο για τα χρόνια εκείνα. Όσοι ήταν καλοί στα γράμματα διάβαζαν μόνοι τους και έδιναν εξετάσεις για να μπου στον Πανεπιστήμιο.

Η αντιμετώπιση που είχαν τότε οι τυφλοί μαθητές από τους βλέποντες συμμαθητές και καθηγητές τους ήταν σχετικά καλή αλλά υπήρχαν προφανώς και εξαιρέσεις με περιπτώσεις ειρωνείας και χλευασμού. Στις αρχές του 1950, όταν άρχισε η εισοδός τους στα Γυμνάσια οι καθηγητές ήταν επιφυλακτικοί, προβληματισμένοι και αρκετοί από αυτούς λυπόντουσαν τα παιδιά. Αυτό δεν άρεσε στους τυφλούς αφού διεκδικούσαν κι εκεί ίση αντιμετώπιση. Καθώς όμως τα χρόνια περνούσαν τα Γυμνάσια της Καλλιθέας απόκτησαν μια παράδοση και ήταν δεδομένο πως κάθε χρόνο θα βρίσκονταν εκεί δύο με τρεις τυφλοί μαθητές σε κάθε τάξη. Οι βλέποντες συμμαθητές τους άρχισαν κι αυτοί να συνηθίζουν και να κάνουν παρέες όλοι μαζί, ενώ στις αρχές τα πράγματα ήταν πιο γκετοποιημένα. Στην επαρχία, η κατάσταση ήταν πιο δύσκολη και υπήρχε μεγαλύτερη προκατάληψη. Εντύπωση κάνει η ερώτηση μιας καθηγήτριας από τη Θεσσαλονίκη: «*Μα πώς τρώνε αυτά τα παιδιά; Μπορούν μόνο τους;*». Στις αρχές δεν έδιναν μεγάλη σημασία στους τυφλούς μαθητές ακόμη και οι ίδιοι οι συμμαθητές τους, τους ειρωνεύονταν και τους πείραζαν. Λίγοι τους προσέγγιζαν φιλικά από την αρχή.¹⁴⁶

Τα βιβλία που παρέχονταν σε γραφή Braille ήταν μόνο των αρχαίων ελληνικών, αργότερα των λατινικών και των αγγλικών. Όλα τυπώνονταν στο Φάρο ή με τη

¹⁴⁵ Συνέντευξη 2.

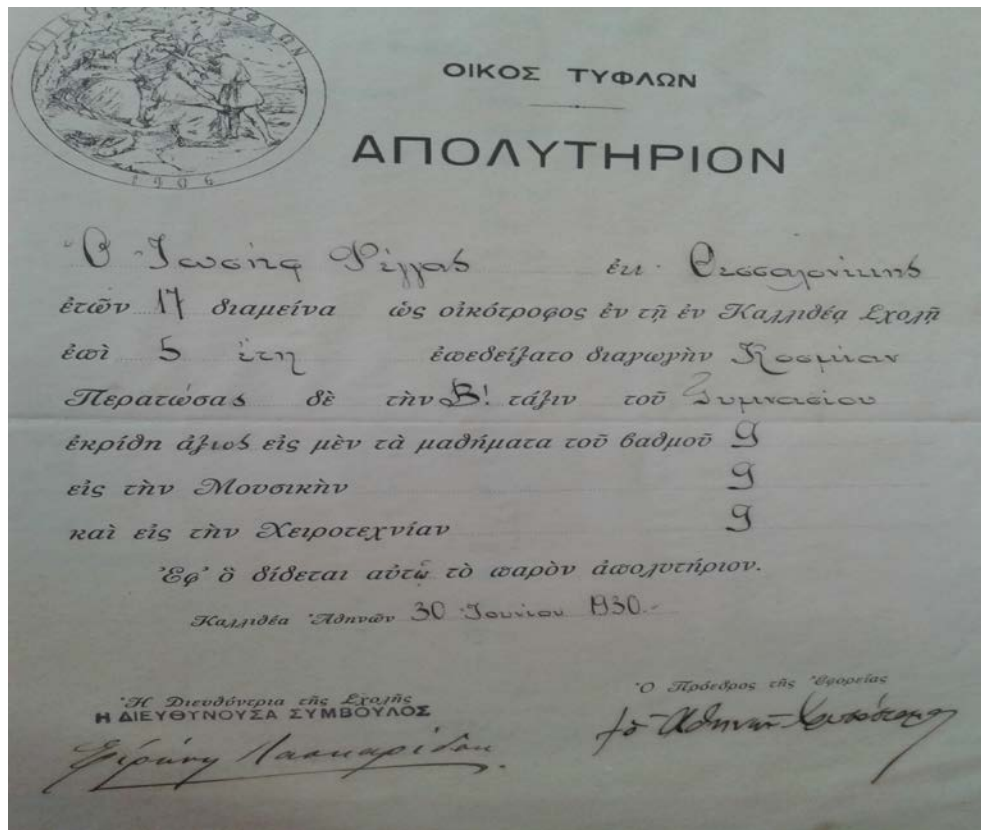
¹⁴⁶ Συνεντεύξεις 1, 3, 10 και 11.

βοήθεια κάποιων βλεπόντων, που τα έγραφαν σε γραφομηχανές. Ο Παναγιώτης Στυλιανόπουλος, οικοδόμος από την Πελοπόννησο και ανάπηρος λόγω ατυχήματος στη μέση του, είχε τόση μεγάλη αγάπη για τους τυφλούς και έγραφε κι αυτός με τη σειρά του βιβλία στη γραφή Braille, μόνο και μόνο για να προσφέρει όσο μπορούσε. Αγόρασε ένα μικρό τυπογραφείο με μεταλλικά ψηφία και με ένα πιεστήριο έγραφε σελίδες. Συνεργαζόταν και έδινε τα βιβλία στη βιβλιοθήκη της Μαρίας Κωνσταντοπούλου στο Παγκράτι, όπου απευθύνονταν και τους παρέχονταν τα απαραίτητα συγγράμματα. Τα υπόλοιπα μαθήματα τους τα διάβαζαν ή οι συμμαθητές τους ή κάποια καθηγήτρια, όταν είχε όρεξη, ή κάποιες εθελόντριες αναγνώστριες. Από το 1970 κι έπειτα το υπουργείο είχε ορίσει κάποιους φιλόλογους και μαθηματικούς, οι οποίοι παρείχαν υποστηρικτική διδασκαλία στα τυφλά παιδιά του Γυμνασίου. Ένας από αυτούς ήταν και ο γνωστός μαθηματικός Μενίδης. Έτσι, οι περισσότεροι από τους μαθητές κατάφερναν να πάρουν το απολυτήριο και όσοι ήθελαν αργότερα να συνεχίσουν μπορούσαν να δώσουν προφορικές εξετάσεις για να σπουδάσουν και στο Πανεπιστήμιο.¹⁴⁷

Από το 1975 κι ύστερα η εισαγωγή τους στις Πανεπιστημιακές σχολές πραγματοποιούνταν χωρίς εξετάσεις. Συνήθως η σχολές που προτιμούσαν ήταν αυτές τις Νομικής και των Κοινωνικών επιστημών, γιατί ήταν πιο εύκολο να αποστηθίζουν. Ειδικά στη Νομική υπήρχε και μια παράδοση. Ορισμένοι είχαν κλίση και στα μαθηματικά και γενικά στις θετικές επιστήμες. Όμως, οι σπουδές στο Πανεπιστήμιο δεν ήταν εύκολες γιατί δεν υπήρχαν συγγράμματα γραμμένα σε Braille. Με τους καθηγητές οι επαφές δεν ήταν συχνές, όμως η αντιμετώπιση ήταν δίκαιη. Πολλοί ζητούσαν από αναγνώστες να τους μαγνητοφωνούν τα συγγράμματα, άλλοι δέχονταν τη βοήθεια της οικογένειάς τους και άλλοι απευθύνονταν στο Εθνικό Συμβούλιο Τυφλών Ελλάδος, όπου υπήρχαν αναγνώστριες. Μετά την αποφοίτησή τους και την απόκτηση του πτυχίου τους έβγαιναν κι αυτοί στην αναζήτηση εργασίας.¹⁴⁸

¹⁴⁷ Συνεντεύξεις 2, 3, 10,11 και 15.

¹⁴⁸ Συνέντευξη 2.

Εικόνα 41. Απολυτήριο δημοτικού, Επιστολές προς τη διευθύντρια, ΕΛΙΑ, Αρχείο Ειρήνης Λασκαρίδου, 1930, λυτά έγγραφα

5.9 Εγκλεισμός και Ιδρυματοποίηση

Οι ανθρώπινες κοινωνίες αντιμετώπισαν κατά καιρούς διαφορετικά τα παιδιά με ειδικές ανάγκες, είτε αυτό εκφραζόταν με τη μορφή οίκτου είτε με τη μορφή αδιαφορίας. Ο κοινωνικός αποκλεισμός και η ιδρυματοποίηση επικράτησαν σε περιόδους που οι κοινωνίες απαγόρευαν τη συμβίωση των παιδιών αυτών με τα κανονικά άτομα, το Μεσαίωνα κατά κύριο λόγο, ή όταν το επέβαλλε και η ίδια η κατάσταση του ανάπηρου ατόμου, όπως για παράδειγμα στην περίπτωση των τυφλών παιδιών στην Ελλάδα, που έπρεπε να μπουν ως τρόφιμοι στον Οίκο Τυφλών για να εκπαιδευτούν, καταδικάζοντάς τα έτσι εκούσια στο περιθώριο.

Απ' ό,τι διαπιστώσαμε το Ίδρυμα Τυφλών στην Αθήνα και στη Θεσσαλονίκη προσέφερε τροφή, στέγη, εκπαίδευση και επαγγελματική αποκατάσταση στους μικρούς τυφλούς μαθητές, πράγμα το οποίο αντανακλούσε ως επίτευγμα για την

Ελληνική κοινωνία. Κανείς δεν μπορούσε όμως να διανοηθεί και τις επιπτώσεις που θα επέφερε αυτός ο εγκλεισμός στα παιδιά, όσον αφορά τη διαμόρφωση της προσωπικότητάς τους.

Κατά το πρώτο μισό του 20ου αιώνα η Ελληνική Πολιτεία δεν έδειξε μέριμνα για τα άτομα με σωματική αναπηρία. Η ευαισθητοποίησή της στο ζήτημα ξεκίνησε με το τέλος σχεδόν του πρώτου μισού του αιώνα. Κρίνεται βέβαια σκόπιμο να σημειωθεί ότι επρόκειτο για μια ταραχώδη περίοδο. Οτιδήποτε πρωτοβουλίες αναπτύχθηκαν είχαν ως αφετηρία, όπως είδαμε, ιδιώτες και το αποτέλεσμα τους ήταν η δημιουργία Ιδρυμάτων. Αυτά, παρείχαν στα άτομα με ειδικές ανάγκες, κατά συνέπεια και στους τυφλούς, προστασία, εκπαίδευση και περίθαλψη, ενώ αργότερα και επαγγελματική κατάρτιση, αλλά και αποκατάσταση. Οι πρωτοβουλίες των ιδιωτών και των συλλόγων θα μπορούσε να ειπωθεί ότι αποτέλεσαν την απαρχή, που, έστω αρκετά αργότερα, συνέτεινε στη θεσμοθέτηση της ειδικής εκπαίδευσης στην Ελλάδα. Το κίνητρο του ιδιωτικού ενδιαφέροντος φάνηκε να είναι «το συναίσθημα του οίκτου» ή και η αυτοπροβολή. Η πρακτική μεταχείριση των σωματικώς αναπήρων στην προπολεμική περίοδο, συμπεριλάμβανε την κλειστή τους προστασία, την ιδρυματική περίθαλψη και την προαγωγή τους μέσα από την παροχή βασικών γνώσεων.

Ο Οίκος Τυφλών, όντας κι αυτός ένα Ίδρυμα, ναι μεν προστάτευε και παρείχε στους μαθητές ό,τι τους ήταν απαραίτητο για μια αξιοπρεπή ζωή, αλλά από την άλλη τους έθετε στο περιθώριο και τους οδηγούσε στην Ασυλοποίηση. Η ίδια σχεδόν κατάσταση επικρατούσε και στη Σχολή Τυφλών Θεσσαλονίκης.

Με τον όρο Ιδρυματοποίηση ή Ασυλοποίηση εννοούμε τον εγκλεισμό και την κατάσταση στην οποία έρχεται κάποιο άτομο μετά τη μακροχρόνια παραμονή του σε κάποιο ίδρυμα περίθαλψης και έχει ως αποτέλεσμα την αποστασιοποίηση από τις κοινωνικές αξίες του «έξω» κόσμου. Η κοινωνία του ασύλου είναι μια μικροκοινωνία στο περιθώριο της «μεγάλης» κοινωνίας, αποκομμένη από αυτήν αλλά και τελείως εξαρτημένη ως προς την επιβίωσή της. Εκεί, αναπτύσσονται ιεραρχίες, κανόνες, προνομιούχοι και μη, πολλές φορές και παραοικονομία. Το Προσωπικό αποκτά με τον καιρό ιδιότυπα χαρακτηριστικά, καθώς η ζωή του μοιράζεται στην κοινωνία του ασύλου και την άλλη κοινωνική ζωή. Τα άτομα προσαρμόζονται σε

αυτούς τους κανόνες, συνηθίζουν και σταδιακά γίνονται όλο και λιγότερο ικανά να ζήσουν έξω από αυτό.¹⁴⁹ Όλη αυτή η διαδικασία περιλαμβάνει αλλαγές σε ατομικό επίπεδο, που προοδευτικά ωθούν τα εγκλειστα άτομα να υιοθετήσουν τις αξίες και τα μοτίβα συμπεριφοράς των συμμαθητών τους στην προκειμένη περίπτωση. Το ένα παιδί μιμούνταν το άλλο και συνήθως, παράδειγμα προς μίμηση, αποτελούσε το μεγαλύτερο σε ηλικία ή και το ίδιο το προσωπικό. Οι μικροί μαθητές προσπαθούσαν πολλές φορές να μοιάσουν στις επιμελήτριές τους, υιοθετώντας έτσι και το λεξιλόγιό τους. Δεν ήταν σε θέση δηλαδή να διαμορφώσουν τη δική τους προσωπικότητα και άθελά τους δημιουργούσαν τάσεις εξάρτησης από το ίδιο το Ίδρυμα. Το τελευταίο, λειτουργούσε ως χωνευτήριο, αφού εκεί φοιτούσαν παιδιά με ξεχωριστές προσωπικότητες διαφόρων ηλικιών, τα οποία σταδιακά ιδρυματοποιούνταν και εξαρτιόνταν το ένα από το άλλο. Το άσυλο, δηλαδή, όπως και κάθε ψυχιατρικός θεσμός, αποτελούσε ένα σύνολο σύνθετων σχέσεων, που εκφράζονταν σε διάφορα επίπεδα, από την αρχιτεκτονική σύλληψη μέχρι την καθημερινή ανία, από την ιεραρχία μέχρι την αποζητούμενη ευχαρίστηση.¹⁵⁰ Μέσα στο χώρο υπήρχαν τρεις ομάδες αλληλένδετες και αλληλοεπηρεαζόμενες. Η διευθύντρια, το Προσωπικό και οι τρόφιμοι. Στο παρακάτω σχεδιάγραμμα απεικονίζεται η αλληλεπίδραση που ασκεί η μία ομάδα στην άλλη κατά τη διάρκεια του εγκλεισμού.

¹⁴⁹ Αναλυτικότερα για το ζήτημα βλ. Erving Goffman, *Άσυλα. Δοκίμια για την κοινωνική κατάσταση των ασθενών του ψυχιατρείου και άλλων τροφίμων*, μτφρ. Ξενοφών Κομνηνός, Ευρύαλος, Αθήνα 1994, σ. 9-10.

¹⁵⁰ Goffman, *Άσυλα. Δοκίμια για την κοινωνική κατάσταση των ασθενών του ψυχιατρείου και άλλων τροφίμων*, σ. 12.

Σχεδιάγραμμα 2. Αλληλεπίδραση των τριών ομάδων

Η διεύθυνση όντας η επικεφαλής του Ιδρύματος δίνει οδηγίες στις άλλες δύο ομάδες, τους καθοδηγεί, τους επιτηρεί και τους επιπλήττει. Όπου κρίνει απαραίτητο, τιμωρεί με ποινές τους μαθητές, που δεν ακολουθούν τους άγραφους κανόνες συμμόρφωσης. Το Προσωπικό και κατά κύριο λόγο οι δάσκαλοι επηρεάζουν τους τελευταίους, όπως είναι δεδομένο, με τα κηρύγματα και τις διδαχές τους. Οι τρόφιμοι με την αφέλεια και την ανεμελιά τους προσφέρουν στιγμές χαράς και ευαισθητοποιούν τις δύο παραπάνω ομάδες. Δε λείπουν οι προστριβές και οι ενστάσεις φυσικά, όχι μόνο με τη διευθύντρια και τους δασκάλους αλλά και μεταξύ τους. Η καθημερινότητα τους κουράζει και πολλές φορές η ζήλεια τους ξεπερνά, προκαλώντας απρόσμενες αντιδράσεις. Παράδειγμα αποτελεί η μαρτυρία ενός τροφίμου κατά τη δεκαετία του 1950, ο οποίος χαρακτηριστικά λέει πως η διαμονή του στον Οίκο Τυφλών ήταν ένα δράμα. Οι γονείς του τον υπερπροστάτευαν σε σχέση με άλλα παιδιά, τα οποία ουσιαστικά τα παρατούσαν στο Ίδρυμα και αυτή τους η στάση τον απομάκρυνε ακούσια από τις παρέες που είχαν σχηματιστεί. Η μητέρα του έραβε και του είχε κάνει δώρο ένα πάνινο σκυλάκι, το οποίο βέβαια κατέληξε μπάλα στο προαύλιο του σχολείου.

Επίσης από το σπίτι τον προμήθευαν με επιπλέον φαγητό, δικό του πλαστικό ποτήρι και πετσέτα, ώστε να μη χρησιμοποιεί τα ίδια με τα υπόλοιπα παιδιά. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα να τον ζηλεύουν ακόμη περισσότερο και να του δίνουν κοροϊδευτικά παρατσούκλια. Με το ζόρι παρέμενε στη Σχολή και τα Σαββατοκύριακα γυρνούσε σπίτι του.¹⁵¹

Ένα ολοπαγές Ίδρυμα, όπως ο Οίκος Τυφλών ή η Σχολή Τυφλών Θεσσαλονίκης, θα μπορούσαν να ορισθούν ως ένας τόπος διαμονής και εργασίας, όπου ένας μεγάλος αριθμός ατόμων, που βρίσκονται στην ίδια κατάσταση, αποκομμένα από την ευρύτερη κοινωνία για ένα σημαντικό χρονικό διάστημα, διήγαν μαζί μια έγκλειστη, διευθυνόμενη καθημερινότητα. Τα συγκεκριμένα Ιδρύματα είχαν έναν περικλειστικό χαρακτήρα, που συμβόλιζε τους φραγμούς που απέκλειε τις κοινωνικές επαφές με τον έξω κόσμο και την αναχώρηση και ο οποίος αποτελούσε μέρος των ίδιων των υλικών εγκαταστάσεων, όπως οι κλειδωμένες πόρτες, οι φράχτες, οι ψηλοί τοίχοι και το δωμάτιο απομόνωσης προς συμμόρφωση. Μια βασική κοινωνική ρύθμιση στη σύγχρονη κοινωνία ήταν και είναι ότι το παιδί ή ο έφηβος έγκλειστος κοιμόταν, έπαιζε και εργαζόταν καθημερινά στο ίδιο περιβάλλον για μεγάλο χρονικό διάστημα. Όλες οι εκδηλώσεις της ζωής του διεξάγονταν μέσα στο Ίδρυμα και κάθε φάση της καθημερινής δραστηριότητάς του συντελούνταν σε άμεση συναναστροφή με μια σωρεία άλλων, οι οποίοι τύχαιναν της ίδιας μεταχείρισης και απαιτούνταν να κάνουν το ίδιο πράγμα, είτε αυτό αφορούσε την εκπαίδευση, είτε την εργασία, είτε την τακτοποίηση του Ιδρύματος. Επίσης, όλες οι φάσεις των δραστηριοτήτων της ημέρας ήταν αυστηρά προγραμματισμένες, καθώς η μία δραστηριότητα οδηγούσε στην επόμενη σε χρόνο προκαθορισμένο και ολόκληρη η ακολουθία των δραστηριοτήτων επιβαλλόταν εκ των άνω από ένα σύστημα ρητών, τυπικών θεσπίσεων και ένα σώμα λειτουργιών. Γι' αυτό άλλωστε υπήρχε και το καθημερινό πρόγραμμα της Σχολής. Οι τρόφιμοι, εφόσον κινούνταν κατά ολότητες, μπορούσαν εύκολα να εποπτεύονται από το προσωπικό, του οποίου δραστηριότητα, εκτός απ την παροχή βοήθειας και καθοδήγησης, ήταν και η επιτήρηση.

¹⁵¹ Συνέντευξη 15.

Καλό θα ήταν να γίνει λόγος, στο σημείο αυτό, και τη διαφορά ανάμεσα στους τροφίμους και τους εργαζόμενους των Ιδρυμάτων, βασικό σχίσμα ανάμεσα στις δύο αυτές ομάδες. Οι πρώτοι, κλεισμένοι τις περισσότερες ημέρες του μήνα μέσα στη Σχολή τους και αποκομμένοι κατά κύρια βάση από την κοινωνία, και οι δεύτεροι, να εργάζονται κάποιες ώρες μέσα εκεί αλλά κοινωνικά να είναι ενταγμένοι στον έξω κόσμο. Κάθε μία από τις συνομαδώσεις αυτές τείνει να σχηματίζει αντίληψη για την άλλη με περιπτώσεις να δημιουργούνται αρκετές φορές εχθρικά στερεότυπα. Αναπτύσσονταν δηλαδή δύο κόσμοι διαφορετικοί από άποψη κοινωνικής κατάστασης και κουλτούρας, που συμπορεύονταν ο ένας δίπλα στον άλλο με υπηρεσιακά σημεία επαφής και αρκετές φορές και αλληλοεπίδρασης.¹⁵²

Ο Οίκος Τυφλών από τις απαρχές της ίδρυσής του ήταν κάτω από την αιγίδα της Εκκλησίας και, όπως ήταν αναμενόμενο, αυτή τον καθοδηγούσε και τον εκπαίδευε σύμφωνα με τα δικά της ιδανικά και πιστεύω. Η χειραγώγηση από τη μεριά των κληρικών και όλη αυτή η υπερπροστασία που δέχονταν καθημερινά οι μικροί σε ηλικία μαθητές, διαμόρφωναν την προσωπικότητά τους. Σταδιακά, προέκυπτε δηλαδή ένα ιδεολογικό πατρонаρίσμα, που είχε ως αποτέλεσμα τον προσηλυτισμό και τον περιορισμό στον κλοιό της Εκκλησίας. Οι τρόφιμοι, οι οποίοι τις περισσότερες φορές ήταν από την επαρχία, δεν είχαν τη δυνατότητα να βγουν έξω από το Ίδρυμα, να έρθουν σε επαφή με συνομήλικούς τους και να λάβουν εξωτερικά ερεθίσματα, παρά μόνο όταν η Σχολή διεξήγαγε κάποια εκπαιδευτική εκδρομή, στην οποία συνοδοί τους ήταν ιερείς και φιλάνθρωποι χριστιανοί, ή μόνο όταν αυτοί γυρνούσαν κάθε καλοκαίρι, Χριστούγεννα ή Πάσχα στις πατρογονικές τους εστίες. Στη Σχολή της Θεσσαλονίκης όταν οι τρόφιμοι ήθελαν να βγουν μέχρι το περίπτερο, απέναντι από τη Σχολή, παρατάσσονταν σε μία γραμμή με αυστηρότητα και ο ένας πίσω από τον άλλον έβγαιναν έξω. Δεν έλειπε και η τιμωρία, αν φυσικά δεν τηρούσαν τους κανόνες εξόδου τους.

Κάθε Κυριακή και καθ' όλη τη διάρκεια του έτους εκκλησιάζονταν, έψαλλαν παράλληλα στο μικρό εκκλησάκι της Σχολής τους, την Αγία Παρασκευή, και παρακολουθούσαν το Κατηχητικό. Απαγορευόταν το άκουσμα λαϊκής μουσικής, παρά μόνο κλασικής, εκκλησιαστικής-ψαλτικής και πατριωτικής. Για μικρό χρονικό

¹⁵² Goffman, Άσπυλα. *Δοκίμια για την κοινωνική κατάσταση των ασθενών του ψυχιατρείου και άλλων τροφίμων*, σ. 26

διάστημα την περίοδο του 1960 η τότε διευθύντρια του Οίκου Τυφλών κάθε πρωί μετά την προσευχή διάβαζε στους μαθητές τους τίτλους των εφημερίδων και πολλά επιμορφωτικά άρθρα που αφορούσαν εκπαιδευτικά θέματα. Ήταν κι αυτός ένας τρόπος διαφυγής, επικοινωνίας και επαφής με τα κοινά και τα συμβαίνοντα.¹⁵³ Έπειτα με τη έλευση της Δικτατορίας, ειδικότερα, το Ίδρυμα τέθηκε ολόκληρο υπό τον έλεγχο της Εκκλησίας και οι μέθοδοι διαπαιδαγώγησης που ακολουθούσαν οι κληρικοί ήταν συντηρητικοί και αυστηροί. Παρατηρείται δηλαδή πως η καθημερινότητά τους ήταν συνυφασμένη με κάθε μορφής εκκλησιαστική πράξη.

Πιο συγκεκριμένα και σύμφωνα με όλα τα παραπάνω, ο όρος Ίδρυματοποίηση χρησιμοποιείται για να περιγράψει τη διαδικασία κατά την οποία οι έγκλειστοι διαμορφώνονται και μετασχηματίζονται ως αποτέλεσμα του ιδρυματικού περιβάλλοντος, στο οποίο ζουν. Οι τυφλοί μαθητές, την περίοδο που εξετάζουμε και ιδιαίτερα στις αρχές του αιώνα, από τη μία είχαν πολύ καλύτερες συνθήκες διαβίωσης μέσα στο Ίδρυμα, δηλαδή τροφή, φροντίδα και προστασία, από την άλλη όμως η προσαρμογή τους ήταν δύσκολη αρκετές φορές, λόγω στέρξης της ιδιωτικότητας και της ελευθερίας τους, μιας και έκαναν τα πάντα βάσει προγράμματος υπό την καθοδήγηση των δασκάλων τους και των επιμελητριών. Βέβαια, όπως είναι φυσικό, συνήθισαν σε αυτήν την κατάσταση πολύ γρήγορα η οποία και διαιωνιζόταν. Μπορεί η μάντρα να αποτελούσε ένα μικρό σύνορο του μικρόκοσμου των μικρών τυφλών, όμως ζούσαν εκεί με τις μικροφантаσιώσεις τους, τους μικροέρωτες. Δεν αισθάνονταν δυστυχία, γιατί ένιωθαν προστατευμένοι. Οι επιμελήτριες και οι δάσκαλοι φρόντιζαν εκούσια να τους υπενθυμίζουν, όποτε δε συμμορφώνονταν με τους κανόνες της Σχολής, ότι είναι πολύ τυχεροί που βρίσκονται στο Ίδρυμα και πως χωρίς αυτούς και τη φροντίδα τους δεν θα είχαν μέλλον. «Που θα πας στο χωριό σου να σε φάνε οι αρκούδες», «Αν φύγεις από εδώ θα ζητιανεύεις πάλι». Τη θαλπωρή της οικογένειας την αντικαθιστούσε αυτή ουσιαστικά η ψεύτικη χαρά, η ψεύτικη ασφάλεια και η ανεμελιά.¹⁵⁴

Με όλη αυτή την επιρροή που τους ασκούσαν, πολλές ήταν οι πιθανότητες να ενσωματώσουν στην ταυτότητά τους τη δομή του Ίδρυματος κατά τη διάρκεια αυτής

¹⁵³ Συνέντευξη 2.

¹⁵⁴ Συνέντευξη 1.

της κρίσιμης περιόδου κατά την οποία διαμορφωνόταν η προσωπικότητά τους. Μην ξεχνάμε ότι οι τρόφιμοι ήταν παιδιά ηλικίας έξι έως δεκαοχτώ ετών, τα οποία δεν προλάβαιναν, όπως είναι αναμενόμενο, να αναπτύξουν ανεξάρτητη κρίση και δεν είχαν πού να βασιστούν όταν τους αφαιρούνταν αυτό το ιδρυματικό πλαίσιο. Με βάση τα παραπάνω η προσαρμογή τους μετά την αναγκαστική αποχώρησή τους καθίστατο εξαιρετικά δύσκολη. Μην ξεχνάμε επίσης ότι πολλούς τροφίμους τους έδιωχναν με το ζόρι.

Τέλος, θα πρέπει να γνωρίζουμε ότι γενικά τα ιδρύματα αφαιρούσαν και αφαιρούν από τα άτομα την ελευθερία και αυτονομία τους. Το ακραίως ιδρυματοποιημένο άτομο θα δεν γνωρίζει πώς να ενεργήσει αυτοβούλως και αυτός ο εγκλεισμός θα το ωθεί στο να εξαρτάται πλήρως από το Προσωπικό του Ιδρύματος, κατά τη διαδικασία επιλογών, και να βασίζεται στη δομή και το πρόγραμμα του ιδρύματος για την οργάνωση της καθημερινότητάς του. Σε προχωρημένες καταστάσεις, η ικανότητα λήψης αποφάσεων εξασθενεί πλήρως και οι εγκλειστοί χάνουν παντελώς την ικανότητα να ανάληψης πρωτοβουλιών και εξάσκησης της ορθής κρίσης. Τα παιδιά με δυναμικό χαρακτήρα ήταν φυσικό, μετά την αποχώρησή τους από τον Οίκο Τυφλών ή τη Σχολή Θεσσαλονίκης, να ενσωματώνονται αρκετά εύκολα στην τότε απαιτητική κοινωνία. Όμως, για τα πιο δειλά και κατά συνέπεια ευάλωτα, το να σταθούν στα πόδια τους και να τα καταφέρουν με τις δικές τώρα πλέον δυνάμεις, φάνταζε πολύ δύσκολο. Πόσα ήταν αυτά μάλιστα, που ενώ έπρεπε να εγκαταλείψουν το Ίδρυμα στα δεκαεπτά τους χρόνια, προσπαθούσαν με κάθε μέσο να παραμείνουν εκεί γιατί πολύ απλά φοβόντουσαν να αντιμετωπίσουν μόνο τους τη ζωή και να εργαστούν για τα προς το ζην;

Για να γίνει κατανοητό το πόσο επηρεαζόταν η ψυχολογία των παιδιών μέσα στο Ίδρυμα, αρκεί κανείς να διαβάσει το Νόμο 1143/1981, ο οποίος στο άρθρο 2, στα αποκλίνοντα άτομα συμπεριλαμβάνει και αυτούς που έχουν διατελέσει τρόφιμοι ιδρυμάτων, ασύλων ή κέντρων παιδικής μέριμνας και εμφανίζουν για το λόγο αυτό συναισθηματικές αναστολές ή κοινωνική μειονεξία.¹⁵⁵ Όλες αυτές οι ζυμώσεις που πραγματοποιούνται μέσα στο ιδρυματικό περιβάλλον ως τελικό

¹⁵⁵ Στυλιανός Γερμ. Βλαστός, *Κωδικοποίηση Εργατικής Νομοθεσίας*, σ. 965.

αποτέλεσμα έχουν την μεγάλη έξοδο και την ενσωμάτωση στην κοινωνία και στην πραγματική ζωή με ότι επιπτώσεις κι αυτό επιφέρει.

5.10 Επαγγελματική εκπαίδευση και εργασία

Ήδη από την αρχαιότητα μεγάλο ήταν το ποσοστό των τυφλών που, όπως μας πληροφορεί ο Ηρόδοτος και ο Ξενοφών, πωλούνταν ως σκλάβοι. Οι τυφλωμένοι από τους Σκύθες αιχμάλωτοι πολέμου εκτελούσαν όλες τις βαριές εργασίες. Όσοι δεν ήταν σκλάβοι, επαιτούσαν και ζητούσαν την ελεημοσύνη των πολιτών. Στον Οιδίπυς επί Κολωνώ του Σοφοκλή, ο Οιδίποδας ο τυφλός και εξόριστος πρώην βασιλιάς της Θήβας, φτάνει μετά από περιπλάνηση στον Αθηναϊκό δήμο του Ίππιου Κολωνού ρακένδυτος, οδηγούμενος από την κόρη του Αντιγόνη. Και κατά τη χριστιανική περίοδο οι τυφλοί κάθονταν επαιτώντας σε πολυσύχναστα περάσματα και παρακαλούσαν για ένα κομμάτι ψωμί. Η σκλαβιά και η ζητιανιά, δηλαδή, ήταν η μοίρα των περισσότερων ως και τα μέσα του 20ού αιώνα.¹⁵⁶

Το 16ο αιώνα στην Αγγλία είχαν ιδρυθεί τα *Workhouses*, ουσιαστικά σαν Πτωχοκομεία, όπου τα ανάπηρα άτομα έκαναν ορισμένες εργασίες με ευτελή αμοιβή. Η κατάσταση τους μέσα εκεί αντανακλά μια φιλοσοφία ότι τα ανάπηρα άτομα δεν μπορούν να ανταγωνιστούν στην ανοιχτή αγορά εργασίας και επομένως δε μπορούν να αμείβονται κανονικά αλλά με λιγότερο μισθό.

Κατά τη διάρκεια του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου αλλά και λίγες δεκαετίες πιο πριν, με την έκρηξη της Βιομηχανικής επανάστασης, δόθηκε η ευκαιρία στα άτομα με αναπηρίες να δείξουν ότι μπορούν να είναι παραγωγικά και αποδοτικά, γιατί τότε χρειάστηκαν εργατικά χέρια.

Μετά το Αναπηρικό Κίνημα ειδικότερα, η θέση τους άλλαξε προς το καλύτερο. Άρχισαν να εκπαιδεύονται και να αποκτούν κατάρτιση και εξειδίκευση σε πολλά επαγγέλματα. Όλοι σχεδόν θέλησαν να βοηθήσουν τραυματισμένους στρατιώτες και αναπήρους πολέμου, όχι μόνο απλά να αναρρώσουν αλλά και να επιστρέψουν στη δραστηριότητα των καθηκόντων τους, όσο αυτό καθίστατο εφικτό, προσφέροντάς τους εργασία, προκειμένου, μέσω αυτής να αισθανθούν χρήσιμοι και

¹⁵⁶ Alain Decoppet, «Οι τυφλοί κατά την αρχαιότητα».

παραγωγικοί. Έτσι, οι τυφλοί εργάζονταν ως τηλεφωνητές από το 1955, ως δάσκαλοι, δικηγόροι. Κυρίως όμως εξειδικεύονταν σε βιοτεχνικές εργασίες με τη χρήση των χεριών, πριν ακόμα από τη Μικρασιατική εκστρατεία.

Η απόρριψη, η εκμετάλλευση, ο παρασιτισμός, το στίγμα και η δεισιδαιμονία μετά την έλευση του χριστιανισμού, η ελεημοσύνη και η εξαρτημένη επιβίωση εξαλείφτηκαν και οι τυφλοί κατάφεραν να φτάσουν σε μεγάλα ύψη μόρφωσης και επιρροής.¹⁵⁷

Στη *Λογοδοσία* του έτους 1931 η διευθύντρια του Οίκου Τυφλών Ειρήνη Λασκαρίδου παραθέτει το διάλογο που είχε, κατά την επιστροφή της από τη Δύση, για την εκμάθηση ειδικών τυφλολογικών μελετών, με τον πλοίαρχο του πλοίου που τη μετέφερε. Κάποια στιγμή εκείνος, με ύφος υποτιμητικό, της είπε:

— *Τόσον νέα κοπέλλα και να μη λυπάσθε να βασανίζετε ανθρώπους που δεν βλέπουν!*

Κατάπληκτη του απάντησε:

— *Να τους βασανίζω; Πώς; Απεναντίας! Εγώ θα βασανιστώ αλλά εκείνους θα τους κάμω ευτυχείς.*

— *Μα εσείς λέγατε πως θα τους βάζετε να εργάζονται!*

— *Και δεν είναι ευτυχία ένας άνθρωπος ανάξιος διά κάθε εργασία και αξιολύπητος, να γίνει ικανός, ανεξάρτητος, χρήσιμος και τιμημένος;*

Ο πλοίαρχος την κοίταξε απορημένος και της απάντησε:

— *Τι σοφίστηκαν τέλος πάντων αυτοί οι Ευρωπαίοι, να βάζουν και τους τυφλούς στη δουλειά...*¹⁵⁸

¹⁵⁷ Κουρουμπλής, *Το Δικαίωμα στη Διαφορά*, σ. 125.

¹⁵⁸ ΕΛΙΑ, Αρχείο Ειρήνης Λασκαρίδου, *Λογοδοσία* 1931, σ.14.

Εικόνα 42. Ύφανση από τυφλούς μαθητές, ΕΛΙΑ, Αρχείο Ειρήνης Λασκαρίδου, Λογοδοσία 1911

Ο παραπάνω διάλογος απηχεί τις αντιλήψεις της εποχής. Πράγματι, τότε, κανείς δεν είχε συνηθίσει να βλέπει τυφλούς στην παραγωγική εργασία. Η πλειοψηφία πίστευε πως αναπηρία σήμαινε ανικανότητα. Όμως, σύμφωνα και με ένα παλιό έντυπο του ΟΑΕΔ, «Ο άνεργος ανάπηρος είναι δύο φορές ανάπηρος» για το λόγο ότι είναι καταδικασμένος να ζει στο περιθώριο της κοινωνικής ζωής και δημιουργικής δραστηριότητας, και εξαρτημένος από το οικογενειακό και κοινωνικό του περιβάλλον. Με την εργασία κερδίζει υπερηφάνεια, αποκτά εμπιστοσύνη στον εαυτό του, στις ικανότητές του, με αποτέλεσμα να καταξιώνεται σαν υπεύθυνος και δημιουργικός πολίτης, αποκτώντας την πολυπόθητη ένταξή του στην κοινωνία.

Σύμφωνα με άρθρο της «Ακρόπολης» με τίτλο «*Το παράπονο ενός τυφλού*», το 1930 για την επαγγελματική αποκατάσταση των τυφλών στη χώρα μας, τα πράγματα είναι άκρως απογοητευτικά. Ο τυφλός καθηγητής Τ.Σ. Νίνος, ο οποίος παρέχει τις υπηρεσίες του στη Γερμανία μας πληροφορεί για την κατάσταση που επικρατεί στις δύο χώρες ξεκινώντας το άρθρο του με τη φράση: «Ατυχείς οι Έλληνες τυφλοί». Στην Ευρώπη όπως μας αναφέρει ήδη από τις αρχές του 20^{ου} αιώνα, με ζήλο και επιμονή οι τυφλοί κατάφεραν να κερδίσουν το θαυμασμό και την εκτίμηση των βλεπόντων. Μέχρι και το 1930 αρκετές ήταν οι σχολές που παρείχαν τα μέσα μορφώσεως, διδάσκοντας στα άτομα αυτά γερμανική φιλολογία αλλά και αρχαία ελληνικά. Επιπλέον μέσω των επαγγελματικών σχολών ήταν σε θέση να ζουν

αξιοπρεπώς, αφού η πλειοψηφία ασκούσε το επάγγελμα το οποίο είχε επιλέξει. Στην Ελλάδα σύμφωνα με τη στατιστική του 1920 υπάρχουν 3.018 άντρες τυφλοί και 2.270 γυναίκες, για τους οποίους η κρατική μέριμνα είναι ανύπαρκτη. Μόνο ο Οίκος Τυφλών παρέχει διατροφή και διαμονή για ελάχιστα χρόνια σε ένα μικρό ποσοστό τυφλών ατόμων και οι υπόλοιποι όπως τονίζει είναι «πεταμένοι» στους δρόμους και μεγάλο αριθμό αποτελούν οι μη βλέποντες ζητιάνοι στα Μακεδονικά εδάφη. Όσοι από αυτούς δεν επαιτούν τοποθετούνται σε άσυλα ανιάτων, χωρίς όμως να πάσχουν από κάποια ασθένεια. Σύντομα λοιπόν ελπίζει για τη δημιουργία ενός δεύτερου Ιδρύματος που θα παρέχει στέγη και εργασία στους τυφλούς αδελφούς μας.¹⁵⁹

Εικόνα 43. Εν ώρα εργασίας, ΕΛΙΑ, αρχείο Ειρήνης Λασκαρίδου, Λογοδοσία 1929

Σημαντικό ρόλο για την αποδοχή των ατόμων με αναπηρία στον εργατικό στίβο έπαιξαν:

1. Η «Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου» (Γαλλία 1789), στην οποία τονίζεται ότι όλοι ανεξαιρέτως οι άνθρωποι έχουν ίσα δικαιώματα σε όλους τους τομείς (όπως είναι κι ο τομέας της Υγείας κι Αποκατάστασης).

2. Η Βιομηχανική και Κοινωνική Επανάσταση (18ου, 19ου αιώνα) και η ανάπτυξη της τάσης να θεωρείται ο άνθρωπος σαν πηγή οικονομική και παραγωγής. Έτσι, με «φόντο» αυτές τις ιδέες, ορθοπεδικοί χειρουργοί του 19^{ου}

¹⁵⁹ Εφημ. Ακρόπολη, Αθήνα, 19 Μαρτίου 1930.

αιώνα υπέβαλαν τους τραυματισμένους στρατιώτες στη διαδικασία της Αποκατάστασης για να τους επαναφέρουν στη Βιομηχανία και γενικά να τους κάνουν «παραγωγικούς», ώστε να μην αποτελούν «φορτίο» για τη κοινωνία.

Η εργασία, λέει ο Engels, συμφωνώντας με τους ειδικούς στην πολιτική οικονομία, είναι η πηγή κάθε πλούτου και βασικός όρος της ανθρώπινης ζωής, αφού αυτή εξέλιξε τον άνθρωπο. Και αυτό, παράλληλα με τη Φύση, η οποία της παρέχει την ύλη, την οποία εκείνη μεταβάλλει σε πλούτο. Συνεχίζοντας, υποστηρίζει ότι η εργασία αποτελεί την πρώτη βασική προϋπόθεση κάθε ανθρώπινης ζωής και μάλιστα σε τέτοιο βαθμό ώστε μπορούμε να πούμε πως αυτή «δημιούργησε τον άνθρωπο». Το δοκίμιό του εξηγεί πως η όρθια στάση και ο διποδισμός του πρωτόγονου ανθρώπου, απελευθέρωσε τα χέρια και η χρησιμοποίησή τους οδήγησε σε παραπέρα προσαρμογή και ανάπτυξη του χεριού, έτσι που το χέρι ήταν ταυτόχρονα το «όργανο» και το «δημιούργημα». Ο άνθρωπος ήταν το μόνο ζώο που ασχολήθηκε με την εργασία. Από όλο αυτό συμπεραίνουμε πως η εργασία είναι μια φυσική ανάγκη γιατί μέσω αυτής το άτομο δημιουργεί, χρησιμοποιώντας τις φυσικές του δυνάμεις. Επιπλέον, η εργασία ικανοποιεί μια ακόμα ανάγκη του ανθρώπου για επικοινωνία, αφού, μέσα από την επαγγελματική του απασχόληση, ενσωματώνεται στην κοινωνία, στο μέτρο που τα αγαθά που παράγει δε χρησιμοποιούνται αποκλειστικά και μόνο από τον ίδιο αλλά από την κοινωνία. Επίσης, ότι μορφοποιείται σαν άτομο και η προσωπικότητά του αναπτύσσεται, καλλιεργώντας τις ικανότητές του. Σε καμία περίπτωση τα άτομα με προβλήματα όρασης δεν πρέπει να αντιμετωπίζονται με λύπη, αλλά θα πρέπει με όσο το δυνατό ορθότερα μέτρα να αποκτήσουν τις μέγιστες δυνατές ικανότητες που θα τα κάνουν ικανά να συμμετέχουν στο κοινωνικό γίγνεσθαι και να το συνδιαμορφώνουν, ανάλογα με τα συμφέροντα και τις ανάγκες τους. Αυτό το αίτημα δεν εκφράζεται χαριστικά και κατ' εξαίρεση για τα άτομα με ειδικές ανάγκες, αλλά είναι η βασική αρχή μιας κοινωνίας που επιδιώκει την κοινωνική ισότητα, την κοινωνική απελευθέρωση, την πραγματική δημοκρατία και ισχύει για κάθε μέλος.¹⁶⁰

¹⁶⁰ Σκεύος Μ. Παπαϊωάννου, *Επαγγελματική εκπαίδευση και προσανατολισμός. Αναφορά σε άτομα με ειδικές ανάγκες*, Εκδόσεις Γρηγόρη, Αθήνα 1990, σσ. 14, 17 και 126 και Friedrich Engels, *Ο ρόλος της εργασίας στην εξανθρώπιση του πιθήκου*, Chris Harman, *Ο Ένγκελς και η καταγωγή της ανθρώπινης κοινωνίας*, Μαρξιστικό βιβλιοπωλείο, Αθήνα, 2011, σ. 11.

Συνήθως, μέχρι τη δεκαετία του 1940, όσοι μαθητές αποφοιτούσαν από τον Οίκο Τυφλών ή τη Σχολή Τυφλών Θεσσαλονίκης, από το 1955 κι έπειτα, κι επιθυμούσαν να εργάζονται εσωτερικοί στα εργαστήρια συνέχιζαν να προσφέρουν τις υπηρεσίες τους με την κατασκευή ψάθινων αντικειμένων, όπως παντόφλες, καλάθια, ψωμιέρες, σουπλά, σουβέρ, ντόματα για μπουκάλια, υφαντά και καρέκλες από ροτέν, έναντι μικρής χρηματικής αμοιβής. Στον Οίκο Τυφλών παρέμεναν μέσα ως και τα δεκαοκτώ τους χρόνια το πολύ και, όποιος ήταν καλός στις χειροτεχνίες, μετά την αποφοίτησή του παρέμενε ακόμα 2 έτη για να τελειοποιήσει το ταλέντο του. Όσοι τυφλοί, ενήλικες πλέον, αναγκάζονταν να φύγουν από αυτό το Ίδρυμα, νοίκιαζαν μικρά σπίτια στην Αθήνα, όντας οι περισσότεροι άνθρωποι φτωχοί και προσπαθούσαν να συντηρήσουν τον εαυτό τους με την εργασία τους. Το ίδιο συνέβαινε και στη Θεσσαλονίκη, μόνο που εκεί οι απόφοιτοι είχαν τη δυνατότητα να μείνουν στη Σχολή ακόμη περισσότερα χρόνια. Άλλοι, επέστρεφαν στα χωριά τους, όπου λειτουργούσαν μικρές κατ' οίκον βιοτεχνίες παρασκευής χειροποίητων αντικειμένων, έχοντας το δικό τους εργαστήριο και, διαθέτοντας μια μικρή πελατειακή βάση κατάφερναν να σταθούν στα πόδια τους, να παντρευτούν και να συντηρήσουν αξιοπρεπώς την οικογένειά τους.

Μέχρι και τα μέσα του 20ού αιώνα, λόγω του χαμηλού βαθμού βιομηχανοποίησης στην Ελλάδα, ο τυφλός εργάτης είχε τη δυνατότητα να συναγωνιστεί με ίσους όρους τον βλέποντα τεχνίτη. Αργότερα, με τη λήξη των δύο πολέμων, αρκετοί ήταν οι στρατιώτες που είχαν χάσει την όρασή τους. Αυτοί, παρακολούθησαν ειδικά μαθήματα στα προστατευόμενα εργαστήρια του Φάρου Τυφλών, για τα οποία θα γίνει αναλυτικά λόγος παρακάτω, ώστε να μπορέσουν να ενσωματωθούν ξανά στην κοινωνία και να συμμετέχουν στην παραγωγική διαδικασία ισότιμα.¹⁶¹

Όπως αναφέρθηκε και στη Νομοθεσία, με τη λήξη του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου ιδρύθηκε η Στέγη Πατρίδος, που περιελάμβανε τμήμα καρεκλοποιίας και καλαθοπλεκτικής. Η επανένταξη των τυφλών εξαιτίας του πολέμου δεν ήταν εύκολη, όμως με τη βοήθεια του προσωπικού άρχισαν την εκπαίδευσή τους. Έμεναν μέσα στο Ίδρυμα, το οποίο βρισκόταν αρχικά στο Παλαιό Φάληρο και τη δεκαετία

¹⁶¹ Το πρόβλημα της τυφλότητας εν Ελλάδι, έκθεσις και συστάσεις του Κ.Ε.Τ. του Μπόουλντερ, σσ. 29-30.

του 1950 μεταφέρθηκε στους Αμπελόκηπους. Παλαιοί Πολεμιστές αλλά και τυφλοί μεγαλύτερης ηλικίας, που δεν είχαν παρακολουθήσει το ειδικό δημοτικό, μάθαιναν στη Στέγη Πατρίδος τη γραφή, έκαναν κάποιες εκδρομές και περιπάτους και εκπαιδεύονταν ώστε να καταφέρουν να επανενταχτούν. Σίγουρα δεν θα ακολουθούσαν το επάγγελμα που έκαναν πριν αλλά θα μάθαιναν μία νέα τέχνη, όπως η κατασκευή καρεκλών και καλαθιών.

Σε συνεργασία με Διεθνείς Οργανώσεις και με την παραίνεση των Ηνωμένων Εθνών προκειμένου να διευρυνθεί ο τομέας των δυνατοτήτων για αποκατάσταση των τυφλών σε αγροτικές ασχολίες, όπως προαναφέρθηκε, ο «Φάρος» ανέλαβε να κατευθύνει την προσπάθεια του αδελφού σωματείου «Ελληνοαμερικανοί φίλοι των τυφλών της Ελλάδος», στη δημιουργία και λειτουργία της **Αγροτικής και Τεχνικής Σχολής Σεπολίων** το 1946. Στη Σχολή, τα κύρια προγράμματα ήταν αυτά της συστηματικής πτηνοτροφίας και ζωοκομίας. Οι άντρες τρόφιμοι έμεναν στη Σχολή δωρεάν, αλλά παρείχαν τις υπηρεσίες τους και εργάζονταν χωρίς να τους δίνονται χρήματα. Αποκτούσαν επιπλέον γνώσεις σε αγροτικές δουλειές, μάθαιναν να εκτρέφουν κοτόπουλα και να μαζεύουν τα αυγά, να κατασκευάζουν αναλόγια και κρεμάστρες και, επίσης, εκπαιδεύονταν στο επάγγελμα του μελισσοκόμου. Οι γυναίκες, με τη σειρά τους, συμμετείχαν στα πρώτα επιτυχημένα δεικτικά πειράματα προσαρμογής και εκπαίδευσης των τυφλών σε μηχανουργικές εργασίες, καθώς και ραπτικής, χρησιμοποιώντας τα υφάσματα του προγράμματος υφαντικής που λειτουργούσε στις κεντρικές εγκαταστάσεις του «Φάρου». Έφτιαχναν μαξιλαροθήκες, σεντόνια, πετσέτες και γενικά δέχονταν παραγγελίες από ιδιώτες. Εκεί παρεχόταν μόνο εξειδίκευση και όχι μισθός. Παρόλα αυτά οι αντιλήψεις που επικρατούσαν στη Σχολή ήταν απαισιόδοξες, γιατί ποτέ κανείς από τους δασκάλους δεν πίστεψε στις δυνατότητες των τυφλών, παρά το γεγονός ότι τους παρεχόταν ένα είδος πτυχίου.¹⁶²

Από το Σεπτέμβρη του 1945, άρχισε η σύσταση των εργαστηρίων στο Φάρο Τυφλών Ελλάδος, ένα Σωματείο που σκοπό είχε τη συντήρηση και εξασφάλιση θέσεων εργασίας τυφλών ατόμων, που δεν είχαν τη δυνατότητα να απορροφηθούν σε άλλες θέσεις εργασίας. Μέσα σε δύο χρόνια είχαν έρθει να εκπαιδευτούν και

¹⁶² Συνεντεύξεις 2, 5 και 9.

παράλληλα να εργαστούν τυφλοί και μερικώς βλέποντες άντρες και γυναίκες από όλη την Ελλάδα. Εκπαιδεύονταν και εντάσσονταν στην παραγωγική διαδικασία για την παραγωγή ειδών καθαριότητας. Κατασκεύαζαν σκούπες (σάρωθρα), βούρτσες και σφουγγαρίστρες και, όσοι ήθελαν, μπορούσαν να μείνουν ως εσωτερικοί για μικρό χρονικό διάστημα, να εξασφαλίζουν δηλαδή τη διαμονή τους και τη διατροφή τους, με αντάλλαγμα την εργασία τους χωρίς φυσικά να αμείβονται. Οι περισσότεροι επεδίωκαν να νοικιάζουν σπίτια ανά παρέες, για να μοιράζονται τα έξοδα και να πληρώνεται για την εργασία τους. Εργάζονταν αρκετές φορές από το πρωί μέχρι το βράδυ και έκαναν υπερωρίες ώστε να προλάβουν τις παραγγελίες. Κατά διαστήματα υπήρχε αρκετή δουλειά. Άλλοτε ήταν αυξημένες οι παραγγελίες άλλοτε όμως όχι. Η παραγωγή κάλυπτε τις ανάγκες των Ενόπλων Δυνάμεων, του Ναυτικού, της Τοπικής Αυτοδιοίκησης και των Νοσοκομείων. Στα μέσα του 20ού αιώνα το ημερομίσθιο στα εργαστήρια του «Φάρου» ανερχόταν στις 40 δραχμές. Εργάζονταν καθημερινά αλλά και τα Σάββατα. Στις περιπτώσεις που δεν υπήρχε πολλή δουλειά οι εργαζόμενοι δυστυχώς δεν πληρώνονταν, όμως άλλες φορές έβγαζαν επιπλέον χρήματα από τις υπερωρίες με τα οποία ζούσαν αξιοπρεπώς. Ο ναύαρχος Καντιάνης προμηθευόταν για το Ναυτικό σκούπες, βούρτσες και ό,τι άλλο κατασκεύαζαν μέσα στα εργαστήρια, για το λόγο ότι ήταν ευαίσθητοποιημένος εξαιτίας της τύφλωσης του γιου του. Τα προστατευόμενα εργαστήρια, δυστυχώς, δεν είχαν τη μορφή κοινωνικών επιχειρήσεων και δεν έδιναν τη δυνατότητα στους εργαζόμενους να ξεδιπλώσουν την προσωπικότητά τους. Απλά λειτουργούσαν ως χώροι απασχόλησης για άτομα που δύσκολα θα έβρισκαν εργασία σε άλλους φορείς. Το έργο και η παραγωγή των τυφλών δυστυχώς δεν κρίνονταν ισότιμα από την κοινωνία και καλλιεργούνταν μια παθητικότητα. Η ίδια η λέξη «προστατευόμενο» περιθωριοποιούσε το εργαζόμενο άτομο, οδηγώντας το στον κοινωνικό οίκτο, απαλλάσσοντας το Κράτος από τις υποχρεώσεις του.¹⁶³

Από το 1955 τέθηκε σε λειτουργία και η Σχολή Τηλεφωνητών, μερικά χρόνια αργότερα και στη Σχολή Τυφλών Θεσσαλονίκης. Εκεί, οι τυφλοί εκπαιδευόμενοι

¹⁶³ Παπιάνης - Γιαβρίμης - Βίκη, *Ειδική Αγωγή, Επαγγελματικός Προσανατολισμός Ατόμων με Αναπηρία και Αποασυλοποίηση*, σσ. 177-178.

έκαναν πρακτική άσκηση στον τηλεφωνικό μεταλακτή, διδάσκονταν παγκόσμια γεωγραφία, γραφή Braille όσοι δε γνώριζαν, γραφομηχανή βλεπόντων με τυφλό σύστημα και αγγλική ορολογία τηλεφωνικής. Με βάση τον παλιό Ν. 963/1979 και το νέο Ν. 1545/1985 ο διορισμός τους σε δημόσιες υπηρεσίες και τράπεζες κατοχυρωνόταν σε ποσοστό 80% των προσλήψεων. Η εκπαίδευση διαρκούσε ένα χρόνο και στη συνέχεια οι απόφοιτοι έκαναν τα χαρτιά τους όποτε προκηρύσσονταν διαγωνισμοί για προσλήψεις στη Δ.Ε.Η στον Ο.Τ.Ε σε Τράπεζες σε Νοσοκομεία και γενικά στο Δημόσιο Τομέα, όπου ζητούσαν πτυχίο τηλεφωνητή. Δεν υπήρχε ακόμα το σύστημα διορισμού του ΑΣΕΠ και οι προσλήψεις γίνονταν κατ' επιλογή, δηλαδή με «μέσο». Αν κάποιος δεν είχε δικό του πρόσωπο στην Κυβέρνηση δύσκολα έβρισκε μια θέση στο Δημόσιο. Φυσικά σημαντικό ρόλο έπαιζε και το πιστοποιητικό πολιτικών φρονημάτων, η βεβαίωση δηλαδή ότι κάποιος δεν είναι κομμουνιστής, η οποία ήταν απαραίτητη μεταπολεμικά και ως τα μέσα της δεκαετίας του 1970. Από το 1977 κι έπειτα τα χρόνια εργασίας που απαιτούνταν ήταν τα 15 για τους τυφλούς. Εργάζονταν 4-5 ώρες καθημερινά στη Δ.Ε.Η στον Ο.Τ.Ε και στις Τράπεζες, ενώ αντίθετα στα τηλεφωνικά Κέντρα των Νοσοκομείων εργάζονταν οχτάωρο με βάρδιες καθώς επίσης Σάββατα και Κυριακές.¹⁶⁴

Όσοι δεν είχαν τη δυνατότητα ή τη θέληση να εκπαιδευτούν στα εργαστήρια του «Φάρου», είτε ως χειροτέχνες είτε ως τηλεφωνητές, ασκούσαν το επάγγελμα του λαχειοπώλη, του μικροπωλητή, του εργάτη σε κάποια βιομηχανική μονάδα του ψάλτη ή του μουσικού. Το επάγγελμα του λαχειοπώλη και αυτό του μικροπωλητή ήταν και τα δύο πιο πολυσυζητημένα για το λόγο ότι προκάλεσαν αντιδράσεις και συζητήσεις καθ' όλη τη διάρκεια του 20ού αιώνα. Αρκετοί ήταν οι τυφλοί που πωλούσαν λαχεία και μικροαντικείμενα για να αποκομίσουν λιγοστά χρήματα. Ορισμένοι, όμως, κύριο σκοπό τους είχαν την επαιτεία, συγκαλύπτοντάς τη με τον τρόπο αυτό, μη λειτουργώντας με το σκεπτικό ότι κάνουν εμπόριο. Στο ένα χέρι κρατούσαν τα λαχεία και ο περαστικός καθώς τους έβλεπε ανήμπορους ένιωθε οίκτο και τους προσέφερε χρήματα δίχως να αγοράζει το εμπόρευσμά τους. Αυτό το σκηνικό, από τα μέσα του αιώνα άρχισε να αλλάζει. Κανείς τυφλός πλέον δεν συμφωνούσε με τη συγκεκριμένη τακτική. Πριν από την περίοδο της Δικτατορίας οι

¹⁶⁴ Συνεντεύξεις 1 και 13.

λαχειοπώλες και οι μικροπωλητές έβγαιναν εύκολα έξω και πωλούσαν τα λαχεία και τηνπραμάτεια τους. Μετά όμως το 1967 εκδιώκονταν από τις αρχές του δικτατορικού καθεστώτος και τους απαγορευόταν τέτοιου είδους πωλήσεις. «Να μένετε σπίτια σας και να σας συντηρεί η οικογένειά σας», τους έλεγαν. Θεωρούσαν δηλαδή πως οι τυφλοί διαταράζουν την ευταξία της πόλης και τους μετέφεραν αρκετές φορές για εκφοβισμό στο κρατητήριο. Και για τους ίδιους τους τυφλούς, πάντως, τα παραπάνω επαγγέλματα θεωρούνταν ταπεινωτικά και προσβλητικά για το λόγο ότι είχαν συνδεθεί με την επαιτεία και το δρόμο. Παρόλα αυτά αρκετοί τα ακολουθούσαν γιατί σε αρκετές περιπτώσεις έβγαζαν πολλά χρήματα. Προμηθεύονταν από αποθήκες κάλτσες με 7 δραχμές τη δεκαετία 1965-1975, για παράδειγμα, και τις πουλούσαν δέκα δραχμές. Το κέρδος τους δηλαδή ήταν 30%. Στέκονταν συνήθως στην οδό Αιόλου και ο κόσμος αγόραζε από αυτούς σακούλες για ταγιέρ, χειρομάντηλα και τσατοάρες προς 2 και 3 δραχμές. Είναι δεδομένο πως μεγάλο μέρος των αγοραστών τους προτιμούσε εξαιτίας της αναπηρίας τους.¹⁶⁵

Μετά την πτώση της Δικτατορίας δόθηκαν και οι πρώτες επίσημες άδειες για την άσκηση των δύο παραπάνω επαγγελμάτων. Η Αστυνομική Διεύθυνση Αθηνών μαζί με το Δημοτικό Συμβούλιο του Δήμου χορήγησε 50 άδειες Στάσιμων Υπαίθριων Μικροπωλητών στο κέντρο της πόλης.¹⁶⁶

Όσοι τώρα επέλεγαν να εργαστούν ως ιεροψάλτες, είναι γεγονός πως θα είχαν κλίση στη βυζαντινή και εκκλησιαστική μουσική, την οποία και διδάσκονταν από μικρή ηλικία, όπως αναφέρθηκε. Δεν απαιτούνταν η γνώση μουσικού οργάνου, αφού χρησιμοποιούσαν μόνο τη φωνή τους, αλλά απαραίτητο ήταν ένα πιστοποιητικό προϋπηρεσίας ή δίπλωμα αναγνωρισμένης Σχολής Βυζαντινής μουσικής. Αν διέθεταν, προσλαμβάνονταν σε εκκλησίες, εφόσον υπήρχε κενή θέση. Οι ψάλτες έπρεπε να γνωρίζουν εμπειρικά πράγματα σχετικά με τη μουσική και να μπορούν να διαβάζουν την Braille στις παρτιτούρες, οι οποίες ήταν γραμμένες στο αντίστοιχο σύστημα. Πριν από το 1960, όσοι εργάζονταν σε κάποια εκκλησία, ειδικά στο χωριό τους, έψελναν τελειώς ερασιτεχνικά. Οι περισσότεροι, έκαναν

¹⁶⁵ Συνεντεύξεις 9 και 11.

¹⁶⁶ Δημολιτοάς, *ό.π Νομοθετικά και Διοικητικά Μέτρα των Τυφλών*, σ. 10.

συμφωνία με κάποιον ιερό ναό, και η επιτροπή τους επέλεγε για ένα χρονικό διάστημα, σαν προσωρινό προσωπικό.¹⁶⁷

Η μουσική ήταν αναμφισβήτητα η τέχνη που τους καταξίωνε κοινωνικά και επαγγελματικά. Με δεξιοτεχνία και ερμηνευτική πρωτοτυπία εξασκούσαν από παιδιά συνήθως, πάνω στο βιολί, στο πιάνο, σε διάφορα ακόμη μουσικά όργανα και στο τραγούδι (ελαφρό, κλασικό, παραδοσιακό, το λαϊκό απαγορευόταν μέσα στις Σχολές μέχρι και τη Μεταπολίτευση). Όσοι επέλεγαν το επάγγελμα του μουσικού κατά κάποιο τρόπο ήταν συνδεδεμένοι με την επαιτεία, έστω και μόνο με τον όρο. Αυτό γιατί συνήθως μέχρι και το 1970 δεκάδες ήταν οι τυφλοί που έπαιζαν βιολί στην άκρη του δρόμου, ικετεύοντας τον οβολό των περαστικών. Οι υπόλοιποι, που είχαν τη δυνατότητα και ήθελαν να αναδειχτούν κοινωνικά και επαγγελματικά, σπούδαζαν στο Ωδείο, από όπου και έπαιρναν αναγνωρισμένο πτυχίο μουσικής. Συμμετείχαν σε συγκροτήματα, διορίζονταν ως δάσκαλοι μουσικής στον Οίκο Τυφλών και στη Σχολή Τυφλών Θεσσαλονίκης μόνο, στα δύο ειδικά αυτά σχολεία δηλαδή. Οι άλλοι, που επέστρεφαν στα χωριά τους, έβγαζαν χρήματα παίζοντας μουσική σε πανηγύρια, γάμους και βαφτίσεις.

Με την ίδρυση του Οίκου Τυφλών στην Καλλιθέα, στις αρχές του 20ού αιώνα, μαζί με την γραφή ξεκίνησε να διδάσκεται και η μουσική γραφή και άρχισαν και οι έλληνες τυφλοί να σπουδάζουν επιστημονικά την ευρωπαϊκή μουσική. Έτσι έχουμε τους μεγάλους μουσικούς, όπως ήταν ο Γιώργος Θέμελης (του πιάνου), και οι δάσκαλοι, όπως ο Αντώνης Ζαχόπουλος (του βιολιού), ο Πέτρος Θαναηλίδης (του πιάνο και του ακορντεόν) και ο Σταύρος Πέτσαλης (στη θεωρία, τη μουσικογραφία και τις χορωδίες). Πολύ καλοί στην εργασία τους ήταν και οι τυφλοί χορδιστές πιάνου, αφού με το «μουσικό» αυτί τους και μόνο μπορούσαν και κούρδιζαν το πιάνο με ακρίβεια. Όσοι απόφοιτοι του Οίκου Τυφλών είχαν κλίση στη μουσική και ήταν άποροι, η ίδια η Εφορία της Σχολής τους παρείχε οικονομική ενίσχυση για τα πρώτα τους έξοδα κατά την αποχώρησή τους από το Ίδρυμα και τους δώριζε ακορντεόν, μαντολίνο, μέρος τμήματος κλειδοκύμβαλου ή οποιοδήποτε μουσικό όργανο εκείνοι επιθυμούσαν. Επιπλέον, κατέβαλλε τα απαιτούμενα διδάκτρα του

¹⁶⁷ Συνέντευξη 14.

ωδειού όπου φοιτούσε ο κάθε τώως τρώφίμος και συνέχιζε τις μουσικές του σπουδές σε αυτό.¹⁶⁸

Όσοι επιθυμούσαν να συνεχίσουν τις σπουδές τους μετά το εξατάξιο Γυμνάσιο και το Λύκειο και είχαν φυσικά τις δυνατότητες έδιναν προφορικές εξετάσεις και γραπτά στη μηχανή βλεπόντων, όσοι είχαν τη δυνατότητα, τα αρχαία την έκθεση και τα λατινικά μέχρι και το 1975 και φοιτούσαν στη σχολή που οι ίδιοι επιθυμούσαν. Η Νομική Σχολή αποτελούσε παράδοση και μεγάλο μέρος τυφλών ασκούσε και ασκεί το επάγγελμα του δικηγόρου με μεγάλη επιτυχία. Επέλεξαν τη Νομική για δύο κυρίως λόγους: πρώτα γιατί ήταν η μόνη Σχολή που διέθετε τα συγγράμματα μαγνητοφωνημένα σε μπομπίνες κι επιπλέον γιατί αποτελούσε μια σχολή που προσέδιδε κύρος και κοινωνική καταξίωση στον απόφοιτό της. Το στίγμα της αναπηρίας μέχρι και σήμερα δυστυχώς, σε μικρότερο βέβαια βαθμό, σε συνδυασμό με το ανεκπαιδευτο τότε κοινωνικό περίγυρο, αύξανε όλο και περισσότερο την επιθυμία των τυφλών να θέλουν με πείσμα και επιμονή να αναδειχθούν επαγγελματικά και να σπουδάζουν στη Νομική, σε έναν τομέα δηλαδή με μεγάλο κοινωνικό αντίκρισμα. Επιπλέον γνώσεις αποκτούσαν από το ραδιόφωνο που οι περισσότεροι άκουγαν συνεχώς.¹⁶⁹

Από το 1975 κι έπειτα δόθηκε σε όλους τους τυφλούς και τους κωφούς η δυνατότητα να εισάγονται χωρίς εξετάσεις στο Πανεπιστήμιο της Ελλάδας, εφόσον είχε βεβαιωθεί ιατρικά η πάθησή τους. Οι απόφοιτοι που είχαν την οικονομική ευχέρεια, οι οποίοι και φυσικά ήταν ελάχιστοι, άνοιγαν το δικό τους δικηγορικό γραφείο, ενώ οι υπόλοιποι διορίζονταν στα νομικά τμήματα των δημόσιων υπηρεσιών. Αξίζει στο σημείο αυτό να αναφερθεί πως στα μέσα του 20ού αιώνα είχε ζητηθεί από τους τυφλούς να μπορούν να εισάγονται και να φοιτούν κι αυτοί στη Σχολή Φυσικοθεραπευτών, πράγμα το οποίο όμως δεν έγινε δεκτό. Παρόλα αυτά, στο εξωτερικό και συγκεκριμένα στο Παρίσι, οι τυφλοί είχαν τη δυνατότητα να εξασκήσουν το συγκριμένο επάγγελμα. Τρεις Έλληνες τυφλοί τα κατάφεραν, πήραν το πτυχίο τους, γύρισαν στην Ελλάδα και εργάστηκαν στο ΙΚΑ.

¹⁶⁸ Πραγμένα επί τη συμπλήρωση τεσσαρακονταετίας του Οίκου Τυφλών, Πρόνοια και επαγγελματική τοποθέτησις του τυφλού εν Ελλάδι, επιμ. Αριστείδου Γ. Κούμαρη, Φοίνικας, Αθήνα 1948, σσ. 18-19.

¹⁶⁹ Συνεντεύξεις 1, 12, 14, 15.

Επίλογος

Στη μονογραφία μας αυτή επιχειρήσαμε να χαρτογραφήσουμε την ιστορική διαδρομή του θεσμού της εκπαίδευσης και της επαγγελματικής αποκατάστασης των τυφλών στην Ελλάδα κατά τον 20^ο αιώνα και το πώς εκτυλισσόταν ο τρόπος ζωής τους μέσα στα Ιδρύματα αλλά και στον έξω κόσμο. Παράλληλα σε αυτή μας την προσπάθεια καταγράψαμε τις ενέργειες του Κράτους και της ιδιωτικής πρωτοβουλίας, τις συγκεκριμένες δηλαδή αντιλήψεις που διαμορφώθηκαν από τους φορείς αυτούς στη σύγχρονη ελληνική κοινωνία γύρω από τα μη βλέποντα άτομα όλων των ηλικιών. Από την παραπάνω διερεύνησή μας μπορούν να προκύψουν πολλά συμπεράσματα, που στοιχειοθετούν το περίγραμμα της ειδικής εκπαιδευτικής και επαγγελματικής δύναμης της χώρας μας. Στην Ελλάδα η Ειδική Αγωγή ξεκινά τον 20ο αιώνα με στόχο την προστασία, την εκπαίδευση, την περίθαλψη και την επαγγελματική κατάρτιση. Οι δράσεις που αναπτύσσονται ελέγχονται κυρίως απ' την ιδιωτική πρωτοβουλία με χαρακτηριστικό γνώρισμα τον «οίκτο και τη φιλανθρωπία». Από το 1900 μέχρι και το 1950 δεν υπήρξε μια ουσιαστική συστηματική ανάπτυξη και δεν εφαρμόστηκαν εξελιγμένα προγράμματα στον τομέα της Ειδικής Αγωγής από τη μεριά του επίσημου Κράτους το οποίο φαίνεται να αδιαφορούσε. Μεμονωμένες, αποσπασματικές και τις περισσότερες φορές ατομικές προσπάθειες άρχισαν όμως να διαφαίνονται από την πρώτη δεκαετία του 1900. Η απουσία του κρατικού τομέα, το κοινωνικό κλίμα, το επίπεδο των επιστημών, η έλλειψη έρευνας, η πολιτική αστάθεια, η αλλαγή κυβερνήσεων που σήμαινε πάντα και αλλαγή προγραμμάτων, είχαν δυστυχώς σαν αποτέλεσμα τη στασιμότητα. Μέχρι τότε σχεδόν κανείς δεν πίστευε στις ικανότητες των αμεα.

Όπως είναι γνωστό άτομα με Ειδικές Ανάγκες υπήρχαν απ' τη στιγμή εμφάνισης του ανθρώπινου είδους. Σε κάθε εποχή η κυρίαρχη ομάδα μέσα στην κοινωνία, ανάλογα με τα συμφέροντά της, αντιμετώπιζε με διαφορετικό τρόπο τα αμεα. Η βρεφοκτονία, οι βασανισμοί, το μαστιγώμα, οι ξυλοδαρμοί, η εγκατάλειψη, η απομόνωση, τα ιδρύματα, οι φυλακές, τα άσυλα, τα πειράματα, ο εμπαιγμός, η εκμετάλλευση, η φιλανθρωπία, η ελεημοσύνη, η προστασία, η φροντίδα, ο σεβασμός είναι μερικά απ' τα στάδια της εξέλιξης της Ειδικής Αγωγής. Κάθε εποχή όπως είδαμε

παραπάνω ο τρόπος συμπεριφοράς διέφερε και αυτό εξαρτιόταν από τη νοοτροπία και τις αντιλήψεις της κάθε περιόδου. Ο 20^{ος} αιώνας χαρακτηρίστηκε απ' την προσπάθεια συστηματικής μελέτης, ταξινόμησης και επιστημονικής-ανθρωπιστικής αντιμετώπισης των ατόμων με αναπηρίες. Τότε άρχισε σιγά- σιγά η μέχρι τότε υιοθετημένη πρακτική της περιθωριοποίησης και της «κοινωνικής» απομόνωσης του «μειονεκτικού» ατόμου που ήταν συναρτημένη με την αντίληψη ότι αυτό δε μπορεί να είναι εκπαιδευτικά εξελίξιμο και επομένως η θέση του δεν ανήκει και δεν είναι άλλη από αυτή του ιδρυματικού ασύλου. Σε γενικές γραμμές έγινε φανερό πως η ιδιωτική πρωτοβουλία υιοθέτησε, αρχικά, μια πρακτική μεταχείρισης, των τυφλών στην προκειμένη, που συμπυκνώνεται στα εξής κύρια σημεία: κλειστή προστασία, ιδρυματική περίθαλψη και προαγωγή τους μέσα από την παροχή βασικών γνώσεων. Στη συνέχεια η διαμόρφωση της αντίληψης για ίσα δικαιώματα και ίσες ευκαιρίες για τον καθένα, ανεξάρτητα από τη φυσική του κατάσταση, συνέτεινε στην προώθηση μιας πρακτικής ίσης μεταχείρισης των ατόμων που προσέδιδε ιδιαίτερη έμφαση στην προσωπική αξία του καθένα και στη «δυνάμει» συμβολή του στην παραγωγική διαδικασία. Στα πλαίσια μια τέτοιας αντίληψης άρχισε να γίνεται πλέον κοινή συνείδηση ότι οι τυφλοί είναι ικανότατοι να προσφέρουν κι αυτοί με τη σειρά τους στην ελληνική κοινωνία, εφόσον βέβαια ληφθεί μέριμνα, ώστε να τους παρασχεθεί μια «ανώτερη» μόρφωση αλλά και αποτελεσματική για την πραγμάτωση του στόχου τους, δηλαδή την εργασία.

Σήμερα η εκπαίδευση και η εργατική αποκατάσταση των τυφλών στην Ελλάδα έχει μερικές ομοιότητες με το παρελθόν, αλλά και ουσιαστικές αλλαγές. Τα παιδιά της Αθήνας και της Θεσσαλονίκης από τα πέντε τους έτη φοιτούν στο ΚΕΑΤ και στον Ήλιο αντίστοιχα μέχρι να τελειώσουν το δημοτικό, ελάχιστα μένουν μέσα στα Ιδρύματα. Τα υπόλοιπα παρακολουθούν το γενικό σχολείο με υποστηρικτική διδασκαλία από κάποιον ειδικό παιδαγωγό, ο οποίος ορίζεται από το Κράτος. Γυμνάσιο και Λύκειο συνεχίζουν σε αυτά της περιοχής τους χωρίς περεταίρω βοήθεια κι αυτό γιατί όταν αναφερόμαστε για ειδική αγωγή στην Ελλάδα εννοούμε δυστυχώς αποκλειστικά την πρωτοβάθμια εκπαίδευση, αφού παράλληλη στήριξη για τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση δεν παρέχεται. Παρόλα αυτά τα βιβλία των σχολικών τους μαθημάτων είναι όλα τυπωμένα πλέον στη γραφή Braille και οι τυφλοί μαθητές

έχουν άμεση πρόσβαση στο κάθε αντικείμενο που επιθυμούν να μελετήσουν. Η ειδική αγωγή τις τελευταίες δεκαετίες του αιώνα που μελετήσαμε έχει σημειώσει μεγάλη πρόοδο λόγω των νέων τεχνολογιών και μεθόδων που αυτή εφαρμόζει. Η προσέγγιση στα άτομα με προβλήματα όρασης είναι πλέον εφικτή και τα περισσότερα προβλήματα, που τυχόν παρουσιάζονται, προσπελάσιμα. Το 1975 και στη δεκαετία του 1980 τα πράγματα βελτιώνονται. Οι σύλλογοι γονέων πολλαπλασιάζονται, το Μαράσλειο Διδασκαλείο εκπαιδεύει δασκάλους για την Ειδική Αγωγή, η κοινή γνώμη ευαισθητοποιείται, τα μέσα μαζικής ενημέρωσης συμβάλλουν, ο κρατικός φορέας γίνεται πιο ορατός, η επίδραση της Ευρώπης με την παρουσία της Ε.Ο.Κ. βοηθάει για ανταλλαγή ιδεών και εφαρμογή προγραμμάτων. Μετά το 1981 νέα σχολεία ιδρύονται και από το 1984 εφαρμόζεται ο θεσμός της ειδικής τάξης στα κανονικά σχολεία.

Στην πραγματικότητα η κατάσταση σε σχέση με το παρελθόν έχει βελτιωθεί όχι όμως όσο θα μπορούσε και όσο θα έπρεπε. Η επαιτεία έχει σχεδόν εκλείψει και ο κάθε τυφλός προσπαθεί να βρει μια θέση εργασίας με την όποια θα κερδίζει τα προς το ζην χωρίς να παρασιτεί. Αυτός που τον βοηθάει περισσότερο είναι φυσικά η οικογένεια του γιατί χωρίς αυτήν η επιβίωση στην σημερινή κοινωνία είναι πολύ δύσκολη.

Στόχος του εκπαιδευτικού κινήματος κι όσων ενδιαφέρονται για την Ειδική Αγωγή θα πρέπει να είναι η πλήρης ένταξη των αμεα στην εκπαιδευτική διαδικασία. Η ανάπτυξη ενός Δημόσιου-Δωρεάν συστήματος Ειδικής Αγωγής και επαγγελματικής εκπαίδευσης για όλες τις κατηγορίες παιδιών με ειδικές ανάγκες θα καταργήσει τα μεσαιωνικού τύπου ιδρύματα εγκλεισμού και απομόνωσης και θα λυτρώσει τη μεγάλη πλειοψηφία των παιδιών με ειδικές ανάγκες που ζουν στο περιθώριο, φυλακισμένα στην αμάθεια. Το σύστημα της ειδικής αγωγής είναι ένας από τους βασικούς φορείς της διάδοσης των κυρίαρχων αντιλήψεων για τον κόσμο των σωματικά και νοητικά ικανών και της επίσημης επιβεβαίωσης ότι τα παιδιά που τελειώνουν το ειδικό σχολείο είναι κοινωνικά ανώριμα και απομονωμένα. Αυτή η απομόνωση οδηγεί στην παθητική αποδοχή των κοινωνικών διακρίσεων, στην έλλειψη δεξιοτήτων για την εκτέλεση των καθηκόντων της ενήλικης ζωής και στην άγνοια των κύριων

κοινωνικών ζητημάτων της εποχής μας. Όμως δεν είναι το εκπαιδευτικό περιβάλλον που δημιουργεί την εξάρτηση των αμεα, αλλά η ίδια η κοινωνία είναι αυτή που δημιουργεί «αναπηρία» μέσω του μεροληπτικού σχεδιασμού των υποδομών, των αρνητικών συμπεριφορών, του στιγματισμού, των προκαταλήψεων και κυρίως παίρνοντας ως σημείο αναφορά το πρότυπο του «φυσιολογικού ατόμου». Χρειάζεται δυστυχώς ακόμα μεγάλος αγώνας και προσπάθεια για να διαλυθούν οι προκαταλήψεις και τα στερεότυπα από τα μυαλά των ανθρώπων.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Στις σελίδες που ακολουθούν παρατίθενται ο Νόμος 1904 του 1951 όπως και δεκατέσσερις χαρακτηριστικές συνεντεύξεις με ανθρώπους από το χώρο των Τυφλών. Τα άτομα που επιλέχθηκαν καλύπτουν χρονολογικά μια μεγάλη περίοδο και από την ανάγνωσή τους σχηματίζει κανείς μια ολοκληρωμένη εικόνα της ζωής και της πορείας τους, που αποτελεί ταυτόχρονα αντιπροσωπευτική εικόνα του μεγαλύτερου τμήματος των ατόμων με προβλήματα όρασης στην Ελλάδα κατά τον 20ό αιώνα. Συνεπάγεται ερωτηματολόγιο όμως μερικές από τις ερωτήσεις προσαρμόζονται μετέπειτα, ανάλογα των απαντήσεών τους.

Ν.1904 της 28 Ιουλίου 1951, «Περί προστασίας και αποκαταστάσεως τυφλών»

ΠΑΥΛΟΣ

ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Ψηφισάμενοι ομοφώνως μετά της Βουλής, αποφασίζομεν και διατάσσομεν:

Άρθρον 1.

ΤΥΦΛΟΣ κατά την έννοιαν του παρόντος νόμου νοείται παν πρόσωπον το οποίον

- α) στερείται παντελώς της αντιλήψεως του φωτός ή*
- β) έχει την οπτική του οξύτητα ολιγώτεραν του 1/25 της φυσιολογικής τοιαύτης, εις αμφοτέρας δε τας περιπτώσεις λόγω της τυφλότητος είναι ανίκανον οιανδήποτε εργασίαν.*

Άρθρον 2.

1. Ίνα τυφλός τύχη των ενεργητημάτων του παρόντος Νόμου δέον να είναι εγγεγραμένος εν τω παρά τω Υπουργείω Κοινωνικής Πρόνοιας γενικώ μητρώω τυφλών και εφωδιασμένος δι' ειδικού δελτίου τυφλότητος.

2. Διά Β. Διατάγματος θέλει καθορισθεί πάσα λεπτομέρεια αφορώσα εις τον τρόπον και την διαδικασίαν των εγγραφών τούτων ων και τον τόπον και την παροχήν του ειδικού δελτίου τυφλότητος.

Άρθρον 3.

Σχολική εκπαίδευσις

Β. Διάταγμα εκδιδόμενα προτάσει των Υπουργών Κοιν. Πρόνοιας, Παιδείας και Οικονομικών θέλουσι καθορισθή.

α) τας της υποχρεωτικής εγγραφής των τυφλών παιδιών εις ειδικάς σχολάς

β) τα της ιδρύσεως τοιούτων σχολών αίτινες δεν θέλουσι υπερβή τας τέσσαρας καθ' άπαν το Κράτος, περιλαμβανομένων και των ήδη λειτουργουσών, υπό την απαραίτητον όμως προϋπόθεσιν της εν έκαστη ταύταις φοιτήσεως 50 τουλάχιστον μαθητών. Αι Σχολαί αύται θέλουσι λειτουργήση υπό την μορφήν Νομικού Προσώπου Δημοσίου Δικαίου.

γ) την διαίρεσιν κατά περιεχόμενον των σχολών τούτων, τα προγράμματα της εν αυταίς διδακτέας ύλης καθώς και τον βαθμόν της ισοτιμίας των απολυτηρίων αυτών, όσον, και των απολυτηρίων των ήδη λειτουργουσών σχολών τυφλών, προς τα λοιπά δημόσια σχολεία.

δ) τας επιβλητέας κυρώσεις πάσης φύσεως εις τους γονείς και κηδεμόνας τους παραμελούντας την εγγραφήν των υπό την κηδεμονίαν των τυφλών παιδιών εις τας σχολάς και,

ε) πάσαν λεπτομέρειαν αφορώσαν εις την σχολικήν εκπαίδευσιν των τυφλών παιδιών.

Άρθρον 4.

Επαγγελματική αποκατάστασις

Το Κράτος μεριμνά εν τω μέτρω των οικονομικών του δυνατοτήτων διά την εκμάθησιν επαγγέλματος ή τέχνης, αναλόγου προς την αναπηρίαν των, εις τους κατά τα άλλα ικανούς προς εργασίαν τυφλούς.

Πάσα λεπτομέρεια διά την επαγγελματικήν αποκατάστασιν των τυφλών, εν τη έννοια της οποίας περιλαμβάνεται και η παντοειδής ενίσχυσις των κατ οίκον εργαζομένων τυφλών, καταλογισθήσεται διά Β. Διατάγματος, εκδιδομένου προτάσει των επί της Κοιν. Πρόνοιας και Οικονομικών Υπουργών.

Άρθρον 5.

Περίθαλψις

Εις τους τυφλούς τους ανικάνους προς εργασίαν λόγω ηλικίας ή ανεπίδεκτους επαγγελματικής εκπαιδεύσεως και αποκαταστάσεως λόγω συνδρόμου σωματικής ή ψυχικής ανικανότητας, εφόσον δεν λαμβάνουν εκ του δημοσίου ταμείου, ή εξ ετέρας οιανδήποτε πηγής οικονομικήν ενίσχυσιν λόγω της τυφλότητός των και εφόσον στερούνται προς αντιμετώπισιν των βασικών βιοτικών των αναγκών, εν αις περιλαμβάνεται και η ιατρική περίθαλψις και περιποίησης, των απαραίτητων μέσων ως ταύτα θέλουσιν καθορισθή παρά του Υπουργού Κοιν. Πρόνοιας μετά σύμφωνον γνώμην του κατά το άρθρον 6 Συμβουλίου Προστασίας Τυφλών, παρέχεται ανάλογος περίθαλψις εγγραφομένης εις τον προϋπολογισμόν του Κράτους της αναγκαιούσης πιστώσεως, ήτις διατίθεται διά της Κοινής αποφάσεως του Υπουργού Κοιν. Πρόνοιας, καταβάλλεται είτε προς τον ίδιο τον τυφλό, είτε προς την οικογένειαν παρ' η ούτος διαβιοί είτε εις κατάλληλον Ίδρυμα Προστασίας Τυφλών παρ ου ούτος περιθάλλεται.

Το βοήθημα τούτο καταβαλλόμενον κατά την πρώτην από της ισχύος του παρόντος διετίαν ες μόνους τους εστερημένους παντελώς της αντιλήψεως του φωτός τυφλούς, δύναται να επεκταθή και εις τα πρόσωπα του άρθρου 1 του παρόντος, διά κοινής

αποφάσεως των Υπουργών Οικονομικών και Κοιν. Πρόνοιας, μετά συμφωνον γνώμην του Συμβουλίου Προστασίας Τυφλών.

Άρθρον 6

Συνοιστάται παρά το Υπουργείω Κοινωνικής Πρόνοιας «Συμβούλιον Προστασίας Τυφλών» αποτελούν, διά παν σχετικόν θέμα, το συμβουλευτικόν όργανον του επί της Κοινωνικής Πρόνοιας Υπουργού.

Η σύνθεσις, η λειτουργία και η καθ' έκαστον αρμοδιότης του Συμβουλίου τούτου καθορισθήσονται διά Β. Διατάγματος.

Ομοίως διά Β. Διατάγματος, καθορισθήσονται αι λεπτομέρειαι της αρμοδιότητος την οποίαν εν τω τομεί της προστασίας των τυφλών θα ασκούσιν ειδικώτερον τα Κέντρα Κοινωνικής Πρόνοιας και τα παρ' αυτοίς γνωμοδοτικά Συμβούλια καθώς και πάσα ετέρα λεπτομέρεια αφορώσα εις την εκτέλεσιν του παρόντος νόμου, ήτις ανατίθεται εις τον επί της Κοιν. Πρόνοιας Υπουργόν.

Ο παρόν Νόμος ψηφισθείς υπό της Βουλής και παρ' Ημών σήμερον κυρωθείς δημοσιευθήτω διά της Εφημερίδας της Κυβερνήσεως και εκτελεσθήτω ως νόμος του Κράτους.

Εν Αθήναις τη 28 Ιουλίου 1951

ΠΑΥΛΟΣ Β.

Ο επί της Κοιν. Πρόνοιας Υπουργός

ΦΩΚ. ΖΑΪΜΗΣ

Εθεωρήθη και ετέθη η μεγάλη του Κράτους σφραγίς.

Εν Αθήναις τη Αυγούστου 1951

Ο επί της Δικαιοσύνης Υπουργός

Κ. ΜΠΟΥΡΟΠΟΥΛΟΣ

Ερωτήσεις συνέντευξης

Όνομα:

Ημερομηνία γέννησης:

Επάγγελμα:

Εκπαιδευτική διαδικασία

Σε ποια ηλικία ξεκίνησε η εκπαίδευσή σας, πήγατε νηπιαγωγείο (Αν ξεκίνησε σε μεγάλη ηλικία ήταν με δική σας θέληση;).

Ποια ήταν τότε η βοήθεια που παρείχε το κράτος στα τυφλούς μαθητές, αν παρείχε. (εκπαιδευτικό υλικό, βοήθεια στη μετακίνηση).

Βαθμίδες εκπαίδευσης

Προνήπιο/ Νηπιαγωγείο

- Πού παρακολουθήσατε τα πρώτα σας μαθήματα; Σε γενικό ή ειδικό σχολείο;
- Ήταν κοντά στο σπίτι σας ή χρειαζόταν να μετακινήστε μεγάλη απόσταση ή ακόμα να μένετε μέσα στο σχολείο;
- Οι παιδαγωγοί σας ήταν τυφλοί ή βλέποντες;
- Αν θυμάστε... ποιες ήταν οι πρώτες δεξιότητες που σας μάθαιναν και πάνω σε τι σας προετοιμάζαν; Υπήρχε κάποιο προπαρασκευαστικό στάδιο για την έλευση στο δημοτικό;
- Αν δεν πήγατε νηπιαγωγείο ποιος σας προετοιμάζε για το Δημοτικό, τι γνώσεις σας παρείχε; (λ.χ. η οικογένεια, το συγγενικό περιβάλλον).

Δημοτικό

- Πήγατε σε γενικό ή ειδικό σχολείο;
- Οι δάσκαλοι ήταν τυφλοί ή βλέποντες;
- Από πόσους μαθητές αποτελούνταν περίπου ένα τμήμα αν θυμάστε;
- Από τι μαθήματα αποτελούνταν το ωρολόγιο πρόγραμμα του σχολείου;
- Είχατε σε κάποιο κλίση; Ποιο σας άρεσε περισσότερο;
- Σε ποια τάξη αρχίσατε να μαθαίνεται τη γραφή Braille;
- Τα βιβλία για το κάθε μάθημα σας παρέχονταν σε Braille;
- Ο κάθε μαθητής είχε τη δική του γραφομηχανή;
- Οι γονείς στο σπίτι σας βοηθούσαν στο διάβασμα;
- Εκδρομές με το σχολείο σας πηγαίνατε και που; (εκδρομές αναψυχής ή εκπαιδευτικές).

Γυμνάσιο

- Πήγατε σε γενικό ή ειδικό σχολείο;
- Οι δάσκαλοι ήταν τυφλοί ή βλέποντες;
- Από τι μαθήματα αποτελούνταν το ωρολόγιο πρόγραμμα του σχολείου;

- Είχατε σε κάποιο κλίση; Ποιο σας άρεσε περισσότερο;
- Οι γονείς σας παρείχαν βοήθεια στο σπίτι όσον αφορά το διάβασμα;
- Χειροτεχνικό τμήμα υπήρχε στο σχολείο; (πχ. Υφαντική, καλαθοπλεκτική, κεραμική, γλυπτική)
- Ψυχολογική στήριξη παρέχόταν στο σχολείο, εφόσον τη χρειαζόταν κάποιος έφηβος μαθητής;
- Οι σχέσεις σας με τους συμμαθητές πως ήταν;
- Από μικρός/ή τι επάγγελμα ήταν το όνειρό σας να ακολουθήσετε;
- Μετά το γυμνάσιο ποια ήταν η εκπαιδευτική και επαγγελματική σας πορεία; (Αν δε συνεχίσατε στο Λύκειο).

Λύκειο

- Πήγατε σε γενικό ή ειδικό σχολείο;
- Οι δάσκαλοι ήταν τυφλοί ή βλέποντες;
- Από τι μαθήματα αποτελούνταν το ωρολόγιο πρόγραμμα του σχολείου;
- Είχατε σε κάποιο κλίση; Ποιο σας άρεσε περισσότερο;
- Οι γονείς σας παρείχαν βοήθεια στο σπίτι όσον αφορά το διάβασμα; Σας βοηθούσε κάποιος άλλος καθηγητής; Σας δυσκόλευαν τα μαθήματα;
- Στο τέλος του Λυκείου δώσατε εξετάσεις για την εισαγωγή σας σε κάποιο Α.Ε.Ι. ή Τ.Ε.Ι.;

Πανεπιστήμιο

- Πώς ήταν η καθημερινότητά σας στον πανεπιστημιακό χώρο;
- Πώς σας αντιμετώπιζαν οι συμφοιτητές σας;
- Δυσκολευτήκατε να τελειώσετε στις σπουδές σας; Υπήρχε κάποιος καθηγητής που σας προσέφερε βοήθεια;

Επαγγελματική αποκατάσταση και εργασία

- Ποια είναι τα απαραίτητα προσόντα/ δεξιότητες που πρέπει να αναπτύξει ένα άτομο με προβλήματα όρασης για να είναι αποτελεσματικό στον επαγγελματικό τομέα; Η εκπαίδευση νομίζετε πως σας τα παρείχε ή ήταν και θέμα εμπειρίας;
- Η εργασία που κάνετε τώρα ή κάνατε έχει κάποια συνάφεια με τις σπουδές σας; Για ποιο λόγο την επιλέξατε;
- Έχετε εργαστεί αλλού στο παρελθόν; Πόσες δουλειές έχετε αλλάξει;
- Κατά τη διάρκεια επιλογής του επαγγέλματος είχατε κάποια ενημέρωση για τα επαγγέλματα που θα μπορούσατε να ακολουθήσετε; (απ την οικογένεια ή κάποιον άλλο φορέα).
- Υπήρχε κάποια υπηρεσία που μεσολάβησε από την εκπαίδευσή σας στον εργασιακό χώρο; Ποια διαδικασία χρειαζόταν;
- Αν όχι, τότε μόνος σας αναζητήσατε δουλειά;
- Το εργασιακό σας περιβάλλον αποτελούνταν από τυφλούς ή και από βλέποντες;

- Ο χώρος εργασίας ήταν προσβάσιμος; Μπορούσατε να κινείστε με άνεση;
- Ποια ήταν τα καθήκοντα που αναλαμβάνετε ή αναλαμβάνατε;
- Η σχέση με τους συναδέλφους και τον εργοδότη πως ήταν;
- Πόσα χρήματα λάμβανε περίπου κάποιος τότε που εξασκούσε αυτό το επάγγελμα και πόσα σήμερα ;
- Υπήρχαν διαστήματα ανεργίας, αν ναι πόσος καιρός;
- Έχετε άλλους τυφλούς γνωστούς; Αν ναι τι επάγγελμα ακολουθούν αυτοί;
- Εργαστήκατε ποτέ χωρίς χρήματα ή χωρίς να σας κολλάνε ένσημα;
- Συνταξιοδοτηθήκατε πλέον; Αν ναι πόσα χρόνια εργασίας απαιτούνταν για να συμπληρωθούν τα απαραίτητα ένσημα.

Συνέντευξη 1

Όνοματεπώνυμο: Ηλίας Μαργιόλας

Έτος γεννήσεως: 1946

Επάγγελμα: Συνταξιούχος Τηλεφωνητής, Πρόεδρος Πανελληνίου Συνδέσμου
Τυφλών

Ημερομηνία Συνέντευξης: 29/01/2013

Ερώτηση: Σε ποια ηλικία ξεκίνησε η εκπαίδευσή σας. Πήγατε νηπιαγωγείο;

Απάντηση: Εγώ ήρθα σε ηλικία 8 ετών στην Αθήνα από το χωριό μου Αδάμι Ναυπλίου. Δεν είχα λάβει εκπαίδευση νηπιαγωγείου, γιατί τότε πηγαίναμε κατευθείαν στο δημοτικό. Την πρώτη και τη μισή Δευτέρα τάξη την παρακολούθησα στο σχολείο του χωριού μου, όμως στα 7,5 χρόνια μου είχα ένα ατύχημα με χειροβομβίδα κι έχασα την όρασή μου. Για το λόγο αυτό το 1954 ήρθα στην Αθήνα και εντάχθηκα από την αρχή στον Οίκο Τυφλών γιατί έπρεπε να παρακολουθήσω ειδικά μαθήματα, που σκοπό είχαν την ένταξη, την κατάρτιση στην κοινωνία και την απόκτηση δεξιοτήτων, τις οποίες χρειαζόταν ένα παιδί τυφλό.

Ερώτηση: Στο Δημοτικό του Οίκου Τυφλών οι δάσκαλοι ήταν τυφλοί ή βλέποντες;

Απάντηση: Ήταν μισοί-μισοί, δηλαδή στα κλασικά μαθήματα του δημοτικού ήταν δάσκαλοι βλέποντες, αποσπασμένοι ή προσληφθέντες στο ειδικό σχολείο μας και μάθαιναν τη γραφή Braille για να μπορούν να μας βοηθήσουν. Στη διοίκηση και στα γραφεία ήταν πάλι βλέποντες, αλλά σε ορισμένα τεχνικά τμήματα, για τα οποία θα σου πω αργότερα ή και στη μουσική, οι δάσκαλοί μας ήταν τυφλοί.

Ερώτηση: Από πόσους μαθητές αποτελούνταν περίπου ένα τμήμα;

Απάντηση: Περίπου από επτά μέχρι δώδεκα μαθητές. Στον Οίκο Τυφλών ήταν περίπου για μια εικοσαετία μέχρι το 1975 περίπου, γύρω στα 100-110 παιδιά. Άλλοι έφευγαν άλλοι έμπαιναν. Μέχρι το 1951 απ' όλη την Ελλάδα άτομα έρχονταν στο σχολείο αυτό. Μετά δημιουργήθηκε και η Σχολή Τυφλών Θεσσαλονίκης και άτομα από Θράκη και Μακεδονία πήγαν εκεί. Βέβαια πιο παλιά στα χωριά, τα τυφλά παιδιά τα κρατούσαν σπίτι και τους μάθαιναν οι γονείς οικιακές εργασίες, λίγοι είχαν την ενημέρωση ώστε να τα πάνε στο σχολείο.

Ερώτηση: Από τι μαθήματα αποτελούνταν το ωρολόγιο πρόγραμμα;

Απάντηση: Ίδια με αυτά των γενικών σχολείων που όριζε το Υπουργείο Παιδείας, αλλά ακόμα το πρόγραμμά μας ήταν εμπλουτισμένο με μαθήματα μουσικής, θεωρητικά τις πρώτες τάξεις και από την τρίτη και τετάρτη δημοτικού πρακτικά. Μαθαίναμε πιάνο, βιολί, ακορντεόν, μαντολίνο από τυφλούς δασκάλους. Η μουσική και η χορωδία αποτελούσε βασική εκπαίδευση και πρωτεύον μάθημα στο σχολεία των τυφλών όλου του κόσμου από τη στιγμή της ιδρύσεώς τους. Η μουσική δε θεωρείται φυσική κλίση όπως λένε πολλοί, αλλά είναι ένας προορισμός, τον οποίο μπορούν να ακολουθήσουν εύκολα και εντρυφώντας σε αυτόν να τελειοποιηθούν. Εδώ να πω ακόμα ότι οι δάσκαλοι μας διάβαζαν βιβλία για να πάρουμε τις γενικές γνώσεις.

Ερώτηση: Σε ποια τάξη μάθατε τη γραφή Braille; Γραφομηχανές είχατε κάθε μαθητής ξεχωριστά; Όλα τα βιβλία σας παρέχονταν στη γραφή αυτή;

Απάντηση: Στην πρώτη δημοτικού έμαθα να γράφω αμέσως δηλαδή μόλις πήγα στον Οίκο Τυφλών γιατί μέσα σε τρεις μήνες έπρεπε να ξέρω να γράφω και να διαβάζω. Γραφομηχανές στην Ελλάδα δεν υπήρχαν μέχρι το 1950, τότε ήρθαν ελάχιστες απ την Αμερική, όμως εμείς οι μαθητές είχαμε πινακίδα, ένα ειδικό πλαίσιο με εξάστιγμο. Πλήρη κάλυψη των βιβλίων σε γραφή Braille υπήρχε. Λίγα βιβλία τυπώνονταν τότε στο μοναδικό τυπογραφείο που υπήρχε στο Φάρο Τυφλών Ελλάδος, διαφορετικά, όπως συνέβαινε και παλαιότερα από τη δεκαετία του '50, οι

ίδιοι οι δάσκαλοι έφτιαχναν βιβλία σε Braille με ειδικά μικρά πιεστικά, αναγνωστικά και βιβλία μαθηματικών. Ιστορία και γεωγραφία τύπωναν από το 1950 κι έπειτα. Σταθερή ύλη δεν υπήρχε, ο δάσκαλος χρησιμοποιούσε δικές του μεθόδους για να μας εκπαιδεύσει. Κάθε μέρα εξεταζόμασταν μιας και ήμασταν λίγα άτομα σε κάθε τμήμα, όπως σου είπα. Όμως στην πρώτη γυμνασίου, συγνώμη κάνω μια παρέμβαση, ήμασταν 87 παιδιά και η εξέτασή μας ήταν μια φορά στους 4 μήνες περίπου. Στον Οίκο Τυφλών κάθε τάξη και κάθε ειδικότητα είχε το δικό της δάσκαλο, καμιά σχέση δηλαδή με τα δημοτικά στα χωριά, όπου ένας δάσκαλος αντιστοιχούσε σε 3 ή και 4 τμήματα. Τη μουσική τη δίδασκαν τυφλοί δάσκαλοι που είχαν αποφοιτήσει κι αυτοί από την Καλλιθέα. Επίσης, κάναμε γυμναστική και μαθήματα χορού. Στη χειροτεχνία είχαμε τυφλούς δασκάλους και τα κορίτσια μάθαιναν πλέξιμο από νωρίς. Εμείς τα αγόρια φτιάχναμε καρέκλες με ψαθί και ροτέν μπαμπού, τρυπητές καρέκλες, ήταν δύσκολο αυτό. Όλα αυτά μέσα στο σχολείο οδηγούσαν σε μια επαγγελματική αποκατάσταση. Όσοι τελείωναν το δημοτικό και δεν επιθυμούσαν να συνεχίσουν τις σπουδές τους στο γυμνάσιο, γυρνούσαν σπίτι τους και ασχολούνταν με το πλέξιμο και με ό,τι άλλο είχαν μάθει στο σχολείο αφού κατείχαν μια τέχνη. Συνήθως έφτιαχναν καρέκλες, παντόφλες και καλάθια, τα οποία και πουλούσαν. Μέχρι τη δεκαετία του '50 είχαμε τις οικιακές βιοτεχνίες και κατασκευές. Έπειτα από το '60 ήταν φανερό πως τα παιδιά δεν είχαν τέτοιους προσανατολισμούς και αφού τελείωναν το δημοτικό είτε συνέχιζαν σε γυμνάσιο, λύκειο και πανεπιστήμιο είτε αναζητούσαν μια δουλειά στην πρωτεύουσα.

Ερώτηση: Με τους γονείς κάθε πότε βρισκόσασταν;

Απάντηση: Κάθε καλοκαίρι μόνο.

Ερώτηση: Μέσα στο σχολείο ποιος σας βοηθούσε στο διάβασμά σας;

Απάντηση: Είχαμε ειδικές ώρες μελέτης μετά το σχολικό πρόγραμμα και το απόγευμα για 2 ώρες διαβάζαμε τα μαθήματά μας. Ανάγνωση διάβαζα 5 φορές

γιατί ήξερα πως την επόμενη μέρα θα εξεταστώ. Διαγωνίσματα κάναμε στις τελευταίες τάξεις του δημοτικού μόνο. Εδώ να σου πω ακόμα ότι την περίοδο που φοίτησα εγώ εκεί περίπου γύρω στο 1957-1958 προστέθηκαν δύο ειδικές τάξεις, η μία για παιδιά με νοητική στέρση και η άλλη για τυφλοκωφά παιδιά. Το αποτέλεσμα όμως αυτής της προσπάθειας δεν ήταν το θεμιτό και προς την κατεύθυνση να επανέλθουν τα παιδιά, μετά από ένα διάστημα προσαρμογής, στην κανονική τάξη. Όπως το βλέπαμε εμείς εκ των έσων διατηρούσαν την τάξη μόνο και μόνο για να διατηρούν το τμήμα. Όσο ήμουν εκεί υπήρχαν 3 τυφλοκωφοί μαθητές. Μέχρι το 1960 τα παιδιά έμπαιναν στο Ίδρυμα από 5 ετών και έφευγαν πολλές φορές και στα 22 τους. Ασχολούνταν με τα εργαστήρια και με τη μουσική. Είχαμε εκθετήριο και μπορούσε όποιος ήθελε να έρθει να αγοράσει ψάθινα και πλεκτά αντικείμενα.

Ερώτηση: Εκδρομές πηγαίνατε;

Απάντηση: Πηγαίναμε περιπάτους σε κοντινές αποστάσεις αλλά και σε μακρινές. Μα είχε δοθεί δωρεά ένα μικρό λεωφορείο 20 θέσεων ή όταν δεν είχαμε αυτό μισθώνανε κάποιο άλλο όχημα. Εγώ έκανα και προσκοπισμό μέσα στον Οίκο Τυφλών και πολλές φορές κάθε Κυριακή μπαίναμε στο σκουπιδιάρικο του δήμου αρκετά άτομα και πηγαίναμε εκδρομές στο Διόνυσο και στον Πύργο της Βασιλίσσης στο Λιόσια.

Ερώτηση: Ποια ήταν η διατροφή σας μέσα στον Οίκο Τυφλών;

Απάντηση: Στις αρχές της δεκαετίας του '50 έστελνε τρόφιμα η Αμερική (γάλα σκόνη, μαρμελάδα, βούτυρο και θρεψίνη ένα παράγωγο της σταφίδας). Αργότερα, μας έκαναν δωρεές και το βράδυ τρώγαμε σούπες με μακαρόνια. Το μεσημεριανό ήταν κάπως καλύτερο. Εκεί μαζί μας έτρωγαν και οι εργαζόμενοι, που και αυτοί έμεναν μέσα, η ιδρυματοποίηση όμως δεν ήταν καλή.

Ερώτηση: Σε ποιο μάθημα είχατε κλίση;

Απάντηση: Γεωγραφία, μαθηματικά και έκθεση. Έκανα όμως αρκετά στιγμογραφικά λάθη στη γραφομηχανή, αργότερα όμως βελτιώθηκα.

Ερώτηση: Πώς έγινε η μετάβασή σας από το δημοτικό στο γυμνάσιο; Ήταν δική σας απόφαση;

Απάντηση: Από το 1960 κι έπειτα σημειώθηκε μια διοικητική αλλαγή, ήρθε διευθύντρια η κυρία Χρυσίνα Ελένη, της γνωστής οικογένειας του Μαραθώνα, και μέσα σε λίγους μήνες τα πράγματα έγιναν καλύτερα. Άλλαξε η καθημερινότητά μας από τον εξωτερικό χώρο της σχολής μέχρι και τη διατροφή μας. Κάθε πρωί, μετά την προσευχή, μας διάβαζε τους τίτλους των εφημερίδων και κάποια επιμορφωτικά άρθρα που αφορούσαν εκπαιδευτικά θέματα. Έξι μήνες έμεινε στο Ίδρυμα μετά ήρθε άλλη διευθύντρια. Εκτός της σχολής υπήρχε ένα άλλο κτίριο, το Νικολοπούλειο Ίδρυμα, όπου έμεναν τα αγόρια μέχρι 18 ετών. Οι γονείς μας, όσο μπορούσαν, έδιναν μια μικρή εισφορά στον Οίκο Τυφλών, όσοι δεν είχαν την οικονομική δυνατότητα δεν έδιναν τίποτα και απαλλάσσονταν. Κοινωνική πρόνοια δεν υπήρχε μέχρι το 1951. Από τότε κι έπειτα η Ελληνική Πολιτεία, επηρεασμένη από την Αγγλική πολιτική, καθόρισε το τι είναι τυφλός και από το 1964 έδινε ένα μικρό επίδομα σε μια μερίδα τυφλών με πρόσθετες αδυναμίες. Την περίοδο της Χούντας τα πράγματα κινούνταν με επιβράδυνση. Μετά την πτώση της αρχίσαμε τους μεγάλους αγώνες μέσα από τον Οίκο Τυφλών. Όσον αφορά το γυμνάσιο ήδη από το 1960 είχαν σταλεί μερικοί μαθητές της σχολής μας με υποτροφία ηλικίας 14-18 ετών. Εγώ πήγα στα 13 μου, ήμουν από τους καλούς μαθητές, και με έστειλαν. Πηγαίναμε στα γυμνάσια της Καλλιθέας: το θηλέων, στο νυχτερινό και στο 6^ο γυμνάσιο Χαροκόπου.

Ερώτηση: Εκεί οι δάσκαλοι πώς σας αντιμετώπισαν;

Απάντηση: Ανάλογα πόσο ήθελε να βοηθήσει ο κάθε καθηγητής είχε και την ανάλογη προσέγγιση στο μαθητή. Μας εξέταζαν προφορικά και τα βιβλία των

αρχαίων ήταν γραμμένα σε Braille, όπως κι αυτά των ξένων γλωσσών. Μη φανταστείς ότι κάναμε καλά τις ξένες γλώσσες, μόνο τα βασικά. Στα μαθηματικά, η φοίτησή μας ήταν ελλιπής γιατί βιβλία δεν είχαμε και τα κάναμε προφορικά. Μέχρι τα 17 μου έμενα μέσα στον Οίκο Τυφλών, μετά έμενα με τον αδερφό μου που ήρθε Αθήνα και συνέχισα τις υπόλοιπες δύο τάξεις του γυμνασίου και αποφοίτησα.

Ερώτηση: Ψυχολογική στήριξη παρέχόταν στο δημοτικό και στο γυμνάσιο αν τη χρειαζόταν κάποιος μαθητής;

Απάντηση: Όχι. Μετά το 1980 διορίστηκε ψυχολόγος στο Κ.Ε.ΑΤ. Να σου πω και κάτι ακόμα που είναι σημαντικό. Το απολυτήριο του δημοτικού μας το δεχόταν το γυμνάσιο ως κατά παρέκκλιση γιατί δεν ήταν απολυτήριο που το είχε εγκρίνει το Υπουργείο Παιδείας. Μετά το 1976 καταφέραμε το δημοτικό σχολείο να υπαχθεί στο Υπουργείο κανονικά.

Ερώτηση: Τι όνειρα είχατε ως έφηβος;

Απάντηση: Αυτή η ερώτηση θα μπορούσε να είναι μια ολόκληρη μελέτη! Ξέραμε, και μας το είχαν πει κιόλας, ότι ως τυφλοί θα ήταν δύσκολη η επιβίωσή μας. Στα 17 μου ο πατέρας μου ήθελε να μάθω βιολί, να γυρίσω στο χωριό, να παίζω στα πανηγύρια και να με παντρέψει με μια φτωχιά κοπέλα. Εγώ όμως ήθελα να μείνω στην πόλη και να συνεχίσω τις σπουδές μου. Δε μου άρεσε καθόλου η ιδέα του βιολιού γιατί το είχα συνδυάσει με την επαιτεία. Τότε και λίγο παλαιότερα οι τυφλοί κυκλοφορούσαν στους δρόμους, ζητιάνευαν με οδυρμούς και επικαλούνταν την αναπηρία τους. Κέρδιζαν έτσι πολλά χρήματα, όσο παράξενο κι αν ακούγονταν, και με τα λεφτά αυτά έπιναν, ξενυχτούσαν, είχαν φτηνογκόμενες ιερόδουλες και με τον τρόπο αυτό αισθάνονταν βασιλιάδες. Ήταν μια ανθρώπινη ροπή αλλά τότε ήταν στίγμα. Πιο παλιά τη δικαιολογούσαν τη ζητιανιά, αργότερα όχι δεν τη θέλαμε ούτε εμείς οι ίδιοι γιατί νιώθαμε πως σαν κίνηση μας προσβάλει. Την επαιτεία όμως την είχαν σαν δικαιολογία. Όσον αφορά τα όνειρά μου εγώ ήθελα να πάω στην Πάντειο. Τελικά πήγα στη Νομική με το ζόρι γιατί εκεί

πήγαιναν όλοι. Το μεγαλύτερό μου όνειρο ήταν να μείνω σε ένα σπίτι που να μην είναι για ποντίκια, γιατί τις αρχές του '60 πολλοί τυφλοί έμεναν σε τρώγλες και σε υπόγεια αν τα έβλεπες ήταν πολύ άσχημες οι συνθήκες. Για να έχω ένα καλό σπίτι με κουζίνα και μπάνιο μέσα, σαν σημερινή γκαρσονιέρα, το λέω και συγκινούμαι τώρα, σου φαίνεται παράξενο γιατί τότε ακόμα και μια γκαρσονιέρα ήταν όνειρο, έπρεπε όμως να βρω μια δουλειά και τότε οι τηλεφωνητές έμπαιναν με μέσω.

Ερώτηση: Στο γυμνάσιο όταν πήγατε τα παιδιά οι καθηγητές πώς σας αντιμετώπισαν;

Απάντηση: Ο μεγάλος αριθμός καλά! Ήμασταν με το φίλο μου καλοί μαθητές και οι καθηγητές μας πρόσεχαν και μας εκτιμούσαν. Αποκτήσαμε και κάποιες φιλίες και οι συμμαθητές μάς διάβαζαν διάφορα βιβλία γαλλικών. Στο σχολικό περιβάλλον μάς είχαν συνηθίσει, υπήρχαν βέβαια και οι περιπτώσεις του χλευασμού και της ειρωνείας. Υπήρχαν και δάσκαλοι που μας λυπόντουσαν αλλά δε μας άρεσε, οι σωστοί ήταν αυτοί που φέρονταν αυστηρά και ίσα προς όλους. Μετά τελείωσα το εξατάξιο γυμνάσιο και έδωσα προφορικές εξετάσεις για να περάσω στη Νομική κι εγώ και ο φίλος μου. Η επιτροπή ήταν κάπως αυστηρή στα θεωρητικά μαθήματα στα μαθηματικά ήταν πιο ελαστική. Εγώ πήρα 18 αρχαία και ο συμμαθητής μου 19. Στη Νομική πήγα γιατί υπήρχε μια παράδοση, αργότερα τελείωσα το Πάντειο.

Ερώτηση: Μέσα στο πανεπιστήμιο πώς ήταν οι συνθήκες; Τι είχατε να αντιμετωπίσετε;

Απάντηση: Πέσαμε σε μια άτυχη εποχή, γιατί ψάχναμε με κόπο να βρούμε αναγνώστες να μας μαγνητοφωνήσουν. Με τους καθηγητές δεν είχαμε μεγάλη επαφή αλλά είχαμε σωστή αντιμετώπιση. Όταν αρχίσαμε να πολιτικοποιούμαστε υπήρχε μια ανάταση στην Ελλάδα, πολιτιστική και κοινωνική, τότε ήρθε η καταραμένη Δικτατορία και πήγε την Ελλάδα πίσω. Το πανεπιστήμιο το τελείωσα στα 4 χρόνια και παντρεύτηκα στα 23 μου το 1969. Το 1970 είχα το πρώτο μου παιδί.

Ερώτηση: Ποια ήταν η μετέπειτα πορεία σας;

Απάντηση: Παράλληλα με το πανεπιστήμιο γράφτηκα στη σχολή τηλεφωνητών στο Φάρο. Παρακολουθούσαμε 9 μήνες τα μαθήματα κι εγώ και ο φίλος μου και πήραμε το πτυχίο τηλεφωνητή. Εκπαιδευόμασταν πάνω στο χειρισμό του κέντρου, στην ιστορία της τηλεφωνίας και το ουσιαστικό ήταν το πρακτικό ζήτημα περισσότερο. Αφού τελείωσα, ένας φίλος μου πρότεινε να πάμε στο διοικητή του Ο.Τ.Ε, εγώ δεν ήθελα να ζητήσω δουλειά από χουντικό, γιατί ήμουν αριστερός, με τον Παπανδρέου, παρόλα αυτά πήγα και του ζήτησα δουλειά. Με δέχτηκε αμέσως μου είπε: «Η επανάσταση θα σε σώσει! Έλα για δουλειά τον άλλο μήνα». Όμως ένα χρόνο είχε κολλήσει το χαρτί μου στην αστυνομία λόγω πολιτικών φρονημάτων γιατί κάποιος με είχε καρφώσει από το χωριό μου. Ο παππούς μου, που ήταν δεξιός, έμαθε τι συνέβαινε και είπε: «Αν είναι κομμουνιστής θα τον σφάξω στο γόνατο!». Όμως τελικά ο παππούς τούς διαβεβαίωσε πως αυτό δεν ισχύει και με πήραν στον Ο.Τ.Ε, στο τηλεφωνικό κέντρο, όπου και δούλεψα 22 χρόνια. Το 1974 πήρα την άδεια εξασκήσεως της Νομικής γιατί κάναμε και 2 χρόνια άσκηση. Ως ασκούμενοι πηγαίναμε πού και πού σε ένα δικηγορικό γραφείο και αναλαμβάναμε μικρές υποθέσεις, όχι στο όνομά μας αλλά στο όνομα του γραφείου. Στα 15 χρόνια μπορούσα να πάρω σύνταξη από τον Ο.Τ.Ε., όμως κάποιος με μαρτύρησε στο δικηγορικό σύλλογο ότι εξασκώ δύο επαγγέλματα. Την πρώτη φορά μου έδωσαν άφεση μετά όμως με ξανακάρφωσαν και πήγα την επόμενη μέρα και παραιτήθηκα από το δικηγορικό σύλλογο. Στον Ο.Τ.Ε παίρναμε 8.500 δραχμές το μήνα. Μετά άνοιξα ένα τουριστικό γραφείο αλλά το έκλεισα μετά από τρία χρόνια. Εγώ ασχολούμουν και με το σύλλογο Πανελλήνιο Σύνδεσμο Τυφλών. Το 1966 ξεκίνησα, ήταν ο πρώτος σύλλογος αυτοοργάνωσης αναπήρων στα Βαλκάνια το 1932. Ήδη από το 1930 δεν ήθελαν οι τυφλοί τη φιλανθρωπία.

Ερώτηση: Μέσα στο τηλεφωνικό κέντρο του Ο.Τ.Ε υπήρχαν και άλλοι τυφλοί;

Απάντηση: Όλο το τηλεφωνικό κέντρο αποτελούνταν τότε μόνο από τυφλούς, στη γραμματεία ήταν βλέποντες. Συνήθως δίναμε πληροφορίες για όλες τις

υπηρεσίες του Ο.Τ.Ε. και παράλληλα συνδέαμε τους πελάτες με όποιον ζητούσε να μιλήσει. Ήταν δύσκολη δουλειά γιατί έπρεπε να συνδέσουμε κτίρια όλης της Αττικής και να δουλέψουμε αποδοτικά και γρήγορα. Υπήρχαν συχνές αλλαγές στη δουλειά, στις οποίες έπρεπε να προσαρμοστούμε. Τη δομή της δουλειάς την έμαθα γρήγορα, ακόμα θυμάμαι τηλέφωνα υπηρεσιών. Είχαμε μικρό ωράριο 4,5 και 5 ώρες γιατί 8 ώρες το ακουστικό στο αυτί θα ήταν βλαβερό. Καταφέραμε τότε, το κάναμε και νόμο, να αναγνωριστεί το πτυχίο τηλεφωνητή ως μέση εκπαίδευση, δηλαδή κάποιο παιδί από δημοτικό πήγαινε αμέσως σχολή τηλεφωνητή και όχι γυμνάσιο. Ως δουλειά ήταν πολλή καλή.

Ερώτηση: Διαστήματα ανεργίας υπήρχαν;

Απάντηση: Όχι δεν υπήρχαν. Εργαζόμουν κανονικά και με πλήρωναν, μου κολλούσαν ένσημα. Χάρη στον Ο.Τ.Ε πήραμε και δικό μας σπίτι.

Ερώτηση: Άλλοι γνωστοί σας τυφλοί τι επαγγελματικό προσανατολισμό είχαν;

Απάντηση: Το βασικό επάγγελμα, την περίοδο 1960-1990, ήταν αυτό του τηλεφωνητή. Το ποσοστό ανέρχεται στο 95% περίπου. Και στο Φάρο εργάζονταν αρκετοί στις σκούπες και στις βούρτσες. Οι λαχειοπώλες, οι μικροπωλητές και οι μουσικοί του δρόμου με τα ακορντεόν παλαιότερα έβγαζαν αρκετά χρήματα. Τη δεκαετία του 1930 υπήρχαν πολλοί ιεροψάλτες που διορίζονταν σε εκκλησίες και πληρώνονταν κανονικά. Πολλοί μουσικοί, που σου είπαν πριν, έπαιζαν σε διάφορα κέντρα και είχαν συνεργαστεί και με μεγάλους συνθέτες. Συγκεκριμένα ο Καζαντζίδης είχε πει «Ελληνική λαϊκή μουσική χωρίς τους τυφλούς δεν νοείται». Μερικά χαρακτηριστικά ονόματα είναι του Σταματάκη, του Μπούμα, οι αδερφοί Χρυσίνηδες ο ένας από αυτούς ήταν ο διευθυντής της Columbia από τη δεκαετία του 1930. Επιπλέον, στην κλασική μουσική ο Γιώργος ο Θέμελης ήταν από τους πέντε καλύτερους πιανίστες στον κόσμο και ο καλύτερος ερμηνευτής Σοπέν και Μπετόβεν! Άλλοι τυφλοί δεν τα κατάφεραν γιατί δε βρήκαν τις κατάλληλες συνθήκες ούτε κάποιον να τους βοηθήσει. Τρία άτομα που γνωρίζω πήγαν στο

εξωτερικό και σπούδασαν φυσικοθεραπεία, γύρισαν Ελλάδα και διορίστηκαν στο Ι.Κ.Α.. Στην Ισπανία, στο τέλος του 1960, καθιέρωσαν αυτό το επάγγελμα, χρησιμοποιούσαν και σύγχρονες μεθόδους όπως φωτοθεραπεία, υδροθεραπεία και είχαν τα μέσα. Η σύζυγός μου τυφλώθηκε και αυτή αργότερα δεν ήταν εκ γενετής και δούλεψε στη Δ.Ε.Η. στο τηλεφωνικό κέντρο κι αυτή.

Ερώτηση: Η αντιμετώπιση των τυφλών γενικά από την κοινωνία πως ήταν στα μέσα του 20ού αιώνα;

Απάντηση: Στα χωριά ήταν δύσκολα τα πράγματα γιατί οι περισσότεροι δεν ήθελαν τυφλούς μέσα στην οικογένεια. Στην Αθήνα το καλαμπούριζαμε και λίγο λέγαμε μεταξύ μας ανέκδοτα για την τυφλότητα και αυτοσαρκαζόμεσταν. Πολλοί φίλοι μας βλέποντες ένιωθαν άβολα στην αρχή και δεν ήξεραν πώς να μας αντιμετωπίσουν, όμως στην πορεία λύνονταν. Δε φοβόμασταν τη λογοκρισία είχαμε μάθει να αμυνόμαστε, όπου ήταν απαραίτητο, και να ζούμε με το πρόβλημα.

Ερώτηση: Πλέον συνταξιοδοτηθήκατε. Πόσα χρόνια δουλειάς απαιτούνταν;

Απάντηση: Για τους τηλεφωνητές είχαν οριστεί 15 χρόνια, 4050 ένημα και παίρναμε πλήρη σύνταξη. Με το συνδικαλισμό καταφέραμε και πετύχαμε πολλά πράγματα στα συνταξιοδοτικά, πολύ καλύτερα απ' ό,τι στο εξωτερικό. Πριν την κρίση είχαμε πολλές διευκολύνσεις, όπως και οι Ισπανοί, χωρίς τη βοήθεια του Κράτους με δική τους πρωτοβουλία και προσπάθεια.

Ερώτηση: Πρόνοια στους τυφλούς από τότε παρείχε το Κράτος;

Απάντηση: Ο πρώτος νόμος ψηφίστηκε το 1951, ο οποίος όριζε μόνο τι είναι τυφλός. Από το 1975 κι έπειτα είχαμε μεγαλύτερη κινητικότητα, οι τυφλοί άρχισαν να εμφανίζονται και στην πολιτική και να διεκδικούν δικαιώματα και αξιώματα. Να κλείσω και να σου πω ότι η έλλειψη της οικογένειας σε μικρή ηλικία ήταν ένα κενό που δεν καλύφθηκε ποτέ ιδιαίτερα και για άλλα παιδιά που έρχονταν από τα 5

τους στο Ίδρυμα γιατί έχαναν ένα μεγάλο κομμάτι της ζωής. Σαν παιδιά δεν το καταλαβαίναμε γιατί όλη μέρα παίζαμε με τους φίλους μας. Ερχόντουσαν κοριτσάκια την εποχή του 1950 από την επαρχία και έμεναν στην κουζίνα ή στο πλυντήριο της σχολής ή σε άλλους βοηθητικούς χώρους γιατί δεν είχαν να πληρώνουν ενοίκιο έξω.

Συνέντευξη 2

Όνοματεπώνυμο: Μανώλης Μπασιάς

Έτος γεννήσεως: 1948

Επάγγελμα: Συνταξιούχος δικηγόρος, ψάλτης

Ημερομηνία Συνέντευξης: 6/02/2013

Ερώτηση: Σε ποια ηλικία άρχισε η εκπαίδευσή σας;

Απάντηση: Εγώ είμαι από ένα χωριό των Χανίων. Στα 9 μου χρόνια είχα βρεθεί σε ένα δάσος και κάποιος που κυνηγούσε από απροσεξία με χτύπησε με το όπλο. Ήδη είχα ξεκινήσει το δημοτικό στο χωριό μέχρι την Τρίτη τάξη. Ήρθα σε νοσοκομείο στην Αθήνα στο Ιπποκράτειο, χρειάστηκαν 2 μήνες για να επανέλθω γιατί δεν ήξεραν αν θα επιζήσω ή όχι. Τελικά τα κατάφερα και γύρισα στο χωριό πίσω, είχα χάσει όμως την όρασή μου. Η προσαρμογή ήταν δύσκολη. Μετά από λίγους μήνες ο μεγάλος μου αδερφός άκουσε για τον Οίκο Τυφλών και με πήγε στα 10 μου χρόνια.

Ερώτηση: Οι δάσκαλοι ήταν τυφλοί ή βλέποντες;

Απάντηση: Οι δασκάλες ήταν βλέπουσες, εκτός από τη δασκάλα της πρώτης τάξης την Κίτσα Νικολαΐδου που ήταν τυφλή και μας μάθαινε τη γραφή. Το πρωί είχαμε την κανονική τάξη με τα μαθήματα γενικής παιδείας που όριζε το Υπουργείο και το απόγευμα κάναμε μουσική, πιάνο και ακορντεόν με τον τυφλό δάσκαλό μας Πέτρο Θαναλιδή, ο δάσκαλος του βιολιού Αντώνης Ζαχόπουλος, ο Χρυσαφίδης Δημήτριος που μας έκανε Βυζαντινή μουσική, ο Σταύρος Πέτσας μας μάθαινε Ευρωπαϊκή μουσική, μουσικογραφία και χορωδίες, ο Ανέστης Κυριακίδης μας μάθαινε χειροτεχνία, πλέκαμε καρέκλες, παντόφλες, στα μπουκάλια γύρω-γύρω πλέκαμε ψάθα. Η Κίτσα μάς έκανε και Αγγλικά.

Ερώτηση: Πώς ήταν το σχολικό πρόγραμμα; Είχε προσαρμοστεί στα πλαίσια της κατάστασής σας;

Απάντηση: Τα πράγματα ήταν πολύ καλύτερα στον Οίκο Τυφλών απ' ό,τι στα σχολεία των χωριών γιατί στο χωριό μου το σχολείο ήταν μονοθέσιο. Αντίθετα, στο Ίδρυμα, κάθε τάξη είχε το δάσκαλό της αποκλειστικά. Στο ειδικό σχολείο μπήκα από τη Δευτέρα τάξη για να μάθω την Braille. Μέσα εκεί είχαμε και μια ειδική τάξη για παιδιά με νοητική στέρωση. Δασκάλα ήταν η Φούλα Τσόγκα αλλά δεν ήταν εκπαιδευμένη να διδάσκει, απλά το έκανε επειδή της άρεσε.

Ερώτηση: Βιβλία παρέχονταν ξεχωριστά για τον κάθε μαθητή;

Απάντηση: Μας τα τύπωνε ο Φάρος, όμως είχαμε παλιά βιβλία, λόγου χάρη το αναγνωστικό της δεκαετίας του 1930, γιατί ήταν δύσκολο τότε να τυπωθούν νέα. Πιο παλιά είχαμε ένα βιβλίο ιστορίας, γεωγραφίας για όλο το τμήμα. Μετά δόθηκαν σε κάθε μαθητή ξεχωριστά.

Ερώτηση: Καθημερινά πώς γινόταν η μελέτη των μαθημάτων μέσα στο σχολείο;

Απάντηση: Επειδή ήμασταν οικότροφοι οι περισσότεροι συγκεντρώνονταν σε ομάδες έκανε ανάγνωση ο ένας και οι άλλοι άκουγαν και ένας-ένας έλεγε το μάθημα με τη σειρά. Εμένα μου άρεσε να διαβάζω μόνος μου. Αν χρειαζόμασταν βοήθεια ρωτούσαμε τους δασκάλους. Μ' άρεσε να διαβάζω φιλολογικά μαθήματα, είχα κλίση και έγγραφα καλές εκθέσεις.

Ερώτηση: Εκδρομές πού πηγαίνατε συνήθως με το σχολείο;

Απάντηση: Ήμασταν κλεισμένοι στο Ίδρυμα και ανυπομονούσαμε να κάνουμε εκδρομή, είχαμε ανάγκη να βγούμε. Έρχονταν εθελοντές και μας είχαν δώσει ένα μικρό λεωφορείο. Ένας θρησκευόμενος άνθρωπος, ο Θεοδωρίδης, μας πήγαινε σε νοσοκομεία, σε άλλα Ίδρύματα, στον Κορυδαλλό για να γνωρίσουμε πώς είναι κι

εκεί τα πράγματα. Κάναμε και ολοήμερες εκδρομές στους Δελφούς, στην Εύβοια στην Πελοπόννησο. Δε διανυχτερεύαμε ποτέ.

Ερώτηση: Πως έγινε η μετάβασή σας στο γυμνάσιο;

Απάντηση: Μέχρι το 1952 απαγορευόταν οι τυφλοί να πάνε στο γυμνάσιο. Λίγο πιο πριν όμως, το 1947, τυφλώθηκε ο γιος ενός μεγάλου ναυάρχου του πολεμικού ναυτικού και ήθελε το γιο του να τον σπουδάσει. Έτσι μεσολάβησε και ψηφίστηκε το 1952 ένα βασιλικό διάταγμα, που επέτρεψε στους τυφλούς να σπουδάζουν στη μέση εκπαίδευση. Διάταγμα Καντιάνη ονομαζόταν γιατί έτσι έλεγαν το ναύαρχο. Μερικοί τυφλοί, που έπαιρναν πολύ τα γράμματα, διάβαζαν σίτι τους και κατευθείαν έδιναν εξετάσεις για το πανεπιστήμιο. Τότε από τον Οίκο Τυφλών οι δύο καλύτεροι μαθητές είχαν τη δυνατότητα να πάνε στο γυμνάσιο, ενώ παράλληλα θα έμεναν μέσα στο οικοτροφείο. Οι υπόλοιποι ή πήγαιναν στα χωριά τους ή ασχολούνταν με την καλαθοπλεκτική και τον αργαλειό μέσα στο Ίδρυμα. Μετά βίας έπαιρναν και έναν τρίτο. Άλλοι πήγαιναν στο οικοτροφείο στα Σεπόλια στην Αγροτική Σχολή, μια τεράστια έκταση που είχε δωριθεί από Ελληνοαμερικάνους αλλά εκεί δεν είχαν καλή υποστήριξη τα παιδιά. Σαν σχολή ξεκίνησε από το 1946 και μάθαιναν να εκτρέφουν κοτόπουλα, μάζευαν αυγά και τα πουλούσαν. Πολλοί δικοί μας πήραν από εκεί πτυχία και γύριζαν στο χωριό και ασχολούνταν με την πτηνοτροφία. Στα Σεπόλια, όμως, υπήρχαν απαισιόδοξες αντιλήψεις για τις σπουδές. Δεν πίστευαν στις δυνατότητες των τυφλών. Στον Οίκο Τυφλών υπήρχε κανονισμός τα παιδιά μέχρι τα 17 τους χρόνια να φεύγουν. Εγώ με τον Κουρουμπλή τον Παναγιώτη ήμασταν μαζί στο σχολείο. Δύο χρόνια θέλαμε να τελειώσουμε το εξατάξιο γυμνάσιο. Αδύνατον ήταν όμως.

Να σου πω εδώ ως πρότυπο είχα ένα συγχωριανό μου το Βαγγέλη το Γεωργιακάκη, γεννημένος το 1933, ο οποίος τυφλώθηκε στα 12 του, ήρθε στον Οίκο Τυφλών τελείωσε το γυμνάσιο και έγινε δικηγόρος. Είχε και ένα χέρι ακρωτηριασμένο. Στις εξετάσεις του Αρείου Πάγου είχε πρωτεύσει και εκεί οι καθηγητές απευθυνθήκαν στην κυβέρνηση ώστε να τον απορροφήσουν κάπου. Ο Πεπελάσης τον πήρε, ο διοικητής της Αγροτικής Τράπεζας, στη Νομική Υπηρεσία.

Οι τυφλοί μεγαλύτερης ηλικίας ήταν απαισιόδοξοι, δεν πίστευαν πως ήμαστε ικανοί να σπουδάσουμε νομική. Εγώ πήγα τέσσερις τάξεις στο γυμνάσιο στην Καλλιθέα, όμως στα 17 μου έπρεπε να φύγω απ το Ίδρυμα. Όμως, την ημέρα της εορτής που κάναμε τον Ιούνιο, με βραβεύει η διευθύντρια τότε, η Χέλμη, με 3000 δραχμές. Αυτό ήταν η αιτία που έγινε η κατάληψη στον Οίκο Τυφλών επειδή έδιωχναν τα παιδιά. Εγώ με τον Κουρουμπλή ήμασταν ο πυρήνας της κατάληψης. Το 1976. Το 1975 υπήρχαν κυρίως δύο κοινωνικοσυνδικαλιστικά σωματεία τυφλών στην Ελλάδα να ξέρεις, ο Πανελλήνιος Σύνδεσμος Τυφλών, που αποτελείτο κυρίως από τους αναγκασμένους για την εξασφάλιση του προς το ζην επαιτούντες τυφλούς που λέμε και το Εθνικό Συμβούλιο Τυφλών Ελλάδος, που αποτελείτο από μορφωμένους και επαγγελματικά αποκατεστημένους τυφλούς. Στο δεύτερο αυτό φορέα έγιναν ορισμένες διεργασίες, ξεπεράστηκαν συγκεκριμένες αρνητικές στάσεις ζωής των μορφωμένων τυφλών απέναντι στους επαιτούντες συναδέλφους τους. Ήταν μια σημαντική προσπάθεια, γιατί το σύστημα τροφοδοτούσε και συντηρούσε τις διαφορές αυτές όχι μόνο στο χώρο των τυφλών, αλλά και στους υπόλοιπους χώρους προσώπων με ειδικές ανάγκες. Επικράτησαν στο Εθνικό Συμβούλιο Τυφλών οι απόψεις που οδηγούσαν στη συγχώνευση των δύο αυτών φορέων. Τότε ανατράπηκε και στον Πανελλήνιο Σύνδεσμο Τυφλών η περιβόητη διοίκηση της εποχής εκείνης, της οποίας μοναδικό μέλημα στη διάρκεια της Δικτατορίας δεν ήταν η βελτίωση της πολύ άσχημης κατάστασης των τυφλών, αλλά ο αποκλεισμός από τις όποιες εκλογές των χαρακτηρισμένων ως αριστερών τυφλών, καθώς και η στήριξη των επιλογών εκείνου του καθεστώτος. Έφτασε, μάλιστα, στο σημείο να προσφέρει από το πενιχρό ταμείο του συλλόγου για το μέγα τάμα του έθνους του Παπαδόπουλου. Έτσι, ενώθηκαν οι δύο σύλλογοι και έγινε ένας, δυναμικός φορέας, που έδειχνε την απόφαση των πολλών για ένα καλύτερο μέλλον.

Ερώτηση: Στο Γυμνάσιο πως ήταν τα πράγματα;

Απάντηση: Είχαμε την εξής δυσκολία. Οι καθηγητές δε γνώριζαν το πρόβλημά μας και ήταν δύσκολο να μας βοηθήσουν στο διάβασμα. Τότε όμως υπήρχε μια βιβλιοθήκη τυφλών στο Παγκράτι, που την κρατούσε η Μαρία Κωνσταντοπούλου

και αυτή συνεργαζόταν με έναν Παναγιώτη Στυλιανόπουλο και με κάποιους βλέποντες, που μας έγραφαν κάποια βιβλία στις πρώτες γραφομηχανές. Ο Στυλιανόπουλος που ανέφερα ήταν οικοδόμος απ' την Πελοπόννησο και μια μέρα στη δουλειά έπεσε από τη σκαλωσιά και χτύπησε στη μέση και έμεινε ανάπηρος. Κάποιος του έδωσε την ιδέα και αγόρασε ένα μικρό τυπογραφείο με μεταλλικά ψηφία και με ένα πιεστήριο έγραφε σελίδες. Πολλά βιβλία αρχαίων και λατινικών και ιστορίας είχε γράψει και μας εφοδίαζαν τα βιβλία. Τα μαθηματικά ήταν δύσκολο να τα μάθουμε γιατί δεν υπήρχαν βιβλία σε γραφή Braille. Μετά όμως από κάποιο διάστημα μαθαίνω ότι ο Γιάννης ο Μενειδης είναι τυφλός μαθηματικός αριστούχος έβγαλε και τον κώδικα Μενειδη. Ήταν το 1938 γεννημένος, τυφλώθηκε στην Κύθνο, τελείωσε το γυμνάσιο και ήθελε να δώσει για μαθηματικός. Όλοι όμως τον απέρριπταν. Ο Βάρβογλης ο Πανεπιστημιακός καθηγητής Χημείας, τον υποστήριξε. Δίνει λοιπόν στη Μαθηματική Σχολή και μπαίνει τρίτος σε όλη την Ελλάδα. Μετά, με τον Κουρουμπλή, πήγαμε και μείναμε σε ένα οικοτροφείο στον Άγιο Παντελεήμονα και τελειώσαμε το γυμνάσιο. Μετά πήγα σε ένα φροντιστήριο θεωρητικής κατεύθυνσης στη Σίνα για να προετοιμαστώ για το Πανεπιστήμιο. Το φροντιστήριο ήταν του Τζουγανάτου Νικόλαου. Πέρασα στο Πανεπιστήμιο το 1971 πρώτος! Δόθηκε μεγάλη δημοσιότητα στην επιτυχία μου και μου ζήτησε ο Νίκος Μαστοράκης να πάω στην εκπομπή του «Bingo». Βρήκε και τη μητέρα μου από τα Χανιά και ήρθε και κάναμε μαζί εκπομπή. Η εκπομπή παρουσιάστηκε στις 14 Νοεμβρίου 1971, Κυριακή βράδυ. Πάω πρώτη μέρα στη Νομική, με γνώριζαν όλοι. Λόγω της δημοσιότητάς μου, μου προσέφεραν θέση στη Νομική υπηρεσία του Ο.Τ.Ε αφότου τελείωσα. Τώρα που στα λέω αυτά συγκινούμαι...

Ερώτηση: Στο Πανεπιστήμιο ποιος σας βοηθούσε στο διάβασμα;

Απάντηση: Με βοηθούσε πολύ η αδερφή μου αλλά και ο σύλλογος ΕΣΤΕ (Εθνικό Συμβούλιο Τυφλών Ελλάδος) σωματείο που είχαμε αναγνώστριες, Εθελόντριες. Μετά ενωθήκαμε με τον Πανελλήνιο. Έτσι ξεκίνησα το 1977 και έμεινα στον Ο.Τ.Ε για 30 χρόνια.

Ερώτηση: Στο Νομικό Τμήμα του Ο.Τ.Ε όπου εργαζόσασταν πώς ήταν ο συνθήκες;

Απάντηση: Υπήρχε άλλος ένα τυφλός συνάδελφος, ο Νίκος ο Αγγελόπουλος, είχε διοριστεί το 1970, νωρίτερα. Μας διόρισε ο Αλεξανδρόπουλος, ο διοικητής. Ήταν άνθρωπος της Δικτατορίας. Παρόλα αυτά διόριζε πολλούς τυφλούς σε υπηρεσίες, είτε δικηγόρους είτε τηλεφωνητές και προσάρμοζε έτσι τα τηλεφωνικά κέντρα όλων των υπηρεσιών ώστε να είναι προσβάσιμα και να μπορούν να δουλεύουν μέσα με άνεση οι τυφλοί. Πραγματικά ήταν ευεργέτης. Πριν τελειώσω το Πανεπιστήμιο μου έδωσε το Κράτος, χάρη στον Αλεξανδρόπουλο, 3000 δραχμές για τις σπουδές μου. Στο τηλεφωνικό τμήμα του Ο.Τ.Ε ήταν 120 άτομα τυφλοί.

Ερώτηση: Τώρα που συνταξιοδοτηθήκατε με τι ασχολείστε;

Απάντηση: Εμένα από μικρό παιδί μου άρεσε η μουσική και η ψαλτική και όταν ήρθα στον Οίκο Τυφλών έμαθα Βυζαντινή Μουσική. Μέσα είχαμε την εκκλησία την Αγία Παρασκευή και ψάλαμε σαν παιδάκια. Τότε οι δάσκαλοι μουσικής βοήθησαν πολύ και αρκετοί τυφλοί διορίστηκαν σε εκκλησίες και ζούσαν από την ψαλτική. Εγώ τώρα σαν ασχολία ψάλλω στους Αγίους Αναργύρους.

Συνέντευξη 3

Όνομα: Βίλη

Έτος γεννήσεως: 1958

Επάγγελμα: Συνταξιούχος τηλεφωνήτρια, ψηφιοποίηση βιβλίων

Ημερομηνία Συνέντευξης: 6/02/2013

Ερώτηση: Σε τι ηλικία ξεκίνησε η εκπαίδευσή σας; Υπήρχε κάποιο προπαρασκευαστικό στάδιο για την εισαγωγή σας στο δημοτικό;

Απάντηση: Κοίτα να δεις εγώ ήμουν 5 ετών και 2 μηνών όταν πήγα στη Σχολή Τυφλών Θεσσαλονίκης, το 1964. Την πρώτη χρονιά κάναμε κάτι σαν νηπιαγωγείο για να αναπτύξουμε τις δεξιότητές μας, φτιάχναμε αντικείμενα με πηλό, παζλ, μαθαίναμε να ξεχωρίζουμε τα ρεβίθια, από τα φασόλια και τις φακιές, φυτεύαμε όσπρια και διάφορα ακόμη τέτοια παιχνίδια μέχρι να πάμε πρώτη δημοτικού. Εκεί μέναμε μέσα στη σχολή.

Ερώτηση: Εκεί οι δάσκαλοί σας ήταν βλέποντες ή τυφλοί;

Απάντηση: Στο νηπιαγωγείο, στην πρώτη και στη δευτέρα ήταν τυφλή η δασκάλα μας, η κυρία Ρασιδάκη. Από την τρίτη κι έπειτα οι δασκάλες στο γενικό πρόγραμμα βλέπανε. Το πιάνο μας και τη χειροτεχνία το δίδασκαν τυφλές δασκάλες, τη χορωδία τυφλός δάσκαλος. Την κινητικότητα τότε τη μαθαίναμε σε μεγαλύτερη ηλικία στο γυμνάσιο, το ένα παιδί βοηθώντας το άλλο και μεγαλύτερα τυφλά παιδιά μας έδειχναν πώς να χειριζόμαστε το μπαστούνι. Το 1971-72 ήρθαν κάποιοι εξειδικευμένοι δάσκαλοι που έδειξαν στις επιμελήτριες της σχολής πώς να χρησιμοποιούμε το μπαστούνι κι αυτές μετά το μάθαιναν στα παιδιά. Τώρα την κινητικότητα τη διδάσκουν ήδη από τις πρώτες τάξεις του δημοτικού.

Ερώτηση: Και στη σχολή που ήσασταν λειτουργούσε μόνο δημοτικό; Κάθε τάξη είχε δικό της δάσκαλο; Από πόσα παιδιά αποτελούνταν;

Απάντηση: Ναι μόνο οι τάξεις του δημοτικού. Όχι δεν ήταν εξατάξια η σχολή Θεσσαλονίκης. Πέμπτη και έκτη έκαναν μαζί και πρώτη και δευτέρα. Κάθε τμήμα είχε περίπου 5-6 παιδιά, καμιά φορά και 10, άλλες πάλι φορές και με λιγότερα, 3-4.

Ερώτηση: Από τι μαθήματα αποτελούνταν το ωρολόγιο πρόγραμμα της σχολής;

Απάντηση: Μέχρι το μεσημέρι παρακολουθούσαμε τα μαθήματα του Υπουργείου. Στη 1 σχολάγαμε. Δύο φορές την εβδομάδα κάναμε πιάνο το απόγευμα, όσοι είχαμε επιλέξει αυτό το όργανο. Μελετούσαμε μουσική από μισή μέχρι μια ώρα. Κάναμε μουσικογραφία, δηλαδή μαθαίναμε τις νότες γραμμένες στην Braille μια φορά την εβδομάδα. Πρώτη και δευτέρα δημοτικού κάναμε χορωδία. Από την τετάρτη δημοτικού μαθαίναμε να πλέκουμε και υφαίνουμε στον αργαλειό εμείς τα κορίτσια και τα αγόρια καλαθοπλεκτική και κατασκευή σκουπών και βουρτσών. Πέμπτη και έκτη κάναμε Αγγλικά και Γερμανικά με μια τυφλή δασκάλα. Επιπλέον, τα κορίτσια κάναμε οδηγισμό και τα αγόρια προσκοπισμό. Κατηχητικό πηγαίναμε μέσα στο εκκλησάκι της σχολής και κάναμε παράλληλα και ψαλτική.

Ερώτηση: Τα σχολικά βιβλία σας παρέχονταν στη γραφή Braille;

Απάντηση: Του δημοτικού ναι, σχεδόν όλα, εκτός από τα θρησκευτικά, που τα ηχογραφήσαμε. Μιλάμε για περίοδο 1964-1970. Δύο γραφομηχανές υπήρχαν μόνο, εμείς με πινακίδα γράφαμε και κέντρο ένα ειδικό αιχμηρό αντικείμενο με το οποίο πιέζαμε μέσα στην πινακίδα να σχηματιστούν κουκίδες. Τα βιβλία μας τα έστελνε ο «Φάρος» από την Αθήνα.

Ερώτηση: Τους γονείς σας κάθε πότε τους συναντούσατε;

Απάντηση: Οι γονείς ήταν μακριά και τους βλέπαμε Πάσχα, Χριστούγεννα και καλοκαίρι. Πολλά παιδιά ήμασταν από μακριά, Θράκη, Ήπειρο, εγώ ήμουν από τις Σέρρες. Ελάχιστοι ήταν οι τρόφιμοι που πήγαιναν σπίτι τους το απόγευμα.

Ερώτηση: Τι εκδρομές πραγματοποιούνταν κατά τη διάρκεια της σχολικής χρονιάς;

Απάντηση: Κάθε μήνα κάναμε περίπατο στην παραλία. Κάθε χρόνο κάναμε την ημερήσια εκδρομή κάπου πιο μακριά.

Ερώτηση: Υπήρχαν εργαστήρια μέσα στη σχολή;

Απάντηση: Ναι υπήρχαν και συνέχιζαν τα παιδιά μετά το δημοτικό όσα δεν πήγαιναν γυμνάσιο. Κάνανε διάφορα πλεκτά στο χέρι ή στον αργαλειό: καλάθια, παντόφλες ψάθινες και υπήρχε και μηχανουργείο. Είχανε και πρατήριο στη Βασιλίσσης Όλγας τα εκθέτανε και τα πουλούσανε.

Ερώτηση: Γυμνάσιο πήγατε; Αν ναι πώς ήταν εκεί η κατάσταση;

Απάντηση: Εγώ πήγα σε κανονική ηλικία γυμνάσιο. Η διεύθυνση αποφάσιζε ποιος μαθητής θα πάει ανάλογα με τις επιδόσεις του στα μαθήματα της έκτης. Άλλα άτομα που είχαν επιπλέον αναπηρία, όπως νοητική στέρση, εντάσσονταν σε ένα ειδικό τμήμα. Στη δική μας Σχολή δεν υπήρχε περιορισμός για πόσο διάστημα θα μέναμε μέσα, δηλαδή και μέχρι τα 23 μας χρόνια μπορούσαμε. Εδώ στην Αθήνα τα παιδιά τα έδιωχναν από τα 18 τους. Ήμασταν πάνω από 100 άτομα. Εγώ πήγαινα στο γυμνάσιο της περιοχής μου, έμενα μέσα στη σχολή και διάβαζα εκεί μαζί με εθελόντριες αναγνώστριες, κάθε μήνα κάναμε πρόγραμμα και ξέραμε ποια θα έρθει κάθε φορά.

Ερώτηση: Τα βιβλία του γυμνασίου ήταν γραμμένα στην Braille;

Απάντηση: Όχι όλα, γι' αυτό το λόγο μας τα διάβαζαν οι αναγνώστριες. Μόνο τα αρχαία, τα λατινικά και τα αγγλικά ήταν σε Braille. Εμένα μου άρεσαν πολύ τα μαθηματικά και ούτε αυτά τα είχαμε σε Braille αλλά κατάφερνα και μπορούσα να λύνω ασκήσεις με το μυαλό. Μια καλή καθηγήτρια είχαμε και, επειδή ήξερε το πρόβλημά μας, ό,τι έγραφε στον πίνακα το έλεγε δυνατά ώστε να το ακούμε. Το όνειρό μου ήταν να γίνω μαθηματικός αλλά τότε δεν υπήρχαν τα μέσα. Μετά που δυσκόλεψαν τα μαθηματικά μόνο θεωρία μπορούσα να αποστηθίζω.

Ερώτηση: Οι σχέσεις με τους συμμαθητές στο γυμνάσιο πώς ήταν; Υπήρχε κάποια βοήθεια από μεριά τους;

Απάντηση: Δεν ήταν καλές, Στην αρχή τα παιδιά με το πρόβλημα όρασης κάναμε όλα μαζί παρέα. Κάποιες μόνο συμμαθήτριες μάς πλησίαζαν και έρχονταν και στη Σχολή μας και όλοι μαζί τραγουδούσαμε Ντέμη Ρούσο. Οι περισσότεροι όμως μας είχαν σε απόσταση λόγω αμηχανίας.

Ερώτηση: Μόλις τελειώσατε το γυμνάσιο δώσατε εξετάσεις για να μπειτε στο Πανεπιστήμιο;

Απάντηση: Εμείς τότε είχαμε δώσει και προφορικές εξετάσεις για να περάσουμε από το δημοτικό στο γυμνάσιο. Εγώ πρόλαβα την αλλαγή που είχε χωριστεί το γυμνάσιο από το λύκειο και όταν τελειώναμε λύκειο, φαντάσου περίοδο 1976, είχαμε το δικαίωμα να εγγραφούμε σε όποια σχολή θέλαμε, χωρίς εξετάσεις! Γράφτηκα στη Νομική αλλά δε μου άρεσε. Όταν ήρθα Αθήνα γράφτηκα στο Παιδαγωγικό, όμως ούτε κι αυτό δεν το ήθελα γιατί πάντα μου άρεσαν τα μαθηματικά. Ήδη, πριν κατέβω Αθήνα και παντρευτώ, πήγα στη σχολή τηλεφωνητών στον Ήλιο μέσα στη σχολή Τυφλών, έκασα ένα χρόνο, πήρα το πτυχίο. Μέχρι να βρω δουλειά σε τηλεφωνικό κέντρο δούλεψα στη Siemens σαν εργάτρια. Το 1980 άρχισα να δουλεύω στην Αθήνα σε τηλεφωνικό κέντρο και πήρα σύνταξη το 1994. Παράλληλα έμαθα υπολογιστές και τώρα ψηφιοποιώ τα βιβλία για να έχουν πρόσβαση τα άτομα με προβλήματα όρασης.

Συνέντευξη 4

Όνομα: Γεράσιμος

Έτος γεννήσεως: 1935

Επάγγελμα: μικροπωλητής, συνταξιούχος τηλεφωνητής

Ημερομηνία Συνέντευξης: 6/02/2013

Ερώτηση: Ήσασταν εκ γενετής τυφλός ή χάσατε την όρασή σας αργότερα;

Απάντηση: Νομίζω ήμουν εκ γενετής. Εκείνα τα χρόνια δεν είχε εξελιχθεί τόσο η επιστήμη και οι γονείς μου είχαν αργήσει να με πάνε στο γιατρό. Μετά τα 3 μου κατάλαβαν πως δε βλέπω καθόλου.

Ερώτηση: Σε τι ηλικία πήγατε δημοτικό;

Απάντηση: Εγώ ήρθα στα 14 μου στην Αθήνα το 1949 και μπήκα σε μεγάλη ηλικία στον Οίκο Τυφλών. Ποιο πριν με κρατούσαν σπίτι οι γονείς και μου μάθαιναν αυτοί πώς να τρώω και πώς να φροντίζω μόνος μου τον εαυτό μου. Τα πολύ βασικά όμως. Ήμασταν φτωχοί άνθρωποι και δεν είχαμε μεγάλες δυνατότητες ούτε την κατάλληλη μόρφωση.

Ερώτηση: Μέσα στον Οίκο Τυφλών τι μαθήματα παρακολουθούσατε;

Απάντηση: Τα συνηθισμένα μαθήματα που έκαναν σε όλα τα σχολεία και επιπλέον μουσική και χειροτεχνία. Ήθελα να κάνω και βυζαντινή μουσική, όμως ελλείπει φωνής δε με είχαν δεχτεί στο τμήμα. Ήθελα βέβαια να γίνω ψάλτης.

Ερώτηση: Πώς ήταν τα πράγματα μέσα στο Ίδρυμα όσον αφορά τη φροντίδα και τη διατροφή σας ως έφηβος;

Απάντηση: Μας φρόντιζαν πολύ, ήταν άνθρωποι της εκκλησίας. Για εκείνη την εποχή το φαγητό ήταν πολύ καλό. Τρώγαμε και κρέας να φανταστείς! Προερχόταν από δωρεές αλλά είχε περιουσία το σχολείο με αντιπρόεδρο το Βαλαωρίτη, τυπικά πρόεδρος ήταν ο αρχιεπίσκοπος.

Ερώτηση: Οι δάσκαλοί σας ήταν τυφλοί ή βλέποντες;

Απάντηση: Και έτσι και αλλιώς. Λόγου χάρη οι μουσικοί ήταν τυφλοί, και αυτοί που έκανα Βυζαντινή και αυτοί που έκαναν Ευρωπαϊκή μουσική, θεωρία και σολφέζ.

Ερώτηση: Κάθε τμήμα από πόσα άτομα αποτελούνταν;

Απάντηση: Γύρω στα 8-10 παιδιά τότε.

Ερώτηση: Κάθε τάξη είχε δικό της δάσκαλο;

Απάντηση: Ναι η πρώτη είχε άλλη δασκάλα, η δεύτερα άλλη και πάει λέγοντας. Και ξεχωριστά όσοι μας έκαναν χειροτεχνίες τις απογευματινές ώρες. Εγώ να φανταστείς ήθελα να διαβάζω πολλή ιστορία και ποίηση, μάθαινα απέξω πολλά πράγματα.

Ερώτηση: Τη γραφή Braille τη μάθατε στα 14 σας; Πώς σας φάνηκε σαν διαδικασία;

Απάντηση: Ναι, μόλις πήγα. Παράλληλα με τα προφορικά μαθήματα που παρακολουθούσα μάθαινα και τη γραφή. Έγραφα σε πινακίδα. Δεν είχαμε δει άλλη φορά πώς είναι η γραφομηχανή να φανταστείς! Εγώ, μαζί με μερικά άλλα παιδιά μπήκαμε σε μεγάλη ηλικία στο σχολείο και μας έβαλαν κατευθείαν στη τρίτη δημοτικού, 2 ώρες το πρωί πηγαίναμε στην πρώτη και μαθαίναμε τα γράμματα και μετά πάλι στην κανονική μας τάξη τα υπόλοιπα μαθήματα.

Ερώτηση: Τα βιβλία σας δίνονταν όλα γραμμένα στη Braille;

Απάντηση: Όχι όλα, μόνο τα αναγνωστικά μας. Ιστορία που θυμάμαι είχαμε ένα βιβλίο σε όλη την τάξη κάθε χρόνο. Το ίδιο και Φυσική και Γεωμετρία.

Ερώτηση: Πώς γινόταν η μελέτη των σχολικών μαθημάτων και η προετοιμασία τους για την επόμενη μέρα;

Απάντηση: Το πρωί κάναμε τα μαθήματα μέχρι τη 1 ή 2 το μεσημέρι, μετά κάναμε μέχρι τις 5 μουσική και χειροτεχνία. 5 με 7 πηγαίναμε ξανά στις τάξεις για μελέτη και διαβάσαμε όλοι μαζί. Ένα βιβλίο το έκανε ανάγνωση κάποιος και τον ακούγαμε.

Ερώτηση: Στα εργαστήρια τι τέχνες μαθαίνατε;

Απάντηση: Ψάθινες βιενέζικες καρέκλες! Να δεις κάτι σαλόνια που κατασκευάζαμε! Και παντόφλες επίσης. Τα βάζαμε σε ένα μικρό εκθετήριο και τα πουλούσαμε. Μα; Ζητούσαν αρκετοί ιδιώτες διάφορα χειροποίητα ψάθινα αντικείμενα, έκαναν και παραγγελίες.

Ερώτηση: Εκδρομές που πηγαίνατε συνήθως;

Απάντηση: Όσο ήμουν εγώ εκεί μέχρι το 1954 πηγαίναμε μια εκδρομή το χρόνο κι αυτή εδώ κοντά, μέχρι τη Βουλιαγμένη συνήθως, σαν περίπατο.

Ερώτηση: Σε τι ηλικία έπρεπε τότε να αποχωρίσετε από τον Οίκο Τυφλών;

Απάντηση: Αφού τελειώναμε το δημοτικό μέναμε ακόμα μέσα ένα χρόνο ή και δύο και παρακολουθούσαμε τα εργαστήρια, άλλος ήθελε να βελτιωθεί στη μουσική ή στην καλαθοπλεκτική. Όσοι σπούδαζαν μουσική πήγαιναν στο Ωδείο του Πειραιά

για να πάρουν πτυχίο και συνέχιζαν να μένουν μέσα στο σχολείο γιατί το σχολείο δεν έδινε πτυχίο.

Ερώτηση: Μετά το δημοτικό τι κάνατε; Πήγατε γυμνάσιο;

Απάντηση: Όχι δεν επιτρεπόταν ακόμα να πάει κανείς τυφλός στο γυμνάσιο γιατί έλεγαν ότι δεν ήταν αρτιμελής! Μια τυφλή κοπέλα που ήθελε να πάει στο γυμνάσιο, πήγε και το ζήτησε από τον τότε Υπουργό Γεροκοστόπουλο, αυτός τής λέει δεν επιτρέπεται. Μετά έγινε ο νόμος και μπόρεσαν όσοι ήθελαν να φοιτήσουν. Εκεί τα βιβλία δεν ήταν σε Braille, μερικές φορές μόνο κάποιες κυρίες εθελοντικά, που γνώριζαν πώς να γράφουν, τα παρείχαν στα τυφλά παιδιά. Αυτές οι κυρίες έχουν πεθάνει. Εγώ άργησα να πάω γυμνάσιο, δύο τάξεις έβγαλα μόνο.

Ερώτηση: Μετά το δημοτικό πήγατε γυμνάσιο ή κάνατε κάτι άλλο προηγουμένως;

Απάντηση: Μετά το δημοτικό πήγα στο «Φάρο» στα εργαστήρια και έμεινα μέσα εσωτερικός, μάθαινα να φτιάχνω βούρτσες και σκούπες. Έμεινα 2 χρόνια εδώ μαζί με άλλους. Δε μας άφηναν να βγαίνουμε συχνά έξω από το «Φάρο», παρότι ήμασταν μεγάλοι σε ηλικία, αλλά εμείς είχαμε καταφέρει και βγαίναμε κρυφά. Μετά τα δύο χρόνια βρήκα δικό μου σπίτι και δούλευα στο «Φάρο», με πλήρωναν μεροκάματο.

Ερώτηση: Πώς ήταν οι συνθήκες εργασίας; Πόσα χρήματα λαμβάνετε;

Απάντηση: Δεν ήταν εύκολες οι συνθήκες, άλλες φορές είχαμε πολλή δουλειά και πληρωνόμασταν το βασικό και μερικές υπερωρίες, άλλες όχι και δεν παίρναμε τίποτα. Το βασικό ήταν 40 δραχμές τη μέρα τη δεκαετία του 1950. Τότε δουλεύαμε και τα Σάββατα.

Ερώτηση: Ποιοι αγόραζαν τις σκούπες και τις βούρτσες που κατασκεύαζατε;

Απάντηση: Δεν ήταν πολύ εύκολο να πωληθούν. Συνήθως τα έπαιρνε το ναυτικό, ο στρατός και διάφοροι ιδιώτες. Ο Ναύαρχος Καντιάνη μας βοήθησε πολύ γιατί είχε έναν τυφλό γιο αυτός και προμηθευόταν για τον πολεμικό ναυτικό αρκετά πράγματα από εμάς. Εντωμεταξύ δημιουργήθηκε η σχολή τηλεφωνητών, το 1955 νομίζω. Υπήρχε ζήτηση και ήταν δύσκολο να μπει κανείς αλλά τα κατάφερα κι εγώ. Αφού τελείωσα και πήρα πτυχίο τηλεφωνητή διορίστηκα στην Ιονική Τράπεζα, Πεσματζόγλου και Πανεπιστημίου, και τότε το πτυχίο αυτό το είχαν λάβει υπόψη τους σαν πτυχίο γυμνασίου γι αυτό και δε συνέχισα τις υπόλοιπες τάξεις που μου είχαν μείνει. Ήθελα να βγαίνω έξω τα βράδια και βαριόμουν να σου πω την αλήθεια να πηγαίνω νυχτερινό γυμνάσιο.

Ερώτηση: Πόσα χρόνια εργαστήκατε στην Τράπεζα;

Απάντηση: 28 χρόνια και 2 στο «Φάρο» σύνολο 30 και πήρα σύνταξη. Τότε δουλεύαμε αρκετά χρόνια και οι τυφλοί.

Ερώτηση: Στην τράπεζα οι σχέσεις με τους συναδέλφους σας πώς ήταν;

Απάντηση: Α! Τα πήγαινα πολύ καλά με όλους.

Ερώτηση: Τα χρήματα που λαμβάνατε ήταν ικανοποιητικά;

Απάντηση: Λίγο περισσότερα από το «Φάρο», αλλά το καλό ήταν ότι ήταν μόνιμη δουλειά, πολύ σημαντικό αυτό εκείνη την εποχή.

Συνέντευξη 5

Όνομα: Δάφνη

Έτος γεννήσεως: 1931

Επάγγελμα: Οικιακά

Ημερομηνία Συνέντευξης: 6/02/2013

Ερώτηση: Σε ποια ηλικία άρχισε η εκπαίδευσή σας;

Απάντηση: Μας έφερε ο πατέρας μου με την αδερφή μου στην Αθήνα στους γιατρούς αλλά δυστυχώς ήμασταν εκ γενετής τυφλές και όταν ήρθε η ώρα να πάμε σχολείο μάς έφεραν στον Οίκο Τυφλών. Έγινε ο Δεύτερος Παγκόσμιος Πόλεμος και πήγαμε σχολείο το 1946 σε μεγάλη ηλικία. Ήταν κι άλλα μεγάλα παιδιά, εξαιτίας του πολέμου μας κρατούσαν σπίτι και μας έβαλαν στη δευτέρα δημοτικού σε ηλικία 15 ετών.

Ερώτηση: Τα μαθήματα που παρακολουθούσατε τότε ποια ήταν;

Απάντηση: Ιστορία, Θρησκευτικά, Γεωγραφία και τα γενικά μαθήματα. Εκτός από αυτά κάναμε και μουσικογραφία, θεωρία, σολφέζ, ψαλτική και πιάνο. Τη μουσική μας τη δίδασκε τυφλός δάσκαλος. Επίσης είχαμε και αγγλικά.

Ερώτηση: Πώς ήταν η κατάσταση στον Οίκο Τυφλών την περίοδο που βρισκόσασταν εσείς εκεί;

Απάντηση: Εμείς μέναμε μέσα και να σου πω, μετά τον Πόλεμο, περνούσαμε εκεί πολύ ωραία. Συγκριτικά με το σπίτι μας από θέμα φαγητού υπήρχε μεγάλη διαφορά. Σοκολάτα δεν είχα φάει ποτέ, αλλά εκεί μας έδιναν συχνά κάτι μεγάλες σκληρές σοκολάτες. Τρώγαμε και αυγά ομελέτα. Στο σπίτι στο χωριό στη Μυτιλήνη μόνο κουκιά, χόρτα και σαλιγκάρια.

Ερώτηση: Τα βιβλία για το κάθε μάθημα σας παρέχονταν σε Braille;

Απάντηση: Όλα ναι, αλλά μόνο το αναγνωστικό είχε τυπωθεί πολλές φορές και το είχαν όλα τα παιδιά, όπως και τα βιβλία του πιάνου. Τότε είχαμε δύο πιάνο μέσα στις αίθουσες. Τα υπόλοιπα, όπως ιστορία, θρησκευτικά, τα διάβαζε ένας από το μοναδικό βιβλίο που υπήρχε και οι υπόλοιποι τα άκουγαν. Τότε είχαμε δύο πιάνο μέσα στις αίθουσες.

Ερώτηση: Εκδρομές που πηγαίνατε συνήθως;

Απάντηση: Απ' ό,τι θυμάμαι να σου πω... Στο Μεγάλο Πεύκο, στη Βάρκιζα, στη Λούτσα, δεν τα θυμάμαι όλα καλά, γερνάω! Πηγαίναμε με λεωφορείο που ενοικιάζαμε. Μαζί μας είχαμε και ακορντεόν και χορεύαμε, τραγουδούσαμε. Φαγητό παίρναμε μαζί μας. Μια φορά είχαμε πάει σε ένα κτήμα στην Αττική και μας τηγάνισαν αυγά και κρέας και φάγαμε εκεί. Ακόμα τραγουδούσαμε και στις γιορτές που κάναμε τις Απόκριες μέσα στον Οίκο Τυφλών. Ήταν δύο αίθουσες που κάναμε εκδηλώσεις. Αυτές οι αίθουσες ενώνονταν γιατί χωρίζονταν με μια πόρτα. Όταν κάναμε γιορτές λέγαμε ποιήματα.

Ερώτηση: Όταν τελειώσατε το Δημοτικό τι κάνατε αργότερα;

Απάντηση: Μόλις τελείωσα με κράτησαν ακόμη 2 χρόνια γιατί ήμουν καλή στη χειροτεχνία για να μάθω κάτι παραπάνω. Ύφαινα ωραία, αργαλειό, πλεκτό, παντόφλες με χόρτο. Μετά έφυγα από τον Οίκο Τυφλών και γύρισα Μυτιλήνη. Εκεί δε μου άρεσε, μελαγχολούσα. Στην αδερφή μου άρεσε που γυρίσαμε. Γύρισα Αθήνα και έμαθα πως υπήρχε στα Σεπόλια η Γεωργική Σχολή. Εκεί ήταν οι περισσότεροι τυφλοί και, να σου πω την αλήθεια, μας εκμεταλλεύτηκαν. Παίρναμε παραγγελίες πετσέτες, μαξιλαροθήκες και σεντόνια από κυρίες ευκατάστατες και από καταστήματα και ράβαμε. Τα αγόρια μάθαιναν πτηνοτρόφοι και μελισσοκόμοι. Εκεί δε μας πλήρωναν, μόνο μας εκπαίδευαν, όμως αυτά που φτιάχναμε τα

πωλούσαν. Μου έστειλε χρήματα ο πατέρας μου τότε και πήρα μια γραφομηχανή. Στη Γεωργική Σχολή έμεινα 4 χρόνια, βγήκα νόφη γιατί παντρεύτηκα το Γιώργο το 1953. Μετά δε δούλεψα, δούλεψε ο άντρας μου στο «Φάρο» στις σκούπες και αργότερα τηλεφωνητής στην ΕΤΒΑ.

Συνέντευξη 6

Όνομα: Γιώργος

Έτος γεννήσεως: 1936

Επάγγελμα: συνταξιούχος τηλεφωνητής

Ημερομηνία Συνέντευξης: 6/02/2013

Ερώτηση: Σε τι ηλικία πήγατε σχολείο;

Απάντηση: Εμένα με χτύπησαν οι αντάρτες οι Κατσαπλιάδες το 1944, ήμουν 8 χρονών. Το 1945 έκανα χαρτιά να μπω στον Οίκο Τυφλών αλλά δε με πήραν γιατί δεν είχα μέσο. Έπρεπε να έχεις κάποιο γνωστό για να σε δεχτούν. Η γυναίκα μου είχε ένα βουλευτή γνωστό και την πήραν. Τότε είχαν τυφλωθεί πολλά παιδιά από χειροβομβίδες και νάρκες και είχε γεμίσει το σχολείο. Εγώ είμαι από ένα χωριό του Πηλίου, τον Άγιο Γεώργιο. Ένας γνωστός μου γιατρός μου πρότεινε να πάω στη Σχολή Τυφλών στους Αμπελοκήπους, στη Στέγη. Εκεί μάθαμε να φτιάχνουμε καρέκλες, κοιμόμασταν και τρώγαμε μέσα. Κάθισα 8 μήνες και γύρισα πάλι στο χωριό. Η οικογένεια ήταν φτωχή και τα πράγματα ήταν δύσκολα. Ήμασταν 5 αδέρφια. Τον έναν αδερφό τον σκότωσαν οι αντάρτες το 1947 σε ηλικία 16 ετών. Τότε γράφω ένα γράμμα στη βασίλισσα και της ζητάω να πάω στο «Φάρο» να δουλέψω στις σκούπες και στις βούρτσες. Μου είπε σε μια εβδομάδα θα είσαι εκεί να πιάσεις δουλειά! Χάρη σε αυτή δηλαδή τα κατάφερα.

Ερώτηση: Δηλαδή σχολείο δεν παρακολουθήσατε καθόλου;

Απάντηση: Λίγα γράμματα έμαθα μόνο στη Στέγη. Πήγα και νυχτερινό σχολείο σε μεγαλύτερη ηλικία.

Ερώτηση: Στο «Φάρο» τι είχατε να αντιμετωπίσετε μόλις φτάσατε;

Απάντηση: Στο «Φάρο» μέναμε μέσα τον πρώτο χρόνο το 1955 και τρώγαμε κιάλια! Μέσα μέναμε 8 άντρες και 7 κοπέλες. Μετά μας έβγαλαν εξωτερικούς. Πότε είχαμε δουλειά πότε όχι, 3 μεροκάματα περίπου την εβδομάδα. Πολλές φορές δουλεύαμε όμως από τις 5 το πρωί μέχρι το βράδυ, τότε μας πλήρωναν υπερωρίες. Ύστερα μπήκα στην τάξη των τηλεφωνητών και κάναμε μάθημα ένα χρόνο. Στα εργαστήρια του «Φάρου» έκατσα επτά χρόνια. Μετά διορίστηκα με μέσο τηλεφωνητής. Ο πρόεδρος Σπέτζας, του Οργανισμού Βιομηχανικής Αναπτύξεως, είχε μια γυναίκα Βολιώτισσα. Με γνώρισε με τον άντρα της και με προσέλαβαν στον οργανισμό Β.Α. (Βιομηχανικής Αναπτύξεως).

Ερώτηση: Εκεί υπήρχαν και τυφλοί και βλέποντες συνάδελφοι;

Απάντηση: Ναι ήμασταν 3 τυφλοί τηλεφωνητές. Περνούσαμε πολύ ωραία τότε και είχαμε και σταθερό μισθό, όχι όπως στο «Φάρο».

Συνέντευξη 7

Όνομα: Ευγενία

Έτος γεννήσεως: 1948

Επάγγελμα: Συνταξιούχος τηλεφωνήτρια

Ημερομηνία Συνέντευξης: 6/02/2013

Ερώτηση: Σε ποια ηλικία άρχισε η εκπαίδευσή σας;

Απάντηση: Από 6 ετών, ήρθα από την Ικαρία στον Οίκο Τυφλών.

Ερώτηση: Ποιος σας ενημέρωσε για το συγκεκριμένο σχολείο;

Απάντηση: Μία κυρία δασκάλα ενημέρωσε τη μητέρα μας ότι υπάρχει ένα σχολείο στην Καλλιθέα και πήγαμε μαζί με την αδερφή μου, που ήταν κι αυτή τυφλή, ένα χρόνο μεγαλύτερη από μένα. Εγώ έμεινα ένα χρόνο στην πρώτη και επανέλαβα την τάξη.

Ερώτηση: Τα μαθήματα που παρακολουθούσατε ποια ήταν;

Απάντηση: Εκτός από τα κανονικά μαθήματα κάναμε αργαλειό, πλεκτά, καλαθοπλεκτική, μουσική, χορωδία, αγγλικά πολλή ωραία εκπαίδευση. Μάθαμε και να γράφουμε στη γραφομηχανή Braille.

Ερώτηση: Κάθε μαθητής είχε τα δικά του βιβλία;

Απάντηση: Ναι αλλά μόνο τα αναγνωστικά και αυτά της μουσικής, τα άλλα ήταν ένα για όλους συνήθως.

Ερώτηση: Πόσα άτομα είχε κάθε τάξη;

Απάντηση: Λίγα άτομα περίπου 10. Η εκπαίδευση ήταν καλή σε σχέση με τα άλλα σχολεία.

Ερώτηση: Τους γονείς κάθε πότε τους βλέπατε;

Απάντηση: Μερικών παιδιών οι γονείς ερχόντουσαν κάθε Σάββατο και τα έπαιρναν και τα έφερναν πίσω Κυριακή βράδυ ή Δευτέρα πρωί. Κάθε πρώτη Κυριακή του μήνα είχαμε επισκεπτήριο. Η μητέρα μου ερχόταν τον Οκτώβρη που μας έφερνε, καθόταν στις θείες μου 10 μέρες για να μας ταχτοποιήσει. Μετά αραιά και που βλεπόμασταν.

Ερώτηση: Τι φαγητό σας παρείχε ο Οίκος Τυφλών;

Απάντηση: Είχαμε μαγειρίσσοes και τρώγαμε αρκετά φαγητά. Εγώ το 1954 που πήγα και έκατσα μέσα 12 χρόνια έτρωγα απ' όλα. Ήταν δύσκολα χρόνια, ειδικά στα χωριά, και το φαγητό εκεί μας φαινόταν πολύ καλό.

Ερώτηση: Σε ποιο μάθημα ήσασταν καλή;

Απάντηση: Μ' άρεσαν πολύ η χορωδία και η μουσική. Η αδερφή μου η Αργυρώ ήταν πιο πολύ των γραμμάτων.

Ερώτηση: Εκδρομές που πηγαίνατε συνήθως;

Απάντηση: Μας είχαν χαρίσει τότε ένα αυτοκινητάκι με 20 θέσεις, ανεβαίναμε πάλι όλη η τάξη, πηγαίναμε σε ιδρύματα, σε γηροκομεία, σε οικοτροφεία και νοσοκομεία. Ήμουν και στο κατηχητικό του σχολείου και έκανα ακόμη περισσότερες εκδρομές. 13 ετών τελείωσα το δημοτικό και έμεινα μέσα γιατί έκανα χειροτεχνία, αγγλικά, χορωδία και μουσική.

Ερώτηση: Γυμνάσιο συνεχίσατε αφού τελειώσατε το δημοτικό;

Απάντηση: Επειδή είχα βγάλει απολυτήριο δημοτικού 8, δε μπορούσα να πάω γιατί δέχονταν μόνο τους αριστούχους. Μετά το 18 μου πήγα γυμνάσιο και λύκειο και τα τελείωσα. Μέχρι τότε ήμουν μέσα στο Ίδρυμα. Έφυγα και πήγα Τρίπολη μέχρι πέμπτη γυμνασίου. Εκεί να σου πω στην επαρχία η αντιμετώπιση από τους δασκάλους δεν ήταν πολύ καλή, δε μου έδιναν μεγάλη σημασία γιατί δεν ήξεραν από τυφλούς. Έτσι γύρισα Νέα Σμύρνη και έκανα στο σχολείο της περιοχής και την τελευταία τάξη. Μετά ήρθα στο «Φάρο» και εκπαιδεύτηκα ως τηλεφωνήτρια για ένα χρόνο κοντά. Αφού τελείωσα και πήρα το πτυχίο, βρήκα ως τηλεφωνήτρια στο νοσοκομείο στα Πατήσια, αυτό των κληρικών. Δούλεψα λίγο και έφυγα, γύρισα στο χωριό στην Ικαρία. Μετά διορίστηκα στο Λαϊκό νοσοκομείο τηλεφωνήτρια.

Ερώτηση: Ποιος σας ενημέρωσε για τη θέση τηλεφωνητή στο νοσοκομείο;

Απάντηση: Είχα ένα θείο που είχε ένα γνωστό στο νοσοκομείο και μπήκα μέσα επειδή είχαμε γνωστό. Εκεί εργάστηκα 20 χρόνια μέχρι που συνταξιοδοτήθηκα.

Ερώτηση: Η σχέση με τους συναδέλφους σας πώς ήταν στο νοσοκομείο;

Απάντηση: Καλές ήταν, ναι, δεν έχω παράπονο.

Ερώτηση: Η αδερφή σας τι επαγγελματική αποκατάσταση είχε;

Απάντηση: Πήγε γυμνάσιο γιατί ήταν άριστη μαθήτρια. Πήγε Πανεπιστήμιο 9η στην Αγγλική Φιλολογία. Με υποτροφία πήγε στο Perkins School στην Αμερική και έκανε μάστερ. Στο Κ.Ε.Α.Τ εργάστηκε ως καθηγήτρια Αγγλικών. Είχε βγάλει και τη Μαράσλειο και ήταν και δασκάλα. Τώρα είναι συνταξιούχος.

Συνέντευξη 8

Όνομα: Γιάννης

Έτος γεννήσεως: 1950

Επάγγελμα: Συνταξιούχος βοηθός Υδραυλικού

Ημερομηνία Συνέντευξης: 6/02/2013

Ερώτηση: Σε ποιο σχολείο πήγατε και σε ποια ηλικία;

Απάντηση: Πήγα 7 ετών στο σχολείο της γειτονιάς μου στην Αθήνα.

Ερώτηση: Γεννηθήκατε βλέπων και αργότερα χάσατε την όραση σας;

Απάντηση: Έβλεπα αρκετά στην αρχή, είχα μερική όραση και φορούσα γυαλιά γιατί δεν έβλεπα καλά στον πίνακα. Τελείωσα το δημοτικό και στα 12 άρχισε η όρασή μου να μειώνεται περισσότερο.

Ερώτηση: Αφού τελειώσατε το δημοτικό σχολείο ποια ήταν τα επόμενα σας βήματα;

Απάντηση: Έμαθα την τέχνη του υδραυλικού πρακτικά και δούλεψα απ' το 1963 μέχρι το 1970.

Ερώτηση: Οι συνθήκες εργασίες κάτω από τις οποίες εργαζόσασταν πώς ήταν;

Απάντηση: Δεν ήταν καλές γιατί εγώ είχα πρόβλημα στα μάτια και το επάγγελμά μου απαιτούσε όραση καλή. Δουλεύαμε με οξυγόνα, ηλεκτροκολλήσεις και εγώ δεν τα κατάφερα καλά και με βοηθούσαν.

Ερώτηση: Εργαζόσασταν μόνος σας ή μαζί με κάποιον άλλον;

Απάντηση: Εργαζόμουν στην οικοδομή σε εργολάβο, άλλη δουλειά δε μπορούσα να κάνω. Περίπου 10 χρόνια εργάστηκα, μετά σταμάτησα και δούλεψα μόνος μου όσο μπορούσα γιατί δεν ήθελα να αποκοπώ από τον κλάδο. Δεν ήθελα να κάτσω, πώς το λένε, ψυχολογικά δεν ένιωθα καλά.

Ερώτηση: Λαμβάνετε επίδομα τυφλότητας;

Απάντηση; Όχι δεν είχα πάει να το ζητήσω καν!

Ερώτηση: Οι σχέσεις σας με τους συναδέλφους και τον εργοδότη στην οικοδομή πως ήταν;

Απάντηση: Δεν ήταν καλές, υπήρχε ρατσισμός γιατί φορούσα μεγάλα γυαλιά. Η νοοτροπία ήταν περιεργή. Με φώναζαν όλοι γκαβούλιακα και στραβάδι. Παρόλα αυτά σε ό,τι έκανα ήμουν καλός και τους έβαζα τα γυαλιά εγώ, δηλαδή το μυαλό μου δούλευε καλά. Τώρα ακόμα λειτουργεί αλλά η όρασή μου έχει μειωθεί πολύ. Για να σου δώσω να καταλάβεις πώς βλέπω είναι σαν να πάρεις ένα χαρτί και να ανοίξεις μια τρύπα με μια πρόκα και να κοιτάς από εκεί μέσα. Το οπτικό πεδίο είναι πολύ περιορισμένο και είναι δύσκολο να εστιάσω. Άμα σε κοιτάξω και εστιάσω κι εσύ κουνηθείς εγώ πρέπει να ψάξω να σε βρω πάλι. Ο εργοδότης, που με ρώτησες πριν, συνήθως ήξερε το πρόβλημα και με πρόσεχε παραπάνω. Ήταν ακόμα κάνα δύο που είχαν μειωμένη όραση. Εμείς κάναμε βοηθητικές δουλειές περισσότερο.

Ερώτηση: Στο σχολείο σε ποιο μάθημα είχατε κλίση;

Απάντηση: Στα καλλιτεχνικά, λάτρευα τη ζωγραφική αλλά λόγω των δύσκολων συνθηκών τότε δεν κατάφερα να το καλλιεργήσω. Ανέχεια υπήρχε, κοίταγες να βγάλεις καλά- καλά ένα μεροκάματο. Οι γονείς δεν είχαν χρήματα, ο πατέρας μου ήταν μάγειρας, λίγα τα λεφτά, σε ένα καλύβι μέναμε, η μάνα μου μετά τυφλώθηκε κι αυτή από τα γεράματα.

Ερώτηση: Διαστήματα ανεργίας αντιμετωπίσατε;

Απάντηση: Ανεργία όχι, αλλά ανασφάλεια. Ξυπνούσες το πρωί και έλεγες θα έχω σήμερα δουλειά ή όχι; Ξυπνούσα το πρωί κι έτρεχα στις οικοδομές να ζητήσω δουλειά. Η μία είναι αυτή που έχει φτιάξει το αστυνομικό μέγαρο στην Αλεξάνδρας και η άλλη τον Ο.Τ.Ε στο Μαρούσι. Για τα συγκεκριμένα κτίρια είχα δουλέψει κι εγώ.

Ερώτηση: Τα χρήματα που κερδίζατε ήταν ικανοποιητικά τότε;

Απάντηση: Εκείνα τα χρόνια κάναμε και αποταμίευση φαντάσου!

Ερώτηση: Μέχρι πότε εργαστήκατε;

Απάντηση: Εγώ το καθυστέρησα πολύ δεν ήθελα να τα παρατήσω, το πήγα μέχρι εκεί που δεν πάει. Ήθελα να αντέξω. Μπορούσα από τότε να έχω πάρει μια σύνταξη. Εξάντλησα όλο το... πώς το λένε;, δεν ήθελα να πέσω ψυχολογικά. Μετά το 2007 γράφτηκα στα Α.Μ.Ε.Α. και πήρα τα βοηθήματα. Αυτό το λίγο που έβλεπα με κράτησε μέχρι που εξαντλήθηκε. Ιατρικά, αυτό που έχω, λέγεται μελαγχρωστική του αμφιβληστροπάθεια. Μέχρι τώρα δεν έχουν βρει θεραπεία. Και η μάνα μου στα 33 της άρχισε να χάνει την όρασή της και τώρα δε βλέπει καθόλου.

Ερώτηση: Εργαζόταν η μητέρα σας πριν χάσει την όρασή της;

Απάντηση: Όχι, οικιακά μόνο.

Συνέντευξη 9

Όνομα: Κώστας

Έτος γεννήσεως: 1954

Επάγγελμα: Συνταξιούχος μικροπωλητής, τηλεφωνητής

Ημερομηνία Συνέντευξης: 6/02/2013

Ερώτηση: Σε ποια ηλικία ξεκίνησε η εκπαίδευσή σας και που πήγατε δημοτικό;

Απάντηση: Πήγα δημοτικό στο χωριό μου στην Κεφαλονιά μέχρι την τρίτη δημοτικού, δεν την τελείωσα γιατί είχα το ατύχημα και τυφλώθηκα. Μετά ήρθα στον Οίκο Τυφλών.

Ερώτηση: Ποιος σας ενημέρωσε για το ειδικό αυτό σχολείο;

Απάντηση: Το σοί στο χωριό δε με ήθελε γιατί υπήρχαν 2 απάντρευτες κόρες οι αδερφές μου και ο πατέρας με θεωρούσε ντροπή όταν τυφλώθηκα από τη νάρκη και μου έλεγε: «Ποιος θα τις πάρει αν έχουν να φορτωθούν κι εσένα τον τυφλό;». Ο στραβός που λένε στο χωριό. Έτσι με έστειλε στον Οίκο Τυφλών αφού πρώτα πήγα στο Γενικό Κρατικό να επουλωθούν τα τραύματα από τη νάρκη. Μια κυρία γνωστή μας ενημέρωσε την οικογένεια για τη Σχολή το 1964 όμως στην αρχή δε με δέχτηκαν γιατί χρειαζόταν μέσο. Αυτή πήγε και βρήκε τον Αρχιεπίσκοπο τον πρόεδρο της σχολής κι εγώ μαζί. Τέλος με δέχτηκαν.

Ερώτηση: Εκεί μέσα στη σχολή τι συνθήκες επικρατούσαν;

Απάντηση: Εκεί μέναμε μέσα και το 1964 που πήγα εγώ θυμάμαι χαρακτηριστικά ήμασταν 108 παιδιά, κορίτσια και αγόρια. Μέναμε στο παλιό κτίριο. Τα πιο πολλά παιδιά ήμασταν από επαρχία και είχαμε χτυπήσει από

χειροβομβίδες και νάρκες. Λίγα ήταν μέσα εκ γενετής. Ήταν η περίοδος τέτοια, μετά το 1950, τα ξέρεις κι εσύ αυτά...

Ερώτηση: Τι μαθήματα παρακολουθούσατε μέσα στο Σχολείο;

Απάντηση: Στο δημοτικό το οποίο δεν αναγνωρίζοταν και έπρεπε να γίνει μια πατέντα να πάνε στον υπουργό παιδείας για να δώσει άδεια να μπούμε στο γυμνάσιο. Μας περνούσαν δήθεν από επιτροπή και έπαιρναν τους δυο καλύτερους μαθητές της έκτης για το γυμνάσιο. Τα μαθήματα ήταν τα ίδια με του γενικού σχολείου παντού, συν μερικά έξτρα μουσικής και χειροτεχνίας, μήπως τυχόν και το εξελίξουμε ξέρεις αργότερα ως τέχνη.

Ερώτηση: Ποιά ήταν η διατροφή σας μέσα στη Σχολή;

Απάντηση: Δευτέρα πίναμε το πρωί γάλα με κακάο, τρώγαμε ψωμί με μαρμελάδα και βούτυρο και κάθε δεκαπέντε ημέρες είχε και μέλι την Πέμπτη. Μεσημέρι μακαρόνια με λουκάνικο, το βράδυ χόρτα, που δεν άρεσαν σε κανέναν, ή κάτι σούπες από κονσέρβες που βρωμούσαν. Τρίτη το πρωινό ήταν σταθερό, εκτός Πέμπτης, που τρώγαμε και ένα αυγό. Το μεσημέρι, βραστό μοσχάρι με σούπα ή πιλάφι. Το βράδυ μακαρόνια σούπα και το δειλινό δε σου είπα ήταν στις 5 μ.μ. Περνούσαμε με τη σειρά από την τραπεζαρία και τρώγαμε κρέμα ή ρυζόγαλο ή τέσσερα μπισκότα. Το Σάββατο είχε κέικ ή σταφιδόψωμο, το οποίο ήταν όλο λάδι. Την Κυριακή ραβανί. Σε σχέση με την επαρχία, το φαγητό ήταν καλό αλλά και πάλι μύριζε περίεργα γιατί το υλικά από τις κονσέρβες που έστελνε η Αμερική, οι πρώτες ύλες, δεν ήταν δηλαδή καλές. Φασολάδα ήταν κονσέρβα.

Ερώτηση: Γραφή Braille μάθατε μόλις πήγατε σχολείο;

Απάντηση: στην αρχή πήγαινες 8 ετών σε έβαζαν στην πρώτη δημοτικού, αν ήσουν μεγαλύτερος 10 ετών, όπως εγώ, σε έβαζαν σε λίγο μεγαλύτερη τάξη αλλά για 2 μήνες παρακολουθούσα τα μαθήματα γραφής της πρώτης δημοτικού, μαζί με τη

διευθύντρια τη Χέλμη όχι μόνο εγώ αλλά και άλλα παιδιά. Αυτή η Χέλμη ήταν λωποδύτισσα και απατεώνισσα, έτρωγε χρήματα μαζί με έναν άλλο γραμματέα του Συμβουλείου από τις δωρεές.

Ερώτηση: Πότε διαβάζατε τα μαθήματα για το σχολείο και με ποιο τρόπο;

Απάντηση: 5μ.μ.-7μ.μ διαβάζαμε όλοι μαζί στη μεγάλη αίθουσα. Μετά χτύπαγε το κουδούνι και πηγαίναμε για φαγητό και ύπνο. Το πρωί, στις 7 πάλι, ο Σωτήρης ο μακαρίτης, το παιδί για όλες τις δουλειές και τα θελήματα, χτύπαγε το καμπανάκι για να ξυπνήσουμε.

Ερώτηση: Εκδρομές που πηγαίνατε με το σχολείο σας;

Απάντηση: Ερχόντουσαν κάποιο χριστιανοί, παπάδες και φιλάνθρωποι, έπαιρναν 10 παιδιά και τα πήγαιναν βόλτα στην παραλία. Επίσης στο Πλανητάριο και στην Ακρόπολη.

Ερώτηση: Σε ποιο μάθημα είχατε ιδιαίτερη κλίση;

Απάντηση: Εγώ ποτέ δεν είχα ανοίξει τα βιβλία μου, όπως μου τα έδιναν έτσι τα κρατούσα άθικτα μέσα στο θρανίο με το καπάκι. Το μάθημα το μάθαινα απ' την παράδοση. Έλυνα τα μαθηματικά και τα προβλήματα στο αριθμητήριο, τα έδινα στις συμμαθήτριες και αυτές μου έλυναν τις ασκήσεις στα θεωρητικά.

Ερώτηση; Πόσα παιδιά ήταν στο τμήμα σας κάθε χρόνο περίπου;

Απάντηση: Στην έκτη δημοτικού ήμασταν 2 αγόρια και 8 κορίτσια, συνήθως συνολικά σε κάθε τμήμα 10-12 παιδιά.

Ερώτηση: Αφού τελειώσατε το δημοτικό, ποια πορεία ακολουθήσατε αργότερα;

Απάντηση: Πήγα στο γυμνάσιο γιατί ήμουν καλός μαθητής. Πήγα στο πρώτο Αρρένων Καλλιθέας 1050 παιδιά. Σε κάθε τάξη ήταν και από δύο παιδιά τυφλά.

Ερώτηση: Η σχέση με τους δασκάλους και τους συμμαθητές σας πώς ήταν στο γυμνάσιο;

Απάντηση: Οι περισσότεροι δε μας έδιναν πολλή σημασία, μας έκαναν απλά μια ερώτηση τυπικά για να μας βάλουν έναν βαθμό. Άλλοι, μας αντιμετώπιζαν πιο σωστά. Στον Οίκο Τυφλών, όπου συνέχιζα να μένω, ερχόταν αναγνώστρια και μας διάβαζε τα βιβλία του Γυμνασίου. Με τους συμμαθητές οι σχέσεις ήταν και καλές και κακές. Άλλοι μας συμπαθούσαν και άλλοι μας πείραζαν, μας τραβούσαν κρυφά από πίσω τα μαλλιά επειδή εμείς δε βλέπαμε και γελούσαν. Μια μέρα εγώ με το φίλο μου το Βαγγέλη, τυφλός κι αυτός, συνεννοηθήκαμε, όποιος καταλάβουμε ότι πάει να μας πειράζει να τον πιάσουμε. Έτσι κ έγινε, πιάσαμε έναν και του ρίξαμε ένα χέρι ξύλο. Έκανε 15 μέρες να έρθει στο σχολείο. Μετά ήρθαν οι γονείς του και μας είπαν ότι ο Αντώνης δεν θα σας ξαναπειράξει. Από τότε τα παιδιά τα άλλα άρχισαν να μας σέβονται.

Ερώτηση: Το γυμνάσιο το τελειώσατε κανονικά;

Απάντηση: Εγώ στα 17 μου έφυγα απ τον Οίκο Τυφλών δε με κρατούσαν και παραπάνω γιατί είχα και πολλές τιμωρίες, έφευγα κρυφά έξω και αγόραζα σουβλάκια και τσιγάρα και για τα άλλα παιδιά. Αποβολή μού είχαν δώσει γιατί είχα φίλες κάποια κορίτσια. Με έβαζαν μέσα σε ένα δωμάτιο απομονωμένο, αλλά εγώ πάλι έβρισκα τρόπο και το έσκαγα απ το παράθυρο, έβγαινα, έπαιζα μπάλα και γυρνούσα πίσω στην απομόνωση. Αφού η Χέλμη είδε και απέειδε έστειλε ένα γράμμα στον πατέρα μου. Αυτός της είπε να με αφήνουν να βγαίνω έξω μόνο με το μπαστούνι μου. Στην τρίτη γυμνασίου άφησα το γυμνάσιο στην Καλλιθέα και πήγα στο Οικοτροφείο στα Σεπόλια. Παρακολουθούσα βέβαια το γυμνάσιο στην περιοχή εκεί.

Ερώτηση: Εκεί ήταν η Αγροτική Σχολή; Τι σας μάθαιναν ακριβώς;

Απάντηση: Φτιάχνανε εκεί κρεμάστρες, αναλόγια και άλλοι, όπως εμείς, που απλώς μέναμε μέσα και πηγαίναμε στο «Φάρο» για εκπαίδευση για τηλεφωνητές. Μετά έφυγα απ' τα Σεπόλια και ενοικιάσαμε με ένα φίλο έξω δωμάτιο. Τελείωσα το Νυχτερινό Λύκειο της Καλλιθέας.

Ερώτηση: Που εργαστήκατε αργότερα;

Απάντηση: Όπου και να πήγαινα ζητούσαν ποινικό μητρώον και επειδή ο πατέρας μου ήταν αριστερών φρονημάτων και πεπειθήσεων, έκανα 7 χρόνια να πιάσω δουλειά. Μέχρι τότε πουλούσα τσατσάρες σαν μικροπωλητής στην Αιόλου, 2 δραχμές οι 3 τσατσάρες. Μια μέρα, τυχαία, σε ένα καφενείο χασικλήδων και ναρκομανών, στο καφενείο της Τούλας, στο παλιό Ταχυδρομείο, γνώρισα τον υπουργό εμπορικής ναυτιλίας επί Καραμανλή. Στο Ν.Α.Τ., Ναυτικό Απομαχικό Ταμείο, με πήραν σαν τηλεφωνητή. Παρότι αυτός ήταν βασιλόφρονας δεν είχα πρόβλημα που ο πατέρας μου ήταν αριστερός. Εκεί δούλεψα 4051 ένσημα. Μόλις τα έκλεισα συνταξιοδοτήθηκα. Παράλληλα, γράφτηκα και στο Πανεπιστήμιο και τελείωσα τη Νομική Αθηνών. Λάμβανα και το επιστημονικό επίδομα 20%. Μετά παντρεύτηκα και η γυναίκα μου είναι τυφλή, στα 22 της τυφλώθηκε.

Ερώτηση: Πού εργαζόταν η σύζυγός σας μετά την τύφλωσή της;

Απάντηση: Στα 22 της έπαθε αιμορραγία στα μάτια, είχε τελειώσει τουριστικά επαγγέλματα, και μετά ήρθε στο «Φάρο» και έμαθε να κατασκευάζει σκούπες και βούρτσες. Έμαθε και την τηλεφωνική και εργαζόμασταν στο Ν.Α.Τ μαζί, εκεί τη γνώρισα.

Συνέντευξη 10

Όνομα: Δημήτρης

Έτος γεννήσεως: 1957

Επάγγελμα: Συνταξιούχος τηλεφωνητής

Ημερομηνία Συνέντευξης: 6/02/2013

Ερώτηση: Σε ποια ηλικία αρχίσατε την εκπαίδευσή σας;

Απάντηση: Πήγα δημοτικό 7 χρονών.

Ερώτηση: Ήσασταν τυφλός εκ γενετής ή χάστε την όρασή σας αργότερα;

Απάντηση: Έτσι γεννήθηκα, χωρίς να βλέπω.

Ερώτηση: Πού πήγατε σχολείο;

Απάντηση: Στο ειδικό σχολείο στη Θεσσαλονίκη, πήγα στον «Ήλιο», είχα κατέβει απ' το χωριό και έμεινα μέσα στο Οικοτροφείο εκεί.

Ερώτηση: Από τι αποτελούνταν δηλαδή αυτό το Σχολείο-Οικοτροφείο;

Απάντηση: Είχε Οικοτροφείο για να στεγάζονται τα παιδιά, είχε δημοτικό σχολείο, που έρχονταν από το Υπουργείο Παιδείας δάσκαλοι κανονικά και κάναμε το πρόγραμμα της ύλης των κανονικών σχολείων, με άψογο πρόγραμμα λειτουργίας. Είχε και τμήματα εκμάθησης χειροτεχνίας, μουσικής, πιάνο, χορωδία, καλαθοπλεκτική. Το ίδρυσαν ιδιώτες το 1950 και προέδρευαν ευυπόληπτοι πολίτες και η Εκκλησία.

Ερώτηση: Ποιά ειδικά μαθήματα παρακολουθούσαν τα αγόρια και ποια τα κορίτσια;

Απάντηση: Συνήθως τα αγόρια έφτιαχναν καλάθια και τα κορίτσια υφαντά. Είχαμε και μια έκθεση και τα πουλούσαμε, όχι για την επιβίωση όμως.

Ερώτηση: Οι δάσκαλοί σας ήταν τυφλοί ή βλέποντες;

Απάντηση: Είχαμε τρεις τυφλούς δασκάλους, δύο της μουσικής και μια δασκάλα στο δημοτικό. Αυτοί είχαν τελειώσει στον Οίκο Τυφλών και διορίστηκαν στη Θεσσαλονίκη.

Ερώτηση: Ποιο μάθημα σας άρεσε περισσότερο;

Απάντηση: Μου άρεσε πολύ η ιστορία αλλά και η φυσική. Υπήρχε τότε η αδυναμία ένας τυφλός να μπορεί να παρακολουθεί μαθηματικά γιατί ήταν σε σχήματα, βέβαια εγώ προτιμούσα τα θεωρητικά.

Ερώτηση: Ποια βιβλία σας παρέχονταν γραμμένα στην Braille;

Απάντηση: Ιστορία, γλώσσα, αρχαία ελληνικά μας τα έδινε ο «Φάρος» που είχε τυπογραφείο. Τις παραστάσεις με τα σχήματα μας τα εξηγούσε ο δάσκαλος. Εκεί είχαμε όλοι από ένα βιβλίο.

Ερώτηση: Στη Σχολή Θεσσαλονίκης ποιοι μαθητές γίνονταν δεκτοί;

Απάντηση: Γίνονταν δεκτοί απ όλη την Ελλάδα αλλά κυρίως απ τη Βόρεια Ελλάδα, εγώ είμαι απ την Ήπειρο. Οι γονείς τότε να φανταστείς δένονταν με τα παιδιά και δε μας άφηναν εύκολα. Την αδερφή μου φοβόντουσαν να τη στείλουν γιατί ήταν κι αυτή τυφλή, η διαδρομή Γιάννενα-Θεσσαλονίκη ήταν 11 ώρες. Ήρθαν απ' την πρόνοια στο χωριό και την πήραν και την πήγαν στο Ίδρυμα. Μερικοί γονείς έκρυβαν ότι έχουν τυφλό παιδί γιατί ήταν η παράδοση έτσι και ντρέπονταν να το φανερώσουν. Εγώ έχω κι άλλη αδερφή που βλέπει και όταν πήγαινε με την άλλη μου

αδερφή που δεν έβλεπε την απέκλειαν από παρέα όλοι οι υπόλοιποι. Σου λέει αυτή δε βλέπει, ο αδερφός της δε βλέπει, ρατσιστική προκατάληψη όσο δε φαντάζεσαι.

Ερώτηση: Σας προσέγγισε δηλαδή κάποια υπεύθυνη από την πρόνοια για να πάτε στο Σχολείο της Θεσσαλονίκης;

Απάντηση: Ναι ήρθε στο σπίτι η διευθύντρια πήρε την αδερφή μου και τη μάνα μου μαζί και λέει στη μάνα μου να κάτσει μια εβδομάδα να δει πώς θα περνάει η μικρή μέσα, αν δεν της αρέσει πάρ' τη και φύγετε. Επειδή η μάνα μας είδε πως η συμπεριφορά των επιμελητριών ήταν άψογη έστειλε κι εμένα.

Ερώτηση: Πόσα άτομα ήταν τότε συνολικά στο Σχολείο;

Απάντηση: Εγώ πρόλαβα μέχρι 105 άτομα. Κάθε τάξη είχε 6 με 12 παιδιά. Ήταν εξαθέσιο το σχολείο. Το δημοτικό μας ήταν πολύ καλύτερο από τα υπόλοιπα δημοτικά όσον αφορά την εκπαίδευση.

Ερώτηση: Πώς γράφατε με γραφομηχανή ή πινακίδα;

Απάντηση: Με πινακίδα φυσικά, η γραφομηχανή ήταν πολυτέλεια τότε στη Θεσσαλονίκη.

Ερώτηση: Πώς γινόταν το διάβασμα μέσα στη Σχολή;

Απάντηση: Το πρόγραμμα ήταν λειτουργικό. Στη μία και μισή τελειώναμε το μεσημέρι. Είχε αμέσως φαγητό, διάλειμμα για τους μεγάλους και ύπνο για τα μικρά μέχρι τις τρεις. Μετά μέχρι τις τέσσερις και μισή διάβασμα και πέντε με επτά και μισή πάλι διάβασμα. Μετά ελεύθερη ώρα μέχρι τις δέκα.

Ερώτηση: Τι φαγητό σας παρείχαν μέσα στη Σχολή;

Απάντηση: Καλό φαγητό σε σχέση με τα Γιάννενα. Το 1964 να σκεφτείς ήρθε το ρεύμα. Μια φορά το μήνα τρώγαμε κρέας στο χωριό. Στο Ίδρυμα, Δευτέρα, Πέμπτη, Σάββατο, Κυριακή κρέας, Τετάρτη και Παρασκευή όσπρια, Τρίτη ζυμαρικά. Τα τρόφιμα μάζ τα παρείχαν κάποιοι εύποροι της Θεσσαλονίκης, ο Ζάνας ο παλιός και άλλοι ευεργέτες.

Ερώτηση: Εκδρομές που πηγαίνατε με το Σχολείο σας;

Απάντηση: Μας πήγαιναν μέσα στην πόλη και μια φορά το χρόνο μια ημερήσια, εκτός Θεσσαλονίκης: Χαλκιδική, Λάρισα, Κατερίνη.

Ερώτηση: Οι γονείς σάς έδιναν χρήματα να έχετε μαζί σας ή πλήρωναν το Ίδρυμα για τη στέγασή σας;

Απάντηση: Μας έδιναν λίγα λεφτά αν τα χρειαζόμασταν, όσοι είχαν φυσικά, αλλά στο Ίδρυμα μέναμε δωρεάν. Υπήρχε και ευαισθησία στα ορφανά παιδιά και τους έδιναν ρούχα από εράνουσ. Γενικά μας πρόσεχαν πολύ.

Ερώτηση: Ειδικό τμήμα για παιδιά με πρόσθετες αναπηρίες υπήρχε;

Απάντηση: Ναι είχαν δημιουργήσει ένα τμήμα γι παιδιά με νοητική στέρηση και απώλεια όρασης. Δύσκολο όμως αυτό γιατί μετά αναμιγνύονταν όλα μαζί και ο κατώτερος υπέφερε από τον ανώτερο ή ο ανώτερος δεν μπορούσε να εξελιχθεί. Ήταν δύσκολη η ένταξη τότε, δεν είναι σαν σήμερα. Ο δάσκαλος τότε δεν ήταν εξειδικευμένος απλά είχε μπει έτσι.

Ερώτηση: Σε τι ηλικία τελειώσατε το δημοτικό;

Απάντηση: Εγώ στα δεκατρία μου και πήγα γυμνάσιο ενώ έμενα στο Οικοτροφείο.

Ερώτηση: Τι βιβλία είχατε στην Braille στο γυμνάσιο;

Απάντηση: Μόνο τα αρχαία ελληνικά. Ήταν ένας Στυλιανόπουλος, ο οποίος άρχισε να γράφει με τα πόδια και μας έγραφε τα αρχαία γυμνασίου και λυκείου αλλά δεν ήταν τυφλός αυτός, το έκανε για να προσφέρει.

Ερώτηση: Οι σχέσεις με τους συμμαθητές σας πως ήταν στο γυμνάσιο;

Απάντηση: Σε τμήματα που είχαμε 3-4 παιδιά που δεν έβλεπαν υπήρχαν γκέτο. Διαφορετικά με τους βλέποντες ήταν πιο δύσκολο να εξοικειωθείς. Οι καθηγητές δεν έδιναν κατευθύνσεις τότε και δε συμβούλευαν τα άλλα παιδιά, πώς να φέρονται. Υπήρχαν πολλοί μαθητές που δεν έβλεπαν και ήταν καλοί μαθητές, αυτούς οι άλλοι τους προσέγγιζαν πιο εύκολα για να πάρουν γνώσεις. Εκεί στο γυμνάσιο έρχονταν αναγνώστες ευαισθητοποιημένοι και άτομα της εκκλησίας και μας διάβαζαν γιατί αλλιώς ήταν δύσκολο για εμάς.

Ερώτηση: Μέσα στο Οικοτροφείο όπου συνεχίσατε τη διαμονή σας πώς κυλούσαν οι μέρες σας;

Απάντηση: Φλερτάραμε (γελάει), ήμασταν βέβαια σε ξεχωριστούς κοιτώνες, όμως πάντα βρísκαμε την ευκαιρία να βρισκόμαστε με τα κορίτσια. Μόνο παιδιά δεν κάναμε (γελάει έντονα). Μια φορά μας χώρισαν τις αυλές για να μη βρισκόμαστε, εμείς όμως ρίξαμε τον τοίχο, τον ξαναέχτισαν, μετά τον πηδούσαμε, όλοι είχαμε την κοπέλα μας. Πολλά παιδιά μέχρι να τελειώσουν το γυμνάσιο έμεναν μέσα μέχρι μεγάλη ηλικία, δεν υπήρχε περιορισμός, όπως στην Αθήνα. Ορισμένοι έμεναν και δούλευαν σαν εργάτες, έτσι για να ανταλλάσσουν τη διαμονή τους ή δούλευαν στην καλαθοπλεκτική. Μετά τα είκοσι του χρόνια μπορούσαν να τον προσλάβουν και να πληρώνεται κανονικά είτε ως δάσκαλο είτε ως εργάτη. Μερικοί οικότροφοι παντρεύονταν και μεταξύ τους.

Ερώτηση: Τι κατασκευάζατε μέσα στα εργαστήρια του Οικοτροφείου;

Απάντηση: Σαλονάκια κυρίως από ψάθα και διάφορα ακόμα αντικείμενα. Κάθε χρόνο γινόταν έκθεση. Ζητούσαν και πολλοί ιδιώτες να τους κατασκευάσουμε ό,τι ήθελαν και ό,τι φυσικά μπορούσαμε.

Ερώτηση: Πότε τελειώσατε το γυμνάσιο και ποια ήταν η πορεία σας στην εκπαίδευση αργότερα;

Απάντηση: Τελείωσα στα 19 μου το γυμνάσιο, ήταν ακόμα έξι τάξεις, δεν το είχαν χωρίσει σε λύκειο, με τη μεταρρύθμιση Ράλλη χωρίστηκε. Από το 1970 κι έπειτα είχαν φτιάξει μια Σχολή Τηλεφωνητών, όμοια με εδώ του «Φάρου», έμενες ένα χρόνο, μάθαινες αγγλικά και έπαιρνες πτυχίο. Όταν τελιώναμε, ήταν δύσκολος ο διορισμός, έπρεπε να έχεις τον μπάρμπα σου βουλευτή, δεν υπήρχε ο ΑΣΕΠ. Αργότερα, απ' το 1974, το Κράτος άρχισε να κάνει διορισμούς, είχε ανάγκη δηλαδή τους τηλεφωνητές. Εγώ κατέβηκα Αθήνα στην Εθνική Τράπεζα στη Σταδίου, με πήραν και είχα κάνει αίτηση, είχε ο θείος μου όμως κάποιον γνωστό και η πρόσληψη ήταν πιο εύκολη.

Ερώτηση: Η σχέση με τους συναδέλφους σας πώς ήταν καθημερινά;

Απάντηση: Καλές, μια χαρά. Ήταν ακόμα τρεις τυφλοί εκεί και εργάζονταν. Σε άλλη Εθνική, απ' όσο γνώριζα, τότε εργάζονταν ακόμα έξι. Στο Πανεπιστήμιο, που πήγα στη Νομική, ήταν λίγο δυσκολότερα τα πράγματα.

Ερώτηση: Ήσασταν φοιτητής και στη Νομική δηλαδή. Εκεί πως το επιλέξατε να εγγραφείτε;

Απάντηση: Τότε είχαμε το ελεύθερο να μπαίνουμε χωρίς εξετάσεις. Είχα προετοιμαστεί να δώσω αλλά το 1977 άλλαξε ο νόμος και μπαίναμε σε όποια Σχολή θέλαμε. Διάλεξα το Πολιτικό της Νομικής. Δύσκολα όμως γιατί δεν υπήρχε κανένα βιβλίο στη γραφή μας. Έπρεπε να βρεις κάποιον να σου διαβάσει. Ήρθε και η

αδερφή μου Αθήνα, δεν πήγε Πανεπιστήμιο, δεν ήθελε, έπιασε δουλειά ως τηλεφωνήτρια στο Δημοτικό Νοσοκομείο και νοικιάζαμε μαζί σπίτι μέχρι να αγοράσω το δικό μου. Στο μισθό, να ξέρεις, τότε, όποιος είχε πτυχίο Πανεπιστημίου, είχε ένα επιπλέον 25%.

Ερώτηση: Στην Τράπεζα ποια ήταν τα καθήκοντά σας;

Απάντηση: Καθαρά του τηλεφωνητή. Να μεταβιβάζω τους πελάτες στους διευθυντές, στα ταμεία. Μπορεί να εξυπηρετούσα και τριακόσιους πελάτες την ημέρα.

Ερώτηση: Περίοδοι ανεργίας υπήρχαν;

Απάντηση: όχι γιατί είχα προσληφθεί μόνιμος.

Ερώτηση: Πόσα χρήματα λαμβάνατε τότε στην Τράπεζα;

Απάντηση: Ξεκίνησα με 6.800 δραχμές, το ψωμί είχε 2,5 δραχμές, το κρέας με μακαρόνια 4,5 δραχμές περίπου. Στα λέω για να καταλάβεις την αντιστοιχία. Οχτώ ώρες εργαζόμουν και αργότερα πέντε.

Ερώτηση: Αφού τελειώσατε το Πανεπιστήμιο δεν ασχοληθήκατε με κάτι παρεμφερές με αυτό που σπουδάσατε;

Απάντηση: Όχι, εγώ σπούδαζα γιατί μου άρεσε το διάβασμα.

Ερώτηση: Πόσα ένσημα χρειάστηκαν για να συνταξιοδοτηθείτε;

Απάντηση: Όλοι οι τυφλοί έφευγαν με 4.050 ένσημα περίπου.

Ερώτηση: Άλλοι συγγενείς ή φίλοι τυφλοί τι επαγγέλματα ακολούθησαν;

Απάντηση: Κοίτα, γενικά θα σου πω τώρα, για να ξέρεις. Εκπαίδευση τυφλών στα γυμνάσια δεν υπήρχε μέχρι το 1960, ήταν τόσο μεγάλη η προκατάληψη και να ήθελες να πας δε σε έπαιρναν. Οι δασκάλες απ τον «Ήλιο» ζητούσαν από το γυμνάσιο να μας πάρουν και αυτοί τους ρωτούσαν: «Πώς τρώνε αυτά τα παιδιά, μπορούν;». Μας θεωρούσαν ανίκανους να φέρουμε εις πέρας τα βασικά. Μέχρι το 1960 η απασχόληση γινόταν μέσα στα εργαστήρια είτε στο «Φάρο», είτε στον «Οίκο Τυφλών». Άλλοι γνωστοί μου ήταν μουσικοί και ιεροψάλτες. Καλλιεργούσαν τη βυζαντινή μουσική και η εκκλησία τους προσελάμβανε. Λαχειοπώλες και μικροπωλητές καταντούσαν επαίτες. Τι να κάνουν, αφού δεν είχαν να φάνε; Υπήρχε μεγάλος ρατσισμός. Ενώ στην αρχή ο κόσμος βοηθούσε, είχε μαθευτεί αργότερα ότι απ' τη ζητιανιά έβγαζαν ορισμένοι πολλά χρήματα και γύρισε μπούμερανγκ αυτό. Ντρεπόμασταν πολλές φορές κι εμείς που δεν ήμασταν επαίτες να κυκλοφορήσουμε στο δρόμο. Στην αρχή ξεκίνησαν να ζητάνε χρήματα για να ζήσουν, μετά όμως τους άρεσε αυτό, συνήθισαν και δεν έψαχναν πουθενά εργασία. Είναι σαν αυτό που λέμε με τις πόρνες, δε φταίει αυτή η ανάγκη την έκανε, αλλά τελικά βολεύτηκε γιατί είδε πως βγαίνει καλό χρήμα. Η μεγάλη απορρόφηση έγινε με την τηλεφωνική.

Συνέντευξη 11

Όνομα: Γιώργος

Έτος γεννήσεως: 1948

Επάγγελμα: Συνταξιούχος τηλεφωνητής

Ημερομηνία Συνέντευξης: 6/02/2013

Ερώτηση: Σε ποια ηλικία ξεκίνησε η εκπαίδευσή σας;

Απάντηση: Το 1956 ήρθα στην Αθήνα, από την Ήπειρο ήμουν από ένα απομονωμένο χωριό.

Ερώτηση: Πώς και δεν φοιτήσατε στη Θεσσαλονίκη;

Απάντηση: Δεν τη γνωρίζαμε τότε πολύ καλά τη Σχολή στη Θεσσαλονίκη, δεν υπήρχαν καλά-καλά συγκοινωνίες και οι αποστάσεις διανύονταν δύσκολα. Κάποιοι γνωστοί μας από την Αθήνα μας είπαν για τον Οίκο Τυφλών όταν ήμουν 8 ετών.

Ερώτηση: Είχατε φοιτήσει τα προηγούμενα χρόνια στο δημοτικό σχολείο του χωριού σας;

Απάντηση: Όχι. Άκου να δεις, εμένα η μητρική μου γλώσσα είναι τα βλάχικα γιατί ήταν βλαχόφωνο το χωριό στα Τζουμέρκα και η γλώσσα μας ήταν μια Ρουμανική διάλεκτος. Με έστειλαν λοιπόν ένα χρόνο να μάθω τα Ελληνικά στο κανονικό σχολείο, πριν κατέβω στην Αθήνα.

Ερώτηση: Γεννηθήκατε τυφλός ή βλέποντας;

Απάντηση: Τυφλός γεννήθηκα.

Ερώτηση: Πώς ήταν η καθημερινότητά σας στον Οίκο Τυφλών;

Απάντηση: Ήταν πολύ ωραία, έχω καλές αναμνήσεις, γιατί παίζαμε όλη μέρα, μπάλες με ένα τσιγκάκι, κάτι κουτιά με χαλίκια και τα κλοτσούσαμε στην αυλή. Οι μπάλες του ποδοσφαίρου τότε ήταν με σαμπρέλα και λαιμό και βάζαμε ένα σκοινί και δέναμε τέσσερα τσιγκάκια για να τα ακούμε. Είχαμε και μονόζυγα, κάναμε και τούμπες. Ήταν ένα σχολείο ολοήμερο. Το πρωί κάναμε προσευχή, μετά μας διάβαζαν εφημερίδα για μισή ώρα να μαθαίνουμε τα νέα. Η Χρυσίνα Ελένη το είχε καθιερώσει, φωτισμένος και δημοκρατικός άνθρωπος, αλλά πήρε πόδι γιατί παραήταν καλή για εκείνο το χώρο. Τουλάχιστον ό,τι καλό έκανε παρέμεινε.

Ερώτηση: Τι μαθήματα παρακολουθούσατε στη Σχολή;

Απάντηση: Κάναμε τα γενικά του Δημοτικού, το κανονικό πρόγραμμα δηλαδή. Στις 12.30 περίπου τρώγαμε, μετά κάναμε βυζαντινή μουσική και όργανα. Από το πιο εύκολο ήταν η γραφή γιατί τη μαθαίναμε μόλις πηγαίναμε.

Ερώτηση: Κάθε μαθητής είχε τα δικά του βιβλία στη γραφή Braille;

Απάντηση: Όταν πήγα εγώ, ναι. Πιο πριν δεν είχαν όλοι οι μαθητές, απ' όσο ξέρω. Μετά διαβάζαμε όλοι μαζί το απόγευμα από τα βιβλία αυτά. Κάποιος έκανε ανάγνωση και οι υπόλοιποι ακούγαμε.

Ερώτηση: Εκδρομές πού πηγαίνατε συνήθως;

Απάντηση: Εδώ στα πέριξ κυρίως. Για παράδειγμα, κάναμε για το αλάτι, μας πήγαιναν στις Αλυκές στον Άλιμο, κυρίως εκπαιδευτικές. Άλλες φορές, μας πήγαιναν στη Σχολή της Αστυνομίας και τραγουδούσαμε με τη χορωδία, σε νοσοκομεία και στις φυλακές Κορυδαλλού, όπου πηγαίναμε Χριστούγεννα να τραγουδάμε.

Ερώτηση: Η μετάβασή σας στο γυμνάσιο πώς έγινε;

Απάντηση: Στη δική μου εποχή καθιερώθηκε. Συνήθως έστελναν τους δύο ή τρεις καλύτερους μαθητές. Δύσκολα ήταν στο γυμνάσιο γιατί υποδομές δεν υπήρχαν, καμιά φορά μας έκαναν ανάγνωση οι βλέποντες συμμαθητές μας. Όσοι πηγαίναμε γυμνάσιο ήμασταν καλοί μαθητές και είχαμε και απαιτήσεις. Θα σου πω μια περίπτωση για να καταλάβεις. Τότε σε μια τάξη κάναμε Θουκυδίδη αλλά σε Braille δεν υπήρχαν όλα τα βιβλία του στο Γυμνάσιο. Εμείς απαιτούσαμε να μας τα τυπώσουν για να μπορούμε να τα διαβάσουμε γιατί διαφορετικά δε μπορούσαμε να παρακολουθήσουμε. Από τους καθηγητές κατανόηση υπήρχε, από το Κράτος όμως όχι.

Ερώτηση: Τελειώσατε το γυμνάσιο κανονικά;

Απάντηση: Μέχρι 17 ετών έμεινα στον Οίκο Τυφλών, τότε πήγαινα τρίτη Γυμνασίου, μετά νοίκιασα σπίτι και δούλεα ως μικροπωλητής. Πουλούσα τσατοάρες, κάλτσες, χειρομάντιλα.

Ερώτηση: Μικροπωλητής για πόσο καιρό ήσασταν;

Απάντηση: Από το 1967 περίπου μέχρι το 1970, που έγινα τηλεφωνητής. Δυσκολεύτηκα να τελειώσω το γυμνάσιο γιατί δούλεα το πρωί και πήγαινα σε νυχτερινό σχολείο μετά. Να φανταστείς στη Χούντα μάς κυνηγούσαν ως «διαταράσσοντες της ευταξία της πόλης». Έχω κάνει κρατητήριο πάνω από 100 μέρες γιατί πουλούσα χτένες. Μας έλεγαν να μένουμε σπίτια μας και να μας ταΐζουν οι δικοί μας, να μην κυκλοφορούμε έξω.

Ερώτηση: Τα χρήματα ήταν ικανοποιητικά ως μικροπωλητής;

Απάντηση: Αν μας άφηναν ναί. Τώρα εγώ θα είχα δύο διαμερίσματα. Παίρναμε τις κάλτσες 7 δραχμές από την αποθήκη και τις πουλούσαμε 10, τριάντα τοις εκατό κέρδος. Το Μάιο πουλούσαμε σακούλες για παλτό και ταγιέρ γιατί ήταν η εποχή που τα φυλούσαν στις ντουλάπες.

Ερώτηση: Αφού τελειώσατε το εξατάξιο γυμνάσιο τι κάνετε μετά;

Απάντηση: Ήρθα στο «Φάρο» και παρακολουθούσα μαθήματα τηλεφωνικής, το 1969, όταν τελείωσα έψαχνα δουλειά. Έναν γνωστός μου βρήκε δουλειά σε δύο νοσοκομεία: στο Τζάνειο και στο Ιπποκράτειο. Αυτός διάλεξε το Τζάνειο κι έτσι πήγα εγώ στο Ιπποκράτειο.

Ερώτηση: Οι συνθήκες στο νοσοκομείο πώς ήταν;

Απάντηση: Δουλειά είχα αρκετή, οι συνάδελφοί μου μας συμπεριφέρονταν άψογα γιατί ήμασταν ακόμη 5-6 άτομα με πρόβλημα όρασης. Πέρασα πολύ καλά εκεί, δεν έχω κανένα παράπονο. Ήμουν αγαπητός σε όλους. Είχα και φίλες νοσηλεύτριες (γελάει).

Ερώτηση: Πιο πολλά χρήματα βγάζατε ως τηλεφωνητής ή ως μικροπωλητής;

Απάντηση: Σίγουρα ως μικροπωλητής, αλλά στο πεζοδρόμιο δεν είναι ωραίο να δουλεύεις, έχεις διαφορετική αντιμετώπιση από την κοινωνία, το καταλαβαίνεις καταρχάς στη χροιά της φωνής των ανθρώπων. Ήμουν τύπος που ήθελα την καλή μαρτυρία. Παρότι δεν άπλωνες το χέρι να ζητιανεύσεις, δεν θεωρούνταν αξιοπρεπής δουλειά ο μικροπωλητής. Εμείς που είχαμε πάει γυμνάσιο δε θέλαμε να μας λυπούνται και να μας δίνουν έτσι χρήματα, χωρίς να αγοράσουν κάτι. Πολλοί τα δέχονταν και είχαν το επάγγελμα του μικροπωλητή σαν επικάλυψη της επαιτείας.

Ερώτηση: Πανεπιστήμιο πήγατε;

Απάντηση: Όχι πήγα στο Ωδείο και πήρα πτυχίο βυζαντινής μουσικής.

Ερώτηση: Πόσα χρόνια εργαστήκατε στο τηλεφωνικό κέντρο του νοσοκομείου;

Απάντηση: Εργάστηκα 20 χρόνια, συμπλήρωσα κάπου 5800 ένοσημα γιατί δούλευα χωρίς ρεπό πολλές φορές και πήρα σύνταξη μετά.

Ερώτηση: Τι άλλα επαγγέλματα ακολουθούσαν άλλοι τυφλοί γνωστοί σας;

Απάντηση: Πολλοί εργάζονταν στα προστατευόμενα εργαστήρια του «Φάρου», στις σκούπες και στις βούρτσες και ελάχιστοι μέχρι το 1975 ως δικηγόροι. Οι περισσότεροι ήταν τηλεφωνητές στη ΔΕΗ στον ΟΤΕ στην ΕΡΤ και σε ιδιωτικές εταιρίες.

Συνέντευξη 12

Όνομα: Βιβή

Έτος γεννήσεως: 1957

Επάγγελμα: Συνταξιούχος τηλεφωνήτρια, δασκάλα εκμάθησης γραφής Braille

Ημερομηνία Συνέντευξης: 6/02/2013

Ερώτηση: Γεννηθήκατε τυφλή ή βλέπουσα;

Απάντηση: Είχα παιδικό γλαύκωμα. Από νωρίς κατάλαβαν οι γονείς μου ότι είχα πρόβλημα, με πήγαν στο εξωτερικό δύο φορές, έκανα πάνω από δέκα επεμβάσεις στα μάτια, αλλά είχε δημιουργηθεί ενδοφθάλμια πίεση που κατέστρεφε σιγά-σιγά το οπτικό νεύρο. Πρώτη δημοτικού πήγα στο κανονικό σχολείο αλλά δυσκολευόμουν πολύ στον πίνακα και ο δάσκαλος συνέστησε στους γονείς μου να με πάνε στον Οίκο Τυφλών. Αυτό τους σόκαρε γιατί έβλεπαν ότι μπορώ να διαβάζω και δεν ήθελαν να παραδεχτούν ότι το γλαύκωμα θα χειροτέρευε την κατάσταση.

Ερώτηση: Άρα πήγατε στον Οίκο Τυφλών; Εκεί πώς ήταν η καθημερινότητά σας;

Απάντηση: Πήγα στην Καλλιθέα, ναι. Εκεί υπήρχαν μόνο παιδιά που δεν έβλεπαν καθόλου, όπως και πολλοί δάσκαλοι που μας δίδασκαν τη μουσική. Αυτοί που μας έκανα πιάνο και βιολί, εγώ έκανα πιάνο. Ακόμα κάναμε ροτέν και όποιος ήθελε και υφαντική. Φτιάχναμε ψωμιέρες, σουπλά, σουβέρ και ντύματα για μπουκάλια, όλα αυτά τα πουλούσαμε και δεχόμασταν και παραγγελίες.

Ερώτηση: Τι επιπλέον μαθήματα παρακολουθούσατε, εκτός από αυτά της γενικής παιδείας;

Απάντηση: Κάναμε πολλή μουσική, συνήθως τα κορίτσια πιάνο και τα αγόρια βιολί. Κάναμε οδηγισμό, αυτό μου άρεσε πολύ.

Ερώτηση: Τους γονείς σας πότε τους βλέπατε;

Απάντηση: Εγώ που ήμουν από Αθήνα τους έβλεπα κάθε Σάββατο, άλλα παιδιά, που κατάγονταν από επαρχία, τους έβλεπαν κάθε Πάσχα και καλοκαίρι. Ήμουν από τους τυχερούς, με έπαιρναν Σάββατο και γυρνούσαν Δευτέρα πρωί.

Ερώτηση: Εκδρομές που πηγαίνατε συνήθως με το σχολείο σας;

Απάντηση: Κατά μήκος του Ιλισού περίπατο ή στο Φάληρο.

Ερώτηση: Η μετάβασή σας στο γυμνάσιο πώς έγινε, αντιμετώπισατε κάποιο πρόβλημα;

Απάντηση: Πήγα με υποτροφία στη σχολή Χιλ, στην Πλάκα, η οποία ιδρύθηκε το 1832 από τον ιεραπόστολο Χιλ και λειτούργησε ως Παρθεναγωγείο για τις πλούσιες κόρες γνωστών οικογενειών. Η δασκάλα μου της έκτης δημοτικού πήγαινε σε διάφορα συνέδρια και γνώρισε τη διευθύντρια της Σχολής την κυρία Παναγιωτοπούλου, της είπα ότι ήμουν άριστη μαθήτρια και αυτή δέχτηκε να με πάρει με υποτροφία. Οι γονείς μου ήταν φτωχοί και δεν είχαν τη δυνατότητα να πληρώσουν ιδιωτικό σχολείο σε καμία περίπτωση.

Ερώτηση: Στο γυμνάσιο τι αντιμετώπιση είχατε από συμμαθητές και καθηγητές;

Απάντηση: Εγώ όταν πήγα στη σχολή Χιλ είχα βάλει στοίχημα με τον εαυτό μου να τα καταφέρω. Έτσι κάθισα και έμαθα τυφλό σύστημα σε κανονική γραφομηχανή και έγραφα εκεί όλα τα μαθήματα. Την επόμενη μέρα έδινα τις ασκήσεις στην καθηγήτρια. Τα πρόχειρα και τα επίσημα διαγωνίσματα τα έγραφα κι αυτά στη γραφομηχανή. Δεν ήθελα να εξετάζομαι προφορικά γιατί ήθελα ίση μεταχείριση. Στο τέλος του γυμνασίου ανακηρύχτηκα πρώτη μαθήτρια με 19 και 3. Οι σχέσεις ήταν καλές αλλά εγώ είχα ένα πρόβλημα ψυχολογικό. Όλα τα παιδιά εκεί ήταν πλούσια, με καλούσαν στα σπίτια τους αλλά δεν πήγαινα γιατί ντρεπόμουν, εγώ πώς θα το ανταπέδιδα αυτό; Να τους έφερνα στο δικό μου σπίτι ένιωθα άβολα δεν μπορούσα.

Ο μπαμπάς μου ήταν κρεοπώλης και η μητέρα μου μοδίστρα και καθαρίστρια. Ήμασταν φτωχοί άνθρωποι. Παρόλα αυτά η αγάπη που μου έδειξαν και το γεγονός ότι πίστεψαν σε έμένα, μου έδωσε δύναμη να φτάσω ψηλά. Είχα μια αδερφή, η οποία έβλεπε κανονικά. Όλη η οικογένεια με αγαπούσε και με περιέβαλε με αγάπη και στοργή. Άλλα τυφλά παιδιά δεν τα έβγαζαν καθόλου απ τα σπίτια τους γιατί ντρέπονταν γι' αυτά. Οικονομικά στερηθήκαμε πολλά πράγματα, όμως η αγάπη των γονιών μου με έκανε να ξεχνάω όλα τα προβλήματα. Αυτή η στοργή και η καλή εκπαίδευση ήταν η παρακαταθήκη μου. Κατάφερα να βγάλω 4 πανεπιστημιακές σχολές. Παιζει μεγάλη σημασία το πόσο πιστεύουν οι γονείς σου σε σένα. Λάθος είναι οι υπερπροστατευτικοί γονείς ή οι αδιάφοροι.

Ερώτηση: Μόλις τελειώσατε το γυμνάσιο τι πορεία ακολουθήσατε;

Απάντηση: Τελείωσα τη σχολή τηλεφωνητών στο «Φάρο» και διορίστηκα στη ΔΕΗ. Παράλληλα, σπούδαζα Νομική, ήμουν 18 ετών. Έκατσα 15 χρόνια ως τηλεφωνήτρια και μετά έκανα χρήση του Νόμου 612/77 που προέβλεπε ότι οι τυφλοί τηλεφωνητές συνταξιοδοτούνταν πιο νωρίς με 4050 ένσημα.

Ερώτηση: Πώς και επιλέξατε τη Σχολή της Νομικής για τις σπουδές σας;

Απάντηση: Δεν ήθελα να πάω εκεί, αλλά ήταν η μόνη σχολή που είχε συγγράμματα ηχογραφημένα σε μαγνητοταινίες, τις μπομπίνες, κυκλικά καρούλια δηλαδή. Εγώ θα ήθελα να γίνω ιστορικός-ερευνήτρια, πράγμα το οποίο πραγματοποιώ τώρα στο Πάντειο, στην ίδια σχολή με εσένα.

Ερώτηση: Στη ΔΕΗ όπου εργαζόσασταν υπήρχαν και άλλοι τυφλοί; Τι αντιμετώπιση είχατε;

Απάντηση: Ναι. Ήμασταν μαζί με άλλους τυφλούς. Οι σχέσεις πολύ καλές.

Ερώτηση: Διαστήματα ανεργίας υπήρχαν;

Απάντηση: Όχι. Δεν αντιμετωπίσα τέτοιο πρόβλημα. Συνήθως, τότε, αν είχες το χαρτί του τηλεφωνητή στα χέρια σου ή είχες μάθει κάποια τέχνη στο «Φάρο», δεν βρισκόσουν χωρίς δουλειά.

Συνέντευξη 13

Όνομα: Στέργιος

Έτος γεννήσεως: 1961

Επάγγελμα: Συνταξιούχος τηλεφωνητής, Νυν κοινωνιολόγος στο Υπ. Υγείας

Ημερομηνία Συνέντευξης: 15/05/2013

Ερώτηση: Σε τι ηλικία ξεκίνησε η εκπαίδευσή σας;

Απάντηση: Κανονικά στα 6 έτη. Πήγα στο κοινό σχολείο στον Αλμυρό Βόλου. Είχα μερική μειωμένη όραση και τελείωσα την πρωτοβάθμια εκπαίδευση το 1974. Μετά από τρία χρόνια ένας οφθαλμίατρος από την Αθήνα πρότεινε στους γονείς μου να μπω στον Οίκο Τυφλών και να πηγαίνω και στο Γυμνάσιο. Έτσι και έκανα.

Ερώτηση: Στον Οίκο Τυφλών τι σας παρείχαν κατά τη διαμονή σας;

Απάντηση: Κανονικά τα πάντα, φαγητό, στέγη και φροντιστηριακή υποστήριξη στα φιλολογικά μαθήματα, στα μαθηματικά στη φυσική. Μετά το 1970 αυτά πιο πριν ούτε για αστείο. Με τα τότε κριτήρια της εποχής τα πράγματα ήταν σχετικά καλά. Εκεί κάθισα έξι χρόνια.

Ερώτηση: Στο δημοτικό του χωριού σας πώς σας αντιμετώπιζαν οι δάσκαλοι και οι συμμαθητές σας; Τα καταφέρνατε με τα μαθήματα;

Απάντηση: Καλή αντιμετώπιση σχετικά, σίγουρα υπήρχαν και παρατράγουδα και εξαιρέσεις. Ειδικότερα αν κάποιο παιδί ερχόταν από άλλη περιοχή και δεν το γνώριζαν, το κοροΐδευαν. Εμένα με ήξεραν και με σέβονταν. Οι δάσκαλοι δεν έδιναν και πολλή σημασία, όχι ιδιαίτερα πράγματα, η ένταξη σαν όρος δεν υπήρχε. Στο δημοτικό πήγα κάπως τοπικά να στο πω. Τι περισσότερες γνώσεις τις πήρα στο Γυμνάσιο ειδικότερα στα μαθηματικά από το Γιάννη το Μενίδη τον αείμνηστο αυτό

τυφλό, μας παρέδιδε τα μαθήματα μέσα στον Οίκο Τυφλών παράλληλα με το Γυμνάσιο. Δεν ήξερα καλά-καλά τις πράξεις να σκεφτείς. Ήμουν όμως καλός μαθητής γιατί ήμουν φιλομαθής. Οι δυσκολίες ήταν πολλές μα τα βιβλία, δεν ήταν γραμμένα στην Braille ούτε ηχογραφημένα όλα. Δηλαδή και να ήθελες να μάθεις πράγματα η ίδια η κατάσταση σε περιόριζε.

Ερώτηση: Μετά το Λύκειο ποια ήταν η επαγγελματική σας ή εκπαιδευτική σας πορεία;

Απάντηση: Καταγόμουν από φτωχή οικογένεια. Ο πατέρας μου ήταν κτηνοτρόφος και η μητέρα μου αγρότισσα, γι αυτό πήγα στο Φάρο και παρακολούθησα την τηλεφωνική. Μαθαίναμε το χειρισμό της κονσόλας του τηλεφωνικού κέντρου, τυφλό σύστημα σε γραφομηχανή και αγγλικά. Προσλήφθηκα αμέσως, πριν ακόμα πάρω το πτυχίο σε Νοσοκομείο, μόνο και μόνο για να βγάζω κάποια χρήματα, να συντηρώ τον εαυτό μου. Σαν επάγγελμα δε μου άρεσε γιατί είχε βάρδιες νυχτερινές, Σαββατοκύριακα και ήταν και οχτάωρο. Μόνο στον Ο.Τ.Ε και στη Δ.Ε.Η και στις Τράπεζες δούλευαν πεντάωρα. Εργάστηκα για ένα χρόνο και παράλληλα παρακολουθούσα τη Μαράσλειο Παιδαγωγική Ακαδημία. Το 1986 διορίστηκα στο Υπουργείο Υγείας ως διοικητικός. Θα μπορούσα να έχω συνταξιοδοτηθεί αλλά δε θέλω ακόμα. Το 1991 σπούδασα κοινωνιολογία στο Πάντειο, έκανα κι ένα διδακτορικό. Αργότερα δίδασκα κάποιες ώρες στο Μαράσλειο και στο Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο.

Να σου πω κάτι που παρέλειψα. Στο χωριό κανείς δεν ήξερε ότι ο Οίκος Τυφλών σου παρείχε καλή εκπαίδευση, μόνο ότι έπλεκαν καλάθια, έφτιαχναν βούρτσες και έπαιζαν ακορντεόν και πιάνο. Πήγα 21 χρονών να τελειώσω το λύκειο. Η χώρα μας σε τέτοια θέματα είχε μεγάλα ελλείμματα.

Ερώτηση: Σαν επάγγελμα αυτό του τηλεφωνητή γιατί το εγκαταλείψατε;

Απάντηση: Προτιμούσα τις σταθερές ώρες. Δεν ήταν κακό επάγγελμα βέβαια, παρείχε καλά χρήματα. Ήθελα όμως να πάω πιο ψηλά.

Ερώτηση: Οι σχέσεις με του συναδέλφους σας στο τηλεφωνικό κέντρο πώς ήταν;

Απάντηση: Πολύ καλές, ήταν πολλοί τυφλοί εκεί. Ακόμη και τώρα βρισκόμαστε.

Να σου πω κάτι σημαντικό να το συμπεριλάβεις στην εργασία σου. Ένας τυφλός πρέπει να νιώθει άξιος, να προσπαθεί και να μην τα περιμένει όλα έτοιμα και πόσο μάλλον στη δουλειά του. Θέλει όλος ο κόσμος να αναγνωρίζει την αξία του. Όταν τοποθετηθεί σε έναν εργασιακό χώρο, οφείλει να είναι ενεργός και να προσπαθεί να ενταχθεί στον εργασιακό χώρο που υπηρετεί. Το στερεότυπο του τυφλού, που είναι ανίκανος, πρέπει να καταρριπτεται, να προσπαθεί ακόμη πιο πολύ απ' τους βλέποντες για να τον αναγνωρίζουν.

Συνέντευξη 14

Όνομα: Ράλλης

Έτος γεννήσεως: 1966

Επάγγελμα: Συνταξιούχος επιθεωρητής Υπουργείου Υγείας

Ημερομηνία Συνέντευξης: 25/05/2013

Ερώτηση: Γεννηθήκατε τυφλός ή ήταν επίκτητο;

Απάντηση: Γεννήθηκα με μελανοχρωστική, στην αρχή έβλεπα λίγο αλλά όχι καθαρά και όσο περνούσε ο καιρός η όραση εξασθενούσε.

Ερώτηση: Σε τι ηλικία ξεκίνησε η εκπαίδευσή σας; Πήγατε σε ειδικό σχολείο;

Απάντηση: Πήγα σε κανονικό σχολείο στη Λάρισα στα έξι μου χρόνια και συνέχισα στο 10 Γυμνάσιο και 1ο Λύκειο Λάρισας κανονικά, μέχρι που έδωσα εξετάσεις για το Πανεπιστήμιο και αποφοίτησα από τη Σχολή Κοινωνιολογίας του Παντείου. Το 1985 πήγα στο «Φάρο» να πάρω το πτυχίο τηλεφωνικής και το 1987 διορίστηκα στο Γενικό Νοσοκομείο της Λάρισας.

Ερώτηση: Στο γενικό σχολείο ποια ήταν η αντιμετώπιση από τους δασκάλους και τους συμμαθητές σας;

Απάντηση: Με τους δασκάλους, ήταν σχετικά καλά τα πράγματα. Στα θεωρητικά μαθήματα τα πήγαινα άριστα, στα μαθηματικά όχι καλά γιατί δε μπορούσα να δω στον πίνακα. Οι καθηγητές ασχολούνταν μαζί μου γιατί ήμουν καλός μαθητής, εντάξει μερικοί, υπήρχαν και άλλοι που δεν έδιναν πολλή σημασία. Με τους συμμαθητές, τις περισσότερες φορές, δε συναντούσα προβλήματα, κυλούσαν κι εκεί ομαλά όλα. Σκηνικά κοροϊδίας φυσικά και υπήρχαν.

Ερώτηση: Στη Σχολή Τηλεφωνητών τι ακριβώς μαθαίνατε;

Απάντηση: Ήταν μια χαλαρή σχολή, είχαμε δάσκαλο τον Δορυφόρο, τυφλός διευθυντής στον ΟΤΕ. Μαθαίναμε πολλά πράγματα, το επίπεδο ήταν υψηλό μέχρι και μαρκόνηδες σε πλοία κάλυπτε. Μαθαίναμε κυρίως τηλεφωνική για 3 ώρες σχεδόν κάθε μέρα, κάθε πρωί μετά ένα μεγάλο διάλειμμα κι έπειτα γραφή Braille και δαχτυλογραφία. Παράλληλα σπούδαζα και στο Πανεπιστήμιο. Εκεί οι καθηγητές με αντιμετώπισαν εξαιρετικά, ήταν από τα καλύτερα χρόνια της ζωής μου. Κάποιοι καθηγητές μου είχαν προτείνει να πάω στο Χάρβαρντ, δεν πήγα και το μετάνιωσα. Κανείς καθηγητής δε μεροληπιούσε επειδή ήμουν τυφλός, αυτό με ικανοποιούσε. Τελείωσα με 9,16 βαθμό πτυχίου.

Ερώτηση: Η εύρεση εργασίας σας απασχόλησε ιδιαίτερα; Ήταν μια εύκολη ή δύσκολη διαδικασία;

Απάντηση: Οι τηλεφωνητές δεν είχαν ιδιαίτερο πρόβλημα στην εύρεση εργασίας. Η απορρόφησή τους γινόταν αμέσως από τη στιγμή της κτήσης του πτυχίου τους. Επί Χούντας διορίζονταν αρκετοί τηλεφωνητές αλλά μην φανταστείς ότι μας αγαπούσαν κιόλας. Καθηγητής δεν μπορούσε να γίνει κανείς, τότε υπήρχε και ο νόμος περί αρτιμέλειας, που έθετε πολλούς περιορισμούς. Οι τηλεφωνητές, σε σχέση με τα υπόλοιπα επαγγέλματα, βρίσκονταν σε πλεονεκτική θέση. Εργαζόμασταν περίπου 5 ώρες τη μέρα και στα 15 χρόνια βγαίναμε στη σύνταξη μετά το 1980, πριν δούλευαν τα διπλάσια χρόνια. Παλιότερα οι τυφλοί ήταν ικανοποιημένοι που είχαν μία δουλειά και δεν τους ένοιαζε τόσο πολύ το ωράριο. Πωλητές λαχείων πριν από τον Πόλεμο και μικροπωλητές από τις αρχές του 20ού αιώνα είχαν τη νοοτροπία του ζητιάνου. Κανείς δεν είχε μπει στη λογική ότι κάνω εμπόριο, αλλά ήταν ένας τρόπος να προσεγγίσουν κόσμο για τον οβολό τους. Να σου πω γενικά και για τα άλλα επαγγέλματα μιας και αφορά την εργασία σου! Οι ψάλτες έπρεπε να γνωρίζουν εμπειρικά πράγματα και να μπορούν να διαβάζουν την Braille. Οι περισσότεροι έκαναν συμφωνία με κάποια εκκλησία και η επιτροπή τους επέλεγε για κάποιο χρονικό διάστημα, σαν προσωρινό προσωπικό. Καθηγητές και δάσκαλοι φυσικά δεν

μπορούσαν να διοριστούν σε δημόσια σχολεία, όπως σου είπα, δεν τους το επέτρεπε η κοινωνία. Μόνο όταν καταργήθηκε ο νόμος είχαν τη δυνατότητα, αλλά δε γνωρίζω και κάποιον τυφλό να εργάζεται στην πρωτοβάθμια ή τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, δεν το τόλμησε κανείς.

Ερώτηση: Στον εργασιακό σας χώρο τι αντιμετώπιση λάβατε από τους συναδέλφους σας;

Απάντηση; Την καλύτερη που θα μπορούσαν να έχω. Ίσο προς ίσο.

Ερώτηση: Σαν επάγγελμα ήταν εύκολο ή δύσκολο; Τι απαιτήσεις είχε;

Απάντηση: Όταν θέλεις να κάνεις κάτι, δε σου φαίνεται δύσκολο! Δεν είχε τρομερές απαιτήσεις, απλά αρκετές βάρδιες γιατί ήταν νοσοκομείο, αυτές όμως τις βολεύαμε μεταξύ μας οι συνάδελφοι. Εργάστηκα με χαρά. Μετά διορίστηκα ως επιθεωρητής στο Υπουργείο Υγείας, πήρα σύνταξη και τώρα τελειώνω το διδακτορικό μου στην ιατρική και περιμένω το 2014 να διδάξω και στην Ιατρική Σχολή της Λάρισας.

Συνέντευξη 15

Όνομα: Μανώλης

Έτος γεννήσεως: 1947

Επάγγελμα: Συνταξιούχος Δικηγόρος

Ημερομηνία Συνέντευξης: 25/05/2013

Ερώτηση: Γεννηθήκατε τυφλός ή βλέπων;

Απάντηση: Άκου να δεις λίγα λόγια και καλά. Γεννήθηκα τυφλός και ο αδερφός μου έβλεπε

Ερώτηση: Σε ποια ηλικία ξεκίνησε η εκπαίδευσή σας;

Απάντηση: Από τα πέντε μου χρόνια, η μητέρα μου πήγε και ρώτησε στον Οίκο Τυφλών αν μπορούν να με δεχτούν και της είπαν «όσο μικρότερος τόσο καλύτερο!» κι έτσι κι έγινε. Πήγα στο σχολείο το 1952 και έκανα δύο χρόνια στην πρώτη δημοτικού.

Ερώτηση: Πώς διεξαγόταν τότε η εκπαιδευτική διαδικασία;

Απάντηση: Ίσα- ίσα μαθαίναμε πέντε γράμματα παρότι το πρόγραμμα κάλυπτε σχεδόν όλη την ύλη, οι συνθήκες δεν μας επέτρεπαν να μπορούμε να διαβάζουμε όπως θα θέλαμε. Εγώ διάβαζα κυρίως στο σπίτι τα Σαββατοκύριακα που με έπαιρναν οι γονείς μου. Δεν ήθελα να μένω στο σχολείο δεν περνούσα καθόλου καλά.

Ερώτηση: Είχατε πολλά παράπονα από τον Οίκο Τυφλών;

Απάντηση: Είχα ναι, αλλά περισσότερα είχα απ τους συμμαθητές μου. Οι γονείς μου ήταν υπερπροστατευτικοί παρότι ήταν άνθρωποι του δημοτικού. Η μητέρα μου έραβε και μου είχε φτιάξει ένα υφασμάτινο σκυλάκι το οποίο τελικά κατέληξε μπάλα στα πόδια των υπόλοιπων τροφίμων. Με ζήλευαν και το καταλάβαινα. Έτσι γινόταν με τα παιδιά που οι γονείς τους, τους έδιναν πολλή σημασία. Εμένα από το σπίτι μου έδιναν μια πετσέτα για να μη χρησιμοποιώ την ίδια με τους υπόλοιπους όταν κάναμε μπάνιο και ένα πλαστικό ποτήρι για να πίνω νερό. Τα άλλα παιδιά οι γονείς τα παραπετούσαν στο Ίδρυμα τα έβλεπαν μόνο κάθε καλοκαίρι και αντιλαμβάνονταν τη διαφορά. Ακόμη η μητέρα μου, έβαζε στην τσάντα μου περισσότερο φαγητό, ξέρεις δυο αυγά παραπάνω κανένα φρούτο, είχαμε μπακάλικο γι αυτό και οι άλλοι με χτυπούσαν με έσπρωχναν και πολλές φορές μου τα έπαιρναν κοροιδεύοντάς με και δίνοντάς μου παρατσούκλια. Μια άλλη κοπέλα θυμάμαι περνούσε καλά γιατί είχε έρθει απ το χωριό και στο Ίδρυμα καλότρωγε. Έπρεπε να υπάρχει ψυχολόγος στο σχολείο αλλά ήταν αδύνατο. Να σκεφτείς είχαν και βαλοσαμωμένα πουλιά, νυχτερίδες τα οποία τα έδειχναν στους επισκέπτες ότι δήθεν μας διδάσκουν ζωολογία

και να περνάνε προς τα έξω μια καλή εικόνα. Ποτέ δεν μας άφηναν να τα αγγίζουμε μην τα χαλάσουμε. Μας έβαζαν να κάνουμε και δουλειές, καθαρίζαμε φασόλια, πατάτες, αρακά, πλέναμε πιάτα, σκουπίζαμε κι αυτό γιατί το Προσωπικό δεν επαρκούσε. Για να καταλάβεις από τότε την κοινωνική ανισότητα, πολλά παιδιά εύπορα έδιναν λίγα χρήματα στα φτωχά και τους φόρτωναν τις αγγαρείες, εξαγοράζοντας έτσι τη βάρδια τους. Το θετικό ήταν ότι τα γύρω ιατρεία όποτε το χρειαζόμασταν μας εξέταζαν ανά πάσα στιγμή. Δεν θέλω να σου πω κάτι άλλο για το Κ.Ε.Α.Τ γιατί είμαι απογοητευμένος.

Ερώτηση: Η μετάβασή σας απ το δημοτικό στο Γυμνάσιο πως έγινε;

Απάντηση: Με εξετάσεις πέρασα στο Γυμνάσιο και πήγα στο Πετράλωνα κοντά στο σπίτι μου. Εκεί οι μαθητές δεν ήταν εξοικειωμένοι με τυφλούς και όλο με κορόιδευαν. Παρόλα αυτά παρακολουθούσα και διαλέξεις που γίνονταν στο Φάρο και αποφοίτησα με άριστα. Οι γονείς μου είχαν αγοράσει πομπινόφωνο και γραφομηχανή βλεπόντων και Braille. Ήμουν τυχερός γιατί με πρόσεχαν πολύ. Έτσι κατάφερα να μπω στο Πανεπιστήμιο στη νομική. Έδωσα εξετάσεις δεν μου έκαναν χάρη. Στη γραφομηχανή βλεπόντων είχα γράψει τα αρχαία, την έκθεση και τα λατινικά. Δέκατος έβδομος μπηκά χωρίς φροντιστήριο και είχα πρότυπο τη μητέρα μου. Ο πατέρας μου κρατούσε το μαγαζί και αυτή μαζί. Το βράδυ γυρνούσε σπίτι και έκανε όλες τις δουλειές, τρεις άντρες είχε να αναθρέψει.

Ερώτηση: Στο Πανεπιστήμιο τι κατάσταση επικρατούσε; Είχατε βοήθεια;

Απάντηση: Λίγοι καθηγητές ασχολούνταν μαζί μας. Ευτυχώς υπήρχε η βιβλιοθήκη της Κωνσταντοπούλου και διαβάζαμε εκεί. Ακούγαμε και ραδιόφωνο και μαθαίναμε ξένες γλώσσες. Άργησα να τελειώσω τη Σχολή στα είκοσι επτά μου πήρα πτυχίο. Αμέσως μετά την απόκτηση της άδειας ασκήσεως επαγγέλματος εργάστηκα στο τηλεφωνικό κέντρο του δικηγορικού συλλόγου, χωρίς βέβαια να έχω σπουδάσει τηλεφωνητής. Τώρα έχω πάρει σύνταξη, που και που αναλαμβάνω καμιά μικρή υπόθεση.

ΑΡΧΕΙΑΚΕΣ ΠΗΓΕΣ ΚΑΙ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΠΗΓΕΣ

Πρωτογενείς

Ελληνικό Λογοτεχνικό και Ιστορικό Αρχείο, *Αρχείο Ειρήνης Λασκαρίδου*, φάκελοι 2,3.

Φάκελος 2, Λυτά έγγραφα

Φάκελος 3:

Οίκος Τυφλών, *Λογοδοσία του έτους 1907* (Υπό την Προστασία της Α.Β.Υ.), Εν Αθήναις, Τύποις Π.Δ. Σακελλαρίου, 1908.

Οίκος Τυφλών, *Λογοδοσία του έτους 1908* (Υπό την Προστασία της Α.Β.Υ.), Εν Αθήναις, Τύποις Π.Δ. Σακελλαρίου, 1909.

Οίκος Τυφλών, *Λογοδοσία του έτους 1909* (Υπό την Προστασία της Α.Β.Υ.), Εν Αθήναις, Τύποις Π.Δ. Σακελλαρίου, 1910.

Οίκος Τυφλών, *Λογοδοσία του έτους 1910* (Υπό την Προστασία της Α.Β.Υ.), Εν Αθήναις, Τύποις Π.Δ. Σακελλαρίου, 1911.

Οίκος Τυφλών, *Λογοδοσία του έτους 1911* (Υπό την Προστασία της Α.Β.Υ.), Εν Αθήναις, Τύποις Π.Δ. Σακελλαρίου, 1912.

Οίκος Τυφλών, *Λογοδοσία του έτους 1912* (Υπό την Προστασία της Α.Β.Υ.), Εν Αθήναις, Τύποις Π.Δ. Σακελλαρίου, 1913.

Οίκος Τυφλών, *Λογοδοσία του έτους 1913* (Υπό την Προστασία της Α.Β.Υ.), Εν Αθήναις, Εστία, 1914.

Οίκος Τυφλών, *Λογοδοσία του έτους 1914* (Υπό την Προστασία της Α.Β.Υ.), Εν Αθήναις, Εστία, 1915.

Οίκος Τυφλών, *Λογοδοσία του έτους 1914* (Υπό την Προστασία της Α.Β.Υ.), Εν Αθήναις, Εστία, 1915.

Οίκος Τυφλών, *Λογοδοσία του έτους 1915* (Υπό την Προστασία της Α.Β.Υ.), Εν Αθήναις, Εστία, 1916.

Οίκος Τυφλών, *Λογοδοσία του έτους 1916* (Υπό την Προστασία της Α.Β.Υ.), Εν Αθήναις, Εστία, 1917.

Οίκος Τυφλών, *Λογοδοσία του έτους 1917* (Υπό την Προστασία της Α.Β.Υ.), Εν Αθήναις, Εστία, 1918.

Οίκος Τυφλών, *Λογοδοσία του έτους 1918* (Υπό την Προστασία της Α.Β.Υ.), Εν Αθήναις, Εστία, 1919.

Οίκος Τυφλών, *Λογοδοσία του έτους 1919*, Εν Αθήναις, Εστία, 1920.

Οίκος Τυφλών, *Λογοδοσία του έτους 1920*, Εν Αθήναις, Εστία, 1921.

Οίκος Τυφλών, *Λογοδοσία του έτους 1922-1923*, Εν Αθήναις, Α. Σ. Ραφτάνη, 1924.

Οίκος Τυφλών, *Λογοδοσία του έτους 1924-1925*, Εν Αθήναις, Φοίνικας, 1926.

Οίκος Τυφλών, *Λογοδοσία του έτους 1926*, Εν Αθήναις, Φοίνικας, 1927.

Οίκος Τυφλών, *Λογοδοσία του έτους 1927*, Εν Αθήναις, Φοίνικας, 1928.

Οίκος Τυφλών, *Λογοδοσία του έτους 1928*, Εν Αθήναις, Φοίνικας, 1929.

Οίκος Τυφλών, *Λογοδοσία του έτους 1929*, Εν Αθήναις, Φοίνικας, 1930.

Οίκος Τυφλών, *Λογοδοσία του έτους 1930*, Εν Αθήναις, Φοίνικας, 1931.

Οίκος Τυφλών, *Λογοδοσία του έτους 1931*, Εν Αθήναις, Φοίνικας, 1932.

Οίκος Τυφλών, *Λογοδοσία του έτους 1932*, Εν Αθήναις, Φοίνικας, 1933.

Οίκος Τυφλών, *Λογοδοσία του έτους 1935*, Εν Αθήναις, Φοίνικας, 1936.

Οίκος Τυφλών, *Λογοδοσία του έτους 1936*, Εν Αθήναις, Φοίνικας, 1937.

Οίκος Τυφλών, *Λογοδοσία του έτους 1958-1959*, Εν Αθήναις, 1960.

Έντυπα- Εφημερίδες

Εφημ. *Ακρόπολις*, Αθήνα, 19 Μαρτίου 1930.

Εφημ. *Εσπερινή*, Αθήνα, 17 Σεπτεμβρίου 1930.

Έντυπο του Π.Σ.Τ. «Ο βασικός κοινωνικοσυνδικαλιστικός φορέας των τυφλών».

Έντυπο της Πανελληνίας ένωσης Αμφιβληστροειδοπαθών, «*Αγώνας για την πρόληψη της τυφλότητας, ατενίζοντας το μέλλον με αισιοδοξία*», 1989-2014, Αθήνα 2013.

Επιστημονικό και ενημερωτικό περιοδικό του Πανελληνίου Συλλόγου Τυφλοκωφών, Γονέων Κηδεμόνων Τυφλοκωφών Παιδιών και Φίλων Αυτών «*Το Ηλιοτρόπιο*», Περίοδος Β', τεύχος 2, Αθήνα, Αύγουστος 2003.

Decorpet Alain, «Οι τυφλοί κατά την αρχαιότητα».

Παιδαγωγικός Σύμβουλος, *Για την προσέγγιση και αλληλοαποδοχή, τυφλών παιδιών, γονιών, κοινωνίας*, Υπουργείο Υγείας και Πρόνοιας, Κέντρο Εκπαιδεύσεως και Αποκαταστάσεως Τυφλών, Νικολάου Δέρβη Προύσης, Αθήνα 1985.

Πεπραγμένα επί τη συμπλήρωση τεσσαρακονταετίς του Οίκου Τυφλών. Πρόνοια και επαγγελματική τοποθέτησις του τυφλού εν Ελλάδι, επιμ. Αριστείδης Κούμαρης, Αθήνα 1948.

Το πρόβλημα της τυφλότητος εν Ελλάδι, έκθεσις και συστάσεις του Κ.Ε.Τ. του Μπόουλντερ, του Διευθυντού Πρόνοιας Τυφλών του Αμερικανικού Ιδρύματος Εγγύς Ανατολή του Εθνικού Ινστιτούτου Τυφλών του Λονδίνου, Αθήνα, Ιούνιος 1948.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνική

Βλάχου Αναστασία, «Διαμόρφωση πολιτικής για την πρόιμη εκπαιδευτική στήριξη των μαθητών με ειδικές ανάγκες και ειδικότερα των μαθητών με προβλήματα όρασης», *Εκπαίδευση και τύφλωση, σύγχρονες τάσεις και προοπτικές*, επιμέλεια Αθηνά Ζώνιου-Σιδέρη – Ηλέκτρα Σπανδάγου, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2004.

Δημολιτοάς Ανδρέας Αθ., *Νομοθετικά και Διοικητικά Μέτρα των Τυφλών, Στατιστικά Πληροφορία, Γενική Εκπαίδευσις, Επαγγελματική Εκπαίδευσις, Ειδικαί Μελέται*, Αθήνα 1980.

—, *Από τη ζωή και την κίνηση των τυφλών, ένας ολόκληρος θαυμαστός κόσμος*, Πνευματικός Λειμών, Αθήνα 1983.

Ζώνιου Σιδέρη Αθηνά, *Οι ανάπηροι και η εκπαίδευσή τους. Μια ψυχοπαιδαγωγική προσέγγιση της ένταξης*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1998.

Θωμόπουλος Ευθύμιος Γ., *Η ιστορία της κοινωνικής προστασίας από των αρχαιοτάτων χρόνων μέχρι σήμερα*, Σουπερφώτ, Αθήνα 1977.

Ιερείδης Νίκος Μ., «Η κίνησις διὰ την μόρφωσιν των τυφλών – Ιστορική διαπραγμάτευσις», *Ανάτυπον εκ του Δελτίου του Ε.Φ.Σ.Α.* 1972, Τύποις Ζαβάλλη, Αμμόχωστος, 1973.

Κάννερ Έφν, *Φτώχεια και Φιλανθρωπία στην Ορθόδοξη κοινότητα της Κωνσταντινούπολης 1753-1912*, Κατάρτι, Αθήνα, 2004.

- Έφη Κάννερ, Φιλανθρωπικοί «Σύλλογοι και αποκρυστάλλωση κοινωνικών ταυτοτήτων στην ελληνική κοινότητα της Κωνσταντινούπολης (1861-1922)», *Η καθ ημάς Ανατολή*, τ. 3, Αθήνα, 1996.
- Κεφάκης Μανώλης πρώην διευθυντής του Φάρου, *Φάρος Τυφλών Ελλάδος. 40 χρόνια από την ίδρυση*, Αθήνα, 1986.
- Κουκουλές Φαίδων, *Βυζαντινών βίος και πολιτισμός*, τ. 3, Αθήνα, 1948-1955.
- Κουρουμπλής Παναγιώτης Ε., *Το Δικαίωμα στη Διαφορά. Οι επιδράσεις των κοινωνικών προκαταλήψεων και των θεσμικών παρεμβάσεων στην ζωή των ατόμων με ειδικές ανάγκες - Διεπιστημονική ανάλυση με έμφαση στην ιστορική προσέγγιση* (Κέντρο Ευρωπαϊκού Συνταγματικού Δικαίου - Ίδρυμα Θεμιστοκλή και Δημήτρη Τσάτσου), Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 2000.
- Κουτάντος Δημήτριος, *Η εκπαίδευση των παιδιών και των νέων με μειωμένη όραση* (Παγκρήτιος Σύλλογος γονέων και φίλων παιδιών τυφλών ή με μειωμένη όραση), Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 2005.
- Κρεμαλής Κωνσταντίνος, *Το δικαίωμα του ατόμου για κοινωνική πρόνοια*, Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα 1991.
- Κυπριωτάκης Αντώνης, *Τα ειδικά παιδιά και η αγωγή τους*, Φοροτεχνική, Ηράκλειο, 1989.
- Λιοδάκης Δημήτριος Β., *Εκπαιδευτικά προγράμματα για τυφλούς* («Συνεκπαίδευση τυφλών και βλεπόντων μαθητών στα κοινά δημοτικά σχολεία – Διεύρυνση των απόψεων των σχολικών συμβούλων Π.Ε. 1. Η διαχρονική πορεία των τυφλών από την απόρριψη ως τη συνεκπαίδευση»), Ατραπός - Περιβολάκι, Αθήνα, 2000.
- Μαμώνη Κυριακή, Ιστοκοπούλου Λήδα, *Γυναικείοι σύλλογοι στην Κωνσταντινούπολη (1861-1922)*, Εστία, Αθήνα, 2002.
- Πανουτσοπούλου Κασσιανή, *Κοινωνική Πρόνοια. Ιστορική εξέλιξη - Σύγχρονες τάσεις*, Εκδόσεις Γρηγόρη, Αθήνα, 1984.
- Παπαδόπουλος Κωνσταντίνος, *Τύφλωση και ανάγνωση. Διαβάζοντας με την αφή*, Εκδόσεις Ζήτη, Θεσσαλονίκη, 2005.
- Παπαϊωάννου Σκεύος Μ., *Επαγγελματική εκπαίδευση και προσανατολισμός. Αναφορά σε άτομα με ειδικές ανάγκες*, Εκδόσεις Γρηγόρη, Αθήνα, 1990.

- Παπάνης Ευστράτιος – Γιαβρίμης Παναγιώτης – Βίκη Αγνή, *Ειδική Αγωγή, Επαγγελματικός Προσανατολισμός Ατόμων με Αναπηρία και Αποασυλοποίηση*, Ίδρυμα Κοινωνικής Πρόνοιας Αγιασού Λέσβου «Η Θεομήτωρ», Μυτιλήνη, 2007.
- Πασπάτης Αλέξανδρος., *Υπόμνημα περί του Γραικικού Νοσοκομείου των Επτά Πύργων*, Αθήνα, 1862.
- Ποντικής Ιωάννης, *Α. Ψυχοκοινωνική ανάπτυξη παιδιών και εφήβων τυφλών & Β. Νομοθετικό πλαίσιο στην Ελλάδα για την προστασία των τυφλών*, Φάρος Τυφλών της Ελλάδος, Αθήνα, 2000.
- Σταθόπουλος Πέτρος Α., *Κοινωνική Πρόνοια, μια γενική θεώρηση*, Έλλην, Αθήνα, 1996.
- Στασινός Δημήτρης, *Η ειδική εκπαίδευση στην Ελλάδα, αντιλήψεις, θεσμοί και πρακτικές, κράτος και ιδιωτική πρωτοβουλία (1906-1989)*, Gutenberg, Αθήνα, 2001.
- Χτούρης Σωτήρης, *Σύνθετες διαδικασίες του κοινωνικού αποκλεισμού και ο ρόλος της οικογένειας στην κοινωνική προστασία*, Πράξις, Αθήνα, 1992.

Ξένη

- Bertrand-Kommer Evelyne, *Des Yeux pour Voir*, SOS editions, Παρίσι, 1983.
- Foucault Michel, *Ιστορία της τρέλας*, Ηριδανός, Αθήνα, 1975.
- Frampton Merle E., *Education of the Blind, A study of Methods of teaching the Blind*, World Book Company, Νέα Υόρκη, 1939.
- Friedrich Engels, *Ο ρόλος της εργασίας στην εξανθρώπιση του πιθήκου*, Chris Harman, Ο Ένγκελς και η καταγωγή της ανθρώπινης κοινωνίας, Μαρξιστικό βιβλιοπωλείο, Αθήνα, 2011.
- Goffman Erving, *Άσυλα. Δοκίμια για την κοινωνική κατάσταση των ασθενών του ψυχιατρείου και άλλων τροφίμων*, μετάφραση Ξενοφών Κομνηνός, Ευρύαλος, Αθήνα, 1994.
- Goffman Erving, *Στίγμα, Σημειώσεις για τη διαχείριση της χαμένης ταυτότητας*, Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, Αθήνα, 2001.
- Henri Pierre, *La Vie et l'oeuvre de Louis Braille*, Groupement des Intellectuelles Aveugles ou Amblyopes, Presses Universitaires de France, Παρίσι, 1952.

- Majeska Marilyn Lundell, *Talking Books: Pioneering and Beyond*, National Library Service for the Blind and Physically Handicapped, The Library of Congress, Ουάσινγκτον, 1988.
- Mason Heather – McCall Stephen, *Παιδιά και νέοι με προβλήματα όρασης: η πρόσβαση στην εκπαίδευση*, επιμέλεια Α. Ζώνιου Σιδέρη, μετάφραση Ακριβή Λαζαράτου – Ε. Ντεροπούλου-Ντέρου, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 2004.
- McLinden Mike, «Παιδιά με πολλαπλές αναπηρίες και προβλήματα όρασης», στο Heather Mason και Stephen McCall, *Παιδιά και νέοι με προβλήματα όρασης: η πρόσβαση στην εκπαίδευση*, επιμέλεια Α. Ζώνιου Σιδέρη, μτφρ. Ακριβή Λαζαράτου – Ε. Ντεροπούλου-Ντέρου, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 2004.
- Michael Oliver, *Αναπηρία και πολιτική*, Πρόλογος- Επιμέλεια Γιώτα Καραγιάννη, Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη, 2009.
- Milar Susanna, *Understanding and representing space: theory and evidence from studies with blind and sighted children*, Clarendon Press, Οξφόρδη 1994.
- Nolan Carson V. – Kederis Cleves J., *Perceptual Factors in in the Braille World Recognition*, American Founfation For the Blind, Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής, 1969.
- Perez-Pereira Miguel – Conti-Ramsden Gina, *Language Development and Social Interaction in Blind Children*, Essays in Developmental Psychology, Psychology Press, Νέα Υόρκη, 2004.
- Pierre Henri, *La Vie des Aveugles*, Presses Universitaires de France, [Παρισι], 1944.
- Robert Barnett M., *Helen Keller, The story of my life*, Airmont Publishing Co., Inc.
- Warren David, *Τύφλωση και Παιδί*, επιστημονική επιμέλεια Α. Ζώνιου- Σιδέρη & Π. Καραγιάννη, μετάφραση Νίκος Παπαδάκης & Μαρτίνα Κόφφα, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 2004.
- Wolf James M., *The Blind Child with Concomitant Disabilities*, American Foundation for the Blind, Research Series No.16, Νέα Υόρκη, 1967.
- Yoon Hough Kim, *The Community of the Blind Applying the Theory of Community Formation*, American Foundation for the Blind, Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής, 1970.